

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL'IN HİKÂYELERİNDE BÜROKRASİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMEL İLHAN YILDIRIM

İSTANBUL 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL'IN HİKÂYELERİNDE BÜROKRASİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMEL İLHAN YILDIRIM

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ŞEHNAZ ALİŞ

İSTANBUL 2013

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Emel İLHAN YILDIRIM'ın "Memduh Şevket Esendal'ın Hikayelerinde Bürokrasi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Şehnaz ALIŞ
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof.Dr. Sema UĞURCAN
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Yrd.Doç.Dr. Ali KARACA
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 11.02. / 2013 tarih ve 2013/03-02... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
1. GİRİŞ.....	1
1.1. BÜROKRASİ.....	2
1.2. MEMDUH ŞEVKET ESENDAL'IN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	4
2. HİKÂYELERDE BÜROKRASİNİN İŞLENDİĞİ ALANLAR	14
2.1. SİYASET.....	14
2.1.1. Yerel Yönetimler.....	22
2.2. EĞİTİM.....	26
2.3. ASKERİYE	32
2.4. SAĞLIK	38
2.5. DEVLET DAİRELERİ	43
3. HİKÂYELERDE MEMUR VE BÜROKRAT TİPLERİ.....	49
3.1. OLUMSUZ MEMUR VE BÜROKRAT TİPLERİ	49
3.1.1. Liyakatsiz Memur Ve Bürokrat Tipi.....	49
3.1.2. Yolsuzluk Yapan Memur Ve Bürokrat Tipi.....	60
3.1.3. Makam Hırsı Olan Memur Ve Bürokrat Tipi.....	71
3.1.4. İdare-i Maslahatçı Memur Ve Bürokrat Tipi	77
3.1.5. Şekilci Ve Bürokratik Zihniyete Sahip Memur Ve Bürokrat Tipi	82
3.2. OLUMLU MEMUR TİPLERİ.....	87
3.3. ÖZEL HAYATLARIYLA ÖN PLANA ÇIKAN MEMUR TİPLERİ.....	94
3.3.1. Geçim Sıkıntısı İçinde Olan Memur Tipi.....	94
3.3.2. Batıl İnançlı Ve Takıntılı Memur Tipi	100

3.3.3. Ahlaki Değerlerden Yoksun Olan Memur Ve Bürokrat Tipi..... 105

4. HİKÂYELERDE YÖNETEN-YÖNETİLEN İLİŞKİSİ

AÇISINDAN BÜROKRASİ 110

4.1. AMİR-MEMUR İLİŞKİLERİ..... 110

4.2. BÜROKRAT VE MEMURLARIN HALKA VE HALKIN

SORUNLARINA BAKIŞI..... 123

4.3. MEMURİYETE BAKIŞ 134

4.3.1. Halkın Memuriyete Bakışı 134

4.3.2. Memur Ve Bürokratların Memuriyete Bakışı 146

SONUÇ 151

BİBLİYOGRAFYA..... 157

EK: TABLOLAR

ÖN SÖZ

Memduh Şevket Esendal 1883-1952 yılları arasında yaşamış, 25 Ekim 1908 yılında yazdığı “Veysel Çavuş” isimli ilk hikâyesiyle sanat hayatına başlamış, modern hikâye anlayışıyla Türk Edebiyatında çığır açmış olan önemli bir yazarımızdır.

CHP Genel Sekreterliği, Elazığ ve Bilecik milletvekilliği yaparak siyasette aktif bir şekilde rol alan Memduh Şevket Esendal; elçilik görevleriyle, öğretmen ve gazeteci yönüyle de önemli bir aydınımızdır. Yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi gelişmelerine tanıklık eden yazar politika ve elçilik görevlerindeki memuriyet hayatına ait gözlemlerini, tecrübelerini sanatında önemli bir malzeme olarak kullanmıştır. Memduh Şevket Esendal’ın eserleri bu anlamda önem taşımaktadır.

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde “bürokrasi” önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. “Toprak Medeniyeti” ne inanan Memduh Şevket Esendal’ın hayal ettiği Türkiye siyaset, eğitim, askeriye, sağlık, devlet daireleri gibi çeşitli alanlarda yanlış bir işleyişin olmadığı; insanların mutlu ve refah içinde yaşadığı bir ülkedir. Türk devlet geleneğindeki memuriyet zihniyetinin bu duruma engel olduğunu düşünen Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde eleştirel bir bakış açısıyla memuriyet hayatını, memur ve bürokrat tiplerini ele alır.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Memduh Şevket Esendal ile ilgili en kapsamlı çalışmanın Prof. Dr. İsmail Çetişli’nin “Memduh Şevket Esendal-İnsan ve Eser” isimli doktora tezi olduğunu gördük. Bu tez, yazarın hayatını ve eserlerini anlatan bir çalışma olduğu için Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerini tematik bir çalışma yaparak “bürokrasi” başlığı altında incelemeye karar verdik.

Tabip Gülbay’ın “Memduh Şevket Esendal’ın Toplumsal ve Siyasal Görüşleri” isimli doktora tezi çalışmasında Memduh Şevket Esendal’ın toplumsal, ekonomik ve siyasal görüşleri ele alınmıştır. Kamu yönetimi ve siyaset bilimi disipliniyle yapılan bu çalışmada yazarın edebî yönünden ziyade toplumsal ve siyasal görüşleri üzerinde durulmuştur. Levent Ali Çanaklı’nın yapmış olduğu “Türk Romanında Bürokrasi” isimli doktora çalışmasında bürokrasiye ayrıntılı bir şekilde yer verildiği için tez çalışmamızda bürokrasinin tarihi gelişimi ele alınmayarak kavramsal olarak anlamı üzerinde durulmuştur.

Tez çalışmamız Ön Söz, Giriş, Hikâyelerde Bürokrasinin İşlendiği Alanlar, Hikâyelerde Memur ve Bürokrat Tipleri, Hikâyelerde Yöneten-Yönetilen İlişkisi

Açısından Bürokrasi, Sonuç ve Bibliyografya bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Memduh Şevket Esendal'ın sanatına yön veren hayatı, bulunduğu görevler, görüşleri ve bürokrasi kavramı üzerinde durulmuştur. Tezin üç bölümden oluşan ana bölümünde bürokrasinin görüldüğü çeşitli alanlar, özelliklerine göre memur ve bürokrat tipleri, yöneten ve yönetilen ilişkisi açısından memuriyet incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise memur devleti zihniyetine karşı olan yazarın memuriyeti hangi açılardan eleştirdiği ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Bibliyografyada çalışma boyunca yararlanılan kaynaklar alfabetik sıraya göre verilmiştir. Tezin ek bölümünde ise hikâyelerle ilgili tablolara yer verilmiştir.

“Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyelerinde Bürokrasi” isimli tez çalışmamızda yazarın 17 hikâye kitabında yer alan 312 hikâyesi okunduktan sonra bürokrasi ile ilgili olan 112 hikâyesi incelenmiştir. Memduh Şevket Esendal'ın bazı hikâyeleri farklı isimdeki hikâye kitaplarında yayımlandığı için toplam hikâye sayısı belirlenirken kitapların karşılaştırılmasına dikkat edilmiştir. Hikâyelerden yapılan alıntılar eserlerin ilk baskısına aittir. Yapılan alıntılardaki imla ve noktalama yanlışları düzeltilmemiş, metin orjinal hâliyle çalışmadaki yerini almıştır. Alıntılar haricinde ise çalışmamızda Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu esas alınmıştır.

Tez çalışmam boyunca benden destek, ilgi ve anlayışını esirgemeyen, ilmi bilgileri ve tecrübeleriyle yol gösteren değerli danışman hocam Doç. Dr. Şehnaz Aliş'e, tasnif çalışmaları ve tezin içeriğiyle ilgili yönlendirmeleriyle tavsiyede bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Sema Uğurcan'a teşekkürlerimi sunarım. Her zaman yanımda olan ve beni destekleyen anneme, babama ve eşim İshak Yıldırım'a teşekkür ederim.

ÖZET

Sanatçı, siyasetçi, bürokrat, öğretmen, gazeteci olan Memduh Şevket Esendal(1883-1952) Türk tarihinin en önemli zaman diliminde yaşamış; Osmanlı İmparatorluğun çöküşüne ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık etmiştir. Yaşadığı dönemin önemli sosyal, siyasi ve kültürel olaylarına vâkıf olan Memduh Şevket Esendal siyasi, sosyal ve kültür hayatımızda yeri doldurulamayacak önemli bir aydınımızdır.

Memuriyetin farklı kademelerinde bulunmuş, devletin kurumlarının işleyişine hâkim olan, gözlem gücüyle ve edindiği tecrübelerle eserlerinin içeriğini oluşturan Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde “bürokrasi” kavramı oldukça önemlidir. Bu tematik çalışmada Memduh Şevket Esendal'ın hikâyeleri bürokrasi başlığında incelenmiştir.

Tezin Giriş bölümünde bürokrasi kavramının anlamı üzerinde durulmuş ve Memduh Şevket Esendal'ın bürokrasi ile ilişkisi, hayatı ve edebî kişiliği açıklanmıştır. Tezin ilk bölümünde bürokrasinin görüldüğü siyaset, eğitim, sağlık, askeriye, devlet daireleri alanları memuriyetteki işleyiş açısından ele alınmıştır. Tezin ikinci bölümünde memur ve bürokrat tipleri olumlu, olumsuz özellikleri ve özel hayatları yönüyle incelenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde yöneten-yönetilen başlığında amir memur ilişkileri ve memuriyete bakış ele alınmıştır. Sonuç bölümünde Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde eleştirel bir bakış açısıyla ele aldığı bürokrasi temasıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bibliyografyada ise Memduh Şevket Esendal ve hikâyeleri ile ilgili kitap, tez ve makalelere yer verilmiştir. Ek bölümünde hikâyelerle ilgili yapılan tablo çalışmaları yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Memduh Şevket Esendal, bürokrasi, hikâye.

ABSTRACT

Memduh Şevket Esendal(1883-1952), who was a writer, a politician, bureaucrat, teacher and journalist, lived in the most significant period of the Turkish history; he witnessed the collapse of Ottoman Empire and foundation of the Turkish Republic. Memduh Şevket Esendal, who was aware of the social, political and cultural events of his period, was an irreplaceable intellectual in our social and cultural life.

The term bureaucracy has a great importance in the works of Memduh Şevket Esendal, who served in various positions at government job and remained in possession of the operation of the state institutions and ,who formed the content of his works thanks to his observations and experiences.

In this thematic study, stories of Memduh Şevket Esendal are examined under the heading of bureaucracy. In the introduction of the thesis, meaning of the bureaucracy is focused and Memduh Şevket Esendal's relation with bureaucracy, his life and his literary personality are explained. In the first part of the thesis, the fields where bureaucracy was dominant such as politics, education, health, military and government offices are dealt in terms of operations of the state institutions. In the second part of the thesis, types of clerks and bureaucrats are examined with the aspects of pros, cons and finally with their private lives. In the third part of the thesis, relations between the superior and the subordinate officials and point of view for government job are examined under the heading of the managing and the managed classes. In the conclusion of the study, a general evaluation is made for the bureaucracy term which was covered with critical thinking in Memduh Şevket Esendal's stories. Books, theses and articles based on Memduh Şevket Esendal and his works are given in bibliography. Chart studies about the stories are placed in the appendix.

Key words: Memduh Şevket Esendal, bureaucracy, story.

1.GİRİŞ

Memduh Şevket Esendal hem edebî yönüyle hem de siyasi ve sosyal hayattaki fikirleriyle önemli bir şahsiyettir. Edebiyatımıza kazandırdığı yeni öykü anlayışıyla birçok sanatçıya esin kaynağı olan Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde güdümlü bir edebiyat anlayışından uzak durarak birtakım sosyal meseleleri eleştirel bir üslupla ele almıştır. Yazarın hikâyelerinde görülen en önemli meselelerden biri bürokrasidir.

Devlet ile halk arasında önemli bir unsur olarak yer alan bürokrasi, insanların toplumda mutlu, düzenli ve refah içinde yaşamalarını sağlayan bir sistemdir. Devletin halk için yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmetler ile halkın vatandaşlık görevleri, diğer bir ifadeyle halk ile devlet arasındaki köprü bürokrasiyi meydana getirir. Soyut bir kavram olan devleti temsil eden memur ve bürokratlar, halk için devletin görünen yüzüdür. İnsanların toplumsal ihtiyaçlarını sağlamak üzere iletişim içerisinde oldukları memur ve bürokratlarla yaşadıkları sorunlar, halkın bu ihtiyaçlarına cevap vermek üzere yapılanmış memuriyet hayatında gerçekleşen olaylar sosyolojik bir önem taşımaktadır. Bir toplumda yaşanan, temelinde insan olan her olayın edebiyatı ve sanatçıları etkilemesi sebebiyle bürokrasi konusu yazarların ele aldığı önemli bir alandır.

Birçok sanatçı tarafından incelenen bürokrasi, özellikle çeşitli memuriyetlerde bulunmuş, siyasi hayatta aktif olarak yer almış, devletin kurumlarının işleyişine vâkıf olan Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde önemli bir tema olarak dikkati çeker. Ciddi gözlem yeteneğiyle memuriyet hayatına dair detayları ironik bir üslupla ele alan Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerindeki şahıslar kadrosunun çoğunluğunu memurlar oluşturmaktadır.¹

Memduh Şevket Esendal, “Mesleki Temsilcilik” e inanır. İsmail Çetişli Mesleki Temsilciliği şöyle açıklar: “Mesleki Temsilcilik düşüncesinin özü, devlet mekanizması ve yönetimin bütünüyle ve doğrudan doğruya halka devredilmesi esasında toplanır.”² Seçimlerin partiler yerine çeşitli meslek temsilcileriyle yapılması anlayışına dayanan Mesleki Temsilciliğin ülke geneline hitap ettiği düşünülür. Bu anlayış memur devlet zihniyetine karşıdır. İsmail Çetişli bu konuda şunları dile getirir:

¹ İsmail Çetişli, “Memduh Şevket Esendal’ın Hikâyelerinde Memur-Bürokrat Tipi”, *Bizim Külliye*, S 27, Mart-Nisan-Mayıs 2006, s.13-19.

² İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s.44.

Mesleki Temsilcilere göre halkın sırtında asalak olarak yaşayan memur ve bürokrat, yönetimin çarklarını tekelinde tutarak kendi zihniyetine göre ve keyfi bir yönetim kurur. Halkın ihtiyaçlarına cevap vermediği gibi, ona zulmeder.”³

Mesleki Temsilciliğe inanan Memduh Şevket Esendal “Toprak Medeniyeti” ni savunur. Yazar, tarımın, geleneksel sanatların, emeğin insanları mutlu edeceğini düşünür. Toplumun önünde giden sanatkârın memlekette “Ufkî Medeniyet” i kendi ifadesiyle “Toprak Medeniyeti” ni halka benimsetmesini bunun için de çalışmasını arzular. Yazar, toplumun mutluluğunu ve geleceğini bu anlayışa bağlar.

‘İnsanların huzurunu, milletlerin istikrarlı bir hayata kavuşmasını, “toprak medeniyeti”nde görüyorum. Bu işi hükümetler yapamaz. Vekillerin işi değildir bu.. Bu, sanatkârın işidir. Bu fikri, çok taraflı işleyip, geliştirerek, olgunlaştırarak cemaatin önüne düşecek, “toprak medeniyeti” fikrine cemaati ısındıracak, bu fikri benimsetecek adam, sanatkârdır.’⁴

Memur devleti anlayışı karşısında “Toprak Medeniyeti” ni yücelten yazar için bürokrasi önemli bir konudur. Bu çalışmada Memduh Şevket Esendal’ın hikâyeleri; memurlar, bürokratlar, bürokratik çarpıklıklar, yöneten-yönetilen ilişkisi, halkın ve devletin birbirine karşı olan sorumlulukları ve bakış açıları, memuriyetteki olumsuz işleyiş gibi memuriyeti ilgilendiren her konu bürokrasi başlığı altında incelenmiştir. Hikâyelerde ele alınan bürokrasinin kavramsal olarak anlamının incelenmesi yararlı olacaktır.

1.1.BÜROKRASİ

“Bürokrasi” *Türkçe Sözlük*’te “Devletle ilgili işlerin yürütülmesinde gereksiz kural ve işlemler, kırtasiyecilik”⁵, “Bir işin yönetilmesi için uzun boylu ve dolaşık yollardan işlem yapılması usulü”⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. *Meydan Larousse*’ta ise “Genel olarak kademeleşmiş bir düzene sahip devamlı bir memur kadrosunun kamu işlerini dolaşık yollardan ağır, uyuşuk ve beceriksiz bir biçimde yürütülmesi”⁷ şeklinde ifade edilir. Daha çok olumsuz anlamıyla dikkati çeken bürokrasi kavramı aynı kaynaktan “Memurlar, bürokratlar topluluğu”⁸, *Türk Ansiklopedisi*’nde “geniş mânada, bir işin veya muamelenin emir ve kumanda ile sevk ve icrası, yani işlerin idari cepheden

³ a.g.e., s.46.

⁴ M. Sunullah Arısoy, “ Memduh Şevket Esendal’la Bir Konuşma”, *Varlık*, S 383, 1952, s. 7-8.

⁵ “Bürokrasi”, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2005, s.335.

⁶ “Bürokrasi”, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Yeni Matbaa, 1959, s.138.

⁷ “Bürokrasi”, *Meydan Larousse*, C3, 1992, s.499.

⁸ a.g.m., s.499.

tedviri ve ifası ”, “bünyesi ve mahiyeti icabı, mutât bir işin ananeleşmiş bir esasa ve şekle göre, kritik edilmeksizin yürütülmesi”⁹ gibi genel anlamda da ifade edilir.

Kaynaklarda daha çok olumsuz bir anlam taşımaya yönüyle ele alınan bürokrasi halk tarafından da olumsuz anlamda kullanılır. Sosyal bilimcilerin farklı yorumladığı bürokrasi kavramı, *Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi* isimli eserde şöyle açıklanır:

“Genellikle teknik bir terim olarak kullanılan bürokrasi tabirini kullananların zihninde kırtasiyecilik, sorumluluk almaktan kaçınma, işlerin yavaş yürütülmesi, keyfi kararlar alma, hatta idari yoldan baskı yapma türünden düşünceleri akla getirmektedir.”¹⁰

Tez çalışmamızda ele alınan bürokrat ve memur tiplerinin daha iyi anlaşılması üzerine kavramsal olarak anlamları üzerinde durmak yararlı olacaktır.

“Bürokrat” kelimesinin karşılığı *Türkçe Sözlük*’te “Devlet kurumlarında çalışan üst düzey yönetici, kırtasiyecisi”¹¹ şeklinde yer almaktadır. *Yeni Türk Ansiklopedisi*’nde “bürokrat” tanımı ise ‘Bürokrat tâbiri yüksek dereceli memurlar için kullanılmakta, bâzan da aynı maksad için “yüksek bürokrat” denilmektedir.’¹² şeklindedir. “Memur” kelimesi ise *Türkçe Sözlük*’te “Devlet hizmetinde aylıkla çalışan kimse, görevli.”¹³ şeklinde açıklanmaktadır.

Yapılan bu çalışmada memurlar ve bürokratlar ayrı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede üst düzey yönetici olan bürokratlarla kastedilen hikâyelerdeki sadrazam, başbakan, nazır, milletvekili, vali, belediye başkanı, ayan azası, general gibi kişilerdir. Memurlar ise öğretmen, polis, müstahdem, kâtip, iâşe memuru, doktor, postacı, aşar emanet memuru, ebe, hemşire, zabıta, müdür, asker vb. olarak okuyucunun karşısına çıkar.¹⁴

Memduh Şevket Esendal’ın fikirlerinin oluşmasında yaşamının ve bulunduğu görevlerin önemli rolü vardır. Sanatını da fikirleri doğrultusunda oluşturan Memduh Şevket Esendal’ın hayatı, görevleri ve edebî kişiliği hikâyelerini anlamak açısından oldukça önemlidir.

⁹ “Bürokrasi”, *Türk Ansiklopedisi*, C IX, Ankara, Maarif Yayınevi, 1958, s.27.

¹⁰ Mehmet Akif Terzi, *Türk Geleneğinde Bürokrasi ve Memur*, Ankara, Sistem Ofset Baskı, 2012, s.13.

¹¹ “Bürokrat”, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2005, s.335.

¹² “Bürokrat”, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, C 6, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1985, s. 2287.

¹³ “Memur”, *Türkçe Sözlük*, Ankara, AKDİTK Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s.1531.

¹⁴ İsmail Çetişli, “Memduh Şevket Esendal’ın Hikâyelerinde Memur-Bürokrat Tipi”, *Bizim Külliye*, S 27, Mart-Nisan-Mayıs 2006, s.14.

1.2. MEMDUH ŞEVKET ESENDAL'IN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Memduh Şevket Esendal, 29 Mart 1883'te Çorlu'da göçmen bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelir.¹⁵ Rumeli göçmenlerinden olan ve Çorlu'ya yerleşen çiftçi Mehmet Şevket Bey'in oğlu olan Memduh Şevket Esendal'ın düzgün bir şekilde eğitim öğretim hayatı olmaz.¹⁶ Yazar, kendi ifadeleriyle okulları yarım bıraktığını dile getirir: "...Ben ilkmektep de dâhil olmak üzere hiçbir mektepten mezun olmadım. Alaylı'yım!"¹⁷ Siyasetteki, bulunduğu görevlerdeki ve edebiyattaki başarısı okul bitirmediği hâlde kendisini nasıl geliştirdiğinin göstergesidir.

Çocukken hekim olmak isteyen yazar; savaşımlardan, yoksulluktan, muhacirlikten ve sıkıntıdan dolayı bu isteğinin gerçekleşemediğini dile getirir. Röportajında çocukken meşhur bir edebiyatçı olmayı hayal edip etmediği sorulunca "Edebiyatçı olmadığım için, meşhur hiç değilim."¹⁸ der.

Yazar ile ilgili kaynaklar onun eğitim görmediğini yansıtmaktadır. Kendisi de eğitiminin eksik kaldığını belirtir. Memduh Şevket Esendal eğitimine devam etmemesini okulda gördüğü şiddet unsuruna bağlar.

"- Efendim, bizim Kadri Efendi adında bir hocamız vardı. Ayağı topal bir adam.. Hani siz duymuşsunuzdur ya, eti senin kemiği benim diye, hakikattir o.. Çocuklar öyle teslim edilirdi mektebe.. Bu Kadri Efendi de, çocukların etini alıp kemiğini bırakan cinsinden bir adamdı.. Bir gün, sebebini bilmiyorum, bir çocuğu dövdü.. Çok fena dövdü ama.. Bizim evde dayak yoktu.. Dayağı ilk defa görüyordum. Bıraktım mektebi.. Babam, git mit, iyi olur, dedi.. Gitmedim.. Sonra hayat da müsait olmadı..."¹⁹

Memduh Şevket Esendal *Kızıma Mektuplar*²⁰ isimli kitabında kızı Emine Esendal'a yazdığı bir mektubunda okula gitmenin önemini anlatırken "Benim elimde bir ilk mektep diploması bile yoktur."²¹ der.

Okul bitirmediği hâlde yabancı dil öğrenmiş, önemli görevlerde bulunmuş Memduh Şevket Esendal kendisini geliştirmeyi başarmış bir fikir adamıdır.

"Ben bildiği kadar her şeyi kendim çalışıp öğrendim. Yalnız Rusçayı değil. Şu bildiğim kadar Frenkçeyi ve Farsçayı çalıştım, okudum, öğrendim. Yalnız bunlar da değil. Tarihten, coğrafyadan ne biliyorsam, bunları okula borçlu değilim. Eğer gençken okusaydım, bir yabancı

¹⁵ Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 1919-1930*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1968, s.123.

¹⁶ a.g.e., s.123.

¹⁷ M. Sunullah Arısoy, "Memduh Şevket Esendal'la Bir Konuşma", *Varlık*, S 383, 1952, s.7.

¹⁸ a.g.m., s.7.

¹⁹ a.g.m., s.7.

²⁰ Memduh Şevket Esendal, *Kızıma Mektuplar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2001, 635 s.

²¹ a.g.e., s.198.

dilini pişirseymdim, şimdi ne parlak olurdu. İçinde yetiştiğim ortam elverişli değildi. İşte ancak bu kadar oldu.”²²

Memduh Şevket Esendal kendisini geliştirse de okumamış olmak onu hayıflandırır. Özellikle Fransızca’yı iyi bir şekilde bilmemesinden dolayı Avrupa’da elçilik yapamadığını düşünür.

“Ben dil bilmekten çok kaybettim. Fransızca’yı iyi bilse idim, şimdi Avrupa’da bir yerde elçi olurum, yaşayışımız da büsbütün başka olurdu. Sizlerin de görgünüz artardı. Ne yapmalı, küçük yaştan bu işlere hazırlanmadık. Bize yıllarca Arapça, Fransızca okuttular, ancak öyle bir biçimde okuduk ki yüzlerce, binlerce çocuktan biri olsun Fransızca öğrenemedi. Ben ne öğrendimse sonradan öğrendim...”²³

Yazar mektuplarında gittiği okullara da yer verir. Çorlu’da Yahudi mektebine gittiğini, Rum bir hocadan ders aldığını fakat bir yarar göremediğini belirtir. Gittiği çeşitli okullarla ilgili anılarını *Oğullarıma Mektuplar*²⁴ isimli eserinde dile getiren yazar; çocukken gittiği okulda derslerde zayıf olduğunu, yaşı ilerlediğinde derslerdeki başarısının arttığını anlatır.²⁵ Oğlu Ahmet Şevket’e yazdığı bir mektubunda gittiği okullardan bahseder.

“İstanbul mektebini bitirip Çorlu Rüştüyesi’ne geldiğim vakit korkum çok azdı. Çorlu Rüştüyesi’nde daima sınıfın birincisi idim ve söylediğim gibi, sözümü dinleyen çocuklarla konuşur, dinlemeyenlerden hiç hoşlanmazdım. Sözümü dinlemeyen çocuklar da benden korkarlardı. Bu hal idadide, Edirne ve İstanbul mekteplerinde de böyle devam etti. Hele Edirne İdadisi’nin son sınıfında, bizim sınıfa adeta hâkim olmuş idim. Sözümü bazı muallimlere bile dinletirdim. Böyle sınıfa hâkim olduğum zamanlarda, sınıfta arsızlığı, yaramazlığı yalnız ben yapar, başkalarının yaramazlık etmelerine izin vermemeğe uğraşırdım. Benim mektep hayatım böyle geçti...”²⁶

Çeşitli kaynaklarda yer alan ve Memduh Şevket Esendal’ın kendisinin de ifade ettiği üzere okumadığına yönelik bilgiler ile mektuplarında Edirne ve İstanbul’da gittiği okullarda, rüştiyede, idadide yaşadığı anılar yazarın eğitim hayatıyla ilgili çelişkili bir durumu meydana getirmektedir. Bu konudaki farklı bilgiler, Memduh Şevket Esendal’ın çeşitli okullarda eğitim gördüğünü fakat bu okulları bitirip diploma almadığını ya da

²² a.g.e., s.198.

²³ a.g.e., s.179.

²⁴ Memduh Şevket Esendal, *Oğullarıma Mektuplar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2003, 595 s.

²⁵ a.g.e., s.20.

²⁶ a.g.e., s.27.

yazarın aldığı eğitimi yeterli bulmadığını göstermektedir. Yazarın eğitimiyle ilgili hatıralarını içeren “Rüştiye”²⁷ isimli hikâyesi de bu görüşü desteklemektedir.

“Ben Rüştiye’yi bitirmedim. Sınavlara birkaç ay kala, ailemin işleri dolayısıyla okulu bıraktım, gittim. Sanki, bir aralık gelip sınavlara girecek, şahadetnâmemi de alacaktım. Gelemedim. Sonra Edirne İdâdisi’ne sınavla girmiştım. Doğrusunu isterseniz ne sınavların bir değeri vardı, ne de şahadetnâmelerin!”²⁸

Memduh Şevket Esendal 1906 yılında gizli bir dernek hâlinde çalışan İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne girer. Çocukluk ve gençlik yıllarını Çorlu’da geçiren yazar, babasının 1907’de vefatı üzerine ailesinin sorumluluğunu üstlenir.²⁹ 1912 Balkan Savaşı’ndan sonra İstanbul’a göç etmek zorunda kalan Memduh Şevket Esendal savaş bitince tekrar Çorlu’ya dönse de 1. Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine İstanbul’a temelli döner. Bu dönüşün sebebi ise 1. Dünya Savaşı’nda topraklarının askerî tarıma ayrılmasıdır.³⁰ 1906’da İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne giren Memduh Şevket Esendal’ın siyasi hayatı vefatına kadar devam eder.³¹ İsmail Çetişli, Memduh Şevket Esendal’ın politikadaki yerini şu şekilde özetler:

“Böylece siyasi hayata adımını atmış olan yazar, ömrünün sonuna kadar bir daha bu çevreden kopamayacaktır. Neredeyse hayatına yön veren tek faktör politika olacaktır. Ancak onun siyasi hayatı bir yığın iniş çıkışlarla doludur. Zaman zaman hedefine yaklaşır gibi olmuş, önemli mevkilere yükselmişse de çoğu zaman kuşkuyla bakılan, kendisinden çekinilen bir politikacı olmuştur. Bunun için de mümkün merteye hükümet merkezi veya idarî kademelerden uzak tutulmuş, ideallerini gerçekleştirme imkânı verilmemiştir. Elçilik görevlerinin önemli ölçüde “zoraki diplomatlık” sınırları içinde kaldığı inkâr edilemez.”³²

1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin İstanbul teftiş kuruluna çağrılan Memduh Şevket Esendal, Anadolu ve Rumeli’yi yakından tanıma fırsatı bulur. Cemiyet içinde “Mesleki Temsilcilik” düşüncesini savunan Memduh Şevket Esendal, Birinci Büyük Millet Meclisi’nde arkadaşlarıyla kendi görüşlerini savunur.³³ Mecliste, vilayetlerin temsili yerine mesleklerin temsili savunan Memduh Şevket Esendal,

²⁷ Memduh Şevket Esendal, *İhtiyar Çilingir*, “Rüştiye”, Ankara, Dost Yayınları, 1984, 207 s.

²⁸ a.g.e., s.178.

²⁹ Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 1919-1930*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1968, s.123.

³⁰ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye Ve Roman: Meşrutiyetten Cumhuriyete 1910-1923*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1967, s.340.

³¹ İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s.9.

³² a.g.e., s.9.

³³ Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 1919-1930*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1968, s. 124.

meslek birlikleri, esnaf odaları kursa da parti içinde muhalif görüşlerden dolayı bu örgüt istediği gibi yürümez.³⁴

Memduh Şevket Esendal'ın ilk memuriyeti, başladığı tarih kesin olmamakla birlikte Reji (tekeli) İdaresi'ndedir.³⁵ Yeni Türk devletinin ilk temsilcisi olarak Azerbaycan'a gönderilen Memduh Şevket Esendal İran'da, Afganistan'da, Rusya'daki elçilik görevleriyle memuriyette on sekiz yıl bulunduğunu dile getirir.³⁶

“Bendeniz, beyefendi” diyordu. “Cumhuriyet Hükümetinin harice gönderdiği ilk resmî memur olmak şerefine erişmişimdir. Benden hariciyeciyi mi olur beyefendi? Lakin ne yaparsınız, adam yoktu o sıralar. Hakikat bu... Tevazu gösteriyorum zannetmeyiniz. Hele bendeniz bu mesleğe asla hazırlıklı değildim. Güç iş bu, takdir edersiniz. Memleketi yabancı bir yerde temsil etmek ne demektir? Bu işe hazırlıklı girmek lâzımdı.. Buna ne vakit vardı, ne bu hazırlığı tamamlamış adam...”³⁷

Bulduğu görevlerde Fransızca, Farsça ve Rusça öğrenerek kendisini geliştiren Memduh Şevket Esendal'ın 1920'de başlayan Bakü'deki elçiliğinin sanatsal kişiliğini önemli ölçüde etkilediğini düşünen İsmail Çetişli *Memduh Şevket Esendal* isimli eserinde şunları dile getirir:

“Bakü Mümessilliğinin M. Şevket için en önemli tarafı hiç şüphesiz sanat hayatında dönüm noktası teşkil edecek gelişmelere imkân hazırlamış olmasıdır. Kısa sürede Rusçayı öğrendiği anlaşılan yazar, bu sayede Rus edebiyatını daha da önemlisi, bundan sonraki hikâyelerine yapı bakımından kaynaklık edecek olan Anton Çehov'u tanımıştır. Artık Çehov'u cebinden hiç eksik etmeyecektir.”³⁸

Bakü'deki elçilik görevinden sonra ailesini maddi sıkıntılardan kurtarmak için İstanbul'da tarih öğretmenliği yapan Memduh Şevket Esendal arkadaşlarıyla beraber *Halk* (1925-1926) ve *Meslek* (1925) gazetelerini çıkararak düşüncelerini savunur. Düşüncelerinden dolayı elçilikle yurt dışına çıkarılır.³⁹ Elçilik görevlerinde çok mutlu olmayan Memduh Şevket Esendal yollarda çektiği sıkıntıları, çocuklarına olan özlemini, yalnızlığını mektuplarında dile getirir. Yazarın ikinci elçilik görev yeri 1924 yılında Tahran'dır. 1933'te ise Kâbil'de elçilik görevine başlar. Burada 1941'e kadar

³⁴Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye Ve Roman: Meşrutiyetten Cumhuriyete 1910-1923*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1967, s. 340.

³⁵ İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s.7.

³⁶ M. Sunullah Arısoy, “Memduh Şevket Esendal'la Bir Konuşma”, *Varlık*, S 383, 1952, s.7.

³⁷ a.g.m., s.7.

³⁸ İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s. 13.

³⁹ Tahir Alangu, *Cumhuriyeten Sonra Hikâye ve Roman 1919-1930*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1968, s. 124.

memuriyete devam eder ve yurt dışı görevlerinden yorulduğunu İsmet İnönü'ye bildirir.⁴⁰

Yolculuklarda çektiği sıkıntılar, ailesine duyduğu özlem, yaşadığı maddi imkânsızlıklar yazarın elçilik yıllarına damgasını vurur. Çocuklarının hayatlarındaki önemli gelişmelere uzak kalan Memduh Şevket Esendal'ın elçilik hayatında mektuplaşmak bile ciddi zaman almaktadır. Yalnızlığını çocuklarına yazdığı mektuplarla gidermeye çalışan yazar *Oğullarıma Mektuplar* isimli eserinde “Kâbil’de mektupsuz kalmak bir felakettir.”⁴¹ diyerek içinde bulunduğu durumu özetler. Memuriyette yazarı avutan tek şey ise yazmaktır.

“Burası zaten hüznü bir yerdir. Yalnızlığın da bunu artırmakta olduğuna şüphe yok. Buna karşı benim tek silahım yazmak, okumak ve resim yapmaktır.”⁴²

Elçilik görevini istemese de maddi sıkıntılardan dolayı bu görevi yapmak zorunda olan Memduh Şevket Esendal maddi anlamda sorun yaşamamak için Türkiye’ye çok sık gelemez.

“Gelecek kış içinde yahut ilkbaharın başlarında oraya gelmek, benim için daha hesaplı olacak gibi görünüyor. Elde bulunan biraz paramızı Faide Hanım’ın ve kızımın yol harcına vereceğiz. Ondan sonra bir zaman burada kalmalı ki beş-on paramız olsun.”⁴³

1931 yılında ilk defa milletvekili olan Memduh Şevket Esendal’ın ikinci milletvekilliği görevi Kâbil Büyükelçiliğinden dönüşünde gerçekleşir. 1942 yılında ise CHP Genel Sekreterliği görevine başlar. Partiye yeni bir ruh ve şekil vermek isteyen Memduh Şevket Esendal halka yakın bir siyasi anlayışı benimser ve bunun genç milletvekilleriyle olacağına inanır. Rahat bir çalışma ortamı bulamayan yazar, görevinden istifa ederek ayrılır.⁴⁴

1950 yılındaki seçimlerle siyasi hayatını sonlandıran Memduh Şevket Esendal, 16 Mayıs 1952 gecesi hayata veda eder.⁴⁵

Memduh Şevket Esendal Türk edebiyatında modern hikâye türünde çığır açan bir yazardır. Memduh Şevket Esendal, Türk edebiyatına kazandırdığı yeni öykü anlayışıyla birçok sanatçı için örnek olmuştur.

⁴⁰ İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s.14.

⁴¹ Memduh Şevket Esendal, *Oğullarıma Mektuplar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2003, s.60.

⁴² a.g.e., s.67.

⁴³ a.g.e., s. 66.

⁴⁴ İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s.20.

⁴⁵ a.g.e., s. 20.

“–Ben türkçe dilinde yazılmış, hepimizin okuduğu kitapları okudum.. Her sevdiğimin tesiri altında kalmışımdır. Efendim, ben hiçbir zaman statik adam olmadım, dinamik adam oldum. Daima yeni geleni sevdim.”⁴⁶

Yazarın asıl ününü romanlarından ziyade küçük hikâyeleriyle yaptığını düşünen İnci Enginün *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*⁴⁷ isimli eserinde edebî kişiliğiyle ilgili şu bilgileri verir:

“Esendal’ın eserleri hiçbir görüşü yansıtmaz. O hikâyelerinde sıradan insanların en basit hareketlerini, davranışlarını anlatır. Bazı hikâyelerinde konu denilebilecek bir şey bile yoktur. Fakat okurken hikâyenin sonu tahmin edilemediğinden, merak daima uyanıktır. Hikâye dünyası okuyucuyu da içine çeker ve hikâye bittikten sonra okuyucuda kalan izlenim, anlatılan kişi veya durumu ölümsüzleştirir.”⁴⁸

Hikâyelerinde ve romanlarında genellikle “M.Ş.”, “M.Ş.E.”, bazen de “Mustafa Memduh”, “Mustafa Yalınkat”, “M. Oğulcuk” gibi takma isimler kullanmıştır.⁴⁹ Hikâyelerine imza yerine mütevazı bir tavır sergileyerek takma isimler kullanan yazar sanatını yüceltmez. Sanatında her zaman olgunlaşmayı hedeflediğini vurgulayan yazarın hikâyelerinin altına adını yazmayıp değişik imzalar atmasını Salim Şengil, Memduh Şevket Esendal’ın sanata fazla değer vermesi ve sanatının politik hayatının etkisinde kalmasını istemeyişi şeklinde açıklar.⁵⁰

Yaptığı sanatı yüceltmeyen yazar, edebiyattan anlamadığını sadece hikâye okumaktan çok hoşlandığını ifade eder.

“–Vallahi beyefendi, dedi, edebiyata karşı bende hiç alâka uyanmadı. Edebiyatı, sanatı bilmem... Alâkam yok bunlarla.. Edebiyatı bilmek bir iştir. Hiç mi hiç meşgul olmadım bunlarla.. Usulünü, kaidesini doğru dürüst beceremem..”⁵¹

Gerçek hayattan birer kesitin sunulduğu hikâyelerde okuyucu, kahramanlarla gerçek hayatta karşılaştığı izlenimini duyar. Yazarın bu gerçekliği okuyucuya yansıtmasındaki başarısı gözlem gücünden, hayatın içinden gelen yalın ve canlı dilinden, küçük ve sıradan insanın dünyasını kendi doğallığı içinde anlatmasından kaynaklanmaktadır.

⁴⁶ M. Sunullah Arısoy, “Memduh Şevket Esendal’la Bir Konuşma”, *Varlık*, S 383, 1952, s.8.

⁴⁷ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2006, 460 s.

⁴⁸ a.g.e., s.296-297.

⁴⁹ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye Ve Roman: Meşrutiyetten Cumhuriyete 1910-1923*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1967, s.342.

⁵⁰ Salim Şengil, “Esendal’ın Hayatı”, *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi M.Ş.E. Özel Sayısı*, C VI, S 5, Ankara, Yenilik Basımevi 1952, s.7-8.

⁵¹ M. Sunullah Arısoy, “Memduh Şevket Esendal’la Bir Konuşma”, *Varlık*, S 383, 1952, s.7.

Yazar, hikâyelerinde ele aldığı kişileri mizahi unsurlarla anlatır. İronik bir üslupla yazdığı hikâyelerde yazar, iyimser bir tavırla sosyal mesajları etkileyici bir şekilde yansıtır. Nurullah Ataç yazarın bu yönünü şöyle açıklar:

“Bunlar, doğrusu, birer hikâye değil, birer taşlama, yergi, yani birer hicivdir. M. Ş. Esendal’ın bu hicivlerle edebiyatımıza da, topluma da hizmet etmiş olduğuna inanıyorum.”⁵²

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerindeki mizahi unsurlarla ilgili Ahmet Kutsi Tecer şunları dile getirir:

“Alay etmeden, incitmeden insanların gülünç taraflarını çizer; ümitsizlik yaratmadan acıklı taraflarını gösterir. Hikâyelerindeki komik unsuru; insanı alçaltan, maymunlaştıran bir cemiyet anlayışının hayata kazandırdığı tiplerdir...”⁵³

Memduh Şevket Esendal, birtakım sosyal mesajlar verdiği hikâyelerinde öğretici bir tavırdan ziyade iyimser bir üslubu tercih eder, farkındalık yaratır. Günlük hayatın tüm ayrıntıları gerçek dekoru içinde canlı diyaloglarla sunan yazar, hikâyecilerin toplumdaki rolüne de dikkati çeker.

“Hikâyeciler bu yurdun içli, duygulu evlatlarıdır, çocuklar! Onlar nasıl bir yurt özlediklerini söylüyorlar, kendilerine dokunan hâdiseleri ortaya döküyorlar, bir iş görüyorlar, iş. Gevezelik değil bu!”⁵⁴

Elçilik görevlerinde sıklıkla Çehov okuyan yazar *Kızıma Mektuplar* isimli eserinde onun hikâyelerinden ne kadar zevk aldığını dile getirir.

“Bol bol Çehov’u okuyorum. Çok güç olmasa da birkaç küçük hikâyesini sana tercüme etsem. İnan ki bu ufak ufak şeyler, çok büyük hikâyelerden, piyeslerden daha çok tat verir.”⁵⁵

Üslupça Çehov tarzı hikâyeler yazan Memduh Şevket Esendal’ın Çehov’dan farkını Ahmet Kabaklı şu şekilde dile getirir:

“Ne var ki Esendal, Çehov’un bir taklitçisi olmayıp sadece onun tahkiye usulünü gözetmiştir. Yoksa eserine koyduğu kişiler, çevreler ve meseleler hep yerlidir. Üstelik Çehov çok bezgin, yerici ve karamsar olduğu hâlde Esendal, umutlu ve iyimserdir.”⁵⁶

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyeleri okuyucuda kolay yazıldığı izlenimini verse de hayatın orta hâlli sıradan insanların konu edinen yazarın anılarına bakıldığında

⁵² Nurullah Ataç, “M.Ş.E.”, *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi M.Ş. E. Özel Sayısı*, C VI, S 5, Ankara, Yenilik Basımevi, 1952, s. 17.

⁵³ Ahmet Kutsi Tecer, “Esendal”, *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi M.Ş.E. Özel Sayısı*, CVI, S5, Ankara, Yenilik Basımevi, 1952, s. 21-25.

⁵⁴ Vüs’at O. Bener, “İlk-Son”, *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi M.Ş.E. Özel Sayısı*, C VI, S 5, Ankara, Yenilik Basımevi, 1952, s. 18-19.

⁵⁵ Memduh Şevket Esendal, *Kızıma Mektuplar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2001, s.118.

⁵⁶ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, C 3, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1985, s.338.

sanatı üzerine fazla titizlendiği anlaşılmaktadır. Kerim Yund'un yazarla olan anılarını ele aldığı makalesinde sanatçının hikâyelerine olan bakış açısı görülmektedir.

“Esendal ile görüştiğimiz zamanlar yazacağı hikâyelerin konusunu çeşitli zamanlarda birkaç kez anlatırdı. Bunların bir bölümünün çocuk öyküleri olduğunu söylerdi ama... Bu onun kendini beğenmemesinden ileri gelirdi. Hikâyede karakteri yakalamak, onu işlemek için çok uğraşırdı.”⁵⁷

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyeleri titiz çalışmaların ürünüdür. Yazarın mükemmeliyetçi tavrı hikâyelerini oluşturma sürecinde görülür.

“Ben iyi yazılmış bir eser nasıl olur bilirim ama, kendim yazamam ve kendim yazmadığımı görünce baştan bir daha yazmağa çalışırım. Ben “İki Ziyaret” hikâyesini en aşağı beş kere yazdım. En son yazdığımın iyi olduğuna kanaatim vardır. Ben bir kere kendi yazılarımdan birini beğenirsem dünya tenkit etse ve beğenirse para etmez! Onların anlamadıklarına bakar gülerim. Yazdıklarımın birçoklarının tenkide uğramalarından korkarım çünkü ben, kendim beğenmem...”⁵⁸

Memduh Şevket Esendal edebiyatın insana mutluluk vermesi gerektiğini savunur.

“Ben, insanlara yaşamak için ümit; kuvvet ve neşe veren yazılardan hoşlanırım. İnsanları yağunmuş mutfak paçavrasına çeviren ve ye'se düşüren yazılardan hoşlanmam. Zaten tam bir refah içinde, huzur içinde yaşıyamıyoruz. Bir de karanlık, kötü şeylerden bahsederlerse bize , onları okursak.. Bu, insanları bir havana koyup ezmiye benzer.. Halbuki insanların içlerinde bir umut olmalı.. Yaşama umudu, neşe vermeli inşalara, okudukları...”⁵⁹

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde olaylardan ziyade hayatın çeşitli kesitlerini, çeşitli insanlık durumlarını izlenimleriyle okuyucuya aktarır. Esnaf, memur, köylü, cahil, aydın, öğretmen, polis, bürokrat, asker gibi toplumun çeşitli kesimlerine ait insanları canlı ve gerçekçi tasvirleriyle yansıtır. Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinin özünü oluşturan şahıslar ve olayların etkileyiciliği yazarın insanlarla birebir iletişim içinde olmasından kaynaklanır. Ahmet Kutsi Tecer, Esendal'ın insanlarla iletişimi şöyle aktarır:

“Onu çiftçilerle, köylülerle konuşurken gördüm. Onu esnafla, tüccarla, sanat adamlarıyla konuşurken gördüm. Onu politikacılarla, devlet adamlarıyla konuşurken gördüm.

⁵⁷ Kerim Yund, “Esendal'dan Anılar”, *Türk Dili*, C XXVI, S 249, 1972, s. 236-239.

⁵⁸ Memduh Şevket Esendal, *Oğullarıma Mektuplar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2003, s.41.

⁵⁹ M. Sunullah Arısoy, “ Memduh Şevket Esendal'la Bir Konuşma”, *Varlık*, S 383, 1952, s.8.

Onu kadınlarla, erkeklerle, çocuklarla konuşurken gördüm. Dili değişmez, edası bozulmazdı. Demek ki onun biricik dili bizim türlü dillerimizden daha zengin, daha işlenmiş bir dil...”⁶⁰

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde yalın, süssüz, kısa cümleler ve Türkçe kelimeler kullanır. Yazı dili ile konuşma dili arasındaki farkı hikâyelerinde kullandığı dil ile azaltır, günlük konuşma dilini tüm doğallığıyla hikâyelerinde işler.

Memduh Şevket Esendal sadece yazarlık yönüyle değil bulunduğu elçilik görevleriyle, memuriyet hayatındaki rolüyle, İttihat ve Terakkiciliği yönüyle, milletvekilliğiyle, toplumsal ve siyasi görüşleriyle de ele alınacak önemli bir yazarımızdır. Hikâyelerinde bürokrasi gibi önemli bir toplumsal soruna ciddiyetle yer veren yazarın hayali, insanların refah ve mutluluk içinde yaşadığı bir Türkiye’dir.

Yenilikleri destekleyen bir tavır takınan Memduh Şevket Esendal harf değişikliğini anlamlı bulur ve yaygınlaşması için çalışır. Kerim Yund’un yazar ile ilgili anılarını ele aldığı makalesinde Memduh Şevket Esendal’ın dil devrimiyle ilgili görüşüne anılarından hareketle yer verir.

“Ben boş olunca evdeki eski yazılı belgelerimi de yeni yazıya çekiyorum. Sizler de bunu yapın. Yazı devrimini her toplum yapamaz, ancak benim deli ulusum yapar.”⁶¹

Memduh Şevket Esendal sanatkarların toplumu etkileyeceğini düşünür. Ona göre iki tip sanatkar vardır. Birinci sanatkar toplumun önünde giden, ikinci sanatkar ise toplumun arkasında durandır.

“Cemaatin önünde giden sanatkar, o cemaate yeni bir dünya görüşü getirir. Bir cemiyet nizamı kurar. Şartlarını tespit eder. Cemaate, eserleriyle nasıl yaşamaları, nasıl çalışmalarını, gerektiğini söyler. Bu iş, aynı zamanda bir mütefekkir işidir de.. Yabancı memleketlerde bu çeşit sanatkarlar vardır. Yeni bir dünya görüşü, yeni bir yaşayış nizamı getirmişlerdir, cemaatin önünde gitmişlerdir ve cemaati getirdikleri dünya görüşüne uydurmuşlardır. Bu çeşit sanatkarlar az yetişir, güç yetişir. İş zordur. Bir sanatkarın yeni idealler, yeni görüşlerle ortaya çıkması, cemaatin önünde gidebilmesi, büyük iştir.

Cemaati arkadan takip eden sanatkar, “olan”ı tespit eder. Cemiyete ayna tutar. Cemiyetin nasıl bir gidişi, yaşayışı olduğunu gösterir, tarihe de o cemiyet hakkında tespit edilmiş müşahedeler bırakır. Bu da bir iştir.”⁶²

Memduh Şevket Esendal çocuklarının kendisinin elçi olması sebebiyle iyi bir mevkie geleceğini düşünen insanları eleştirir. Çocukları için dahi olsa iltimas sağlamak

⁶⁰ Ahmet Kutsi Tecer, “Esendal”, *Seçilmiş Hikâyeler M.Ş.E. Özel Sayısı*, C VI, S5, Ankara, Yenilik Basımevi 1952, s. 21-22.

⁶¹ Kerim Yund, “Esendal’dan Anılar”, *Türk Dili*, C XXVI, S 249, 1972, s. 237.

⁶² M. Sunullah Arısoy, “Memduh Şevket Esendal’la Bir Konuşma”, *Varlık*, S 383, 1952, s.8.

yazarın zihniyetine aykırıdır. Çocuklarının ülkeye fayda sağlayacak meslekleri icra etmelerini ister. Memuriyet içerisinde olmayı değersiz bulur.

“Herkes memur sınıfın iyi iş olmadığını söylemekle beraber gene de bunu lazım görürler. Ben çocuklarımın bu hayatta değerli, medeni hizmet görmelerini ve bunun için de değerli birer sanat öğrenmelerini istedim. Yüksek sosyeteye kendim girdim, bunun değerli bir hizmet olmayacağını anladım.”⁶³

Memduh Şevket Esendal bürokratik zihniyetin karşısında yer almıştır. Oğlu Ahmet Esendal’a yazdığı mektupta şunları sorar:

“Sen fakülteye girmek için ne yapıyorsun? Bu fakülteye girmek için ne yapmalıdır? Bizde merasimsiz iş olmaz, kim bilir ne usuller çıkarmışlardır.”⁶⁴

Elçilik görevlerindeki şekilci bir zihniyetin ürünü olan törenleri eleştiren Memduh Şevket Esendal’ı maddi imkânsızlıklar da bıktırır.

“Afgan’da elçilik işlerinden bıktım dersem yalan olmaz. Burada iki yüksek mektebi ve yüksek işleri elde tutmak gibi, adamı çekici işler vardır. Yalnız bıktırıcı olan teşrifat işleridir. Burada en eski elçi ben olduğum için her gelen yeni elçiye bir ziyafet verilecektir. Elçiliğimiz yapısı eski, takımlarımız eksiktir. Bu bir iştir ki adamı canından bezdirir.”⁶⁵

Memduh Şevket Esendal mektuplarında çocuklarına çeşitli konularda önemli bilgiler verirken memuriyetle ilgili bakış açısını da yansıtmaktadır. Doktorlarla ilgili bir tespitinde memurlara da değinir.

“Memurlarda olduğu gibi hekimlerde de, kendilerini cemiyet için değil, cemiyeti kendileri için yetiştirilmiş sanmak hastalığı vardır.”⁶⁶

Memduh Şevket Esendal’ın özellikle elçilik görevlerinde edindiği tecrübeler, memuriyet hayatına dair olan gözlemleri tüm eserlerine yansımıştır. Memduh Şevket Esendal mizahi unsurlarla süslediği ve ironik bir bakış açısıyla ele aldığı hikâyelerinde bürokrasiyi eleştirmiştir.

Bu açıklamalar ve değerlendirmeler ışında Memduh Şevket Esendal’ın hikâyeleri; bürokrasinin görüldüğü alanlar, çeşitli özelliklerine göre memur ve bürokrat tipleri, yöneten-yönetilen ilişkisi açısından bürokrasi şeklinde üç bölümde incelenmiştir.

⁶³Memduh Şevket Esendal, *Oğullarıma Mektuplar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2003, s.123-124.

⁶⁴ a.g.e., s.128.

⁶⁵ a.g.e., s.266.

⁶⁶ a.g.e., 216.

2. HİKÂYELERDE BÜROKRASİNİN İŞLENDİĞİ ALANLAR

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde bürokrasinin görüldüğü alanlar ile ilgili yapılan çalışma sonucunda siyaset, eğitim, askeriye, sağlık ve devlet daireleri alanları ele alınmıştır. Siyaset, eğitim, askeriye ve sağlık alanlarına girmeyen; fakat herhangi bir devlet dairesinde geçen hikâyeler devlet daireleri başlığında incelenmiştir. Bürokratik çarpıklıklar, bürokratik silsile, görev ihmali, çeşitli yolsuzluklar, memuriyetteki işleyişi olumsuz hâle getiren unsurlar bu bölümde ele alınmıştır.

2.1.SİYASET

Siyasi hayatına İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmekle başlayan Memduh Şevket Esendal, uzun yıllar elçilik görevlerinde bulunarak Türkiye'yi başarılı bir şekilde temsil etmiş; milletvekilliği ve parti genel sekreterliği görevleriyle de Türk siyasetinde etkili bir rol oynamış aydındır. Uzun zaman siyasetin içinde yer alan Memduh Şevket Esendal, gözlemlerini eleştirel bir şekilde hikâyelerine yansıtmıştır.

Hikâyelerde olumsuz özellikleriyle tasvir edilen bürokratlar siyasetin yozlaşmasına neden olmaktadır. Memduh Şevket Esendal'ın gerçekçi tasvirleri ve gözlem gücü, karşılıklı çıkar ilişkilerinin ön planda olduğu siyasetteki sağlıksız işleyişin Cumhuriyet öncesi, sonrası tarihi dönemlerde ve günümüzde de değişmediğini göstermektedir.

Devletlerin sürekliliği ve toplumların bir düzen içinde varlıklarının devamını sağlayan siyaset bürokratik zihniyetlerce niteliksiz bir hâle getirilir. Bürokrasi, hikâyelerde az da olsa görülen ideal sahibi siyasileri engeller, bu durum neme lazımcı bir yaklaşımın doğmasına neden olur. Sorumluluktan kaçan, bulunduğu makamı kaybetme korkusuyla suya sabuna dokunmayan bürokratlar insanların güven duygularını ortadan kaldırırlar.

Hikâyelerde görülen siyasette yozlaşma; gelenekselleşen yolsuzluklar, halkı kandıran ve şahsi çıkarlarını düşünen bürokratlar, sağlıklı bir şekilde yapılmayan seçimler, niteliksiz parti toplantıları, neye oy verdiğini bilmeyen milletvekillerinden oluşan millet meclisi olarak okurun karşısına çıkmaktadır.

Yazar, hikâyelerinde kırtasiyeci bir zihniyetle toplantılar düzenleyen bürokratları ve yaptığı uzun konuşmalarla meselelerin özünden uzaklaşan partilileri eleştirir. Kendisinden önceki siyasilerin yaptığı faaliyetleri beğenmeyip bu durumu üstünlük

mücadelesi hâline getiren bürokratlar, çözüm odaklı çalışmayarak bürokrasinin işleyişini ağırlaştırırlar. Memuriyetteki keyfi davranışlarıyla dikkati çeken vali, milletvekili, bakan ve başbakanlar makamlarını sağlamlaştırma amacı taşırlar.

Yazar, “Mebus Olursa”⁶⁷ isimli hikâyesinde milletvekili olmak isteyen Sabri Bey’in siyasette gerçekleştirmeyi hayal ettiği ideallerinin bürokratik zihniyetlerce nasıl engelleneceğini anlatmaktadır. Sabri Bey, milletvekili olduğunda hazırlayacağı memurlar tüzüğü ile memuriyetteki tüm olumsuzlukları ortadan kaldırdığını, memurların haklarını koruyabileceğini düşünür. Kendisine bunları hükümetin kabul etmeyeceği, hak ve hukukun hükümetin çıkarlarına uygun düşmeyeceği söylenince düşüncelerinden hemen vazgeçen ve idare-i maslahatçı bir tavır sergileyen Sabri Bey bürokrasinin idealist insanları nasıl engellediğini ve neme lazımcılık fikrinin nasıl oluştuğunu etkili bir şekilde göstermektedir.

Sabri Bey, kanun tekliflerinin kabul edilip uygulamaya başlandığında hükümetin düşmesi halinde durumun ne olacağı sorusu üzerine ne diyeceğini bilemez. Arkadaşı Hilmi Bey, bu durumda tüm milletvekillerinin dağıtılacağını sonra da yapılan kanunların hepsinin bir önceki hükümetin yapması gerekçesiyle bozulacağını dile getirir. Yazar, siyasette doğru olduğu halde farklı görüşlere açık olmayan siyasilerin yapılmış kanunları bir önceki hükümette yer alan siyasilerin yapması sebebiyle bozmalarını eleştirirken bu anlayışın memuriyetteki işleyişini niteliksiz bir hâle getirdiğini vurgulamaktadır.

Yazar, üst düzey memurluğun getirdiği imtiyazlardan ve toplum içindeki gösterişinden etkilenen Sabri Bey aracılığıyla bulunduğu makamın sorumluluklarını yerine getirmeyen, asli işleriyle ön planda olmayan, memuriyetini şahsi çıkarları doğrultusunda toplum içinde bir nüfuz aracı olarak kullanan bürokratları eleştirmektedir.

Hikâyede millet meclisinde alınan kararları dinlemeyip oy kullanmayan ya da çoğunluğun verdiği karara göre oy kullanan milletvekilleri eleştirilmiştir. Görevinin gereğini layıkıyla yapmayan, mesleki donanımı olmayan, neme lazımcı zihniyete sahip milletvekillerine yapılan eleştiri, yazarın zamanında milletvekilliği görevinde bulunmuş hikâye kahramanlarından birinin ifadelerinde görülmektedir.

⁶⁷ Memduh Şevket Esendal, *Temiz Sevgiler*, “Mebus Olursa”, Ankara, Dost Yayınları, 1965.

“Biz de insan kıtlığında mebus t ayin edilmiştik, bazı arkadaşlar bir kanun, madde madde kabul olunurken dikkatsizlik ile hem lehe hem aleyhe el kaldırırlardı. Ben, samiinden belki dikkat eden olur diye, yalnız bir tarafa el kaldırır, yahut gaflet basarsa hiç kaldırmazdım. Bu defa da intihap olunursam yine öyle yaparım.”⁶⁸

Yazarın “Karşılama Töreni”⁶⁹ isimli hikâyesinde bir parti başkanının ziyaret için gittiği kasabada nasıl karşılandığı anlatılmaktadır. Parti başkanı gelmeden önce yeterli kalabalığı sağlayamayan partililer, para karşılığında insanları tören alanına toplamak için uğraşırlar. Para konusunda sıkıntı yaşayan partililere, başkana yakın olan ve coşkulu söylevleri ile halkı galeyana getiren hukuk mezunu  kil Bey “– Canım, imanlı adam olur; parasız da gelir...”⁷⁰ diyerek bir parti başkanının karşılanmasını etkili hâle getirecek kalabalığın olması için talimat vermesi siyasetteki şekilci anlayışı göstermektedir.

Hikâyede parti başkanına yaklaşıp bir daha fırsat bulamayacağını d şunerek devamlı kendi işlerinden bahsetmeye çalışan,  stikl l Marşı okunurken dahi bu davranışını devam ettiren emekli general dikkat çekicidir. Emekli generalin bir siyasetten imtiyaz elde etme çabaları, bu davranışını  stikl l Marşı okunurken sürdürmesi ve parti liderinin onu dinlemesi menfaat ilişkilerini yansıtma ile birlikte, siyasetin samimiyetsiz, etik dışı yönünü göstermektedir.

T ren esnasında halkı heyecanlandıran uzun konuşması ile dikkati çeken  kil Bey, partililerin kısa kesmesi gerektiği uyarısını dikkate almaz. Partililerden bazılarının “– Söylev çok güzeldi, hiç suya sabuna dokunmadı...”⁷¹ ifadesi neme lazımcı zihniyeti yansıtılmaktadır. Halkı galeyana getiren, halkın hoşuna gidebilecek ifadelerden oluşan uzun nutuklar, samimiyetten uzak bir siyasi anlayışın sonucudur. Halkın ihtiyacını karşılamayan basmakalıp nutukların “suya sabuna dokunmama” niteliğindeki olmasının sebebi sorumluluk düşüncesinden uzak, görevini içselleştirmeyen ve menfaat ilişkilerini ön planda tutan siyasilerdir.

Hikâyede tören alanında kalabalık yapması için para karşılığında insan toplama düşüncesi ve kalabalığa uzun, sıkıcı, şaşaalı ifadelerden oluşan nutukların okunması siyasi ahlaka uymamaktadır.  kiy zl , şahsi çıkarlarını düşünen, yaptığı dalkavuk davranışlarla başkanı etkilemeye çalışan partililer eleştirilmektedir.

⁶⁸ a.g.e., s.23.

⁶⁹ Memduh şevket Esenal, *Güllüce Bağları Yolunda*, “Karşılama Töreni”, Ankara, Bilgi Yayınları, 1992.

⁷⁰ a.g.e., s.106.

⁷¹ a.g.e., s. 110.

Yazarın “Demokratik Seçimler”⁷² isimli hikâyesinde milletvekili olmak isteyen İhsan’ın seçilmeme ihtimalini düşünerek farklı görüşlü iki partiden aday olma girişimleri anlatılmaktadır. Hikâyede “Kişgillerin İhsan, otuz beşle kırk yaşları arasında, kalın gövdeli, kalın enseli, geniş göğüslü, karınlı kalçalı bir adam...”⁷³ şeklinde tasvir edilen İhsan, milletvekilliği için mesleki donanımına sahip olamayan, zıt görüşlü iki partiye üye olup bir şekilde milletvekilli olabileceğini düşünen ve siyasetteki işleyişi bilmeyen bir kişidir. Milletvekilliği makamının getirdiği imkânlardan etkilenen İhsan, aynı anda iki partiye neden üye olamayacağını anlayamaz.

Üye olduğu partiden başka bir partiye de üye olması gerekçesiyle ihraç edilen İhsan’ın bilgisizliği ve inatla vekil olma isteği, bunun için Ankara’da yaşayan hatırı sayılı kişilerden imtiyaz elde etmek istemesi hikâyede eleştirilmektedir. Hikâyede rüşvet alan, adam kayıran partililerin siyasi ahlaka aykırı davranışları dikkat çekicidir. İhsan’ın milletvekilli olmak isteğiyle ilgili fikir almak için danıştığı avukatın “...kesenin ağzını açacaksın. Ağalık vermekle!”⁷⁴ ifadesi siyasette gelenekleşen rüşvetleri göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal, politikanın insanları yozlaştırdığı görüşünü “Yol Ve Işık Birliği”⁷⁵ isimli hikâyesinde yansıtır. Ankara’da öğretmenlik yapan, birtakım idealleri olan Berrin âşık olmadığı hâlde siyasi görüşünden etkilendiği için kendisi gibi öğretmen olan Hasan Yılmaz’la evlilik hayalleri kurar. Yazar, politikayı insanları yozlaştıran bir unsur olarak değerlendirir.

“Üniversite’de iken bu Yılmaz’la, Etem Şadi’ler, Rebia filan onlar, bunu bozdular. Politikaya soktular! Bir daha akli başına gelmedi. İşte şimdi de bocalayıp duruyor...”⁷⁶

Kabine değişikliği sebebiyle bakanlık görevinden ayrılan daha sonra tekrar eski görevine getirilen bir bakanın siyaset hayatında yaşadıklarının anlatıldığı “Nazırın Odacısı”⁷⁷ isimli hikâye, siyasetteki işleyişi yansıtmaktadır.

Görevinin getirdiği imkânlardan fazlasıyla yararlanan bakan kabinenin düşmesi sonucunda makamını bırakmak zorunda kalır. Her zaman eski görevine döneceği günü hayal eden bakan, kendisini kabine kuracak kişilere unutturmamaya çalışır; yerine başka

⁷² Memduh Şevket Esendal, *Gödeli Mehmet*, “Demokratik Seçimler”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1988.

⁷³ a.g.e., s.127.

⁷⁴ a.g.e., s. 128.

⁷⁵ “Yol Ve Işık Birliği”, *Güllüce Bağları Yolunda*.

⁷⁶ a.g.e., s.187.

⁷⁷ Memduh Şevket Esendal, *Bir Kucak Çiçek*, “Nazırın Odacısı”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1984.

bir bakanın geldiğini öğrendiğinde içinde bulunduğu zayıf ruh hâlini insanların fark etmesini istemez.

“Belli etmeyeceksin! Gene nâzır gibi konuşacak, öyle davranmaya çalışacaksın! Yüzden ağır durup arkadan kabinenin kuyusunu kazacaksın! Muhaliflerin, düşmüş nâzır kadar iyi yardımcıları olmaz!”⁷⁸

Hikâyede samimiyetten uzak, makam hırsı gözeten, mesleki faaliyetleriyle ön planda olmayan insanların ince hesapları siyasetin yozlaşmasına neden olmaktadır. Siyaset, toplumun çıkarlarına hizmet etmekten ziyade birtakım insanların tekelinde şahsi çıkarlar için uygun bir alan olarak görülmektedir.

Yeni kabineyi kuran sadrazamın bakanlık görevi için kimseyi bulamayarak eski bakanı görevine çağırması dikkat çekicidir. Siyasette yeni, mesleki donanıma sahip bir bakan yerine makam hırsı olan eski bakanın göreve getirilmesi siyasetteki yanlış işleyişi göstermektedir. Bulduğu makam sebebiyle halka devamlı yaranmak zorunda olduğunu düşünen bakanın görevinden her an ayrılma ihtimali olabileceğini fark etmesi onu mutsuz eder. Kendisiyle odacısını karşılaştıran bakan, onun dalkavuk davranışlarıyla her zaman görevinde kalabileceğini düşünerek işine son verir. Hikâyede makam hırsına yenilerek odacısının işine son veren bakan eleştirilir.

Yazarın “İstanbul’da Bir Bayram Gününün Hikâyesi”⁷⁹ isimli hikâyesinin konusu bir bayram ziyaretinde siyasetle ilgili yapılan sohbettir. Bir köşkün sahibi olan Atiye Hanım’ın evinde gerçekleşen bayram ziyaretinde yargıç olan Asaf Bey, Emekli Deniz Subayı Hasan Bey ve siyasi faaliyetleri ile tanınan Musa Bey hürriyet kavramı ile ilgili düşüncelerini paylaşır. Kiracılarıyla sorun yaşayan Atiye Hanım, hürriyetin gelmesi ile kiracılar üzerinde istediği hükmü süreceğine inanır. Hürriyetin bir zümreye ait olmayacağını, herkes için hak ve hukuku temsil ettiğini düşünen Asaf Bey hürriyet aracılığıyla demokrasinin gelişeceğini ve tüm yolsuzlukların kanuna bağlanabileceğini dile getirir. Onun bu ifadelerine karşılık Hasan Bey hürriyetin milletin çıkarlarına hizmet etmesi gerektiğini, halkın kendi vekilini kendisinin seçebileceğini, herhangi bir dayatma yoluyla ya da parti tarafından istenilmesiyle kişilerin vekil seçilemeyeceğini ifade eder. Bayramda giyebileceği güzel bir kıyafeti olmayan, çocuklarının eksiklerini alamayan Hasan Bey, emekliliğinden sonra milletvekili olmak ister. Bunun için de

⁷⁸ a.g.e., s.169.

⁷⁹ Memduh Şevket Esendal, *Bizim Nesibe*, “İstanbul’da Bir Bayram Gününün Hikâyesi”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1985.

tanıdıklarına başvurur; fakat bir sonuç alamaz. İçinde bulunduğu maddi sıkıntıların sebebini kendisinin milletvekili yapılmamasına bağlar.

İttihatçılar tarafından sürgün edilmiş, bulunduğu partiden çıkarılmış, daha sonra yeni bir partiye geçmiş olan heyecanlı siyasetçi Musa Bey hürriyetin millete hizmet etmesi gerektiğini, İttihatçıların ve İttihatçı düşkünlerinin millete rahat vermediğini dile getirerek mitinglerde “Yaşasın demokrasi” diye bağırانların sonradan iktidarla ağız birliği ettiğini ifade edip siyaset alanındaki samimiyetsizliğe dikkati çeker.

Hikâyede düşünceden yoksun, kendi çıkarları doğrultusunda siyasi söylemlerde bulunan, milletvekili olmadığı takdirde partide bulunmak istemeyen, milletvekili olmak için elinden geleni yapan Hasan Bey; hangi sebeple partiden ihraç edildiği bilinmeyen, ardından yeni bir partiye üye olan Musa Bey ve siyaseti şahsi çıkarları için kullanan ev sahibi eleştirilmektedir.

Hükümetin üst düzey yetkililerinin bir araya gelerek hükümetin faaliyetleri ile ilgili yapılan olumsuz eleştirilerin aslını öğrenmek üzere gerçekleştirdikleri toplantıda yaşananların ele alındığı “Kuvvetli Hükümet”⁸⁰ isimli hikâyede yazar, siyasetteki işleyişi eleştirel bir gözle okura aktarmıştır.

Hikâyede altın tabaka içinde bakanlara sigara sunan milletvekillerinin kendilerini kanıtlama çabası, toplantıyı yöneten reisin milletvekilleri ile ilgili olumsuz düşünceleri, toplantı sonunda partililerin birbirleri hakkındaki eleştirileri; bakanlar, milletvekilleri ve partililer arasındaki samimiyetsiz ilişkileri göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Dedikoduların kaynağının parti içinde oluştuğunu bilen reis, çalışıyor görünmek için toplantı düzenler; fakat gerçekleştirilen toplantıdan nitelikli kararların çıkmayacağını düşünür. Bu sebeple reis, fırsat kollayan, kitabi bilgileriyle uzun bir konuşma gerçekleştiren genç ve heyecanlı milletvekilinin konuşmasını kesmez; aksine tüm bürokratların bu konuşmadan sıkılıp yorulacaklarını, kimsenin söz hakkı istemeyeceğini ve toplantının da kısa süreceğini düşünerek mutlu olur. Hikâyede reisin eleştirilerin parti içinden kaynaklandığını bildiği hâlde sorunları çözmeyişi, şekilci bir zihniyetle niteliksiz bir toplantı düzenlemesi, toplantının kısa sürmesi için bürokratların yorulmasını beklemesi üst düzey bürokratların siyasi işleyişi olumsuz anlamda etkilediğini göstermektedir.

⁸⁰ Memduh Şevket Esendal, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*, “Kuvvetli Hükümet”, Ankara, Ulus Basımevi, 1946.

Genç milletvekilinin tüm bilgisini sergileyip herkes tarafından tanınmak isteği ve bunu iyi bir fırsat olarak görmesi eleştiri unsurudur. Konu ile ilgili ilginç bağlantıları ve kitabi bilgileriyle pratikten ve meselenin özünden uzak olması dikkat çekicidir. Diğer vekillerin genç vekilin konuşmasından sıkıldıkları hâlde reis in genç vekili ciddi bir şekilde dinlemesinden dolayı kendilerinin de dinlemek zorunda kalmaları amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliği yansıtmaya açısından önemlidir.

Toplantıda alınan kararlar neticesinde mecliste yapılan müzakerelerin sonuç vermemesi, sadrazamın fikrisabit bir şekilde kendi kararını uygulaması, gerçekleştirilen toplantıların niteliksizliği siyaset alanında bürokrasinin şekilci ve kırtasiyecisi bir zihniyetin ürünü olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet öncesi siyaset alanında bürokrasinin ele alındığı hikâyede hükûmetle ilgili eleştirilerin sebebinin görevlerinde keyfi davranan müdür, vali ve reislerin olduğunu dile getiren bir milletvekili, kanunların uygulanmasında zafiyetin olduğunu vurgular. Hikâyede memur ve bürokratların merkezden bağımsız bir otorite olarak çalışması ve kendilerinden önce yapılan işleri beğenmeyip yok saymaları eleştirilen unsurlardır.

Hükûmetin faaliyetleri ile ilgili çeşitli konuların ele alındığı hikâyede partinin temel görüşünün ne olduğunu bilmeyen milletvekillerinin kayıtsızlığı dikkat çekicidir. Bakan olması ihtimali bulunan bir vekilin makam hırsıyla partiyi eleştirenlere karşı hükûmetin faaliyetlerini savunmaya geçmesi, bazı milletvekillerinin partinin temel görüşünü bilmemesi, başka bir vekilin hükûmeti eleştirenlerle ilgili ceza işlemlerinin uygulanması gerektiğini düşünmesi tenkit edilmektedir.

Hikâyede mesleki anlamda yetersiz, şahsi çıkarlarını önemseyen, sorumluluk duygusundan uzak bürokratlar ve parti temsilcileri siyasetin yozlaşmasına neden olmaktadır.

Yazarın sembolik hikâyelerinden biri olan “Santa Castello”⁸¹ isimli hikâyesinde askeriyedeki bürokratik çarpıklıklar, amiral ve subaylar arasındaki samimiyetsiz ilişkiler ele alınmaktadır. Hikâyede büyük amiral, çeşitli tören ve balolarda donanmasının gösterişini ve üstünlüğünü yansıtmaya çalışır. Şekilci ve bürokratik zihniyeti yansıtan törenlerde devlet yetkilileri ile samimiyetsiz ilişkiler kurulurken makam elde etme

⁸¹ “Santa Castello”, *Bir Kucak Çiçek*.

arzusu gözetilir. Hikâyede gereksiz ayrıntılarda zaman harcayan donanma görevlileri ve büyük amiral donanmanın asıl sorunlarına çözüm üretecek yetenekte değildir.

“Geçen yıl elli kadar toplantı yapılmış ise de ana işlerden hiçbiri bitirilip bir sonuca varılamamıştır.”⁸²

Hikâyede kırtasiyecilik dikkat çekicidir. Uzun toplantılar, birbirine havale edilen yazışmalar, küçük sorunların evraklarla büyümesi eleştirilir.

“Başbakanlık büyük amiralliğin bu kâğıdını Bakanlar Kurulu’na verir. Kurulda bu iş konuşulurken söz Dışişleri Bakanı’na verilir. Bakan, hemen bir saat süren bir demeç yapar(verir), bunun sonunda da büyük donanmanın yaz manevralarına izin verilir, bu da, bir yazı ile donanmaya bildirilirdi.”⁸³

Askerlerin talimlerde sebep oldukları kazalar, çürümeye terk edilmiş gemiler gibi önemli meselelerin dışında subayların kıyafetleri, baloda yapılacak törenlerin hatasız olması gibi gereksiz işler önemsenir. Subayların kıyafetlerinin değiştirilme işlemi gibi bir detay uzun toplantılarla dahi çözülemez.

Yazar, siyasetteki makam hırsıyla devletin ilerleyemeyeceğine inanır. “Sahan Külbastısı”⁸⁴ isimli hikâyesinde yer alan müfettişin ifadeleri dikkat çekicidir.

“– Bu ne zavallılık, diyor, biri birinden farklı olmayan iki parti... Ha? Değil mi? Yok değilse söyle. Ölmeden şu sandalyaya bir de ben oturayım partisi! Bununla Devlet mürakabesi olur mu? Ama kime anlatacaksın? Hiç kimse işin farkında değil! Kargaşalık dedim ya...”⁸⁵

Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde siyasi yozlaşmayı çarpıcı örneklerle ele almıştır. Siyasi hayat içinde aktif bir rol almış olması gözlem gücüyle birleşince makam hırsı içinde olan bürokratları, amirlerine dalkavuk davranışlar sergileyerek iltimas elde etmek isteyen memurları eleştirel bir üslupla ele almıştır. Toplumun hak ve ihtiyaçları doğrultusunda önem taşıyan siyaset, liyakatsiz bürokrat ve memurlar içerisinde şahsi çıkarlar uğruna yolsuzluğun fazlasıyla yer aldığı yozlaşmış bir alan olarak görülür.

⁸² a.g.e., s.160.

⁸³ a.g.e., s.149.

⁸⁴ Memduh Şevket Esendal, *Ev Ona Yakıştı*, “Sahan Külbastısı”, Ankara, Dost Yayınları, 1971.

⁸⁵ a.g.e., s. 259.

2.1.1. Yerel Yönetimler

Memduh Şevket Esendal, yerel yönetimlerle ilgili olarak bir hikâyesinde zabıtalıktaki olumsuz işleyişi; dört hikâyesinde ise asli işleriyle ön planda olmayan, yolsuzluk yapan, makam hırsı taşıyan belediye başkanı tiplerini ve faaliyetlerini eleştirel bir şekilde okura aktarır.

Görevini şahsi çıkarları için kullanan belediye başkanları halkı refaha erdirecek hizmetlerde bulunmayarak makamlarını sağlamlaştırma yolu izlerler. Belediye başkanlarının yanında dalkavuk davranışlarıyla yer alan memurlar ve partililer siyasetteki samimiyetsiz ilişkileri göstermeleri açısından dikkat çekicidir.

Yazar, zabıtalığın işleyişini eleştirel bir gözle anlattığı “Aptal Sen De”⁸⁶ isimli hikâyesinde görevini şahsi çıkarları için kötüye kullanan, sorumluluklarını yerine getirmeyen, idare-i maslahatçı bir zihniyete sahip olan zabıtayı ele almıştır.

Zabıtalının uyguladığı işlevsiz kuralların eleştirildiği hikâyede mahalle sakinlerinin ve esnafın şikâyetçi olmaması, amirlerin görevini kötüye kullanan memurlar üzerindeki denetimsizliği, sorumluların keyfi davranışları dikkat çekici unsurlardır.

İşlevsiz kuralların olumsuzlukları ortadan kaldırmayacağını düşünen ve zabıtalının keyfi uygulamalarını eleştiren mahalle sakini Hafız Efendi'nin görevini iyi yaptığını düşünen zabıta Ekrem Bey'e İstanbul'da uzun zamandır bozulmuş balık satıldığını dile getirip görevinin gereğini yapmasını hatırlatması üzerine Ekrem Bey, bozuk balıkları alan insanları suçlu bulur. Hafız Efendi'nin kendisini eleştirmesi üzerine “ – ...Benim gibi zabıta-i belediye memuru bul da öp de başına koy!...”⁸⁷ diyen Ekrem Bey ideal bir memur olduğunu düşünür.

Yazarın “Kerim Bey”⁸⁸ isimli hikâyesinde mesai saatleri dışında memurlarla olan ilişkileriyle dikkati çeken belediye reisinin memurların özel hayatlarına müdahale etmesi anlatılmaktadır. Kerim Bey'in eşinden çekinmesini büyük bir sorun olarak gören belediye reisi, ona çeşitli nasihatler verir. Belediye reisinin bir eğlence meclisinde, istemediği hâlde Kerim Bey'in devamlı alkol alması için uğraşması, onu saatlerce alıkoyması amir oluşunu bir nüfuz aracı olarak kullandığını göstermektedir. Belediye reisinin asli işleriyle ön planda olmayarak memurların özel hayatlarıyla ilgilenmesi ve

⁸⁶ “Aptal Sen De”, *Temiz Sevgiler*.

⁸⁷ a.g.e., s.130.

⁸⁸ Memduh Şevket Esendal, *Hava Parası*, “Kerim Bey”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1984 .

onlara istemedikleri davranışları yaptırması ahlaken dürüst bir amir olmadığını da göstermektedir. Kerim Bey'in amirinin söylediklerini itaatkâr bir şekilde kabul etmesi amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliğe dikkati çeker.

Yazarın “Düğün Dönüşü”⁸⁹ isimli hikâyesinde fazla alkol alan ve evine dönerken çamura düşen Saatçi Rifat Efendi'nin düşme sebebini belediye başkanının halka hizmetlerde bulunmamasına bağlayarak onu eleştirmesi anlatılmaktadır.

“– Hani ulan belediyenin kandili! Kahpe Belediye Reisi, al oğlum paraları, ye! Sarhoşlar batsın çamura, sen bak keyfine.... Herif ömründe bir gün sarhoş olmamış ki... Müftü oğlundan belediye reisi yaparsan böyle olur!....”⁹⁰

Yazarın ironik bakış açısını yansıtan hikâyede yolsuzluk yaparak görevini kötüye kullanan, mesleki yükümlülüklerini yerine getirmeyen belediye reisini eleştiren yazar, düşüncelerini bir sarhoşun gözünden yansıtmıştır. Sarhoşun düşüncelerini korkmadan dile getirmesi onun bilinçaltını yansıtmaya açısından önemlidir.

Yazar, “Monte Nuvare Belediye Başkanı”⁹¹ isimli hikâyesinde yanlış uygulamaları ile halkın tepkisini çeken ve cumhurbaşkanı, başbakan, bakan arasındaki siyasi ilişkileri etkileyen Don Diyege Ferenza isimli belediye başkanını ele almaktadır.

Hikâyede yer alan Monte Nuvare isimli hayalî şehir ve bu şehrin belediye başkanının faaliyetleri; bürokrasinin işleyişini, bürokratlar arasındaki ince hesaplara dayanan siyasi ilişkileri tüm gerçekliğiyle yansıtmaktadır. Bürokratların çıkar ilişkilerini ön planda tutmaları, makam hırsıyla halkın gözünde rant sağlama uğruna yanlış uygulamalarda bulunmaları hikâyede eleştirilmektedir.

Vali iken rahat bir işinin olduğunu düşünen daha sonra hükûmete yakınlığı sebebiyle başkent belediye başkanı olması sağlanan Ferenza, mesleki yeterliliği olmayan bir belediye başkanıdır. Belediye başkanı olmasıyla rahatının bozulduğunu düşünen Ferenza, görevine başladığında ilk işi kendisinden önceki başkanın gerçekleştirdiği faaliyetlerdeki yanlışları tespit edip bu durumu halk ile paylaşmak ve çalışıyor görünmektir. Eski başkanın yarıda bırakmak zorunda kaldığı zaruri alt yapı çalışmalarını için ödenek ayırmayan Ferenza, bununla ilgili bir demeç verir; halkı etkilemek amacıyla park, bahçe çalışmalarını yürütür. Mesleki sorumluluktan yoksun

⁸⁹ Memduh Şevket Esendal, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*, “Düğün Dönüşü”, Ankara, Ulus Basımevi, 1946.

⁹⁰ a.g.e., s.181.

⁹¹ Memduh Şevket Esendal, *İhtiyar Çilingir*, “Monte Nuvare Belediye Başkanı”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1984. (Aynı konunun farklı ve kısa bir şekilde olan yazımı, Memduh Şevket Esendal'ın *Hava Parası* isimli eserinde Monte Reale Belediye Başkanı ismiyle yayımlanmıştır.)

belediye başkanının bu tutumu halk tarafından eleştirilir. Başbakan hükûmetin nüfuz kaybedeceği endişesiyle belediye başkanının hatalarını görmezden gelir.

Halkın tepkisinden çekinen başbakan ve içişleri bakanı, Ferenza'nın altyapı çalışmalarına ödenek ayırmaması davranışını yalanlamasını ve başkan yardımcısının bir yanlış anlamaya sebep olduğunu bildirmesini ister. Eski belediye başkanının yaptığı altyapı çalışmaları için tahkikat komisyonu oluşturulur. Başbakan, cumhurbaşkanının eski belediye başkanıyla olan yakınlığından çekinerek soruşturmaya yolsuzluğun karışabileceğini düşünür. Başbakan, cumhurbaşkanının tepkisini düşünerek olaylardan haberi yokmuş gibi davranmaya karar verir. Hikâyede bürokratlar arasındaki samimiyetsiz ilişkilerin birtakım yanlışlıklara sebebiyet vermesi eleştirel bir şekilde ele alınır.

Belediye başkanlığına aday olan bir kişinin beğenilmemesi üzerine başbakanın bakandan inandığı bir kişinin belediye başkanı olarak seçilmesini sağlamasını istemesi ve Ferenza'nın ummadığı bir anda başkente belediye başkanı olması seçim sistemindeki sağlıksız işleyişi göstermesi açısından önemlidir.

Hikâyede belediye üyelerinin samimiyetsiz davranışları dikkat çekicidir. Eski başkana yakınlıkları sebebiyle tekrar üye olamayacağını düşünen ve bu sebeple yeni başkanın işini zorlaştıranlar, yeni başkana dalkavuk davranışlar sergileyerek üyeliklerini kesinleştirmek isteyenler, başkanın her faaliyetini alkışlayıp zor zamanlarında onu suçlayan belediye çalışanları eleştirilmektedir.

Belediye başkanı Ferenza'nın yeşil saha yapmak üzere bir mahallenin tamamen yıkılması emrini vermesi halkın tepkisine yol açar. Evleri yıkılan insanların nerede kalacaklarını düşünmeyen Ferenza, yakın arkadaşı olan, başarılarıyla başbakan ve bakanın takdirini alan Talyerini'nin evleri yıkılanlar için yeni bir şehir inşa edilmesi fikri karşısında yenilir. Ferenza, açılacak yeni sahaya halkın çok sevdiği cumhurbaşkanının heykelinin dikileceğini duyurarak onların beğenisini kazanmak ister. Etrafındaki belediye üyelerinin dalkavuk davranışlarından da etkilenerken halkın gözünü boyayacak faaliyetler gerçekleştirmek isteyen Ferenza eleştirilerin odağı olur. Halk, mahallede çıkan bir yangının şehirdeki su sıkıntısı yüzünden söndürülemeyişini, ölümlerin gerçekleşmesini Ferenza'ya bağlar ve onu linç etmek ister. Yaşananlardan sonra görevinden istifa eden bakanın yerine Ferenza'nın arkadaşı Talyerini gelir. Ferenza kendisinin yenildiğini düşünerek istifa edip şehirden uzaklaşır.

Bürokratik ilişkilerin ele alındığı hikâyede başbakanın mesleki yeterliliği olmayan Ferenza'yı belediye başkanı olarak aday göstermesi ve hükûmetin nüfuzunun korunması için onun yaptığı yanlış uygulamaları desteklemesi eleştirilmektedir. Bakanın Ferenza'nın kendisine heykelini yaptıracağına dair söz vermesi üzerine onu koruması ve memurların dalkavuk davranışlarıyla Ferenza'nın yanında yer almaları eleştiri unsurlarıdır.

Memduh Şevket Esendal, işini içselleştirmeyen, şekilci bir zihniyetle halkı kandıracak faaliyetlerde bulunan, mesleki sorumluluk duygusundan uzak Ferenza'nın karşısına zeki, pratik, sağduyu sahibi, mesleki yeterliliği olan Talyerini'yi çıkararak ideal bir bürokratin nasıl olacağını gösterir ve okuyucuda mukayese fikri oluşturur.

Memduh Şevket Esendal özellikle belediye faaliyetlerini ve liyakatsiz belediye başkanlarını ele aldığı hikâyelerinde hizmete ihtiyacı olan insanların zor durumuna dikkati çekmiştir. İdare-i maslahatçı bir zihniyetle görev ihmalinde bulunan zabıta; makam hırsı bulunan, halkın ihtiyacını giderecek nitelikli hizmetlerdense halkı etkilemek için şeklen hizmetlerde bulunan belediye başkanları eleştirilmiştir.

2.2.EĞİTİM

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde eğitim alanındaki memuriyet hayatını ve memur tiplerini ele almıştır. Bürokratik çarpıklıklar, mesleki yetersizliği olan yönetici memurlar, ezberci yaklaşımı yansıtan eğitim öğretim faaliyetleri, öğrencilerle iletişim eksikliği yaşayan ve onları aşağılayan öğretmen davranışları hikâyelerde eleştirilen unsurlardır.

Memduh Şevket Esendal şiddeti eğitimin önemli bir aracı olarak gören, yasadışı ve bilginin uygulanmasından ziyade ezberlenmesini öngören zihniyete sahip öğretmenlerin öğrencileri olumsuz yönde etkilediğini hikâyelerinde göstermektedir. Bilgisizlikleri ve kompleksleriyle hikâyelerde tasvir edilen öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki tek nüfuz aracı değildir. Yazar bazı hikâyelerinde ise olumsuz yönetici memur ve öğretmenlerin karşısına az da olsa ideal tipleri çıkararak okuyucuda mukayese fikrini oluşturur.

Uzun yıllar boyunca öğretmenlik yapmış, hiçbir yeniliğe ayak uyduramamış, eğitim öğretim faaliyetlerinde değişime açık olmayan öğretmenler bu konularda yapılması öngörülen çalışmaların kesinlikle başarılı bir sonuç vermeyeceğine inanırlar. Bu çalışmaları bürokratik bir işlem olarak gören yönetici memur ve öğretmenler üretici olmak yerine bakanlığın ya da millî eğitim müdürlüklerinin emirlerini bürokratik işlemlerle cevaplarlar. İşleri kâğıt üzerinde gerçekleştiren bu memurların zihniyetleri memuriyetteki işleyişin sağlıklı olmadığını göstermektedir.

Hikâyelerde eğitim alanında görülen yanlışlıkların sorumlusu yönetici memurlardır. Mesleki yeterliliği olmayan vali, millî eğitim müdürü ve okul müdürü buldukları kurumdaki işleyiş her zaman aksamaktadır. Asli işleriyle ön planda olmayan yöneticilerin denetim eksikliği, programsız olmaları, yükselme hırslarına yenilmeleri, memuriyetteki samimiysiz ilişkileri eğitimi olumsuz anlamda etkilemektedir.

Adam kayırma, rüşvet alma, iltimas sağlama, şahsi menfaatleri gözetme düşüncesi öğretmenler ve yönetici memurlar arasındaki ilişkileri samimiyetten uzaklaştırırken eğitimin en önemli unsuru olan öğrencilerin geleceklerinin ne olacağı sorusunu geri planda bırakmaktadır.

Memduh Şevket Esendal'ın eğitim alanındaki bürokratik çarpıklıkları yoğun bir şekilde ele aldığı hikâyesi “Çamur Ahmet'in Çıkışları”⁹² isimli hikâyesidir. Hikâyede öğretmen olmadığı halde iş bulamaması sebebiyle öğretmenlik yapan Çamur Ahmet'in yaşadıkları anlatılmaktadır. Asli işleriyle ön planda olmayan, mesleki anlamda yetersiz öğretmen ve idareciler eleştirel bir gözle aktarılmaktadır.

Öğrencilerin ve başarı durumlarının, eğitim alanındaki sorumlu memurların asli görevlerinden bahsedilmediği hikâyede eğitim alanında buldukları makama nasıl getirildikleri belli olmayan müdürler, ahlaki değerlerden yoksun öğretmenler, sorgulanmadan gerçekleştirilen bürokratik işlemler, eğitim öğretim faaliyetlerinde izlenen yanlış yollar, öğretmenler arasındaki samimiyetsiz ilişkiler eleştirilmektedir.

Millî eğitim müdürü, okul müdürü ve öğretmenlerin üst düzey yöneticilerle olan ilişkileri ve bu durumu bir nüfuz aracı olarak kullanmaları eğitimde birçok usulsüzlüğe neden olmaktadır. Öğretmenler arasındaki iletişimi olumsuz yönde etkileyen bu üst düzey ilişkiler eğitimin işleyişini de niteliksiz bir hâle getirmektedir. Merkez ile bağlantısının olduğu bilinen bir öğretmenin öğrencilere yaptığı yanlış uygulamaların okul müdürü tarafından denetlenmemesi anlatıcı tarafından şu şekilde aktarılır:

“Köpeksiz köy bulmuşsun da çomaksız oynuyorsun! Kabahat sende değil, o sıksa müdürde! Ben müdür olayım da bak sen nasıl uslu uslu ders verirsin!”⁹³

Ders notunun tehdit unsuru olarak öğretmenler tarafından kullanılması, başarılı ve parasız okuma hakkı olduğu halde öğretmenin düşük not vermesi sebebiyle artık paralı okumak zorunda kalan öğrencinin üzüntüye kapılarak hastalanıp ölmesi; fakat bu durumun soruşturulmaması hikâyede dikkati çeken bir unsurlardır.

Eğitim alanında yaşanan bürokratik çarpıklıkların sebebi yönetici memurların mesleki yeterliliklerinin olmayışdır. Hikâyede bir öğretmenin okul müdürü için “...bu mektepte baş işlerse, her iş yolunda gider.”⁹⁴ ifadesi bunu desteklemektedir.

İdeal nitelikte olmayan okul müdürü okulun işleyişini olumsuz anlamda etkiler, öğretmenlerin sorumsuz davranmasına sebebiyet verir. Öğretmenler arasında tartışmanın yaşanmasından ve bundan dolayı soruşturma geçirmekten tedirgin olan okul müdürü eğitim öğretim faaliyetlerinin değerlendirilmesi gibi önemli konularda toplantı düzenlemez.

⁹²Memduh Şevket Esendal, *Kelepir*, “Çamur Ahmet'in Çıkışları”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986.

⁹³ a.g.e., s. 109.

⁹⁴ a.g.e., s. 121.

Sınıfta otorite sağlayamayan bir öğretmenin ders esnasında kendisinden kaynaklanan bir durumdan dolayı düşmesi; ama bunu öğrencilerin yaptığını ifade ederek tüm öğrencileri disiplin kuruluna sevk etmesi ve okul müdürü tarafından suçsuz bir öğrencinin sorumlu olarak gösterilip cezalandırılması hikâyede eğitim alanındaki yanlışlıkları göstermesi açısından önemlidir.

Bakanlığın eğitim programında değişiklik yapıp yapılmaması konusunda okullarda toplantının düzenlenmesi kararı üzerine yapılan toplantıda etkili eğitim öğretim gerçekleştirme konusunda isteksiz davranan, iş yükü olmaması için mevcut programı iyi bulduklarını dile getiren öğretmenler ve uzun yıllara rağmen değişmeyen zihniyetleri hikâyede eleştirilmektedir. Bakanlığın öğretmenlerin düşüncelerine önem vermediğine, yapılan toplantılardan da anlamlı bir sonuç çıkmadığına ve çıkmayacağına inanan öğretmenlerin işleri sadece şekil olarak ele almaları ve içeriğini sorgulamamaları eğitim alanındaki olumsuz işleyişi göstermesi açısından önemlidir.

Bürokratik silsile işlerin ilerleyişini ağırlaştırıp memurlara zaman kaybettirmektedir. Yazar, buldukları makama hırsıyla bağlanan yöneticilerin hiçbir şey yapmadan alt kademedeki memurlara iş havale etmelerini “İt ite buyurur, it de kuyruğuna!”⁹⁵ şeklinde ifade ederek bürokratik silsileyi ironik bir dille eleştirir.

Yazarın “Feminist”⁹⁶ isimli hikâyesinde anlatıcı, feminist kelimesinin anlamını bilmeyen öğretmenleri ve dilde birtakım yenilikler yapılması için oluşturulan komisyonun çalışmalarının ödenek yetersizliğinden dolayı durdurulmasını eleştirerek maarifte ciddi işlere kimsenin bakmadığını, mesleki yeterliliği olmayan kişilerin çalıştığını dile getirir. Yazar, Feminist isimli hikâyesiyle eğitim alanında şeklen yapılan, içi doldurulmamış çalışmalara bu alanda mesleki açıdan yeterliliği olmayan öğretmen ve çalışanları eleştirmektedir.

Memduh Şevket Esendal “Rüştiye”⁹⁷ isimli hikâyesinde Cumhuriyet Dönemi öncesi eğitim sistemini ve öğretmenleri ele almıştır. Mesleki yetersizliği olan öğretmenlerin gerçekleştirdikleri ezbere dayalı eğitim öğretim faaliyetlerinde öğrencilere karşı şiddet kullanmaları hikâyenin eleştiri unsurlarıdır.

Memduh Şevket Esendal’ın eğitim hayatına ışık tutan, hatıra niteliğindeki bu hikâyesinde öğretmenler ciddi bir şekilde eleştirilir.

⁹⁵ a.g.e., 102.

⁹⁶ “Feminist”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

⁹⁷ “Rüştiye”, *İhtiyar Çilingir*.

“O yıllarda hiç dayaksız, çocuk okutmak, hocanın gevşekliğini gösterirdi. Hoca da bunu bildiği için, gün olurdu ki, derse kalkan çocukların yarısı dayak yerdı.”⁹⁸

Memduh Şevket Esendal eğitimin önemli bir parçası olan velilerin tavrını da eleştirir.

“O yıllarda, babalardan birtakımı, çocuklarını mektebe başlatırken hocaya, “Eti senin, kemiği benim!” der, bunu marifet sayardı. Halk arasında da, “Hocanın vurduğu yerde gül biter!” diye söylenirdi. Bu sözler, bu anlayışla çocuklar dayak yemeğe, hocalar da çocuk dövmeğe alıştırılıyor, yaklaştırılıyorlardı.”⁹⁹

Yazar “Başarılar”¹⁰⁰ isimli hikâyesinde öğrencilerin hayatını olumsuz anlamda etkileyen öğretmenler üzerinde durmuştur. Öğrencilere farklı isimlerle seslenen, ders ile ilgili soru sorduklarında öğrencileri bilgisizlikle suçlayıp azarlayan ya da aşağılayan öğretmenler kendi bilgisizliklerini bu yollarla gizlemektedirler.

Memduh Şevket Esendal’ın “Dedikler”¹⁰¹ isimli hikâyesinde vilayete yeni atanan ceza reisinin vali ile birlikte gerçekleştirdiği okul ziyaretinde yaşananlar anlatılmaktadır. Vali ve ceza reisinin okulu gezeceği bilgisi alındığında öğrencilerin üstleri temizlenir, küçük bir gösteri hazırlamaları için öğrenciler çalıştırılır. Vali ve ceza reisinin geldiği anda tören yapılır, tören esnasında vali ve ceza reisi için öğrencilere önceden ezberlettirilmiş içi boş şaşaalı iltifatlar dikkat çekicidir. Valinin bu törende öğrenciler arasında oturmaması herkesin dikkatini çeker, sebebi ise öğrencilerin çoğunun bitlenmiş olmasıdır.

Hikâyede gerçekleştirilen okul ziyareti memuriyette alışlagelmiş etkinliklerden biridir. Gezinin amacının öğrenciler ve okulda gerçekleştirilen eğitim öğretim faaliyetlerinin değerlendirilmesinin olmaması dikkat çekicidir. Öğrencilere önceden ezberlettirilmiş kalıplaşmış ifadeler, memuriyetteki şekilci törenler, amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizlikler hikâyenin eleştiri unsurlarıdır.

Memduh Şevket Esendal’ın “Avrupa”¹⁰² isimli hikâyesinde Türk eğitim sistemi, Avrupa’daki eğitim sistemi ile karşılaştırılır. Avrupa’da alanında uzmanlaşmış öğretmenlerin olduğu, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin derslere karşı son derece ilgili olduğu dile getirilerek Avrupa bu anlamda yüceltilir.

⁹⁸ a.g.e., s.169.

⁹⁹ a.g.e., s.169.

¹⁰⁰ “Başarılar”, *Güllüce Bağları Yolunda*.

¹⁰¹ “Dedikler”, *Temiz Sevgiler*.

¹⁰² “Avrupa”, *Temiz Sevgiler*.

Yazarın “Taşhavan”¹⁰³ isimli hikâyesinde liyakatsiz bir millî eğitim müdürünün mezarlıktan eski bir mezar taşını kavuk müzesi yapmak üzere söktürmesi anlatılmaktadır. Öğretmen ve öğrencilere örnek olması gereken millî eğitim müdürünün ahlaki değerlerden yoksun davranışları hikâyede eleştirilmektedir. Asli işleriyle ön planda olmayan millî eğitim müdürü eğitim öğretim faaliyetlerini doğru bir şekilde yürütemez. Millî eğitim müdürü bulunduğu makam sebebiyle öğrencilerin örnek alacağı bir kişi olduğu hâlde mezarlıktaki taşı söktürmesiyle onların ahlaki gelişimini olumsuz anlamda etkiler.

“Yeni Vali”¹⁰⁴ isimli hikâyede Meşrutiyet’in ilanıyla görevine yeni atanmış valinin gezdiği bir okulda yaşadıkları anlatılmaktadır. Yazarın ironik bir bakış açısıyla yazdığı hikâyede vali için okulları gezmek, müdür ve öğretmenlere nasihat etmek, öğrencileri yoklamak oldukça yorucu bir görevdir. Okul ziyaretinden sonra hastalanan ve bir süre dinlenen vali, ziyaretin yarıda kalmasından dolayı okul müdürü ile ilişkilerinin zayıflayacağını düşünür ve ziyarete kaldığı yerden devam eder. Valinin okula ne zaman geleceğini bilmeyen okul müdürünün telaşlı bekleyişi, vali geldiğinde ise kendisini valiye karşı kanıtlama çabası amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliği göstermektedir. Öğrencilerle ilgili herhangi bir konunun görüşülmediği bu okul ziyaretinde valinin sorun edilmeyecek ayrıntıları dile getirmesi, okul müdürünün valiye karşı olan dalkavuk davranışları hikâyenin eleştiri unsurlarıdır.

Gezi esnasında vali için hazırlanan büyük ziyafetin vali ve etrafındaki diğer memurlara rehavet vermesi, hepsinin okul bahçesinde uyuması ve okul denetiminin tamamlanmayışı vali ve okul müdürünün programsızlığını göstermekle birlikte mesleki sorumsuzluklarına da dikkati çekmektedir.

Memduh Şevket Esendal’ın “İltimas”¹⁰⁵ isimli hikâyesi eğitim alanında halkın eğitim kurumlarına olumsuz bakışını yansıtması açısından önemlidir. Hikâyede bir babanın çocuğunun liseye kaydolması için iltimas istemesi anlatılmaktadır. Önemli kişilerden alınan kâğıt vasıtasıyla öğrencilerin kaydının yaptırıldığını iddia eden babanın bu durumun gerçek olup olmadığını sorgulamadan iltimas bulma çabaları halkın eğitim kurumlarına, memuriyetin işleyişine olan güvensizliğini göstermektedir. Halkta oluşan bu olumsuz bakış açısı, memuriyette adam kayırma ve iltimasın neredeyse bir gelenek haline gelip meşrulaştığını da göstermektedir.

103 Memduh Şevket Esendal, *Veysel Çavuş*, “Taşhavan”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1984.

104 “Yeni Vali”, *Veysel Çavuş*.

105 Memduh Şevket Esendal, *Mutlu Bir Son*, “İltimas”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005.

Memduh Şevket Esendal'ın “Hırsız Polis”¹⁰⁶ isimli hikâyesinde birtakım öğretmenlerin öğrencilere karşı gösterdikleri yanlış tutumları ve onların hayatlarını olumsuz anlamda etkilemeleri anlatılmaktadır. Yazar iki farklı öğretmen tipini karşılaştırarak ideal öğretmenin nasıl olması gerektiğini sorgular. Öğrencilerin okulda oyun oynamalarını yasaklayan, ezbere dayalı bir sitem doğrultusunda ders işleyen öğretmenlerin öğrencilerin eğitim öğretim hayatına bir katkı sağlamadığını vurgular. Yazarın olumsuz öğretmen tipinin karşısına çıkardığı ideal öğretmen ise öğrencilerle ilişkilerinde samimi, onları anlayan, onlarla birebir ilgilenip ders anlatan öğretmendir.

“Halk Evinde Bir Adam”¹⁰⁷ isimli hikâyede öğrencileri anlayan, onların fikirlerini önemseyen, görevini layıkıyla yerine getiren halk evi müdürü anlatılmaktadır. Oldukça akıllı, pratik ve tecrübeli olan müdürün giderek artan başarısı gelecekte milletvekili olma durumu birtakım kişileri rahatsız eder, hepsi müdürün yerine geçmek ister. Bu durum müdür ile ilgili çeşitli dedikoduların çıkmasına sebep olur. Müdür bu çirkinliklerin içinde bulunamaz ve istifa eder. Müdülden sonra halk evinin başına geçen ise Bakkal Zihni'dir. Makam hırsıyla, yolsuzlukla yükselmeye çalışan dedikoducu ve kötü niyetli kişilerin ideal bir müdürü görevinden uzaklaştırabilmeleri, müdürün yerine vasıfsız bir kişinin geçmesi, eğitim öğretime gerektiği kadar önem verilmeyişi hikâyenin eleştirilen unsurlarıdır. Memduh Şevket Esendal'ın olumlu özelliklerle ele aldığı tek öğretmen tipi, sistemdeki yanlışlıklarla ve makam sahibi olmak isteyen kötü niyetli, eğitimden yoksun insanlar karşısında güçsüz ve yalnızdır.

Memduh Şevket Esendal eğitim alanındaki bürokratik özellikleri ele alırken eğitimi şekillendiren amir, memur ve bürokratların görev ihmaline, kurdukları samimiyetsiz ilişkilere, yolsuzluk yapmalarına dikkat çeker. Olumsuz özellikleriyle tasvir edilen bu kişiler, eğitim ve öğrenciler üzerine düşünmezler. Hiçbir yenilik getirmemiş, etkili eğitim öğretim faaliyetlerine imkân tanımayan eğitim bürokrasisinin bir parçası olan öğretmenler ve amirler yazar tarafından eleştirel bir gözle yansıtılır.

¹⁰⁶ “Hırsız Polis”, *Bir Kucak Çiçek*.

¹⁰⁷ “Halk Evinde Bir Adam”, *İhtiyar Çilingir*.

2.3.ASKERİYE

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde askerî alandaki memuriyet hayatını ele almıştır. Olumsuz asker tiplerinin yer aldığı hikâyelerde mesleki yeterliliği olmayan, sorumluluk duygusundan uzak, görevini kötüye kullanan, rütbesini bir nüfuz aracı olarak gören asker tipleri eleştirel bir gözle okuyucuya sunulmuştur.

Hikâyelerde dikkati çeken unsurlardan biri askeriyedeki üst düzey yöneticilerin halk ile olan ilişkilerindeki samimiyetsizliktir. Toplumda suç teşkil eden durumlara bazen kayıtsız kalan bazen de bu durumları menfaat ilişkilerine çeviren asker tipleri halkın devlete ve devletin kurumlarına olan güvenini zedelemekte, halk ile aydın-memur arasında mesafeye neden olmaktadır. Hikâyelerde yer alan yüzbaşı, kumandan, çavuş, onbaşı tipleri köylü ve kasabalıları küçümser; onlar üzerinde baskı oluşturur.

Askeriyedeki memuriyet hayatında askerler arasındaki ast üst ilişkilerinde dikkati çeken unsur üst düzey askerlerin diğer askerlere karşı rütbesini etkili bir nüfuz aracı olarak görmesi ve kullandığı argo ifadelerdir. Üst düzey askerler sorumluluklarını yerine getirmezler, halkın mağduriyetine sebep olurlar. Özellikle görev yerinde bulunmayarak memuriyetteki işleyişi aksatan kumandan, yüzbaşı, çavuşlar çalışma disiplininin ve sorumluluk duygusundan uzaktırlar. Neme lacımcı zihniyete sahip olan askerler yükümlülüklerini evrak üzerinde gerçekleştirirken karşılaştıkları sorunlara oldukça kayıtsızdırlar.

Yazar iki hikâyesinde ideal asker tiplerine yer vermiştir. Vatani uğruna şehit, gazi olan asker tipleri çalışkanlıkları ve düşünceleriyle toplumun umut kaynağıdır.

Memduh Şevket Esendal “Gevenli Hacı”¹⁰⁸ ve aynı konunun farklı bir yazımı olan “İane”¹⁰⁹ isimli hikâyesinde yanında asker kaçağı işçi çalıştıran bir köy ağasının yüzbaşı ve şube reisine ifade verirken yaşadıklarını anlatmaktadır. Şahsi çıkarlarını gözeten fakat geçim sıkıntısı çektiğini bahane ederek böyle bir yola başvuran köy ağası bu durumu önceki yüzbaşı ve şube reisine bildirdiğini bir sorun yaşamadığını dile getirirse de yüzbaşayı ikna edemez. Şahsi çıkarlarını düşünen yüzbaşı bu durumu menfaati için kullanır, köy ağasının kardeşinin karakola odun verme sözünü hatırlatır. Odunların başka bir karakola gittiğini öğrenen yüzbaşı çok sinirlenir, karakol kumandanını arar. Karakol kumandanının yerinde olmadığını öğrenince ve kendisiyle

¹⁰⁸ “Gevenli Hacı”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

¹⁰⁹ “İane”, *Temiz Sevgiler*. (Bu hikâye, *Hikâyeler-İkinci Kitap*’ta yer alan “Gevenli Hacı” isimli hikâyenin farklı bir şekilde olan yazımıdır.)

konuşan askerin doğru bir şekilde bilgi vermediğini görünce daha da sinirlenir. Kumandanın hayvan satın almaya gittiğini duyunca ses tonu değişir ve eğer ucuzsa kendisine alması için sipariş verir.

Askeriyede görevli asker ve çavuşun mesai saatinde yerinde olmayışı hikâyenin dikkati çeken unsurudur. Recep Çavuş'un namaza, Hasan'ın evine gitmesi yüzbaşını sinirlendirir. Yüzbaşı geç gelme sebebini alışveriş yapmasıyla açıklayan Recep Çavuş'un kendisi için de alışveriş yapmasını ister. Satıcıya kendi isminin hatırlatılmasını emreden yüzbaşı, alışverişten kârlı çıkmak düşüncesindedir.

Yüzbaşının argo ifadeleri, ahlaki değerlerden yoksun davranışları, şahsi çıkarlarını oldukça önemsemesi, görevini kötüye kullanarak köyün tüm imkânlarından yararlanması, mesai saatlerinde askerlerin görevlerinin başında bulunmayışları hikâyede eleştirilmektedir.

Asker kaçağı ve muhacir işçi çalıştıran köylü cezasının divanıharbe gönderilmek olduğunu şube reisinin yanına gittiğinde öğrenince bu durumu rüşvet aracılığıyla lehine çevirmek ister. Şube reisi köy ağasının cezasına karşılık şube için sipariş edilen eşyaların ödemesine yardım etmesini aşağıdaki ifadelerle dile getirir.

“– Biz de memleketinize daha yeni geldik. İnşallah çok görüşüp konuşacağız, bizim de bir oturacak yerimiz yok. İstanbul'a bizim çavuşu gönderip birkaç parça şey aldırarak istiyoruz. Şöyle perde gibi, masa gibi. Malûm ya buraları askerî yerlerdir. Dinimiz de bize cihadı emrediyor. “Va cahidu fisebilüllah” buyurmuşlar. Cennet kılıçların gölgesindedir, “Fi cenneti tahtı zilali'ssüyuf” seyf dediği yani kılıç, cennet kılıcın gölgesindedir. Sizin anlıyacağınız yani kaba türkçesi kılıçlara sarılınz demektir. Dinimiz de bize böyle emrediyor! Asker memleketin ruhudur, yani canıdır. Can olmayınca kalıp ne yapar? Asker hududa gidiyor, can veriyor sizi muhafaza ediyor. Bak Balkanda ne oldu. Gördük? Bunları eşraf-ı belde, hamiyetmendani ahali yapacak... Senin yanında kaçaklar varmış, bunlar hain-i vatan şeylerdir. Onları esir gibi kullanırsın. Ağam, şimdi sen ne münasip görürsen, birşey yazalım?”¹¹⁰

Reisin bu ifadelerine karşılık köy ağası biraz yardımda bulunmayı denese de reis gereken yardım miktarını vermeye köylüyü razı eder. Hüseyin Ağa her ne kadar cezasından kurtulsa da verdiği yardımın bütçesini olumsuz etkilediğini düşünmektedir.

Dinî ifadelerden yola çıkarak köylüyü etkileyip rüşveti meşrulaştıran şube reisi hikâyede eleştirilmiştir. Askeriye ile ilgili dinî ifadelerle hâkim olan reis bu bilgisini mesleki ahlaka aykırı bir durum için referans olarak kullanır. Ahlaki değerlerden

¹¹⁰ a.g.e., s.7.

yoksun reisin köy ağasıyla çıkar işbirliğine girmesi halkın devlete ve kurumlarına duyduğu güveni olumsuz etkilemektedir.

Yazarın “Bir Genç Efendinin Defterinden”¹¹¹ isimli hikâyesinde erkek kardeşlerini ve akrabalarındaki erkekleri savaşlarda kaybeden bir gencin annesinin imtiyaz sahibi kişilerle görüşmesi sonucunda askere gitmeyerek bakanlıklardan birine tercüman olarak işe girmesi anlatılmaktadır. Üst düzey yöneticilerle kurulan ilişkiler ve adam kayırma ile askere gitmeme askeriye'nin olumsuz işleyişini yansıtmaktadır.

Yazarın “Bir Genç”¹¹² isimli hikâyesinde küçük yaşta anne ve babasını kaybeden, akrabasının yanında yetişen bir gencin iyi bir eğitim aldıktan sonra hangi mesleği seçeceği anlatılmaktadır. Gencin isteği asker olmaktır; fakat eğitiminde büyük rolü olan eniştesi onun hariciye memurluğu yapmasını ister. Özellikle eniştesinin “– Asker olacaktın da Galatasaray’ı bitirmeğe ne lüzum vardı?”¹¹³ ifadesi askerliğe olan küçümseyici bakışı yansıtmaya açısından önemlidir. Memuriyet alanları arasında askeriye hariciye memurluğu kadar bilgi gerektirmeyen bir alan olarak yansıtılır.

Memduh Şevket Esendal’ın olumlu asker tiplerinden birini ele aldığı “Veysel Çavuş”¹¹⁴ isimli hikâyesinde Bulgarlarla yapılan savaşta şehit olan Veysel Çavuş’un hayatı anlatılmaktadır. Seferberlik ilanıyla silahlı altına alınan Veysel Çavuş geride bıraktığı eşi için çok endişelense de vatan sevgisi daha üstün gelir. Veysel Çavuş savaşla ilgili gerçekleri bilmediği hâlde hükûmetin aldığı kararlardan memnun değildir, savaşla ilgili görevlendirilen memurlar heyetine güvenmemektedir. Duyduğu güvensizlik onun azmini olumsuz anlamda etkilemez, sorumluluk duygusunu daha da artırır. Veysel Çavuş çalışkanlığı ve azmi ile ideal asker tipini yansıtmaktadır.

Yazarın “Hürriyet Gelirken”¹¹⁵ isimli hikâyesinde II. Meşrutiyet’in ilanının küçük bir kasabada nasıl karşılandığı tasvir edilmektedir. Kasabanın ileri gelen memurları hürriyet şenliği için hazırlanır. Bunlardan biri de jandarma onbaşısıdır. Onbaşının en önemli uğraşı hükûmet dairesi müdürüyle beslediği kazlardır. Asli göreviyle ön planda olmayan onbaşının hükûmet konağını süslemek için bahçelerden izinsiz ve herkesle kavga ederek çiçek toplaması halka olan uzaklığını, halkla iletişimsizliğini göstermektedir. Onbaşı şenlik esnasında kalabalığı yönetmekten büyük

¹¹¹ “Bir Genç Efendinin Defterinden”, *Veysel Çavuş*.

¹¹² “Bir Genç”, *Veysel Çavuş*.

¹¹³ a.g.e., s. 132.

¹¹⁴ “Veysel Çavuş”, *Veysel Çavuş*.

¹¹⁵ “Hürriyet Gelirken”, *İhtiyar Çilingir*.

bir zevk duyar, bir daha eline böyle bir fırsatın geçmeyeceğini düşünerek çocukları azarlar. Askerlere devamlı söylettirdiği “Padişahım çok yaşa!” nidaları gereksiz bir gürültüye döner ve rahatsız edici bir hal alır.

Onbaşının rütbesini bir nüfuz aracı olarak görmesi, halk üzerinde olumsuz anlamda bir hâkimiyetinin olması, halk ile olan iletişimsizliği ve askerlere söylettirdiği nidalarla dalkavuk davranışları hikâyenin eleştirilen unsurlarıdır.

“Bozdayı”¹¹⁶ isimli hikâyede yazar bir dağ köyünde yaşayan Bozdayı isimli ihtiyarın karısıyla birlikte öldürülmesini, oğulları Ali’nin kanunlara karşı gelip dağa çıkarak anne ve babasının katillerini aramasını anlatmaktadır. Ali’nin kardeşleri ve eniştesiyle olan intikam savaşında jandarma güçlerinin olayları önleyememesi, ölümleri engelleyememesi, yaptıkları tahkikatta başarısız olmaları, ağa ve beylerin nüfuzlarının fazlalığı, askeriye’nin zafiyeti hikâyede eleştirilmektedir.

Memduh Şevket Esendal’ın “Asker Hekimi”¹¹⁷ isimli hikâyesinde asker hekimi Binbaşı Etem Ali Bey’in muayene ettiği askerler ile arasındaki iletişimsizlik anlatılmaktadır. Hikâye, memur-aydın ve halk arasındaki uçurumu göstermesi açısından önemlidir. Adını, nerede doğduğunu, nereli olduğunu, hastalığının ne olduğunu düzgün bir şekilde ifade edemeyen askerlerin dilinden anlamayan doktor onların davranışlarına sinirlenir. Doktorun askerlerin bilgisizliğini ve davranışlarını anlamaması, sinirli tavırları ve onlara karşı olan olumsuz üslubu hikâyede eleştirilmektedir.

Yazarın “İşin Bitti”¹¹⁸ isimli hikâyesinde bir köy muhtarının bürokratik silsile içerisinde yaşadığı zorluklar anlatılmaktadır. Muhtar öncelikle kumandan tarafından asker vasıtasıyla çağrılır, muhtar gittiğinde ise kumandanı yerinde bulamaz. Kumandan geldiğinde muhtar çağırıldığını dahi hatırlamaz, sonra onun bölük tarafından istendiğini dile getirir. Uzun bir yolculuktan sonra yüzbaşının yanına gidebilen muhtar burada da yüzbaşı hatırlamaz, kendisinin çağırmadığını söyler. Muhtarın nüfus dairesinden çağırıldığı bildirilir. Nüfus dairesinde çalışan memur ise köyde askerlik muayenesi gelen bir gençle ilgili muhtara soru sorar. Memur bu konuyla ilgili önceden aldığı notunu gördükten sonra muhtara gerek kalmadığını söyleyip köyüne gönderir.

Hikâyede muhtar çağırılır; fakat sonra hatırlamayan kumandan ve yüzbaşı, işini layıkıyla yerine getirmeyen nüfus memuru eleştirilir. Kumandan ve yüzbaşının muhtar

¹¹⁶“Bozdayı”, *İhtiyar Çilingir*.

¹¹⁷ “Asker Hekimi”, *Mutlu Bir Son*.

¹¹⁸ “İşin Bitti”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

önemsememesi, muhtarı çağırıldıkları hâlde hatırlamamaları, görev yerinde bulunmayarak onu bekletmeleri sorumluluk bilincinden uzak ve görevini gereğince yerine getirmediğini göstermektedir. Muhtarın onlar karşısındaki çaresiz ve itaatkâr hâli üst düzey askerlerin insanlar üzerindeki nüfuzunu ve olumsuz tavrını göstermektedir.

Yazarın “İşin Dibi Bozulmuş”¹¹⁹ isimli hikâyesinde değirmenleri eşkıyalar tarafından basılan köylülerin mağduriyeti, jandarma kuvvetlerinin başarısızlığı ve zafiyeti anlatılmaktadır. Giderek güçlenen eşkıyalar köyden birtakım kişileri kaçırıp para karşılığında serbest bırakabileceklerini ifade ederler. Kasabada yaşanan olaylara hükümet temsilcilerinin ilgisiz davranmalarından etkilenen jandarma kuvvetlerinin sayıca az, yaşlı ve mesleki donanım açısından yetersiz olmaları kasabadaki asayişin sağlayamamalarına neden olur. Yüzbaşı Dindin Hüseyin Ağa mesleki yeterliliği olmayan, sorumluluktan kaçan birisidir. Göreviyle ilgili verdiği raporlarda kasabadaki asayişin iyi olduğunu bazen de jandarma sayısının yeterli olmadığını bildirir; fakat gönderdiği raporların karşılığını alamaz.

Eşkıya olaylarını inkâr eden yüzbaşı bu olayların herkes tarafından duyulduğunu fark edince bir şey yapmıyor görünmemek için bazı evlerde arama yaptırır, suçsuz insanları cezalandırır. Teğmen Ağa ile başçavuş gibi asayişten sorumlu kişilerin birtakım masum insanları eşkıyalara yardım ediyor gerekçesiyle dövüp hapse atmaları eleştirilen bir unsurdur. Jandarma Başçavuşu Hafız’ın suçsuz insanları dövüp hapsetmesinde geçmişinde yaşadıklarının etkisi vardır. Babasından şiddet görerek yetişen Hafız, içinde biriktirdiklerini başkalarına zarar vererek gidermeye çalışır; fakat dövdüğü kişilerin kendisini rahat bırakmayacağını düşünür ve görev yerinin değişmesini ister.

Jandarma ile işbirliği yapan halka, zarar veren eşkıyalar herkes üzerinde baskı oluşturur. Halkın korkup eşkıyalara yardım etmeleri eşkıyaları güçlendirirken jandarma kuvvetlerinin de işini zorlaştırmaktadır. Bu durum halkın askeriye güvenmemesine neden olur. Hikâyede neme lazımcı bir zihniyete sahip olan askerî güçlerin sorumluluklarının farkında olmayıp halkın zarar görmesine göz yummaları, yükümlülüklerini evrak üzerinde şeklen yapıp yaşanan olumsuz olayları sorgulamamaları askeriye niteliksiz işleyişini göstermektedir. Askeriyede yaşanan

¹¹⁹ “İşin Dibi Bozulmuş”, *Bir Kucak Çiçek*.

zafiyetin en önemli sebeplerinden biri, kasabadaki asayışı tehdit eden olaylara duyarsız kalan hükûmet yetkililerinin gerekli önlemleri almamalarıdır.

Yazarın “Bir Kucak Çiçek”¹²⁰ isimli hikâyesinde ideal bir asker tipi ele alınmıştır. Teğmen Selim vatani için fedakârlıktan kaçınmayan, bu uğurda gözlerini kaybeden bir askerdir. Kendisini ziyarete gelen öğrencilere “– İki gözüm değil, bin gözüm olsaydı da sizin o parlak gözleriniz uğruna verseydim.”¹²¹ ifadesi bir askerin duyarlılığını yansıtmaktadır.

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde askeriye alanındaki memuriyet hayatını görev ihmalinde bulunan, yolsuzluk yapan, mesleki yeterliliği bulunmayan asker tipleri ile birlikte ele alır. Halkın sorunlarına karşı kayıtsız olan asker tipleri halktan rüşvet alarak, insanlara kötü muamele göstererek, halkın güvenliğini sağlamayarak insanların güven duygusunu yok ederler.

¹²⁰ “Bir Kucak Çiçek”, *Bir Kucak Çiçek*.

¹²¹ a.g.e., s.68.

2.4.SAĞLIK

Memduh Şevket Esendal'ın sağlık alanındaki memuriyet hayatını ele aldığı hikâyelerinde olumsuz şartlar içindeki işlevsiz hastanelerde yaşananlar ve mesleki anlamda yetersiz olan başhekim, doktor, hemşire, hastabakıcılar eleştirel bir gözle okura aktarılmıştır.

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde mesleki açıdan yetersiz olan idareciler her kurumda olduğu gibi sağlık kurumlarında da işleyişi aksatmakta ve sorumluluk duygusu taşıyan bazı memurların idealizmini yitirmesine sebep olmaktadır. Üst düzey idarecilerin çözüm odaklı çalışmayıp sorunlar arasında aylak bir şekilde memuriyet hayatı yaşamaları diğer memurlar açısından olumsuz bir örnek teşkil eder.

Hikâyelerde idari tecrübeden yoksun, çalışma disiplinine sahip olmayan, sorunlara karşı duyarsız özellikleriyle ön plana çıkan başhekimler işleyişi olumsuz anlamda etkilemekle birlikte insan hayatını ciddi anlamda ilgilendiren konulara karşı duyarsız bir tavır sergiler.

Hastanelerin maddi imkânsızlıklar yüzünden sağlıksız koşullar içinde olması hastaları olumsuz anlamda etkilemektedir. Mesleki sorumluluklarını yerine getirmeyen idareciler hastane koşullarını iyileştirme, hizmetlerin niteliğini artırma konusunda kayıtsızdırlar.

Hikâyelerde doktorların ve hemşirelerin hastalarla ilgilenme şekilleri eleştiri unsurudur. Hastalara karşı ilgisiz davranan doktorlar, bazen onları darp etme noktasına gelen hemşire ve hastabakıcılar eleştirilmektedir. Yazar üst düzey yöneticilerle kurduğu ilişkiler aracılığıyla imtiyaz elde etmek isteyen, görevini şahsi çıkarları için kötüye kullanan doktor tiplerine yer vererek insan hayatını birinci dereceden etkileyen bu memurların meslek ahlakından uzak bir şekilde memuriyet hayatlarına devam ettiklerini göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal'ın "Celile"¹²² isimli hikâyesinde bir sağlık evinin imkânsızlıklarından kaynaklanan sorunlar anlatılmaktadır. Sağlık evinin olumsuz koşulları, bu duruma kayıtsız kalan başhekim ve başhemşirenin hastalarla olan iletişimi hikâyede eleştirilen unsurlardır. Yazarın sağlık alanındaki bürokrasiyi ciddi bir şekilde eleştirdiği bu hikâyesinde, çok basit önlemlerle çözülebilecek problemlerin başhekim tarafından değil de bir hastanın şahsi gayretleriyle çözülmesi yazarın ironik bakışını

¹²² "Celile", *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

yansıtmaktadır. Aylak, mesleki anlamda donanımsız bir başhekimin varlığı diğer çalışanları da olumsuz etkilemektedir.

Hikâyede hastalarla olan olumsuz iletişimiyle dikkati çeken başhemşire Celile, görevine başladığı zamanki idealizmini zamanla düzeltmediği işler yüzünden kaybetmiştir. Ona göre sağlık evindeki eksiklikleri düzeltmenin bir anlamı yoktur. Olumsuzluklarla mücadele eden hastaya kendisine iş çıkarması gerekçesiyle de kötü davranır, hastanın bir çıkarının olup olmadığını düşünür. Yıllardır çalışmalarının karşılığını alamamış olan Celile, memuriyet hayatında zamanla azmini kaybetmiştir.

“– Hani bu insanlar, dedi. İyilik bilirler mi sanırsın! Benim kadar emek vermiş olmasın. Doktor kapı çalar da işitmem, bekletirim, kapıda kalır diye soğuk sofalarda gece yarısına kadar bekler, sandalya üstlerinde uyurdum. Sonra ne oldu? Kimse benim iyiliğimi bildi mi? İşte bak bu dağbaşlarında, bu pislik içinde sürünüyorum. Hepsi boştur. Testiyi kıran da bir, suyu getiren de!”¹²³

Hikâyede sağlık evindeki disiplini çalışanlara hakaret ederek ve şiddet uygulayarak sağlamaya çalışan doktor ve eczabaşı eleştirilmektedir. Çalışanlarının niteliksiz, aylak, mesleki anlamda donanımsız olduğu sağlık evinde temizlik sorunları, olumsuz hastane şartları sadece sorumluluk duygusu olan bir hastayı ilgilendirir. Hikâyede dikkati çeken diğer bir unsur ise doktorların hastalarla ilgileniş tarzlarıdır. Hastalara karşı mesafeli ve soğuk davranırlar.

Doktor hasta ilişkilerinin ele alındığı “Sayı mı, Yazı mı?”¹²⁴ isimli hikâyede yazar; zayıf karakterli, mesleki ahlaktan yoksun doktor tiplerini eleştirel bir gözle yansıtır. Hasta olduğunu ileri sürüp muayene için gelen; fakat asıl amacı bir doktorla tanışıp evlenmek olan genç kız, hastalarla yeterince ilgilenmeyişleri sebebiyle doktorları eleştirir. Hastanede çıkardığı kargaşalıkla doktoru ayağına getiren genç kız kendisinin doğru bir şekilde muayene edilmediğini savunur. Doktor, genç kızın hasta olmadığını, gerekli tetkiklerin yapıldığını ifade etse de başarılı olamaz. Genç kız en sonunda onunla evlenmek istediğini dile getirince şaşırان doktor, kendisine başka bir arkadaşının daha uygun olabileceğini dile getirir. Arkadaşının genç kızla olması gerekenden daha fazla bir şekilde yakından ilgilenmesi üzerine arkadaşına genç kızını tavsiye eden doktor hastasını kıskanır. Bunun üzerine iki doktor arkadaş genç kız üzerine bir yazı tura oyunu oynayıp kızın evlenmek üzere kimi seçeceğini anlamaya çalışırlar.

¹²³ a.g.e., s.185.

¹²⁴ “Sayı mı, Yazı mı?”, *Veysel Çavuş*.

Hikâyede ilk defa gördüğü hasta ile evlenmeyi düşünen, hastayı ciddiye almaz bir şekilde muayene eden, hasta ile kimin evleneceğine dair yazı tura oyunu oynayan doktor tipleri eleştirilmiştir. Hukuk öğrencisi olan genç kızın hasta olmadığı hâlde doktorların kendisiyle ilgilenmediğini ileri sürerek doktorları tehditkâr bir üslupla ayağına çağırması, gelmedikleri takdirde kanunların gereğini yapacağını dile getirmesi, tüm doktorları hastaları mesafeli ve umursamaz bir şekilde muayene ettikleri için şikâyet etmek istemesi doktorluğa olumsuz bakışı yansıtması açısından dikkat çekicidir.

Hastanede ilaç içmek istemeyen bir hastayı darp ederek ilaç içirmeye zorlayan hasta bakıcı ve başebenin davranışlarının eleştirel bir şekilde ele alındığı “İlaç İçirmek İçin”¹²⁵ isimli hikâyede yazar, mesleki tecrübesi olmayan, ahlaki değerlerden yoksun hastane çalışanlarının karşısına ideal bir doktor tipini çıkarır. Hastaları anlayan, onlarla ilgilenen doktor, hasta bakıcı ve başebenin içiremediği ilacı hastayı güler yüzle ikna ederek içirir. Başebe, doktorun hastaları şımarttığını bu sebeple onları kontrol etmenin zorlaştığını, bir daha böyle bir durum yaşandığında hastalara daha kötü davranacağını tehditkâr bir üslupla dile getirir. Başebenin gösterdiği bu tutum, tesadüf neticesinde hastaneye yolu düşmüş ve giydiği gömlekle hasta bakıcı olan Kezban’ın hastalara davranışları ve onlarla ilgili argo ifadeleri hastanenin olumsuz işleyişini yansıtmaktadır.

Yazarın “Hastanenin Yemek Tablası”¹²⁶ isimli hikâyesinde hastanede yaşanan gürültülerin başhekim tarafından önlenememesi, bu durumla ilgili şikâyetlerin genel müdürlüğe ulaşması ve başhekimin yaşadığı sıkıntılar anlatılmaktadır. Hastane çalışanlarını tembihlediği hâlde hastanede meydana gelen gürültüleri önleyemeyen, pratik olmayan, mesleki anlamda yetersiz, çalışanları idare edemeyen başhekimin hastanenin diğer işlerini nitelikli bir şekilde yürüttüğü söylenemez. Gürültülerin sebebinin hastanenin yemek tablalarından kaynaklandığını, yemek tablalarının bahçeye açılan camdan çıkarılmasının gerektiğini doktorlardan biri başhekime bildirince başhekim çok mutlu olur. Sorunları çözemeyen bir başhekimin hastaneyi iyi bir şekilde idare edebilmesi mümkün değildir. Mesleki anlamda yetersiz olan başhekimin sorumluluk gerektiren bir makamda bulunması memuriyetteki niteliksiz işleyişini göstermektedir. Koyduğu kuralların uygulanmayacağından korkan başhekimin “– Ya bu aylar unutup da gene koridor kapısından çıkarmağa çalışırlarsa!”¹²⁷ ifadesi yanlış

¹²⁵“İlaç İçirmek İçin”, *Hava Parası*.

¹²⁶“Hastanenin Yemek Tablası”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

¹²⁷ a.g.e., s.179.

üslubunu göstermekle birlikte yöneticilik vasıflarının olmadığını yansıtmaktadır. Hastanede hastabakıcıların davranışları, tembihlere uymayışları da eleştiri unsurudur.

Yazarın “Küp Kırığı Pabuç Eskisi”¹²⁸ isimli hikâyesinde çeşitli imkânsızlıkların yaşandığı, çalışanlarının disiplinsiz olduğu bir hastanede yaşananlar konu edilmektedir. Hastaneye kaldırılan bir hastanın sedye ile taşınması sırasında başhemşirenin saksısını kıran hasta bakıcılar hastanede gürültüye sebep olurlar. Saksısının kırıldığını öğrenen başhemşire çok sinirlenir, bu durumu başhekime bildirir. Hastanın sağlığını düşünmeyip saksı kırılması gibi küçük bir sorunu başhekime bildiren başhemşire, hastabakıcıların hastane ciddiyetine uymayan iş disiplininden uzak davranışları, hastanenin özensizliği ve hastalar için uygun bir yapıda olmayışı hikâyenin eleştiri unsurlarıdır.

Başhekimin hastane ile ilgilenmeyişi, sorunlar karşısındaki umursamaz tavrı ve yaşanan olumsuzlukları olağan karşılaması hastanenin işleyişini önemli ölçüde etkilemektedir. Hikâyede içinde bulunduğu zor koşullarda idealizmini kaybedip mutsuz olan doktor, hastanede yaşanan imkânsızlıkların, hastabakıcıların davranışlarının, olumsuz hastane şartlarının düzeleceğine inanmaz. Kendisinin bu olumsuz düzene alıştığını düşünerek mücadeleyi bırakır. Muayene ettiği hastaya hastanede verilebilecek bir şişe kanın bulunmayışi doktorun ümitsizliğini daha da artırır.

Valinin verdiği bir davette dalkavuk davranışları ile ön plana çıkan sinir hastalıkları doktorunun ele alındığı “Doktor Savdur”¹²⁹ isimli hikâyede yazar, görevini kötüye kullanan, üst düzey yöneticiler aracılığıyla imtiyaz elde etmek isteyen doktor tipini eleştirir. Vali ile konuşması sırasında devamlı fedakârlıklarından, başarılarından, mesleğini bir vatan hizmeti olarak görmesinden bahseden Doktor Savdur; kendisini samimiyetten uzak bir şekilde valiye tanıtmaya çalışır. Özellikle valinin siyasi görüşlerini öğrenip o doğrultuda konuşmayı isteyen doktor, valinin İttihatçı olabileceğini düşünerek İttihatçıları över, valinin mesafeli tutumu karşısında ne yapacağını bilemeyince İtilafçıların faaliyetlerini beğendiğini dile getirir. Konuşmalarında sıklıkla namus, şeref gibi kavramlara yer veren Doktor Savdur valinin bu değerlere önem vermediğini düşünerek kendisi için namus kavramının bir kişiye, bir başa itaat etmek olduğunu, başı ne derse onu yapacağını ve çok iyi sır saklayabileceğini dile getirir. Vali, doktorun konuşmalarından nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu anlar.

¹²⁸“Küp Kırığı Pabuç Eskisi”, *Bir Kucak Çiçek*.

¹²⁹ “Doktor Savdur”, *Bir Kucak Çiçek*. (Aynı hikâye “Sinir Doktoru” adıyla yazarın *Gönül Kaçanı Kovalar* isimli eserinde konusu aynı olmak üzere farklı bir şekilde yazılmıştır. Sonuç bölümünün olmadığı bu hikâyenin yarım kaldığı, Doktor Savdur hikâyesinde tamamlandığı düşünülmektedir.)

Doktorun eşi ise valinin eşi ile konuşurken eski görev yerlerinde para karşılığında çocuk düşürdüğü, sahte rapor hazırladığı gibi eşine atılan sözde iftiraları anlatır, eşinin bunları anlatmasına çok sinirlenen Doktor Savdur'un kısa zamanda yeni görev yerinde geçmişte yaptığı tüm usulsüzlükler duyulur.

Memduh Şevket Esendal'ın insan sağlığının güvencesi olan hastanelerin kötü şartlar içinde olması ve doktor tiplerinin olumsuz özellikler taşıması dikkati çeken unsurlardır. Halk için en önemli hizmet alanı olan sağlık hizmetleri layıkıyla yerine getirilmez. Sorumluluk sahibi olmayan başhekimler, mesleki ahlaktan uzak doktorlar, hastalar için uygun olmayan hastane koşulları, hastanelerdeki imkânsızlıklar sağlık hizmetlerini ciddi bir şekilde aksatır. Yetkililer sorunları çözebilecek yeterlilikte değildir, üstelik mesleğine birtakım ideallerle başlayan doktor ve hemşireler zamanla memuriyet hayatlarında olumsuz işleyişe uyup ideallerini kaybederler.

2.5.DEVLET DAİRELERİ

Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde eleştirel bir bakış açısıyla memuriyet hayatındaki işleyişi bozan unsurları ele almıştır. Sorumluluktan kaçan, mesleki açıdan yetersiz olan amir ve memurlar, buldukları makamın sorumluluklarından kaçarak dairedeki işleri niteliksiz bir hâle getirir.

Kalem hayatında ön plana çıkan samimiyezsiz ilişkiler işleyişi önemli ölçüde etkiler. Amirlerine karşı dalkavuk davranışlar sergileyen memurlar; asli görevlerini önemsemeyen ve memuriyetteki istihdamını ikiyüzlü davranışlarla sürdüren memur tipleridir. Dairelerde memurların birbirlerine kurduğu tuzaklar, kullandıkları argo ifadeler, yaptıkları dedikodular hikâyelerde eleştiri unsuru olarak okuyucunun karşısına çıkar. Özellikle idareci makamında bulunan amirlerin kalem hayatının işleyişini olumsuz anlamda etkileyen durumlara karşı kayıtsız kalmaları ve liyakatsiz memurlara karşı herhangi bir yaptırım uygulamamaları memuriyetteki aksaklıkların önemli nedenlerindedir.

Hikâyelerde kalem hayatı; uzayan işlemlerle, kurumlar arasında yapılan ve çok zaman alan yazışmalarla dikkati çeker. Memuriyetini kaybetme korkusunu yaşayan ve bu sebeple sorumluluk almaktan kaçınan memurlar, amirlerinin söylediklerini dikkate alırlar. Amirlere yansıyan sorunlar daha da büyür. Sorunun kendisine bildirilmesinden memnun olmayan amirler, durumu bir üst kuruma bildirir, yazışmaların cevabını bekler ve bürokratik silsile oluşur. Alt ve üst kurumlar arasındaki yazışmalar kalem hayatını çıkmaza sokar. Uzun cümlelerden oluşan, memurlar tarafından zor idrak edilen ve bürokratik bir dilin kullanıldığı telgraflar, dilekçeler kalem hayatını olumsuz etkiler. Memurların yazışmaları idrak edememeleri, mevzu edilen sorunları anlayamamaları bürokratik dile bir tekidi yansıtırken memurların cahilliğine de dikkati çekmesi açısından önemlidir.

Kalem hayatında eleştiri unsurlarından biri de usulsüzlüklerdir. Zimmetine para geçiren memurlar, yaptıkları yolsuzluklarla suçsuz kişileri zan altında bırakan amirler memuriyete olan bakışı olumsuz anlamda etkilemektedir.

Yazarın “Hürriyet Gelirken”¹³⁰ isimli hikâyesinde hükümet dairesinde çalışan amir ve memurların iş disiplininin uzak davranışları ve aylak bir şekilde geçirdikleri memuriyet hayatı dikkat çekicidir. Amir ve memurların hürriyetin ilanı ile ilgili daireye

¹³⁰ “Hürriyet Gelirken”, *İhtiyar Çilingir*.

gelen telgrafı idrak edememeleri mesleki yetersizliklerini yansıtırken bürokratik silsileyi takip ederek diğer kazadaki memurların telgrafla ilgili yaptıklarını öğrenip aynısını yapmaları sorumluluk sahibi olmadıklarını göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde memurlar, devlet dairelerindeki samimiyetsiz ilişkileriyle dikkati çekmektedir. Yazarın “Müfettişe Oyun”¹³¹ isimli hikâyesinde eski bir arkadaşı olan müfettişi görevden almak isteyen amirin düzenlediği bir oyunla bu durumu gerçekleştirmesi memuriyet hayatındaki samimiyetsiz ilişkileri göstermektedir.

“Acı Geçer Sızı Kalır”¹³² isimli hikâyede dairede kaybolan gizli bir dosyadan sorumlu tutulan ideal bir memur hakkında diğer memurlar tarafından yapılan dedikodular, kaybolan dosyanın müdür yardımcısının dolabından çıkması ve daire amirinin müdür yardımcısı için herhangi bir cezai işlem uygulamaması kalem hayatındaki usulsüzlüğü ve samimiyetsiz ilişkileri yansıtmaktadır.

Yazarın “Büyük Yanlış”¹³³ isimli hikâyesinde yeni atanan bir müdürün uygulamalarıyla daire hayatında meydana getirdiği değişiklikler ele alınmıştır. Dalkavuk davranışlardan oldukça hoşlanan eski müdürün yerine gelen idealist müdür; karşısında nasıl davranacağını bilemeyen, kendisini memnun etmek için uğraşan memurlarla karşılaşınca bu durumdan rahatsız olur. Memurların dairede yaşananları ve yeni müdürün faaliyetleriyle ilgili konuları eski müdüre bildirmeleri kalem hayatındaki ikiyüzlülüğü göstermektedir.

Hikâyelerde daire hayatında dikkati çeken önemli unsurlardan biri de işlerin ağır bir şekilde işlenmesidir. Bürokratik silsileyi takip eden, uzun ve anlaşılmayan ifadelerden oluşan yazışmalardaki bürokratik dile memurların mesleki yetersizlikleri de eklenince işleyiş aksar. Sorumluluktan kaçan amir ve memurlar farklı dairelere gönderdikleri dilekçelerle işlerin uzamasına neden olurlar.

Yazarın “Mülâhazat Hanesi”¹³⁴ isimli hikâyesinde müdür yardımcısının ifadeleri, kalem hayatındaki işleyişin niteliksizliğine, amir ve memurların sorumluluktan kaçmasının neden olduğunu göstermektedir.

¹³¹ Memduh Şevket Esendal, *Gönül Kaçanı Kovalar*, “Müfettişe Oyun”, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993.

¹³² “Acı Geçer Sızı Kalır”, *İhtiyar Çilingir*.

¹³³ “Büyük Yanlış”, *İhtiyar Çilingir*.

¹³⁴ “Mülâhazat Hanesi”, *Temiz Sevgiler*.

Alt bir kurumdan gelen dilekçede işçilerin yoksulluklarını öne sürerek haftalıklarını günlük olarak almak istedikleri; fakat bunun bakanlık uygulamalarına ters olduğu, işçilere günlük verilmediği takdirde işçilerin isyan çıkarabileceği bunun için de takviye kuvvetin istendiği anlatılmakta ve üst kurumdan onay istenmektedir. Dairede müdürün olmaması sebebiyle tek başına karar vermek durumunda olan müdür yardımcısı, sorun yaşamamak için sorumluluktan kaçmaya çalışır. Mümeyyizin müdür geldiğinde sorunun çözülebileceği fikrine karşılık müdür yardımcısının ifadesi, memuriyet hayatında sorunların kolay çözülemediğini göstermekle birlikte görevlerinde yaptıklarından dolayı her zaman soruşturma geçirme ve görevlerinden uzaklaşma tedirginliği yaşadıklarını göstermektedir.

“– Nasıl kalsın, dedi; ya bu kerata orada bir rezalet çıkarırsa? Tutarlar benim yakamı. Git derdini Marko Paşaya anlat!”¹³⁵

Bürokrasi, memurları sorumluluk almaktan uzaklaştırır. Müdür yardımcısı alt kurumdaki memur için ‘ “... Bu eşek oğlu eşek, herife “peki” deye gündelik vereceğine sanki bir işmiş gibi emir yoktur veremem.” diyor... ’¹³⁶ diyerek onun sorumluluk almamasına sinirlenir. İşçilere gündelik verilmesi uygulamada yanlış olmasa da bakanlık tarafından haftalık olarak belirlenmiş olması ve bunun bir kural olması işi çıkmaza sokar. Bürokrasideki işlevsiz ve katı kurallar sorunlara yol açmaktadır.

‘ – Bu hayvan herif böyle: “amele isyân edecek, emr-i Nezâret-penâhidir” bilmem ne haltını karıştırmasaydı, “haftalıklarını gündelik istiyorlar, vereyim mi” deye sorsaydı, biz de “ver” derdik, olur giderdi. Şimdi “gündelik ver” desen, yarın bakarsın bu eşek orada bir iş çıkarır, gel bakalım sen: “amele isyân edeceğini sana memur yazdı da, sen neden aldırmadın? Bundan maksadın ne idi? derler. Gidip şimdiden soracak olsan: “Canım, böyle şey de sorulur mu?” deye darılırlar... ’¹³⁷

Bürokratik silsile ve memuriyette sorumluluktan kaçmanın yol açtığı sıkıntılar memurları çıkmaza sokmaktadır. Muavinin vereceği her iki kararın da sakıncaları vardır, iki kararın neticesinde yaşanacak herhangi bir sorun durumunda kendisi sorumlu olacaktır. Buna maruz kalabileceğini düşünen memurlar kalem hayatlarında başarısız olurlar; kendilerini de düşünerek işlerinde tereddütlü, korkak ve telaşlı davranırlar.

¹³⁵ a.g.e. s.30.

¹³⁶ a.g.e., s.30-31.

¹³⁷ a.g.e., s. 31.

Dairede yaşanan sorunlara karşı kayıtsız kalan bakan, telgrafla yeteri kadar ilgilenmez ve bu sorunlarla karşı karşıya kalan memurların nasıl çözüm bulabildiklerine şaşırır. Bakanın sorumsuzluğu karşısında dalkavuk davranışlar sergileyen müsteşarın ifadeleri önemlidir.

“– Nazır beyefendi çok isabet buyuruyorlar, dedi. Bu eleman ile işi başarabileceğinize doğrusu inanmıyorum. Bütün işlerimiz bürokrasiye boğulup gidiyor, efendim?”¹³⁸

Yazarın ironik bakışını yansıtan bu ifadeler, bürokrasiyi niteliksiz memurların oluşturduğunu göstermektedir. Müsteşarın dalkavukluk davranışına sinirlenen müdür yardımcısı, onun yüzüne söyleyemediklerini arkasından argo bir üslupla dile getirerek amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliğe dikkati çekmektedir.

– Herif, dedi, “bürokrasi” diyor, işe bak! Ulan beş dakika evvel benim yanımda söylediklerini düşün de, hiç olmazsa sus be!”¹³⁹

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde kalem hayatı ile ilgili öne çıkan unsurlardan biri de evraklar arasında kalan memurların durumudur. “Bir Şef”¹⁴⁰ isimli hikâyede mesleki yeterliliği olmayan bir şefin daire memurlarına bir daha ilgilenmeyeceği listeler yaptırması, ufak bir hatada evrakları tekrardan düzenlettirmesi, gereksiz kurallarla memuriyeti ağırlaştırması anlatılmaktadır. Mesleki yeterlilikten yoksun amirler, dairedeki işleyişi kırtasiyeciliğe dönüştürür.

“Liste yeni baştan yapılır. Ama, zaten lüzumlu bir şey değildir. Sonra da hiç sorulmaz. Bir dosya içinde kalır gider. Ertesi gün başka bir vesile ile yeni bir kaide konur.”¹⁴¹

Memduh Şevket Esendal, “Falanca Bey”¹⁴² isimli hikâyesinde önemli sorumlulukları olan ileri düzeydeki memurların kalem hayatında karşılaştıkları en büyük sorunun mesleki anlamda yetersiz olan memurlarla birlikte çalışıyor olmasından kaynaklandığını vurgular. Memurların değişikliklere ayak uyduramaması, aylak davranışlarla işlerin yürütmesini engellemeleri kalem hayatını olumsuz etkiler. Sorumluluk sahibi memurlar ise sorunlar arasında çaresizdir.

“Sabahleyin hepsi bir daireye kapanır, büyük kararlar verip, büyük işleri bitirmeye kendilerini ödevli, borçlu bilirler. İşler biter gibi değildir. İş dinlemeye, söz anlatmaya çalışırlar. Yanındakiler işleri gönülsüzce tutarlar. İş eskimiştir, neresini tutsan kopar. Bilgiler eskimiş,

¹³⁸ a.g.e., s.35.

¹³⁹ a.g.e., s.35.

¹⁴⁰ “Bir Şef”, *Mutlu Bir Son*.

¹⁴¹ a.g.e., s.22.

¹⁴² “Falanca Bey”, *Kelepir*.

adamlar eskimiştir. Yıllar da güçlükler getirir, kötü yıllardır. Günler de bu sıkıntılar içinde başlar, bu sıkıntılar içinde de biter...”¹⁴³

Memurların amirlerine karşı olan dalkavuk davranışları kalem hayatında dikkati çeken bir unsurdur. Yazarın “Nazırın Odacısı”¹⁴⁴ isimli hikâyesinde memurların bakana dalkavuk davranışlar sergileyerek onun sempatisini kazanmak istemesi, odacısının kapı dinlemesi ve daire içinde her işe karışması, birtakım kişilerin işlerini memurlarla olan irtibatı sebebiyle görmesi kalem hayatının niteliksiz işleyişini yansıtmaktadır.

Yazarın ‘İnsanın “Ben”i’¹⁴⁵ isimli hikâyesinde daire içinde görev paylaşımının olmamasından kaynaklanan sistemsizlik işleyişi aksattır. Her işe yetişmeye çalışan bakan, memurların aylak davranmalarını eleştirir; fakat dairedeki sistemsizliğe bir çözüm bulamaz. Hikâyede memurların ketum davranışları ve aylak bir şekilde masa başında oturmalarına karşılık bakanın çok çalışması kalem hayatındaki işleyişi çıkmaza sokar. Dairede memurlardan odacı ve kapıcılara kadar herkesin yüz ifadesindeki ketumluk, devlet dairelerinde çalışanların soğukluğunu ve mesafeli duruşunu göstermesi açısından önemlidir.

Kalem hayatında önemli bir sorun olan istihdam azlığının memur maaşlarının azlığı ile birleşmesi sonucunda dairedeki yoğunluğu kaldıramayan memurların sorunları yazarın “İki Müsteşar”¹⁴⁶ isimli hikâyesinde ele alınmaktadır. Hikâyede nazırın herhangi bir taleple daireye gelen kişileri müsteşara yönlendirmesi, birçok işi bir arada yürüten müsteşarı zor bir duruma sokar. Dairede çalışan memurların sorunlarının bir düzen içinde halledilmemesini eleştiren müsteşar, yıpranması sebebiyle memurluğu bırakabileceğini düşünür.

Görevine fazlasıyla bağlı bulunan memurlar da kalem hayatını olumsuz bir şekilde etkiler. Sorumluluk sahibi ve çalışkan olan bir müdürün ele alındığı “Avarakasnak”¹⁴⁷ isimli hikâyede yazar, devamlı çalışan müdürün asli işlerini yapamaması sebebiyle işleri aksattığını göstermektedir. Yazarın ironik bakışını yansıtan hikâyede dairede her işi yapmaya çalışan müdürün fazlasıyla sorumluluk duygusu taşıması ve her işi yapmaya çalışması asli görevlerini nitelikli bir şekilde yapamamasına

¹⁴³ a.g.e., s.92.

¹⁴⁴ “Nazırın Odacısı”, *Bir Kucak Çiçek*.

¹⁴⁵ ‘İnsanın “Ben”i’, *Gödeli Mehmet*.

¹⁴⁶ “İki Müsteşar”, *Gödeli Mehmet*.

¹⁴⁷ “Avarakasnak”, *Hava Parası*.

sebepe olur. Müdürün yaptığı işler hikâyesinin başlığı “avarakasnak”* ile örtüşmektedir. Yazar, müdürün faaliyetlerinin bir işe yaramadığını vurgular.

Memuriyet hayatını çıkmaza sokan diğer bir unsur da amir-memur ilişkileridir. Ast üst ilişkilerinde gerçekleşen hatalar, yanlış anlaşılmalarda işlerin zorlaşmasına sebep olur. Geçim sıkıntısı çeken memurların işine bağlılığı, onları amirlerinin her emri karşısında itaatkâr kılar. Yazarın “Uğursuzluk”¹⁴⁸ isimli hikâyesinde müsteşarın sorduğu soruya verdiği cevapla yanlış anlaşılana Hayri Efendi, dairedeki müdürünü müsteşarın karşısında zor durumda bırakır. Müsteşar yanlış anlaşılmanın hesabını müdürden müdür de Hayri Efendi’den sorar.

“...Dikkatsizlik ediyorsunuz, sonra tamire kalkıyorsunuz. Ne olacak? Bir gün mafevk yanında mahcup düşeceğim. Ama ben yalnız sizin için söylemiyorum. Bütün bizim kalem böyle, geçen gün de Sıtkı efendi o kör herifin istidasını kaybetti. Müsteşar bey bana söylemedik söz bırakmadı...”¹⁴⁹

Devlet dairelerindeki memurların mesleki yeterlilikleri, davranış biçimleri ve karakterleri işleyişin niteliğini etkilemektedir. Müdürün bu ifadelerine karşılık kendisini savunmaya hazırlayan mahcup memurun sözleri müdür tarafından kesilir, Hayri Efendi kendisini savunamaz. Yazar bu hikâyesiyle devlet dairelerindeki işlerin ciddiyetini, memurların her an makamını kaybetme korkusunu ve işsiz kalma ihtimallerini yansıtmaktadır.

Daire hayatını bürokratik silsile, resmî yazışmalar, bürokratik dil, sorumluluktan kaçan memurlar sebebiyle devamlı halledilmeyen ve havale edilen işlerle ele alan Memduh Şevket Esendal memuriyet hayatını olumsuz özellikleriyle okuyucuya aktarır. Hikâyelerde dalkavuk davranışlar sergileyen, görev ihmalinde bulunan, sorumluluktan kaçan ve liyakatsiz olan memurlar memuriyetteki işleyişi aksatır.

* “Avara” kelimesi iki anlamda açıklanmıştır: 1. İşe yaramaz kötü. 2. Üzerinde döndüğü ve kendisini taşıyan milden bağımsız olarak çalışan mekanizma. “Avara kasnak işlemek(veya dönmek)” ifadesi ise hiçbir işe yaramadan boşuna, şeklinde verilmiştir. *Türkçe Sözlük*, Ankara, AKDYYK, 1998, s. 164.

¹⁴⁸ “Uğursuzluk”, *Ev Ona Yakıştı*.

¹⁴⁹ a.g.e., s.12.

3.HİKÂYELERDE MEMUR VE BÜROKRAT TİPLERİ

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde memur ve bürokrat tiplerini memuriyet hayatlarındaki olumlu ve olumsuz özellikleriyle, özel hayatlarındaki yönleriyle çeşitli açılardan ele almıştır. Hikâyelerin konusu daha çok memuriyet hayatlarında olumsuz özellikleriyle dikkati çeken memur ve bürokrat tipleridir. Özel hayatlarında geçim sıkıntısı yaşayan, takıntılı olan, ahlaken yozlaşmış memur ve bürokratlar memuriyet hayatlarında farklı sorunlar oluşturmaları yönüyle hikâyelerde ele alınmıştır.

3.1. OLUMSUZ MEMUR VE BÜROKRAT TİPLERİ

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde olumsuz memur ve bürokrat tiplerine olumlu özellikler taşıyanlara göre daha çok yer vermiştir. Memuriyetteki yanlış uygulamalara, kırtasiyeciliğe, bürokratik silsileye sebep olan memur ve bürokratlar farklı olumsuz özellikleriyle okuyucunun karşısına çıkar.

3.1.1. Liyakatsiz Memur Ve Bürokrat Tipi

Hikâyelerinde eleştirel ve ironik bir üslup benimseyen Memduh Şevket Esendal, memuriyetin her kademesinde bulunan memur ve bürokratu tasvir etmiştir. Yazar görevini içselleştirmeyen, mesleki yeterliliği olmayan memur ve bürokratları memuriyetteki işleyişi aksatan önemli bir unsur olarak görür.

İdari makamda bulunan amirlerin meslek ahlakı ve davranışları tüm kalem hayatını ve memurları etkilediği için hikâyelerde liyakatsiz amirler dikkati çekmektedir. Dalkavuk davranışlardan hoşlanan amirlerin görevlerine ne şekilde getirildikleri şüphe uyandırırken kendilerine herhangi bir yaptırımın uygulanmaması ve görevlerine devam etmeleri memuriyetin olumsuz işleyişini göstermesi açısından önemlidir. Değişen zamana ayak uyduramayan amirler, cahil ve yobaz davranışlarıyla dikkati çeker. Memuriyetin sorunlarına karşı duyarsız kalan amirler bu sorunları çözebilecek vasıflara sahip değildir. Makamlarının imtiyazlarını kullanmaktan çekinmeyerek memurlar üzerinde tedirginlik yaratan bir gücün temsilcisi olurlar. Memuriyetini kaybetmekten korkan memurlar, amirlerinin söylediği her şeyi yanlış da olsa bir emir olarak telakki ederler.

Tembellikleriyle, yaptıkları dalkavuk davranışlarla, dairelerdeki yazışmaları anlamayacak kadar olan bilgisizlikleriyle, ketum ifadeleriyle dikkati çeken memurlar hikâyelerin önemli eleştiri unsurlarıdır. Mesleki anlamda görevini layığıyla yerine

getirmeyen memurlar, sorumluluk almak istemezler. Meslek hayatlarında herhangi bir sorun yaşayıp işini kaybedecek olmaktan korkan memurlar karşılaştıkları sorunlarda çareyi amirlerinin dediklerini aynen yapmakta ya da yazışmalar aracılığıyla sorunu bir başkasının sorumluluğuna vermekte bulurlar. Yazışmalar aracılığıyla farklı bir daireye bildirilen sorunlar muamelenin yürümesi ve zaman kazanmak için yapılır. Bu durum da memuriyetteki işleyişi çıkmaza sokar, kırtasiyecilik meydana gelir.

Memduh Şevket Esendal'ın "Mebus Olursa"¹⁵⁰ isimli hikâyesinde ideal sahibi bürokratların bürokratik hayatta zamanla liyakatsiz hâle gelmeleri ele alınmaktadır. Bürokratik engeller, bürokratları sorumluluk duygusundan uzaklaştırırken neme lazımcı bir zihniyete sahip olmalarına neden olur. Bürokratik hayatın sunduğu imtiyazlar, toplum içinde bürokrat kimliği ile ayrıcalık kazanan vekiller, liyakatsizlikleriyle hikâyede Sabri Bey isimli tipte ele alınır. Yazar, hikâyesinde mecliste bulunduğu hâlde neyin oylandığını bilmeden bilinçsizce oy kullanan milletvekillerini de tenkit etmektedir.

Yazarın liyakatsiz bürokrat tipini ele aldığı "Dedikler"¹⁵¹ isimli hikâyesinde, şekilci bir zihniyetin ürünü olan törenlerde samimiyetsiz davranışlarıyla dikkati çeken valinin tek özelliği nasihatlerini derlediği kitabının olmasıdır. Valinin yeni atanan ceza reisine okulu gezdirmeden bir gün önce hazırlıkların yapılması, çocuklara çeki düzen verilmesi için emir vermesi ve öğrencilerle olan diyalogu eleştiri unsurlarıdır.

'Vali dünden haber vermiş, oğlanları toplamışlar, biraz sümüklerini silmişler. Vali gene "musahabe" istedi, iki çocuk çıkardılar. Biri, o şaşı, karaman oğlan. Biri de Mal Hasan'ın öksüzü. Karşılıklı geçip "musahabe" okudular. Ha, bir de yeni numara vardı: Vali oğlanlara soruyor: - Sizin ananız kimdir? Oğlanlar: - Vatan diyorlar.: - Müşfik babanız kimdir? Oğlanlar: - Siz vali beyimiz, diyorlar. Oğlanlar bunu deyince vali, reise döndü: -Bunlar, dedi, bizi baba tanıyorlar. Reis sırttı:- Aman efendim hepimiz öyle tanıyoruz, dedi... Ben az daha gülecektim. Sonra tiyatrosu oynandı. İşte hep bildiğin şeyler.'¹⁵²

Amir memur ilişkilerinde de samimiyetsiz davranan valinin vecizelerinin toplandığı "Dedikler" isimli kitabının memurlar tarafından okunmadığında gücenmesi, memurların vecizelerini kendisiyle konuşurken referans olarak kullandıklarında mutlu olması, memurların yanlış bir davranışında onları gazetede yayımladığı bir vecizeyle uyarması valinin mesleki yetersizliğini göstermektedir. İl yönetimini üstlenen bir

¹⁵⁰ Memduh Şevket Esendal, *Sahan Külbastısı*, "Mebus Olursa", Ankara, Bilgi Yayınevi, 1983.

¹⁵¹ "Dedikler", *Temiz Sevgiler*.

¹⁵² a.g.e., s. 48-49.

bürokratin liyakatsizliği memurların memuriyete bakışını ve işleyişı olumsuz anlamda etkilemektedir.

Yazarın sorumluluktan kaçan, değişen zamana ayak uyduramayıp memuriyet hayatına eski bilgileriyle devam eden ve mesleki yeterliliği olmayan memurları ele aldığı “Falanca Bey”¹⁵³ isimli hikâyesinde liyakatsiz memurlar yüzünden iş yükümlülüğü fazla olan ideal ve sorumluluk sahibi memurların sorumlulukları daha da artar. Memuriyet hayatında vasıfsız ve bilgisiz memurların isteksizce yaptığı işler kusurlu olurken kendilerine herhangi bir cezai yaptırımın uygulanmaması ve bu memurların istihdamının devam etmesi memuriyetteki işleyişı göstermesi açısından önemlidir.

Memuriyet hayatında amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliğin ele alındığı “Müfettişe Oyun”¹⁵⁴ isimli hikâyede kendisine kurulan bir tuzakla görevinden alınan bir müfettişin bu oyunun farkına varamaması, görev değişikliğine sebep olabilecek eksikliklerini düşünmeyip sorgulamaması ve bakanın memurlar arasında yaşanan gizli kapaklı olaylara kayıtsız kalması eleştirilmektedir. Müfettişin liyakatli bir memur olmadığını düşünen amir; bu durumu bakana bildirerek yerine daha tecrübeli bir müfettişin alınması gerektiğini dile getirir, görev değişikliği için onay almak ister. Bakanın bu duruma kayıtsız kalarak liyakatli memurların olduğuna ve işleyişı olumlu anlamda etkileyebileceğine inanmaması bürokratik zihniyeti yansıtmaktadır. Amirin görev değişikliği yaptığı müfettişe bu kararı bakanın verdiğini söylemesi, bakana da müfettişin görevini iyi yapamadığı için görev değişikliğinin gerekli olduğunu dile getirmesi memuriyet hayatındaki samimiyetsizlikleri göstermektedir. Bakan, amir ve müfettiş tiplerinin görevlerini layıkıyla yerine getirmemeleri hikâyenin eleştiri unsurudur.

Yazarın “Feminist”¹⁵⁵ isimli hikâyesinde “Feminist” kelimesinin anlamını önüne gelen öğretmenlere ve memurlara soran anlatıcının karşısında bilgisizlikleriyle dikkati çeken öğretmenler ve kalem memuru eleştirilmiştir. Memurların kelimenin anlamını açıklamaya çalışırken ayrıntıda boğulmaları, laf kalabalığı içinde bilgisizliklerini gizlemek için yaptıkları kelime oyunları eleştiri unsurlarıdır. Öğretmenlerin bilgisizliğine memuriyetteki yanlış uygulamaların sebep olduğunun vurgulandığı hikâyede dildeki yenilikler için maarifte yeterli çalışmaların yapılmadığı, liyakatli

¹⁵³ “Falanca Bey”, *Kelepir*.

¹⁵⁴ “Müfettişe Oyun”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

¹⁵⁵ “Feminist”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

kişilerin çalışmadığı belirtilir. “...Şimdi ne kadar çoluk çocuk varsa, maarife doldurmuşlar, böyle ciddi işlere bakan yok...”¹⁵⁶

Memduh Şevket Esendal’ın sağlık alanında liyakatsiz memur tiplerini ele aldığı “Celile”¹⁵⁷, “İlaç İçirmek İçin”¹⁵⁸, “Hastanenin Yemek Tablası”¹⁵⁹ isimli hikâyelerinde başhekim, doktorlar, başhemşire, baş ebe ve hastabakıcılar buldukları görevin gereklerini yerine getirmeyen, sorumluluktan kaçan tiplerdir.¹⁶⁰

Yazar, “Taşhavan”¹⁶¹ isimli hikâyesinde vali, millî eğitim müdürü gibi önemli memuriyetlerde bulunan; mesleğinin vasıflarını yerine getirmeyen, asli işleriyle ön planda olmayıp kimseye fayda sağlamayan memur ve bürokrat tiplerini ele alır. Valinin mezarlığı park yaptırma düşüncesini fırsat bilerek mezarlıktaki mezar taşlarıyla müze yaptırmak isteyen millî eğitim müdürü eleştirilir.

Yazarın küçük bir kasabada Meşrutiyet zamanında hürriyetin nasıl yaşandığına yönelik olan “Hürriyet Gelirken”¹⁶² isimli hikâyesinde cahil ve yozlaşmış memurların liyakatsizliği ele alınmaktadır. Kasabanın hükümet dairesi müdürü ile jandarma onbaşısının en önemli uğraşının kaz beslemek olması asli görevlerini ihmal ettiklerini göstermektedir. Hükümet dairesine gelen bir telgrafi anlayıp ne yapmasına karar verecek yeterlilikte olmayan müdürün herkesin fikrine başvurarak onların dediğini uygun görmesi eleştiri unsurudur. Hürriyetin geleceğini öğrenen müdür, resmî bir tören için hazırlanırken hürriyetin ne olduğu ile ilgili herhangi bir fikri yoktur. Müdürün yıllardır sakladığı setresini giymesi, her törende okuduğu nutku yırtılmak üzere olduğu hâlde ona alıştığı için okuması; memuriyeti şekil olarak gördüğünü, makamının gereklerini içselleştirmedeğini göstermektedir. Nutku dahi okuyamayan müdürün memurlar önünde komik duruma düşmesi, memurların aylak hâlleri yazarın ironik üslubuyla güldürü unsurları içinde yansıtılmıştır.

“Bir Şef”¹⁶³ isimli hikâyede yer alan liyakatsiz amir, çalışmadığı hâlde çalışıyor izlenimi veren, memurlara gereksiz işler yaptırarak tüm zamanını onlara öğüt vermekle geçiren, bir konuda itiraza uğradığında ya da birine iltifat etmek istediğinde dalkavuk davranışlar sergileyip çalışkanlığını vurgulayan bir kişidir.

¹⁵⁶ a.g.e., s. 84.

¹⁵⁷ “Celile”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

¹⁵⁸ “İlaç İçirmek İçin”, *Hava Parası*.

¹⁵⁹ “Hastanenin Yemek Tablası”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

¹⁶⁰ Adı geçen hikâyelerin konusu Bürokrasinin Görüldüğü Alanlar bölümünde “Sağlık” başlığında işlenmiştir.

¹⁶¹ “Taş Havan”, *Veysel Çavuş*.

¹⁶² “Hürriyet Gelirken”, *İhtiyar Çilingir*.

¹⁶³ “Bir Şef”, *Mutlu Bir Son*.

“Ben, arkadaşlar, âdet etmişimdir, her gün gelince bir defa kaleme uğrarım. Dikkat ederseniz görürsünüz, hemen bütün evrakı bir günde çıkarmak benim büro mesaimin esasıdır. Bunu bütün arkadaşlar âdet etseler, burada hiç toplu iş kalmaz. Bunu, tabii bütün arkadaşların bilirler. Ben, yalnız fikirleri toplamak için söylüyorum. Yoksa bizim mesaimiz burada en modern mesaidir. Daha da olacak... Zamanla, ne esaslar koyacağız! Metod oldukça o daima kendini itmam eder.”¹⁶⁴

Meslek hayatını laf kalabalığıyla geçiren şefin ensesinin kalınlığı, yanaklarının ve karnının şişliği ve her geçen gün karnının büyümesi şefin çalışmadığına, makamının imtiyazlarından yararlandığına, gayriahlaki bir durumuna dikkati çekerken yazarın ironik bakışını da göstermektedir.

Yazarın “Bizim Müşavir Bey”¹⁶⁵ isimli hikâyesinde mesleki yeterliliği olmayan bir müşavirin kalem hayatında yeterince etkili olamaması ve bir memurun devamlı müşavirin eksik yönlerini gidermeye çalışması anlatılmaktadır. Dairenin en basit resmî işlemlerini bile halledemeyen müşavir, memurlarla olan iletişimde de kendisini rahat bir şekilde ifade edemez ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet verir. Tek başına hiçbir işin altından kalkamayan müşavir, dairede karışık bir işle karşı karşıya kaldığında kendisine yakın bulduğu memuru çağırır ve ona yaptırır. Aylarca sakladığı evraklar yanında durur, işlerini halledemez. İşlerini yaptırdığı memurun adı “müşavirin dadısı” olarak kalır. Tamirat dosyasında bazı evrakların kaybolduğunu bilen müşavir, evrakların tam olduğunu görünce memuru çağırıp durumu anlamaya çalışır. Memur da evrakların bulunup tekrar dosyasına konulduğunu dile getirince müşavir bu durumu bir türlü idrak edemez. Özel hayatında da tırnaklarını kesemeyen, elbiseleri için kumaş seçemeyen, farklı bir çakmağı kullanamayan ve çakmağı çakabilmek için bütün gece uğraşan müşavirin makamına nasıl geldiği ve liyakatsizliği ile hâlâ görevinde kalabilmesi memuriyetteki olumsuz işleyişi yansıtmaktadır.

Kalem hayatında ufak sorunları dahi çözemeyen müşavirin amir ve memurlarla olan ilişkileri oldukça zayıftır. Dairede idare müdürü uygunsuz bir durumda iken onu rahatsız ettiğini düşünen müşavir, fazlasıyla mahcup olup endişelenir ve müdürden kendi adına özür dilemesi için memuru görevlendirir. Amirini rahatsız ettiğini düşünerek aşırı hassasiyet gösteren müşavirin dairede tuvalette birisi olduğu düşüncesiyle tuvalete gidememesi, tuvaletin boşalıp boşalmayacağını anlaması için memuru görevlendirmesi müşavirin yetersizliğini göstermektedir. Memurun amirinin

¹⁶⁴ a.g.e., s.25.

¹⁶⁵ “Bizim Müşavir Bey”, *Mutlu Bir Son*.

her dediğini yapmak zorunda olması memuriyet hayatındaki amir memur ilişkilerini yansıtmaktadır.

“Türbe”¹⁶⁶ isimli hikâyede makamında serili olan seccadesi ile devlet dairesini ibadethane hâline çeviren, halkla geceleri buluşup zikirle katılan, bu vasıta ile çıkarıcı kişilerin makamının imtiyazlarını kullanmasına izin veren kaymakamın asli işleriyle ön planda olmaması eleştirilmektedir. Kaymakama yakınlığı ile bilinen Hacı Kasap’ın buldukları yerde yatır olduğuna inanarak bir türbe inşa etmesi, insanların türbeyi ziyaretiyle gelir sağlamaları ve kaymakamın kontrolsüzlüğü eleştirilmektedir. Kaymakama düşman olan bazı kimselerin karısı yokken evine hafifmeşrep bir kadın getirip ona oyun oynamaları kaymakamın görevini terk etmesine neden olur. Memuriyet hayatına yakışmayan davranışlarda bulunan, halkla arasına mesafe koyamayan, kaymakamlık makamında dinî yönünü gözler önüne sererek görevini suiistimal eden kaymakam asli işleriyle ön planda değildir ve liyakatsiz memur tipine örnektir. Kaymakam aracılığıyla nüfuzunu arttıran kişilere kaymakamın yakın olması, yatır olduğu düşüncesini sorgulamayarak kabul etmesi akıl ve mantık dışı bir memur olduğunu ve mesleğinin gereklerini yerine getiremediğini göstermektedir.

Yazarın “Deli”¹⁶⁷ isimli hikâyesinde yer alan akli dengesini yitirmiş, davranışlarıyla herkesi tedirgin eden, bir kişinin ölümüne sebep olan müezzin tipi liyakatsiz memurlara örnektir.

“Haydar Bey’in Sakalı”¹⁶⁸ isimli hikâyesinde valinin vilayet mühendisinin çirkin olduğunu düşünerek ondan hoşlanmaması konu edilir. Mühendisin yüzünde bir değişiklik yapmasını isteyen vali, bu şekilde ona karşı olan olumsuz tutumunun değişebileceğini dile getirir. Valinin eşi ise onun bu davranışlarını eleştirince valinin memuru çirkin bulması sebebiyle beğenmemesini kendisinde bir hak olarak görmesi hikâyenin eleştiri unsurudur.

“– Elâlem ne diyecek? Bütün Vilâyet erkânı orada idiler, ne dediler? Hepsi bana hak verdi.”¹⁶⁹

Valinin eşi ona karşı bütün memurların dalkavukluk ettiğinin farkındadır, herkesin kendisi hakkında arkasından konuştuğunu ifade ederek memuriyet hayatında amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliğe dikkati çeker. Vali ise kendine güvenerek

¹⁶⁶ “Türbe”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

¹⁶⁷ “Deli”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

¹⁶⁸ “Haydar Bey’in Sakalı”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

¹⁶⁹ a.g.e., s.120.

memurların kendisiyle ilgili olumsuz şeyler söylemeyeceğini düşünür, memurların dalkavuk davranışlarını samimi bulur.

Valinin eşi kocasının vilayeti nasıl idare edebildiği konusunda şüphe edince makamının verdiği güçle memurlar üzerinde her hakkı olduğuna inanması görevini kötüye kullandığının kanıtıdır.

“– Böyle yahut başka türlü, idare ediyorum ya. Bu gün de buranın Valisiyim ya!”¹⁷⁰

Asli görevleriyle ön planda olmayan valinin bir memurun çirkin olduğunu düşünerek ona kötü davranması, memurların dalkavuk davranışlardan hoşlanması, makamını insanlar üzerinde bir nüfuz aracı olarak görüp egolarını tatmin etmesi memuriyet hayatında mantıklı kararlar veremeyeceğini ve nitelikli bir şekilde vilayeti idare edemeyeceğini göstermektedir.

Yazarın ‘İnsanın Ben’i’¹⁷¹ isimli hikâyesinde bakanlıkta çalışan memurların yapılacak işleri kendisine bir vazife olarak görmeyişlerinden yakınan bakanın çok çalışması ve tek başına hiçbir işe yetişemeyerek işlerin niteliksiz olmasına sebebiyet vermesi eleştirilmektedir. Memurları çalıştıramayan ve onların aylak davranışlarını engelleyemeyen bakanın amir olarak yaptırımını olmaması liyakatsizliğini göstermektedir.

‘İşin Dibi Bozulmuş’¹⁷² isimli hikâyede kasabada yaşanan eşkıyalık olaylarına karşı kayıtsız davranan jandarma kuvvetleri mesleki yeterlilikten yoksundur. Eşkıyaları yakalama konusunda başarısız olan yüzbaşı, teğmen ve çavuş bu durumu sayılarının az olmalarına bağlayıp kasabada haydutluk olmadığına dair rapor hazırlayıp eşkıyalarla iş birliği yaptığını düşündükleri masum kişileri kanunsuzca cezalandırırlar. Kasabanın ileri gelenlerinin yaşadıkları mağduriyeti ve eşkıyaların kaçırdığı kişinin bulunması için kaymakama başvurduklarında kaymakamın bir şey yapamayacağını ifade etmesi, görevinin gereğini layıkıyla yerine getirmediğini göstermektedir.

Bir yangında karısı ve kızını kaybeden kaymakam, yaşadıkları üzerine aklını yitirmiş ve tedavi görmüştür. Kendisine acındığı için kaymakamlık görevi verilmiştir. Dalgın ve aciz bir kişi olan kaymakam makamının gerektirdiği görevleri yerine getiremez. Böyle bir kişinin önemli bir memuriyette görevlendirilmesi memuriyetteki işleyişinin niteliğini yansıtmaması açısından önemlidir.

¹⁷⁰ a.g.e., s. 120.

¹⁷¹ ‘İnsanın Ben’i’, *Gödeli Mehmet*.

¹⁷² ‘İşin Dibi Bozulmuş’, *Bir Kucak Çiçek*.

Hikâyede jandarma kuvvetlerin kasabada asayişini sağlayacak liyakatte olmamaları, hükümet yetkililerinin soygunları engelleyecek çözümler üretmemeleri, mesleki açıdan yetersiz olan kaymakam ve memurların görev başında bulunmaları eleştirilmektedir.

Yazar eğitim ile ilgili olan hikâyelerinde liyakatsiz öğretmen tiplerini eleştirir. “Başarılar”¹⁷³ isimli hikâyede öğrencilere istediği isimlerle hitap eden, öğrencilerin dersle ilgili sordukları sorulara karşı sinirli davranan ve onları azarlayan, “Bilmiyorum.” demekten çekinen ve kendi eksikliklerini öğrencileri küçük düşürerek gidermeye çalışan liyakatsiz öğretmenler eleştirilir. “Hırsız Polis”¹⁷⁴ isimli hikâyesinde de öğrencilerle iletişimi zayıf olan, öğrenciler için emek harcamayan, yasaklama zihniyetiyle onların davranışlarını kısıtlayan, öğrencilere şiddet uygulayan ve ezbere dayalı bir eğitim anlayışı güden öğretmen tipi eleştirilir.

“Çamur Ahmet’in Çıkışları”¹⁷⁵ isimli hikâyede yer alan liyakatsiz okul müdürü ve öğretmenler eğitim faaliyetlerini niteliksiz bir hâle getirir. Asli görevlerini yerine getirmeyen öğretmenler değişime açık olmama, eğitim ve öğrencilerle ilgili sorunlara kayıtsız kalma, kurdukları üst düzey ilişkilerle yerini sağlamlaştırma gibi özellikleriyle dikkati çeken öğretmenlerin liyakatsiz davranışlarının sebebi okul müdürünün mesleki yeterliliğinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Okul müdürünün öğretmenleri toplantı yapmak üzere bir araya getirememesi, görevini ihmal eden öğretmenlere karşı bir yaptırımında bulunmaması, merkezle bağlantılar kuran öğretmenlerden çekinmesi görevini nitelikli bir şekilde yapamadığını gösterir. Disiplin olaylarını çözerken öğrencileri hafife olarak kullanan müdür öğrenciler için örnek teşkil edecek davranışlar sergilemez.

Memduh Şevket Esendal’ın rüştiye yıllarındaki anılarını yansıtan “Rüştiye”¹⁷⁶ isimli hikâyede mesleki yeterliliği olmayan öğretmenlerin benimsediği ezberci eğitim sistemi, öğrencilere şiddet uygulamaları eleştirilir. Yazarın ‘ “O yılların hocalarının çoğu, okuma yazma bilmezlerdi” denilse, yanlış olmaz.’¹⁷⁷ İfadesi öğretmenlerin ne derece cahil olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

¹⁷³ “Başarılar”, *Güllüce Bağları Yolunda*.

¹⁷⁴ “Hırsız Polis”, *Bir Kucak Çiçek*.

¹⁷⁵ “Çamur Ahmet’in Çıkışları”, *Kelepir*.

¹⁷⁶ “Rüştiye”, *İhtiyar Çilingir*.

¹⁷⁷ a.g.e., s.171.

“Bizim Ömer Efendi bile, medresede yıllarca dirsek çürütmüş, Arapçayı bilmezdi. Kendi öz Türkçesinde bile iki sözü yanyana getirip bir tezkere, bir mektup yazamaz, mektuplarını vergi Kâtibi Ahmet Efendi’ye yazdırır...”¹⁷⁸

Yazarın “Monte Nuvare Belediye Başkanı”¹⁷⁹, “Kuvvetli Hükümet”¹⁸⁰ isimli hikâyelerinde liyakatsiz bürokrat tipleri eleştirel bir gözle okura yansıtılmıştır.¹⁸¹

“Mülâhazat Hanesi”¹⁸² isimli hikâyede müdürün daireye gelmemesi sebebiyle kritik durumlarda karar veremeyen müdür yardımcısı karşılaştığı sorun karşısında müdürü eleştirir.

“– Hem, dedi, müdür Allah bilir ne vakit gelir. Bir hastalıktır çıkardı, ikide birde, ne var, hastayım. Yalan ne hasta, ne bir şey. Dayamış kıçını...”¹⁸³

Müdür yardımcısı “cemiyet” diyecekken susar. Siyasete bulaşan memurlar, siyasi imtiyazları kullanarak görevlerini ihmal edip işleyişi olumsuz etkiler. Devamlı hasta olduğu bahanesiyle daireye gelmeyen müdür liyakatsiz bir memur tipidir.

İşçilerin haftalıklarını günlük şeklinde istemesi ile ilgili ne yapacağına karar veremeyen müdür yardımcısı sorumluluk almamak için müsteşara danışır. Bir sorun yaşadığı takdirde “Müsteşar dedi, ben yaptım.”¹⁸⁴ diyebileceğini düşünür. Makamında rahat bir şekilde oturan müsteşar, müdür yardımcısını görünce yanındaki kişiye iş yapıyor görünmek için müdür yardımcısı ile ilgilenir.

“Müsteşar, bu gibi şeylere aldırılmaz. Ancak bu sefer, her nedense, belki de kendini o yanındaki adama iş yapıyor göstermek için, düşünceli göründü.”¹⁸⁵

Küçük bir memur iken hükümette kuvvetli bir bürokrat olan bakan karşısında dalkavuk davranışlar sergileyen müsteşar, durumu bakana bildirir. Muavin küçük bir meselenin bakana kadar ulaşmasından rahatsız olur, onun karşısına beceriksizlikle çıktığına üzülür. Konuyla ilgilenen bakan, alt kurumun olası bir karışıklığa karşı ek jandarma kuvveti isteğine sinirlenir ve orada bulunan jandarmaların dahi fazla olduğunu düşünür. Sorun daha da büyür. Bakanın sorun karşısında duyarsızlaşıp çözüm bulamaması, görevinin gereklerini layıkıyla yerine getirememesi ve sorunlarla muhatap

¹⁷⁸ a.g.e., s.171.

¹⁷⁹ “Monte Nuvare Belediye Başkanı”, *İhtiyar Çilingir*.

¹⁸⁰ “Kuvvetli Hükümet”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

¹⁸¹ Adı geçen hikâyeler Bürokrasinin Görüldüğü Alanlar bölümünde “Siyaset” başlığında ele alınmıştır.

¹⁸² “Mülâhazat Hanesi”, *Temiz Sevğiler*.

¹⁸³ a.g.e., s.30.

¹⁸⁴ a.g.e., s.33.

¹⁸⁵ a.g.e., s.33.

olan memurların ne gibi zorluklar yaşadığına şaşırması yazarın ironik bakışını yansıtmaktadır.

“– Böyle heriflerle bu zamanda çalışılır mı? dedi. Ben neyse, çoklarını duymuyorum, ama siz, her gün nasıl dayanıyorsunuz!”¹⁸⁶

Hikâyede önüne gelen resmî evrakla sigara ağızlığını silen bakanın bu hareketi karşısında telaşlanan mamurlar, kayda geçen bu evrakın memuriyet hayatlarında kendilerine bir sorun çıkaracağını düşünür. Bakanın değişmesi durumunda yeni bakanın telgrafi soruşturmasından endişe eden memurlar, bakanın evrakla sigara ağızlığını sildiğini yazamayıp uzun bir süre kayıt defterinin mülahazat hanesine ne yazacaklarına karar veremezler. Memurlar, amirlerinin liyakatsiz davranışlarından dolayı kalem hayatında önemsiz ve işleyişi olumsuz etkileyen ayrıntılar arasında kalırlar.

Mesleki açıdan yetersiz olan bakan en üst makamda bulunur; fakat görevinin gereklerini yerine getirmez, dolayısıyla işlerin aksamasına neden olur. Hikâyede sorumluluktan kaçan müdür yardımcısı, memuriyeti kaybetmemek için dalkavuk davranışlar sergileyen müsteşar, daire içinde yaşanan sorunlara kayıtsız kalıp hiçbir iş yapmayan bakan hikâyede eleştirel bir bakış açısıyla yansıtılmıştır.

Memduh Şevket Esendal memur ve bürokrat tiplerini ele alırken ironik bir bakış açısı sergiler. “Yeni Vali”¹⁸⁷ isimli hikâyede hiçbir iş yapmayan bürokratların aylak tavırlarını eleştirir. Çalışmamaya alışan bürokratlar küçük ziyaretlerde dahi fazlasıyla yorulurlar.

“Bir vilâyet merkezinin bütün okullarını gezmek, sınıflarına girip çıkmak, çocukları yoklamak, bir şeyler bulup sormak, hocalara eğri yahut doğru öğütler vermek, müdürlere yardımlar adamak, bir Meşrutiyet Valisine yakışır sözler bulup söylemek kolay değildir. Yorar, terletir. Müdürün odasında pencere açık bulunur. Kimse farkında olmaz. Yorgunluk kahvesi içilirken hava dokunur. Ertesi gün nezle, kırıklık, ateş... Vali Bey, iki hafta kadar evden çıkmadı. Bu yüzden birtakım işleri de geri kaldı...”¹⁸⁸

Yazarın “Akşam Yemeğinden Sonra”¹⁸⁹ isimli hikâyesinde bankalardan birinde idare meclisi azası olan Lütfullah Bey’in yazar tarafından tasviri dikkat çekicidir. Memuriyeti rahat bir çalışma alanı olarak gören Lütfullah Bey’in tembelliğinin izleri bedenine de yansımıştır.

¹⁸⁶ a.g.e., s.35.

¹⁸⁷ “Yeni Vali”, *Veysel Çavuş*.

¹⁸⁸ a.g.e., s.104.

¹⁸⁹ “Akşam Yemeğinden Sonra”, *Kelepir*.

“Sanki rahatça bir koltukta oturmak, yaşamak ve oracıkta ölmek için yaratılmış; etlice, yumuşak, gevşek bir vücut!...”¹⁹⁰

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde yer alan memur ve bürokratlar mesleki anlamda yetersizdir. Buldukları görevin gereklerini layıkıyla yerine getiremeyen memur ve bürokratlar görev ihmalinde bulunarak ve sorumluluktan kaçarak bürokrasiye neden olurlar. Bilgisizliğini dalkavuk davranışlarıyla gizleyen memurlar; bu durumdan hoşlanan, makamını birtakım yolsuzluklar ve iltimas ile elde etmiş amir ve bürokratlar eleştirel bir şekilde ele alınır.

¹⁹⁰ a.g.e., s.93.

3.1.2. Yolsuzluk Yapan Memur Ve Bürokrat Tipleri

Memduh Şevket Esendal rüşvet alan, adam kayıran, görevini şahsi çıkarları için kullanan ve nüfuzundan faydalanan memur ve bürokratları eleştirel bir gözle ele aldığı hikâyeleriyle memuriyetteki olumsuz işleyişi okuyucuya yansıtmaktadır. Memuriyetteki otorite boşluğu, denetimsizlik, mesleki yeterliliği olmayan amirlerin varlığı, memur maaşlarının azlığı memurları yolsuzluğa sürüklemektedir. Yolsuzluğa sebep olan diğer faktörler ise amir ve memurların memuriyet haysiyetine uymayan karakter özelliklerinin bulunması ve ahlaki değerlerden yoksun olmalarıdır.

Halkın üzerinde sömürücü bir güç olan memur ve bürokratlar çıkar ilişkilerini ön planda tutarlar. Kurallardan haberdar olmayan, haklarını bilmeyen, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak isteyen halk ise yapılan yolsuzlukların ortağı olarak hikâyelerde okuyucunun karşısına çıkar. Zamanla devlet işlerinde yolsuzlukların meşrulaştığına inanan insanlar, memurlarla olan ilişkilerinde rüşveti kaçınılmaz bir unsur olarak görürler ve olumsuz bir durum içinde olduklarında çıkarları için rüşveti kabul ederler.

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde iltimas gösteren memur ve bürokratlar eleştirilmiştir. Üst düzey memurlara yakınlığı olan insanlar onların gösterdiği iltimasla rahatlıkla memuriyet elde ederken bu kişilerin memuriyetin gerektirdiği niteliklere sahip olup olmamaları sorgulanmaz. Bu durum da memuriyetteki işleyişi olumsuz anlamda etkiler.

Memuriyette adam kayırmanın önemini bilen insanlar memur olmak için ya da herhangi bir işinin görülmesi için resmî kimliği olan bir kişiden yardım istemekten ve iltimas aramaktan çekinmezler. İnsanların memuriyete olan bu olumsuz bakışında kendi şahsi çıkarlarını gözetmelerinin daha da önemlisi memuriyetteki niteliksiz işleyişin ve yolsuzluğu gelenekselleştiren amir-memurların olmasının etkisi vardır.

Yazarın “İane”¹⁹¹ isimli hikâyesinde yolsuzluk yapan asker tipleri eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Yanında asker kaçağı işçi çalıştıran köylünün ifadesini alan yüzbaşı, onu azarladıktan sonra kardeşinin karakola odun verme sözünü hatırlatarak durumu lehine çevirmeye çalışır. İçinde bulunduğu durumdan ceza almadan kurtulmak isteyen köylü, yüzbaşının hayvan satın alma isteğini öğrenince ona kendisinde bulunan ucuz hayvanlardan temin edebileceğini dile getirir. Karşılıklı çıkar ilişkilerinin

¹⁹¹ “İane”, *Temiz Sevgiler*.

vurgulandığı hikâyede halk karşısında devleti temsil eden, önemli bir görevde bulunan yüzbaşının rüşvet almayı meşru kılan istekleri eleştirilmiştir.

Yüzbaşının köylüyü şube reisine yönlendirmesi üzerine köylü, asker kaçağı ve muhacir işçi çalıştırmaktan divanîharbe gönderileceğini öğrenir. Bunun üzerine kolay bir şekilde işin içinden sıyrılmak isteyen köylüye, kumandan ile görüşmesini sağlayacak kişi “ -Ağa, ben sana söyleyeyim, o, şimdi şubeyi düşünecek, İstanbul’dan eşya getirecek, sen birkaç kuruş iane verirsen belki bir şey olur, ben gider söylerim.”¹⁹² diyerek rüşvet verdiği takdirde köylünün cezasının kaldırılabilceğini vurgular. Köylü ise “-Canım verelim kardeş, tek sürünmeyelim, ne versek olur?”¹⁹³ dese de istenen parayı çok bulur, kaymakamın da para isteyip durduğunu söyleyerek sıkılır. Köylüye uzun nasihatler eden, dinî ifadelerden yola çıkarak askeriyenin önemini vurgulayan kumandan istediği yardımı alır ve köylünün suçunu affeder.

Yazarın “Mebus Olursa”¹⁹⁴ isimli hikâyesinde siyaset alanında bürokratların gerçekleştirdiği yolsuzluklara dikkat çekilir. Mustafa Hilmi’nin akıl verdiği Sabri Bey’e bakan olduğunda yapması gereken yolsuzlukları anlatması halkın memuriyete olan olumsuz bakışını yansıtmaya açısından önemlidir. Zamanla gelenekselleşen yolsuzluklar milletvekili olma hayalleri kuran Sabri Bey’i ise şaşırır.

“- Bunlar hiç! dedi. Sen birşey bilmiyorsun. Bak ben sana söyleyeyim, maliye nâzırları istikrazlar aktederler. O istikrazlar aktolundukça nâzırlara komisyonlar verilmek âdetidir. Sen kazara maliye nâzırı olunca, elbette evelâ bir istikraz aktedersin. Komisyonu cebe indirirsin.

- Ya sonra paraları nereden ödeyeceğiz?

- Paraları sen ödiyecek değilsin ya millet verecek, ondan sana ne, sen açıktan bir komisyon alacaksın.

- Hilmi darılma, ancak, bunu ben söylesem kızardın. Malûm a, maliye nâzırı sizden, istikraz edeli de çok olmadı. Herif liraları cebe yerleştirdi. Desene!...”¹⁹⁵

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde eleştirel bir bakış açısıyla ele aldığı memur ve bürokrat tipleri yaptıkları yolsuzluklarla dikkati çekerler. Yazarın “Dedikler”¹⁹⁶ isimli hikâyesinde tasvir edilen belediye başkanı olumsuz özellikleriyle tasvir edilir. Görevini kötüye kullanan belediye reisi halk arasında yolsuzluklarıyla bilinen bir kişi olarak gösterilmektedir.

¹⁹² a.g.e., s.6.

¹⁹³ a.g.e.,s.6.

¹⁹⁴ “Mebus Olursa”, *Temiz Sevgiler*.

¹⁹⁵ a.g.e., s.22.

¹⁹⁶ “Dedikler”, *Temiz Sevgiler*.

‘Belediye reisi - otuz beşle kırk arasında, iri yarı, ablakça yüzlü, kısa kesilmiş çenber sakallı; Hukuk Mektebinde okuyup burada birkaç yıl avukatlık ettikten sonra, belediye reisi olunca, avukatlığı bırakıp alışverişe başlamış, biraz da para yapmış, hırsızlık ediyor diye arkasında dağlar kadar dedikodusu olan “Camcının Hüsni” diye anılıp memleketlileri arasında soysuz sayılan bir adam-...’¹⁹⁷

“Doktor Savdur”¹⁹⁸ isimli hikâyede valiye gösterdiği dalkavuk davranışlarla ön planda olan doktor, ilin önemli bir hastanesine başhekim olarak atanmıştır. Valinin verdiği bir davette devamlı ne kadar iyi bir doktor olduğundan bahseden Doktor Savdur, bir önceki görev yerinden sahte rapor verdiği, para karşılığında istenmeyen gebeliklere illegal çözümler bulduğu, görevini kötüye kullandığı için ayrılmıştır. Mesleğini şahsi çıkarları için kullanmaktan çekinmeyen Doktor Savdur, yaptığı yolsuzluklarla hikâyede eleştiri unsuru olarak ele alınmıştır.

Memuriyet derecesinin artması üzerine hayat şartlarının tamamen değiştiği Yusuf Efendi’nin ve ailesinin ele alındığı “İki Ziyaret”¹⁹⁹ isimli hikâyede memuriyet hayatında yolsuzlukla yükselen memurlar eleştirilmektedir. I. Dünya Savaşı yıllarında oldukça mütevazı bir hayat yaşayan Yusuf Efendi’nin hayatı; İstanbul’un işgaliyle başından çeşitli olayların geçip hapsolması, ardından Ankara’ya kaçması ve Millî Mücadele’nin başlamasından sonra değişir. Memuriyetinin derecesinin artmasıyla zenginleşen Yusuf Efendi yalı satın alacak, çocuklarına yabancı öğretmenler tutacak duruma gelir. Avrupai davranan eşi ve çocukları millî değerlere yabancılaşmış yozlaşmış kişiler hâline gelirler. Yusuf Efendi olmadan işlerin yürümediğini dile getiren ve eşinin çok çalışmasından yakınan Nadir Hanım ve çocukları ahlaki bir çöküntü içerisinde tasvir edilir. Memuriyetin normal şartlar altındaki getirisiyle böyle bir değişimin yaşanabilmesi mümkün olmadığı için Yusuf Efendi’nin işinde yolsuzluk yapıp rüşvet aldığı, görevini kötüye kullandığı okuyucuya sezdirilmektedir.

“Müdürün Züğürdü”²⁰⁰ isimli hikâyede köylüden tehditle rüşvet alan müdürü eleştirel bir gözle yansıtan yazar, rüşvetin memuriyette nasıl gelenekselleştiğini göstermektedir. Durumdan haberdar olan kaymakam işi resmiyete dökmeden Kaza İdare Meclisi üyesi olan ve köyün ağası olarak bilinen Tevfik Efendi’den, rüşvet alma durumunun doğru olup olmadığını araştırmasını ister. Köyün ağası Tevfik Efendi ile görüşen ve onunla işbirliği yapmak isteyen müdür ise her şeyi itiraf ederken,

¹⁹⁷ a.g.e., s.47.

¹⁹⁸ “Doktor Savdur”, *Bir Kucak Çiçek*.

¹⁹⁹ “İki Ziyaret”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

²⁰⁰ “Müdürün Züğürdü”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

yaptıklarının sebebini memur maaşlarının azlığına bağlar.

Yaptığı yolsuzluğu meşrulaştırmaya çalışan müdür, işin resmiyete döküleceğinden ve ceza alabileceğinden korkmaz. Geçimini köylünün sağlamak zorunda olduğuna inanan müdür, makamını önemli bir imtiyaz aracı olarak görür.

Memuriyet ciddiyetine aykırı olan tavırlarıyla dikkati çeken müdür, her ne kadar rahat davransa da köylülerin kendisini şikâyet etmesinden korkar. Kendisini bölük kumandanının ‘ ‘Ama Şükrü, sen de on kuruşa kadar alıyormuşsun!’ ’²⁰¹ sözleri ile uyardığını hatırlar ve kendini aklamaya çalışır.

‘... ‘Kırk lira alacak bir deyyus bul, dedim, ciğerlerini sökmezsem o zaman söyle’. Kerataların hepsi züğürt. İçlerinde bir adam yok ki. Elbet te beş de alacaksın, on da!...’²⁰²

Yolsuzluğunun dışında kullandığı argo üslubuyla da ayrı bir eleştiri unsuru olan müdür ahlaki değerlerden uzaktır. Suçunu bildiği hâlde devamını getirmeye kararlı olan müdür rüşvet almaktan vazgeçmeyeceğini dile getirir.

‘Kaymakam beni atarsa, atar. Hani, bana ‘para alma’ demek, boş sözdür. Ben alacağım. Doğrusunu istersen köylünün de diyeceği bir şey yoktur. Paralarını alırım ama, yabancı kurda kuşa karşı da aslan gibiyimdir. Candarma gelir, tahsildar gelir... Benim gibi müdür bulsunlar da yağa bala versinler.. Bir başkası gelirse görürüm onların günlerini. Benim bildiğim bu, sen bir ağalık eder de beni tutarsan, tut. Hani altında kalmam. İstersen bak dene!’²⁰³

Müdürün, Tevfik Efendi ile anlaşmaya çalışması memuriyet haysiyetinin kalmadığını göstermektedir. Köylülerden yakınan müdür, imza toplayıp kendisini şikâyet edenlerin ve onlar gibi olan herkesin ortadan kaldırılmasını uygun görür; bu şekilde toplumun temizleneceğini düşünür. Kendi yaptığı yanlışların farkında olmayıp hakkını arayan masum insanları suçlu görüp onların yaşamaması gerektiğini düşünen müdür, yazarın ironik bakışını yansıtmaktadır.

Karşılıklı çıkar ilişkilerinin halka zarar verdiği mesajının yansıtıldığı hikâyede, kaymakamın müdüre cezai bir yaptırım uygulamaması ve kaymakamlık makamında bulunduğu hâlde konu ile ilgili bilgileri köyün ağası aracılığıyla öğrenmeye çalışması eleştirilmektedir. Kaza idaresinde üye olan ve köy ağası olan Tevfik Efendi'nin müdürün yolsuzluk teklifi karşısında onunla anlaşmak için kararsız kalması, meşrulaşan yolsuzluklar, kaymakamın müdürün rüşvet aldığını bildiği hâlde herhangi bir girişimde

²⁰¹ a.g.e., s.97.

²⁰² a.g.e., s.97.

²⁰³ a.g.e., s.97.

bulunmaması, memurlar arasındaki iletişimin ahlaki değerlerden yoksun olması hikâyenin eleştiri unsurlarıdır.

Yazarın “Otomobilin Hızı”²⁰⁴ isimli hikâyesinde hız sınırını aşan sürücüler hakkında ceza işlemini uygulamayan memurların şoförler ile aralarındaki çıkar ilişkileri, rüşvet karşılığında ceza yazmamaları eleştirilmektedir. Memurları kontrol eden müfettiş ise kuralların uygulanmaması konusunda görevini ihmal eden memur hakkında işlem başlatır. Sorumluluk duygusu fazla olan ve kurallara ciddiyetle bağlı kalan müfettiş için yazarın “...Şüphesiz, ahvâl-i âlemden ve suiistimalden bizardır bu zavallı müfettiş!”²⁰⁵ ifadesi memuriyetteki gelenekselleşen yolsuzluklara dikkati çekmektedir.

Görevini kötüye kullanan, yolsuzluk yapıp adam kayıran memurların memuriyetlerinde iyi makamlara tayin edilmesi yazarın ironik bakış açısıyla “Büyük Yanlış”²⁰⁶ isimli hikâyesinde konu edilir. Egolarını ön planda tutan ve memurların kendisine gösterdiği dalkavuk davranışlarla mutlu olan müdür; dairedeki işleri kılıfına uygun bir şekilde yürütür, bakanlıktan herhangi bir bilgi istendiğinde uygun cevaplar verir. Şahsi çıkarlarını gözeterek yürüttüğü işlerinde en büyük yardımcıları akraba ve tanıdıklarıdır. Yolsuzluk yapan, adam kayıran böyle bir müdürün daha iyi bir memuriyete terfi etmesi işleyişin yanlışlığını göstermesi açısından önemlidir.

Yazarın “Ahmet Besim Efendi”²⁰⁷ isimli hikâyesinde babasının ölümünden sonra bir okula yazdırılan, okumadığı için de Serasker Kapısı’nda perde çavuşluğuna tanıdık vasıtasıyla giren Ahmet Besim Efendi; dairede evrak işlerini takip eder, aldığı bahşişlerle gözü açılır ve dairede işlerini çıkarlarına göre yoluna koymaya çalışır. Kısa sürede herkesin gözüne giren, bazı hilelerle işleri yürüten Ahmet Besim Efendi, Paşa’nın gözüne girmekle beraber dairedekilere borç verecek duruma gelir. Kılık kıyafetini düzelterek ve birçok kişi ile tanışarak çevre edinir. Dairede yoğun bir şekilde çalışmadan fazlasıyla maddi kazanç edinen Ahmet Besim Efendi görevini kötüye kullanan, yolsuzlukla geçinen bir memurdur.

“... Sessiz, dairede oradan oraya, akşama kadar gider gelir, sofalarda ötekiyle berikiyle konuşur, işlerini yoluna koyardı.”²⁰⁸ şeklinde tasvir edilen Ahmet Besim

²⁰⁴ “Otomobilin Hızı”, *İhtiyar Çilingir*.

²⁰⁵ a.g.e., s.59.

²⁰⁶ “Büyük Yanlış”, *İhtiyar Çilingir*.

²⁰⁷ “Ahmet Besim Efendi”, *Hava Parası*.

²⁰⁸ a.g.e., s.18.

Efendi kısa bir süre sonra bulunduğu görevden daha iyisine tayin edilir.

İç politika dedikodularının sebebini belirlemek amacıyla hükümetin ileri gelen bürokratlarının memuriyette yaşanan çeşitli yolsuzluklara karşı bakış açılarının ele alındığı “Geçmiş Günler”²⁰⁹ isimli hikâyede Osmanlı bürokrasisinde görevini şahsi çıkarları için kullanan, birtakım yolsuzlukları onaylayan memur ve bürokratlar eleştirilmiştir.

Devamlı yolsuzluklarla uğraşan bakan, memuriyetteki bu sorunların ortadan kaldırılamayacağına inanır. Bakan, yolsuzluk yapanlarla ilgili teftiş kararı verir; ancak teftişin uygulanmadığını görür. Müsteşarın yolsuzluk yapan memurun tanıdığı olması sebebiyle müfettiş teftiş işlemini yapmak istemez, sorunlar yaşayabileceğini, kendisine baş ağrısı olabileceğini düşünür ve bakanı uyarır. Bakan memuriyetten yaşlıların çekilmesi ve yerlerine gençlerin gelmesi gerektiği fikrine karşı öncelikle yolsuzluklardan devamlı şikâyet eden milletvekillerinin karşı çıkacaklarını ifade eder. Söylediklerinin sadrazama iletileceğinden korkan bakan konuşmasını sonlandırır.

Yolsuzlukları göz ardı eden, hatta rüşvet alan memurların davranışlarını onaylayan milletvekilleri eleştirilir. Heybeli Ada’ya giderken benzini biten motorun sahibi, Heybeli’den benzin almak isteyince görevli memur öncelikle Büyükada’ya gidilmesi ve oradan bir istida alınması gerektiğini söyler. Motorun sahibi Büyükada’ya gidebilse oradan da benzin alabileceğini dile getirip uygulamanın saçmalığını anlamaya çalışır ve en azından Büyükada’ya gidebilmek için benzin isteyince memur ‘... Korkarım veremem, biz de çoluk çocuk besliyoruz’²¹⁰ ifadesiyle rüşvet istediğini ima eder. Motor sahibi havanın karanlık ve kötü olması sebebiyle memurla anlaşmak zorunda kalır. Bu yolsuzluk hikâyesi hakkında düşüncesini dile getiren başka bir vekil, memurun benzin vermemesinin kimsenin işine yaramayacağı için memurun bu şekilde rüşvet alarak sorunu çözmesini mantıklı bulur. ‘...Ben, biraz para alıp da halka kolaylık gösterenlere, “Yolsuzluk yapıyor!” diyemem, doğrusu!’²¹¹ diyen vekil, kendisinin böyle bir olayla karşılaşması durumunda memurun yolsuzluk yapmaması hâlinde ona sinirlenebileceğini dile getirir.

Gümrüklerde yaşanan yolsuzlukların da eleştirildiği hikâyede bir kişinin sadrazama hediye olarak Tunus’tan getirdiği muzlar için gümrük memurları

²⁰⁹ “Geçmiş Günler”, *Bir Kucak Çiçek*.

²¹⁰ a.g.e., s.37.

²¹¹ a.g.e., s.37.

beyanname isteyince muzları gümrükteki memurlara bırakması üzerine bir milletvekili “– Beceriksizlik etmiş, dedi, birine birkaç kuruş verseydi, muzları geçirirlerdi!”²¹² diyerek rüşvet alınmasını uygun bulur. Gümrüklerde tüccarların yaşadığı sorunların da ele alındığı hikâyede gümrük memurlarını yerinde bulamayan tüccarların illegal yoldan para vererek aldıkları imzalı beyannameleri kendilerinin doldurması rüşvet ve yolsuzluğa bürokratik işlemlerin neden olduğunu göstermektedir.

Sorunlardan bahseden milletvekilleri hiçbir çözüm önerisi sunmaz; ileri düzeydeki bürokratlar ise bu konular hakkında görüşlerini dile getirmeyerek sadrazamın briç oynama teklifine katılırlar.

Mesleki yeterliliği olmadığı hâlde iltimas ile memuriyete giren kişileri Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde eleştirilmektedir. Memuriyette bilgi ve becerinin yerini iltimasın almasının eleştirildiği “Çaya Giderken”²¹³ isimli hikâyede okulu yarıda bırakıp İsviçre’ye giden Suat Selami bir sene sonra Avrupa’da bulunmuş olması sebebiyle bir bankada memur olarak çalışmaya başlar. Arkadaşı Necdet Efendi ise onun Avrupa’ya gitmesini gereksiz bularak iltimas ile muhakkak bir memuriyete girebileceğini düşünür.

“ – Fazla zahmet ettin, iltimasın olduktan sonra İsviçre’ye gitmesen de girerdin, ne var? Ama şimdi adın süslü oldu: Avrupa’da tahsilden gelmiş, diyorlar.”²¹⁴

Yazarın “Çamur Ahmet’in Çıkışları”²¹⁵ isimli hikâyesinde öğretmenler arasındaki samimiysiz ilişkiler, öğretmenlerin üst düzey yöneticilerle olan yakınlığı ve bunu bir nüfuz aracı olarak kullanması, düşünce ve davranışlarını beğenmedikleri öğretmenleri şikâyet etmeleri eleştirilir. Öğretmenler arasındaki adam kayırma idealist öğretmenleri sınırlandırır. Eğitimdeki yanlışlıkları görmezden gelmeyen Ahmet öğretmeni arkadaşı uyarır.

“Bunlar seni yazarlar. Yukarısı seni yüzdürmek için bir ipucu yakaladı mı, zil takar, oynar. Edebinle otursana!”²¹⁶

Özellikle okul müdürünün bazı öğretmenleri diğerlerinden ayırması ve onları tutması, yeni ve idealist öğretmenlere karşı mesafeli olması dikkat çekicidir.

²¹² a.g.e., s.35.

²¹³ “Çaya Giderken”, *Temiz Sevgiler*.

²¹⁴ a.g.e., s.103.

²¹⁵ “Çamur Ahmet’in Çıkışları”, *Kelepir*.

²¹⁶ a.g.e., s.107.

“Örnek Kız”²¹⁷ isimli hikâyede ahlaki değerlerden yoksun bir gencin iltimas ile memuriyete girmesi eleştirilmektedir.

“Bir sürü mekteplere girdi çıktı, hiçbirini bitiremedi. Dayısı, onu Fizik Enstitüsü’ne kütüphane memuru yazdırmış. Lise imtihanlarını hazırlayıp da Hukuk Fakültesi’ne girecek, sonra da Hariciye memuru olacak imiş.”²¹⁸

“Bir Genç Efendinin Defterinden”²¹⁹ isimli hikâyede bir gencin imtiyaz sahiplerinin gösterdiği iltimas sayesinde askere gitmemesi ve bakanlıkta memur olarak işe başlaması eleştirilmekte aynı zamanda memuriyetin kolay bir şekilde elde ediliyor olduğunu göstermektedir.

Halkın işini iltimasla halledebileceği düşüncesi memuriyete olan sağlıksız bakış açısını yansıtırken yazar, “İltimas”²²⁰ isimli hikâyesinde halkın bu düşüncesine sebep olarak bürokrasideki yanlış uygulamaları gösterir. Çocuğunu liseye kaydetmek isteyen baba iltimas ile çocuğunu kaydettirebileceğine, devlet işlerinde adam kayırmanın meşrulaştığına inanır.

“Canım, sen bir kâğıt versen olur. Kâğıt olmazsa almıyorlar. Kim bir iltimas bulursa onunkini alıyorlar...”²²¹

“Şehirden Köye”²²² isimli hikâyede babasının ölümünden sonra iş arayan gence iş bulma konusu ile ilgili akıl veren arkadaşı, hükümetten yazıcılık işi istemesini dile getirir. Gencin “Ellerinde iş mi yok? Yoksa da bulur çıkarırlar.”²²³ diyen arkadaşı memuriyette iltimasın olduğuna dikkati çeker. Yazar, “Böyle dedi, ama o bulamadı. Onun yollarını da bilmiyorlardı.”²²⁴ ifadesi ile memuriyete girerken rüşvet vermenin ya da adam kayırmanın önemini vurgular, memuriyete girmenin yollarını iyi niyetli ve dürüst kişilerin bilmediğine dikkat çeker. Uzun süre işsiz kalan genç, çareyi ailesiyle birlikte köye dönmekte bulur.

Yazarın “Sorumlu”²²⁵ isimli hikâyesinde dairede çalışması için söz verdiği kişinin işe başlatılıp başlatılmadığını öğrenmek isteyen müsteşar başmüdürü arar. Başmüdür, müsteşarın isteğini yerine getirmediği hâlde adı geçen kişinin işe başladığını

²¹⁷ “Örnek Kız”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

²¹⁸ a.g.e., s.134.

²¹⁹ “Bir Genç Efendinin Defterinden”, *Veysel Çavuş*.

²²⁰ “İltimas”, *Mutlu Bir Son*.

²²¹ a.g.e., s.30.

²²² “Şehirden Köye”, *Mutlu Bir Son*.

²²³ a.g.e., s.111.

²²⁴ a.g.e., s.111.

²²⁵ “Sorumlu”, *İhtiyar Çilingir*.

ifade eder. Başmüdür müsteşarla görüşükten sonra yardımcısını yanına çağırıp bu iş için görevlendirir.

“-Müsteşar’ın yolladığı adamı biz ne yaptık? Bugün benden sordu.

-Hiçbir şey yapmadık. Gelip gidiyor.

-Aman, ona bir şey yapalım. İş oldu diye ben yalan söyledim.”²²⁶

Memuriyette iltimas göstererek görevini kötüye kullanan memurlar eleştirilirken amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizlik de vurgulanmaktadır. Korkulu ve telaşlı davranışlarıyla dikkati çeken başmüdürün müsteşara yalan söylemesi, müsteşarın isteğini doğru olup olmadığına bakmadan uygulaması, müsteşarın nüfuzunu kullanarak bir kişi için iltimas göstermesi memuriyetteki olumsuz işleyişi yansıtmaktadır.

Yazarın “Çolak”²²⁷ isimli hikâyesinde Kurtuluş Savaşı döneminde yeni kurulan meclisin içkiyi yasaklaması üzerine bir posta müdürünün rakı satarak para kazanması memuriyet ciddiyetine uymadığını ve yolsuzluk yaptığını göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal’ın “Taş Havan”²²⁸ isimli hikâyesinde memuriyette yapılan kanunsuzluklara dikkat çekilir. Görev yaptığı yerde milli eğitim müdürünün mezardan mezar taşı söktürüp müze yapmak istemesine üzülen ve bu durumu engellemek isteyen doktorun üzüntüsünü anlamsız bulan öğretmen, asıl üzüntü kaynağı olarak haksızlığa uğrayan küçük memurları gösterir ve memuriyetteki yolsuzluklara dikkati çeker.

“- Üzüntün bu olsun Doktor. O kadar üzülecek şey var ki... Bak gene kaynım mektup yazmış, hakkı iken idarenin evinden atıyorlar. Neymiş, falan müdürün kayını oturacaktı... Kaynı da idarede değil. Umum Müdüre çıkmış: “Biliyorum, hakkın ama ne yapayım... İdare et!” demiş. Benden yardım istiyor. Ben ne yaparım! Kelin medarı olsa kendi başına! Bir öğretmen baba ne yapabilir? Hepsi zavallı, hepsi düşkün adamlar. Kanunsuzluk yapmadıkça işi becerip çeviremiyorlar. Üzüntü bunlar Doktor Bey!...”²²⁹

Yazarın “Kurt Masalı”²³⁰ isimli hikâyesinde dairede yolsuzluk yapan bir memur yüzünden soruşturulan mal müdürünün zarar görmeden sorunu çözmesi ele alınmaktadır. Memurun amirinden habersiz imzaladığı bir evrak yüzünden sorun yaşamak istemeyen mal müdürü, memura anlattığı bir kurt masalı hikâyesindeki tuzağa düşen kurdun ölü taklidi yaparak kapandan kurtulması gibi memurun da aynı tavrı

²²⁶ a.g.e., s.148.

²²⁷ “Çolak”, *Hava Parası*.

²²⁸ “Taş Havan”, *Veysel Çavuş*.

²²⁹ a.g.e., s.95.

²³⁰ “Kurt Masalı”, *Ev Ona Yakıştı*.

göstermesini ister. Memur yaptığı yolsuzluktan kurtulmak istese de para ve hapis cezası alır.

Memuriyette iltimas ile mevki elde etmenin eleştirildiği “Köye Düşmüş”²³¹ isimli hikâyede yüksek tahsilli olmayan bir kişinin memuriyette ilerlemesine dikkat çekilir.

“Pedere kalsa, bendenizi hukuka devam ettirecek, yahut bir başka mektebe verecekti. Fakat valide merhume, yattığı yer nur olsun, akıllı kadındı. Pedere muhalefet etti, “Bir yere yerleştiriniz de oğlan sağlığınızda terakki etsin. Pekâlâ elinde inci gibi yazısı var, daha ziyade okuyup ne olacak” dedi, pederi ikna etti. Eh, peder de nereye gitse hatırını sayarlardı...”²³²

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde yarı aydın özellikleriyle ele aldığı bürokratlar süslü ve etkileyici konuşurlar. Kullandıkları bürokratik dille sorunların özünden uzaklaşan, boş sözlerle cahilliğini gizleyen bürokratlar herkeste bilgili oldukları izlenimini oluştururlar. Bu yönüyle yarı aydın olan bürokratlar samimiyetsizdirler ve birçok yolsuzluğa göz yumarlar. Yazarın “Bir Nutuk”²³³ isimli hikâyesinde laf kalabalığı yaparak memuriyetteki yolsuzlukları görmezden gelen bürokrat tipinin konuşmasından sonra söz alan diğer bir bürokrat sorgulayıcı bir tutum sergiler, yolsuzlukların aydınlatılmasını ister.

“– Arkadaşlar, diye başladı, ben kurduğumuz idarede her an duyduğumuz, işittiğimiz yolsuzluklardan bahsetmek istiyorum. Biraz önce Sayın Reis Vekilimiz boya alma komisyonundan bahis buyurdular. Komisyon reisinin İstanbul’da bir köşk ile apartmanı olduğunu söylüyorlar. Bunu gazeteler de yazdılar. Reis Vekili Bey bizi tenvir buyursunlar. Eğer bunlar doğru ise sahiplerini niçin işten çıkarmıyoruz, eğer yalan ise niçin yalanlamıyor?

Arkadaşlar, biz istediğimiz kadar hüsnüniyet sahibi olalım, bu yolsuzlukların önüne geçmezsek hiçbir iş yapmış olamayız. Benim kanaatim budur. Bütün milletin de kanaati budur.”²³⁴

Memduh Şevket Esendal’ın “Bayan Nazmiye”²³⁵ isimli hikâyesinde noterlikte çalışan görevini layıkıyla yerine getirmeye çalışan becerikli Bayan Nazmiye, Bay Özarier’in Galata gümrüğünde çalışırken memuriyette yaptığı yolsuzluklarla ilgili düşünceleri dikkat çekicidir. Eşini yolsuzluk yapmak konusunda yetersiz görür.

²³¹ “Köye Düşmüş”, *Temiz Sevgiler*.

²³² a.g.e., s.64.

²³³ “Bir Nutuk”, *Gödeli Mehmet*.

²³⁴ a.g.e., s. 135.

²³⁵ “Bayan Nazmiye”, *Veysel Çavuş*. (Bu hikâyenin adı Bilgi Yayınevi tarafından müsveddesinde adı yazmadığı için konulmuştur. Hikâye aynı zamanda Bay Özarier isimli hikâyenin farklı bir şekilde yazılmış hâlidir.)

“– Tütün parasını çıkarırdı, diyor, rüşvet almak için de yüz­süz, yırtık adam olmak ister!”²³⁶

Memduh Şevket Esendal hikâyede memuriyetini şahsi çıkarları için kullanan memurların her imkânı kullanacaklarını düşünür.

“Karısı böyle söylüyor, kocasının para alacak kadar bile becerikli olmadığını sanıyorsa da adamoğlu belli olur mu? Miskin olur da iş para almaya gelince, aslan kesilir. Böylesi çoktur.”²³⁷

Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde rüşvet alan, adam kayıran, bulunduğu makamı şahsi çıkarları için kullanan memur ve bürokrat tiplerini eleştirel bir şekilde ele alırken memuriyetteki niteliksiz işleyişin sebeplerini de ortaya koyar. Yazar memuriyette meşrulaşan yolsuzlukları yansıtırken yetkili makamlarda bulunan üst düzey yöneticilerin sorunları çözebilecek yeterlilikte olmadığını da göstermektedir.

²³⁶ a.g.e., s.123.

²³⁷ a.g.e., s.123.

3.1.3. Makam Hırsı Olan Memur Ve Bürokrat Tipleri

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde makam hırsıyla mesleki hayatlarında yükselmek isteyen memur ve bürokratları eleştirel bir üslupla ele alır. Memurların özellikle de bürokratların makam hırsı içinde olmalarının nedenleri şahsi menfaatlerini gözetmeleri, toplum içinde makamın verdiği imtiyazları kullanmak istemeleri, başka insanlar üzerinde makamın getirdiği otoriteye sahip olma arzusu, geçim sıkıntısından kurtularak maddi kazanç elde etmek istemeleridir.

Hikâyelerde eleştiri konusu olan memur ve bürokratlar makam elde etmek için samimiyezsiz ilişkiler kurmaktan, dalkavuk davranışlar sergilemekten, şahsi idealleri için masum insanlara zarar vermekten çekinmezler. Uzun yıllar elde ettikleri makamdan ayrılmak istemeyen memur ve bürokratlar değişen zamana ayak uydurmayıp mesleki anlamda kendilerini geliştirmezler. Mesleki yeterlilikleriyle ön planda olmayan memur ve bürokratlar koltuklarından ayrılmamak için sorumluluktan kaçarlar.

Yazar, mesleki yeterliliğe sahip olmadığı halde uzun yıllar aynı makamda oturan, mesleğin gerekleri için yaşlı olan memur ve bürokratların ya da bulunduğu makama göre genç olan memur ve bürokratların buldukları göreve nasıl getirildiklerini ironik bir üslupla ele alır. Bürokraside adam kayırma ve karşılıklı çıkar ilişkileri, liyakatsiz kişilerin hak etmedikleri makamlarda olmasına neden olur.

Yazarın “Mebus Olursa”²³⁸ isimli hikâyesinde bürokrat makamının getirdiği imtiyazlar milletvekili olmak isteyen Sabri Bey için oldukça önemlidir. Sabri Bey’e milletvekilliğinden vazgeçip bakan olduğu takdirde nasıl davranacağı sorulduğunda şunları dile getirir:

“-Vallahi, bilmem! diyordu; evvelâ, sizlerin hiçbirinizle konuşmam! Konuşsam bile hariçte bir gören fark eder ki ben büyük bir adamım, sizler küçük. Hiçbiriniz hakkımda diyemezsiniz ki nezarete yakışmamış; böyle kahvehanelere, çayhanelere çıkmam, Serkledoryan’a giderim. Poker öğrenirim. Oralarda dolaşan büyüklerle senli benli, kırk yıllık dostmuşum gibi görüşürüm. Daha ne bileyim ben?..”²³⁹

Sabri Bey için önemli olan bulunacağı memuriyetin getirdiği sorumluluklar ya da sahip olması gereken yeterlilik değil makamının kendisine sağlayacağı gösteriştir.

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde zamanın değişimine ayak uydurmayarak kendini geliştirmeyen; fakat ısrarla görevinde kalmak isteyen memur ve bürokratları

²³⁸ “Mebus Olursa”, *Temiz Sevgiler*.

²³⁹ a.g.e., s.22.

eleştirir. Yazarın “Yeni Vali”²⁴⁰ isimli hikâyesinde uzun yıllar aynı görevde kalmış yaşlı vali ancak Meşrutiyet’in ilanı sebebiyle görev değişikliği yaşar.

“Çok yıllar burada kalmış, kendisine bir ev bile yaptırmış, valilik etmişti. Belki daha da edecek bu vali sandalyesinde ölüp kalacaktı; Meşrutiyet geldi dediler, bu Paşa’yı buradan aldılar, yerine bir Bey yolladılar.”²⁴¹

Bulunduğu makamı kaybetme tehlikesi yaşayan yönetici memurların hukuka aykırı yollarla kendilerini kurtarmalarının eleştirildiği “Sorumlu”²⁴² isimli hikâyede soruşturma geçireceğinden korkan başmüdür, masum memurların işini kaybetmesine sebep olur. Başmüdüre bir kazada ölenlerin olduğuna dair telgraf gelir. Başmüdür işin içeriğini sorgulamak, sorumluları bulmak, gerekli cezai işlemleri uygulamak, kazanın zararlarını en aza indirmek yerine telgrafı ilgili daireye aktarır ve bu durumla ilgilenmez. Daha sonra bulunduğu makam sebebiyle kaza ile ilgili soruşturma geçirebileceğinden korkan başmüdür, makamını kaybetme korkusuyla usulen konu ile ilgisi olmadığı hâlde bazı memurları suçlu ilan edip sorumluluktan kaçır.

Yazarın “Evdeki Hesaplar”²⁴³ isimli hikâyesinde bürokratlarla arkadaşlık kurarak onların aracılığıyla iyi bir makama gelmeyi amaçlayan memur, okuyucuya eleştirel bir gözle aktarılır. Memuriyette ilerlemenin bilgiyle ya da çalışmayla elde edilemeyeceğine inanan memur, bakan ve müsteşarlarla bir arada olup dalkavuklukla makam elde edeceğini düşünür. Seçkin bir kişinin kızıyla tanışıp evlenen memurun kendileri için yapılan gösterişli bir düğünde bürokratlarla tanışması sonucunda kısa sürede memuriyet derecesinin yükseltilmesi, nasıl makam elde edildiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Daha sonra eşiyile anlayamadığı ve kendisini beğenmediği için boşanmak durumunda kalan memur, dairedeki makamını da kaybeder. Eski itibarından yoksun kalan memur dairede diğer memurlarca küçümsenir.

“– Aman elmasım, bırak oturduğu yer ona çoktur bile! Herif bir basamak bulmuştu, az daha başımıza gelip oturuyordu! Bırak, burnu sürtülsün.”²⁴⁴

Makam elde etmek isterken başarısız olan memur, müsteşara yalvararak daireden kurtulur ve yeni bir memuriyete geçer. Kendisini geliştirmek isteyen memur göreviyle ilgili kitaplar okur, hayalindeki makamı samimiyetsiz bir çalışma disipliniyle kazanmak ister. Makam hırsıyla fazla çalışarak herkesi bezdiren memur, yeni bir göreve

²⁴⁰ “Yeni Vali”, *Veysel Çavuş*.

²⁴¹ a.g.e., s.104.

²⁴² “Sorumlu”, *İhtiyar Çilingir*.

²⁴³ “Evdeki Hesaplar”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

²⁴⁴ a.g.e., s.45.

tain edilir. Memuriyette devamlı fırsatlar arayarak yükselmeyi isteyen memur, tain edildiği yeni görev yerinde uyumsuz müdür ve memurlarla birlikte işlerin yoğun olmadığı bir dairede çalışmak zorunda kalır. Yazar, mesleğinde uzmanlaşarak, bilgi ve beceri sahibi olarak değil de ince hesaplarla, makam hırsıyla yükselmek isteyen memur tipini hikâyede eleştirir.

Yazarın sorumluluk sahibi ve yeterliliği olmayan, üst düzey memurlar aracılığıyla ve onlara karşı olan dalkavuk davranışlarıyla makam sahibi olmak isteyen memurların eleştirildiği “Paşa’nın Gözü Memur Görsün”²⁴⁵ isimli hikâyesinde milletvekili olmak isteyen bir daire müfettişinin makam elde etmek uğruna yaptığı ince hesaplar anlatılmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk’le bir tren yolculuğunda tanışma fırsatı yakalayan müfettiş, kendisini kanıtlamak ve bu vasıtayla farklı bir makama sahip olmak ister. Özellikle tanışma esnasında nasıl konuşacağını, hangi kelimeleri tercih edeceğini düşünür; yabancı dillere ait kelimeler seçerek Atatürk üzerinde farklı bir etki bırakmak ister. Atatürk tarafından görülüp görülmediğini merak eden müfettiş kendini fark ettirmek ve bir vesileyle Atatürk’le tanışmak ister.

“Gazi, deyip insan susmamalı, tesir yapmalı, daima tesir.. Henüz bir sözün tesiri bitmeden diğer bir sözle tesir altında bırakmaya çalışmalı.”²⁴⁶

Müfettişin “Bir vekil olsam...”²⁴⁷ sözleriyle son bulan hikâyede Atatürk’le aynı trende seyahat ederek puan kazandığını ve onunla tanıştığında vekil olma ihtimalinin artacağını düşünmesi eleştiri unsurudur.

“Nazırın Odacısı”²⁴⁸ isimli hikâyede kabine değişikliği sebebiyle makamından ayrılmak zorunda kalan eski bir bakanın yeni kabine değişikliği sebebiyle tekrar makamına kavuşması anlatılır. Bakanın makamından ayrıldığında ailesine ve çevresine karşı yaşadığı mahcubiyet ve makamının getirdiği imtiyazlardan uzak kalmanın sebep olduğu huzursuzluk, makamına tekrar getirilmesiyle sona erer. Bakanların mesleki yeterliliklerini zamanla kaybetmelerine rağmen hiçbir zaman koltuklarından ayrılmak istemediklerini düşünen bakan, gerektiğinde şahsi çıkarlar ve makam sahibi olmak için samimiysiz davranışlar sergilenebileceğine inanır. Makamın imtiyazlarının dışında

²⁴⁵ “Paşa’nın Gözü Memur Görsün”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

²⁴⁶ a.g.e., s.142.

²⁴⁷ a.g.e., s.142.

²⁴⁸ “Nazırın Odacısı”, *Bir Kucak Çiçek*.

hayatlarına devam edemeyecek şekilde mutsuz ve huzursuz olan, makam elde etmek için siyasi anlamda samimiyetsiz ilişkiler kuran bürokratlar eleştirilmiştir.

Memduh Şevket Esendal'ın “Çamur Ahmet'in Çıkışları”²⁴⁹ isimli hikâyesinde okul müdürünün uzun süre aynı makamda görevli olması, millî eğitim müdürünün genç olmasına rağmen bulunduğu makamı nasıl elde ettiği ironik bir bakışla ele alınmıştır. Geçim sıkıntısı yaşayan Çamur Ahmet, iş bulmak için millî eğitim müdürlüğüne gittiğinde millî eğitim müdürünün arkadaşı olduğunu görür. Arkadaşı tarafından iyi bir şekilde karşılanmayan Çamur Ahmet, onun makamını nasıl elde ettiğine dair imalı konuşur.

“Ben hepinizin gelmişini, geçmişini bilirim. Bu yaşta müdür olmuşsun, bozmayım keyfini! Ulan bir dilim ekmek istiyorum, onu mu kıskanıyorsun?”²⁵⁰

Okul yıllarında yüz­süz olarak nitelendirdiği arkadaşının genç yaşta müdür olmasında “...Dalga ile birer yere çöreklenmişsiniz, insanlar gözünüze ufak görünüyor.”²⁵¹ ifadesiyle şaibeli bir durum olduğunu düşünür. Yazar, Çamur Ahmet karakteriyle eğitim ve bilgisi iyi olduğu hâlde onun iş bulamadığını, yumuşak sandalyelerde oturan müdürlerin kendilerinden başkalarını düşünmediğini dile getirerek makam hırsı olan insanları eleştirir. Çamur Ahmet'in görevlendirildiği okulun müdürünün mesleki yetersizliğine rağmen uzun süre aynı makamda bulunması hikâyenin dikkat çekici unsurudur.

“Masanın başında ellilik, verem suratlı, kara kuru bir herif oturuyor. İğne yutmuş ite dönmüş. Belki de sahiden veremdir. Suratına çokça baksan baş ağrısı tutar. Benim gibi dipdiri bir herifin oturup çalışacağı bir işin başına getirmiş, bu kukumavı tünemişler, pinekleyip duruyor!..”²⁵²

Yazarın “İstanbul'da Bir Bayram Gününün Hikâyesi”²⁵³ isimli hikâyesinde Emekli Deniz Subayı Hasan Bey'in geçim sıkıntısı yaşaması onda makam elde etme hırsı oluşturur.

‘...ben tekaüt olurken “Daha yaşlı değilim, eh, elbette bize de bir iş bulunur.” diyordum. Bizim gibi emeklileri işe koyuyorlardı. Mebus bile yaptılar. Tanıdıklara başvurduğum. Partiye kadar da yazdım. Hiçbir şey çıkmadı...’²⁵⁴

²⁴⁹ “Çamur Ahmet'in Çıkışları”, *Kelepir*.

²⁵⁰ a.g.e. s.99.

²⁵¹ a.g.e. s.99.

²⁵² a.g.e., s.101.

²⁵³ “İstanbul'da Bir Bayram Gününün Hikâyesi”, *Bizim Nesibe*.

²⁵⁴ a.g.e., s.39-40.

Siyasetle çıkarları için ilgilenen Emekli Deniz Subayı Hasan Bey'in en büyük isteği milletvekili olmaktır. Makamın getireceği imtiyazları kullanmak isteyen Hasan Bey ve onun gibi olan kişileri Yargıç Asaf Bey şu sözlerle eleştirir.

“– Bu adamlarda hiç mefkûre yoktur, dedi. O Hasan Beyi de gördünüz ya, yarın parti iş başına gelince bunu mebus yaparsa ne âlâ, yapmadığı gün partide aramayın. Mebusluğun hastasıdır. Doğrusu parti için de güç.”²⁵⁵

Yazar “Hacı İzzet Paşa”²⁵⁶ isimli hikâyesinde memurların tasvirini yaparken memuriyet elde etmenin önemini vurgular. Memur ya da bürokrat olmak, sorumluluktan kaçmayı, mesleki yetersizliği, yolsuzluğu, tembelliği yansıttığından önemli olan sadece memuriyeti kazanabilmektir. Memuriyetin devleti temsil etmesi insanlara güven verdiği için maddi ve manevi açıdan tercih sebebidir.

“Okul arkadaşımışlar. Yetmişmiş büyümüşler. Devlet kapısına da kapılanmışlar...”²⁵⁷

Osmanlı bürokrasisinin ele alındığı “Ahmet Paşa'nın Katli”²⁵⁸ isimli hikâyede Ahmet Paşa'nın makamında gözü olan kâhyasının onu nasıl katlettiği anlatılmaktadır. Ahmet Paşa'nın arkasından yapılan dedikodular, çevrilen oyunlar, kâhyanın yandaşlarıyla Ahmet Paşa'yı öldürmesi devlet kapısında bir makam elde etme hırsını göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal'ın sembolik hikâyelerinden biri olan “Santa Castello”²⁵⁹ isimli hikâyesinde dikkati çeken unsur emekli olmak istemeyen, bir gün büyük amiral olacağı hayalini kuran amirallerdir. Bu yaşlı amirallerin varlığı işleyiş olumsuz anlamda etkiler. Asker doğup asker öleceğini savunan bu amirallerin asıl amacı büyük amirallik makamını elde etme düşüncesidir. Yazarın ironik bakış açısını yansıtan hikâyede amirallerin askerlikten başka hiçbir şey yapamayacağı vurgulanır.

“Amiraller, büyük amiral olmak için sıra bekliyor, askerden uzaklaşıp bu umudu kaybetmek istemiyorlarmış. Büyük amiral, belli olur mu, günün birinde geçerse, her biri kendini büyük amiral seçtirebileceğini umuyormuş.”²⁶⁰

Memduh Şevket Esendal, memuriyeti şahsi çıkarları için bir araç olarak gören memur ve bürokratları hikâyelerinde eleştirir. Yazar ideal memuriyet hayatının bu zihniyetteki memur ve bürokratlarla olmayacağına inanır. Buldukları makamdan

²⁵⁵ a.g.e., s.42-43.

²⁵⁶ “Hacı İzzet Paşa”, *İhtiyar Çilingir*.

²⁵⁷ a.g.e., s.72.

²⁵⁸ “Ahmet Paşa'nın Katli”, *Bizim Nesibe*.

²⁵⁹ “Santa Castello”, *Bir Kucak Çiçek*.

²⁶⁰ a.g.e., s.161.

halkı küçümseyen ve halkın sorunlarını önemsemeyen memur ve bürokratlar memuriyeti kendileri için sağlam bir maddi kazanç unsuru olarak görürler. Memuriyette önemli bir makamda bulunmak toplum içinde gösterişi, yolsuzluklarla elde edilen haksız kazancı, tüm memurların sorgusuz itaatini meydana getirdiğinden birçok memur ve bürokrat makam hırsıyla hikâyelerde okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

3.1.4. İdare-i Maslahatçı Memur Ve Bürokrat Tipleri

Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde sorumluluk duygusundan yoksun birtakım memur ve bürokratların memuriyette yaşadıkları sorunlar karşısında idare-i maslahatçı bir tavır sergilemelerini eleştirel bir üslupla ele alır. İşleri şahsi çıkarlarına uygun şartlar içinde görmeye çalışan memur ve bürokratlar mesleki yeterlilikten uzak oldukları için sorunları çözmek yerine görmezden gelirler, kırtasiyeciliğe neden olurlar.

İdare-i maslahat, hikâyelerde memurların belirli durumlar karşısında keyfi bir şekilde yorumlanan kurallarla birlikte bazen şahsi menfaat sağlamaya çalışmaları bazen de farklı kurumlara havale edilen ve zaman kaybına neden olan bürokratik silsileyi oluşturmalarıyla okuyucunun karşısına çıkar.

Asli görevinin gereklerini yerine getirmeyen, memuriyeti büyük bir güvence alanı olarak gören, bu durumun rahatlığını kurduğu birtakım samimiysiz ilişkilerle kuvvetlendiren memurlar sorumluluklarında keyfi bir şekilde ve içinde bulunduğu durumun şartlarına göre hareket eder.

İdare-i maslahatçılığın sebepleri hikâyelerde memuriyetteki denetimsizlik, amir-memur arasındaki samimiysiz ilişkiler, memuriyet saygınlığına yakışmayacak tutum ve davranışlar benimseyen memurların ahlaki değerlerden yoksun olmaları, ideal sahibi amir ve bürokratların olmayışı, geçim sıkıntısı sebebiyle görevinden ayrılma korkusu yaşayan memurların sorumluluk almamaları olarak sayılabilir.

Memduh Şevket Esendal “Aptal Sen De”²⁶¹ isimli hikâyesinde idare-i maslahatçı memur tipini eleştirel bir şekilde ele almıştır. Mesleğinin gereklerini sorgulamayıp işlevi olmayan kuralları çalışıyor görünmek için uygulayan zabıta Ekrem Bey, şahsi çıkarlarını da gözetmektedir.

Yazar, olumsuz memur tipinin karşısına zabıtalardan yanlış uygulamalarını eleştiren mahalle sakinlerinden Hafız Efendi’yi çıkararak hikâyeyi daha etkili hâle getirir. Hafız Efendi’nin sorgulayıcı tavırları karşısında zabıtanın verdiği cevaplar memuriyetteki olumsuz işleyişi yansıtır. Hafız Efendi’nin sorularına “– Ne bileyim? Bizim usulümüz böyle!”²⁶² diyerek cevap veren zabıta işlevsiz kuralları sorgulamadan uyguladığını, üzerine de düşünmediğini yansıtmaktadır.

²⁶¹ “Aptal Sen De”, *Temiz Sevgiler*.

²⁶² a.g.e., s. 128.

Her gün ceza kesmeyen, ceza kesildiği takdirde esnaf ile zabıta arasındaki ilişkilerin bozulabileceğini düşünen Ekrem Bey, amirlerinin emri doğrultusunda hareket ettiğini vurgular. Bu durum da memuriyetteki olumsuz işleyişi ve kuralların keyfi bir şekilde uygulandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. “– Belediyeden haber verirler; bugün ceza kesilecek derler, biz de o gün ceza keseriz.”²⁶³ diyen Ekrem Bey, devamlı ceza kesmenin kendisinin şahsi çıkarlarını tehlikeye atacağını düşünür, memuriyette işlerin şartlara göre ayarlanması gerektiğini savunur.

“Esnafla gırtlak gırtlığa gelmemeli. Bir gün tenbih edersin, bir gün görmemezliğe gelirsin. İdare-i maslahat.”²⁶⁴

İdare-i maslahatın birtakım faydalarını gören Ekrem Bey, esnafın hataları karşısında gereğini yapmak yerine kendi çıkarlarını ön planda tutar. Yanlışları görmemezlikten gelerek şartları kendi lehine çevirir.

“– Eh ufak tefek faydası da olur. Başkasına on kuruşa verdiğini sana üç kuruşa verir. Elâleme verdiği yaş sabun olursa, sen kurusunu yaş fiyatına alırsın, balık olursa kokmuşunu, bayatını almazsın. İşte faydası bu, başka faydası ne olacak?”²⁶⁵

Memurların şahsi çıkarları kadar memuriyetteki denetimsizlik, halkın usulsüzlükleri kendi çıkarlarına çevirmeleri ve usulsüzlüklere karşı itaatkâr bir tavır sergilemeleri de idare- i maslahatçılığın sebepleridir. Teftiş geçirmekten çekinmeyen zabıta, işinde keyfi davranışlarını haklı bulur.

“– Ne diyecek? Ben müfettişin yüzüne karşı da söylerim. Bunda ne var? Ben esnafi ondalığa kesmiyorum ya! Vallahi, bakın ben buraya geleli bir ay oldu, gidin, sorun, esnafın benden hiç şikâyet edeni var mı? Hepsi benden memnundur. Verip de bana rüşvet vermiyor ya...”²⁶⁶

Memduh Şevket Esenal’ın “Mülâhazat Hanesi”²⁶⁷ isimli hikâyesinde sorumluluktan kaçan, vereceği kararlarla mesleğini kaybedeceğini düşünerek idare-i maslahatçılığa sığınan memurlar eleştirilir. İşleyiş ile ilgili önemli bir karar almak durumunda olan müdür yardımcısının mümeyyizin fikrini öğrenmek istemesi üzerine mümeyyiz, sorunun ne olduğunu anlamadığı hâlde işin icabına göre halledilmesi gerektiğini dile getirir. Görevini layıkıyla yerine getirmeyen memurlar sorumluluktan

²⁶³ a.g.e., s.128.

²⁶⁴ a.g.e., s.128.

²⁶⁵ a.g.e., s.129.

²⁶⁶ a.g.e., s.129.

²⁶⁷ “Mülâhazat Hanesi”, *Temiz Sevgiler*.

kaçarak kendileri için sorun teşkil edecek durumu en zararsız hâle getirmek isterken sorunun özünden uzaklaşırlar.

“–Sanki şu işin icâbına göre ne gibi bir tedbir alınacak ise... İcâb-ı maslahata bakarak...
–Canım, sen ister icâbına bak, ister maslahâtına, bir lâkırdı söyle birâder!”²⁶⁸

Sorumluluk almaktan korktuğu için telgrafi havale etme yolunu düşünen müdür yardımcısı kırtasiyeciliğe neden olur. Yeterli mesleki bilgiye sahip olmayan müdür yardımcısı karar vermekten kaçınır.

“... bu telgrafi zararsız bir yere havâle edemez miyiz? Hem muamele yürüsün, hem de bir sual cevap olursa, hiç bize baş ağrısı olmasın.”²⁶⁹

Konuyu müsteşara danışma kararı alan müdür yardımcısı sorumluluk almak yerine durumu amirinin sorumluluğuna bırakmayı tercih eder.

“– Evet, sonradan bir belâya uğramaktansa... Müdür de bir şey diyecek olursa, “Müsteşar dedi, ben de yaptım.” derim.”²⁷⁰

Yazarın “Sorumlu”²⁷¹ isimli hikâyesinde bir kazayla ilgili daireye gelen telgrafla ilgilenmeyerek telgrafi gerekli daireye havale eden başmüdür, idare-i maslahatçı amirlerdendir. Daha sonra kazayla ilgili makamının tehlikeye girebileceği konusunda bakanlıktaki bir arkadaşı tarafından uyarılan başmüdür, kazayla ilgili bir sorumlu arar. Müdür yardımcısının “Hadi öyleyse, gidin düşünün, bir sorumlu bulun bakalım!”²⁷² ifadesi memuriyetteki olumsuz işleyişi göstermesi açısından önemlidir.

İşleyişi şahsi çıkarlarına göre ve birtakım şartlara göre yürüten amirler, suçsuz memurlara zarar vermekten çekinmez. Kaza esnasında yurt dışında olan daire müdürü Niyazi Bey ve iki arkadaşı sorumlu olarak belirlenir, evrakları düzenlenir ve işten el çektirilir. Bir süre sonra komisyonda Niyazi Bey’in suçunun olmadığı ispatlanacağı ve tekrar işine başlayacağı için başmüdürün içi rahattır.

“Sorumlu dedik de sahiden sorumlu saymadık ya!...”²⁷³ diyen müdür yardımcısı ise zamanın gereğinin bu şekilde davranmak olduğunu, memuriyette gerçek sorumluların ortaya çıkması için araştırma yapılmadığını, gerçek sorumlular ortaya

²⁶⁸ a.g.e.,s.30.

²⁶⁹ a.g.e., s.31-32.

²⁷⁰ a.g.e., s.32.

²⁷¹ “Sorumlu”, *İhtiyar Çilingir*.

²⁷² a.g.e., s146.

²⁷³ a.g.e., 150.

çıkarılsa da evrakların saklanabileceğini ya da suçlunun sonradan kendilerine zarar verebileceğini düşünerek gerçek suçlu bulmanın anlamsızlığını dile getirir.

Hikâyede kazayla ilgili gerçek sorumluların bulunup cezalandırılması yerine olayla ilgisi dahi olmayan suçsuz kişilerin cezalandırılması idare-i maslahatçılıktır. Makamını kaybetme korkusu yaşayan, mesleki yeterliliği olmayan, bürokratik zihniyetteki sorumluluktan kaçan amirler sorunlara doğru bir çözüm bulmak yerine memuriyette yozlaşmaya neden olarak idare-i maslahatçı bir şekilde davranırlar.

Memduh Şevket Esendal'ın "Hürriyet Gelirken"²⁷⁴ isimli hikâyesinde küçük bir kasabadaki hükümet dairesinin amirinin en önemli uğraşının kaz beslemek oluşu, memurların işlerinin olmaması ve işsizlikten sıkılmaları dikkat çekicidir. Görevlerinde aylak bir tavır sergileyen amir ve memurlar, hürriyetin ilanı ile ilgili gönderilen telgrafı anlayamayıp ne yapmaları gerektiğine karar veremezler. Bağlı buldukları kazanın telgrafla ilgili ne yapacağını öğrenirler ve farklı bir dairenin telgrafla ilgili yaptığının aynısını gerçekleştirmeye karar verip idare-i maslahatçı bir tavır sergilerler.

Memuriyet hayatında idare- i maslahata yol açan nedenlerden biri de neme lazımcılık olarak hikâyelerde okuyucunun karşısına çıkar. Yazarın "Mebus Olursa"²⁷⁵ isimli hikâyesinde milletvekili olduğu zaman memurları güvence altına alacak birtakım kanunların yapılması için girişimde bulunacağını ifade eden Sabri Bey hükümet tarafından herhangi bir engelle karşılaşacağı ihtimali üzerine fikirlerinden vazgeçer.

"– Ben kanun teklif ederim, diye devam, etti, baktım hükümet ısrar ediyor, Meclisi de kapayacak, neme lazım, benim yüzümden olmasın, takriri geri alırım."²⁷⁶

Sabri Bey'in ifadeleri mesleğinin başında ideal sahibi olan bürokratların bürokrasi içinde sorumluluk duygularından uzaklaştıklarını, neme lazımcı bir tavır sergilediklerini dolayısıyla idare-i maslahatçı bir zihniyete büründüklerini göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal "İşin dibi Bozulmuş"²⁷⁷ isimli hikâyesinde kasabadaki eşkıyalık olaylarına karşı kayıtsız bir tavır sergileyen hükümet yetkililerini ve jandarma kuvvetlerini idare-i maslahatçı olarak görür. Sorumluluk almaktan korkan yetkililer sorunları çözmek yerine uzun resmî yazılarla işi havale etme yolunu seçerler.

²⁷⁴ "Hürriyet Gelirken", *İhtiyar Çilingir*.

²⁷⁵ "Mebus Olursa", *Temiz Sevgiler*.

²⁷⁶ a.g.e., s.20.

²⁷⁷ "İşin Dibi Bozulmuş", *Bir Kucak Çiçek*.

‘Bu işler olup dururken Hükümet, bir gün, haberi yokmuş gibi durdu. Ertesi gün de, “Ne boynumuzun borcu, bizim ilçemizde olmuş bir iş değil ya!” der gibi davranacak oldu.’²⁷⁸

Hükümet yetkilileri kasabada yaşananları önemsemezken Yüzbaşı Dindin Hüseyin Ağa sorunu çözmek yerine resmî yazıyla havale eder. Yazısında kasabada herhangi bir güvenlik sorununun olmadığını dile getirir.

‘ “Mevcut bölük yirmi iki olup beş nefer maa bir çavuş, bâ emri kumandanî istasyondadır. Altı nefer-i suvari posta refakatinde, bir nefer tahsilat için köylerde gezmekte, kapı altında bulunan piyade efradı ise Kaymakam-ı Kazaya refakat etmekte olup Malsandıği, Zıraat Bankası kasası, kapı nöbeti, hapishane nöbeti tutmakta olması hasebile, esasen kazamız dahilinde saye-i şahanede asayiş berkemal olduğundan, civar bölükler arazilerine tecavüze kifayet-i kuvvetimiz bulunmadığı maruzdur. Ol bapta emrû irade hazret-i men lehül emrindir...”²⁷⁹

İdare-i maslahatçılığın memuriyette hem memurlar hem de halk açısından ciddi sonuçları vardır. Bu sonuçlar memuriyette görevini kaybetme düşüncesiyle sorumluluk almayan amir ve memurların yolsuzluk yapmaları, masum insanların zarar görmelerine sessiz kalmaları, gereksiz durumlarda bürokratik silsileyle zaman kaybına sebep olmaları, görevini şahsi çıkarları için bir fırsat olarak değerlendirmeleri olarak hikâyelerde görülür. Özellikle amirlerin olumsuz memur tipleri olması memuriyet hayatında yer alan diğer çalışanları da olumsuz anlamda etkilemektedir.

²⁷⁸ a.g.e., s.123.

²⁷⁹ a.g.e., s. 124.

3.1.5. Şekilci Ve Bürokratik Zihniyete Sahip Memur Ve Bürokrat Tipi

Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde bürokratik zihniyete sahip bürokrat ve memurları eleştirel bir üslupla ele alırken memuriyetteki olumsuz işleyişi sebepleriyle ortaya koyar.

Kendini yenilemeyen, değişen şartlara uyum sağlamayan bir yapı olan bürokrasi rutin bir işleyiş olarak hikâyelerde okuyucunun karşısına çıkar. Bu işleyişin en önemli parçası hâline gelen memur ve bürokratlar idealizmi ve mesleki yeterliliği, düşünüp sorgulama ve çözüm üretme becerileri olmayan kişilerdir. Sorumluluk duygusundan yoksun olan memurların kurallara aşırı hassasiyeti, sorunlara çözüm üretmeyişleri, kuralların ruhunu anlamak yerine kâğıt üzerindeki ifadelerinin sınırları içinde kalışları kırtasiyeciliğe neden olur.

Geçim sıkıntısı yaşayan memurlar memuriyeti önemli bir güven kaynağı olarak gördükleri için görevlerini kaybetme korkusuyla kurallara bağlılık konusunda aşırı hassasiyet gösterirler. Herhangi bir görev yeri değişikliği yaşama, makamını kaybetme, soruşturma geçirme, görevden alınma gibi çeşitli korkular memurların kurallara bağlılık hassasiyetini besler. Bundan dolayı sorumluluktan kaçma eğilimi gösteren memur ve bürokratlar bürokratik bir zihniyetle işleyişi sağlamaya çalışırlar.

Şekilci ve bürokratik bir zihniyete sahip olan memur ve bürokratlar devlet ve halk arasında köprü görevi görmekten ziyade halkın devlete duyduğu güveni ortadan kaldırmaktadır. Devlet dairelerinde birbirine havale edilen yazışmalarla birlikte kaybedilen zaman, herhangi bir sorununu çözümlmek isteyen insanların hemen sonuç alamamaları, işlevsiz kuralların uygulanmasıyla uğradıkları haksızlıklar bürokratik zihniyetin sonucu olarak hikâyelerde okuyucunun karşısına çıkar.

İşleyişe bireysel olarak müdahale etme yetkisi olmayan memurlar kurallara göre hareket ederler, çözülmesi basit sorunlarda dahi inisiyatif kullanmak yerine yasakçı bir tavır sergilemek zorunda kalırlar. İhtiyaçlara göre güncellenmeyen kuralların değişmezliği, kuralların kimi zaman bürokratlar ve memurlar tarafından keyfi bir şekilde yorumlanması eleştiri unsurlarıdır.

Yazarın “Mülâhazat Hanesi”²⁸⁰ isimli hikâyesinde memuriyetteki işleyişi niteliksizleştiren memurlar sorunları çözmek yerine üst kuruma havale yolunu seçerler, işlerin ağır bir şekilde yürümesine ve kırtasiyeciliğe sebep olurlar.

Hikâyede kayda geçen bir telgrafla sigara ağızlığını silen bakan, memurları büyük bir sorunla karşı karşıya getirir. Kayda geçen telgraf artık iş görmez hâle gelince memurlar, başka bir bakanın geldiğinde telgrafi sorması durumunda ne cevap vereceklerini düşünerek telaşlanırlar.

“Bizde kayda geçmişti. Yarın başka nâzır gelir, telgrafi sorarsa... Biz mes’ul oluruz.”²⁸¹

Telgrafın kaydıyla ilgili kayıt defterinin mülâhazat hanesine ne yazacağını bilemeyen memurlar korkarlar. Bakanın telgrafla ağızlığını sildiğini yazamayan memurların uygun resmî ifadeyi bulmakta zorlanmaları, bakanın yanlış davranışından kendilerini sorumlu hissetmeleri ve korkmaları sahip oldukları bürokratik zihniyeti göstermesi açısından önemlidir. Hikâyeye ismini veren mülâhazat hanesine ne yazılacağı sorununun memurları fazlasıyla endişelendirmesi kurallara aşırı hassasiyeti, sorumluluktan kaçma düşüncesini, memuriyetteki şekilciliği gösterir. Detaylara takılan memurlar asli işlerini layıkıyla yapamadıklarından memuriyetteki işleyiş olumsuz bir hâl alır.

Dairede evrak kayıt kısmına bakanın telgrafla ağızlığını sildiğinin yazılması gerektiğini söyleyen evrak memuruna yazı işlerinden sorumlu memur kızar ve “...defâtir-i resmiyyeye böyle şeyler yazılır mı?”²⁸² diyerek memuriyetteki şekilciliği gösterir.

Hikâyede daireye gelen telgrafın yazı işlerinden sorumlu olan memur tarafından tam anlamıyla anlaşılması bürokratik dile yapılan bir eleştiridir. Telgrafta anlaşılması zor ve uzun ifadelerin olması memuriyetteki şekilci yaklaşımı göstermektedir.²⁸³ Telgrafın içindeki “sandık mevcudu” ifadesinin hazineyle ilgili oluşu müdür yardımcısını ve memuru telaşlandırır, telgrafa nasıl cevap vereceklerini bilemezler.

²⁸⁰ “Mülâhazat Hanesi”, *Temiz Sevgiler*.

²⁸¹ a.g.e., s.36.

²⁸² a.g.e., s. 36.

²⁸³ a.g.e., s.28. “Mah- halin yirmi dördüncü günü, bimennihilkerim, yirmi amele ile kat’iyatta mübaşeret olunmuş ve ameliyat dahi yevmen fe yevmâ terakki etmekte bulunmuş olduğu bundan akdem arz ve takdim kılınan şifreli telgrafname ile bildirilmiş idi. Ancak dün, mah-i halin yirmi altısında ameleden biri makam-ı âciziye müracaatla fakr-ı halinden bahsederek haftalıklarını gündeliğe tahvil ettirmek hayal-i hâmi ile bir hayli ibram ve ısrarda bulunmuş ve her ne kadar hilaf-ı emr-i Nezaret penahi olduğunu kendisine tefhim olunarak idare-i maslahata gayret kılınmış ise de bu kâbil mutalebâtın, hudânekerde, diğer ameleye de sirayet ve vekayi-i müessifeye sebebiyet vermesi ihtimaline mebni mevcud-ı sandık otuz küsur bin kuruşun muhafazası için refakat-i âciziye verilen yalnız dokuz neferden ibaret candarma kıt’asın takviyesine ve böyle bir vak’a zuhurunda ayrıca tasdika mahal kalmamak üzere bendelerine de talimat-ı muktaziyye i’tâ buyurulmasına müsaade-i devletlerini rica ile...”

Özellikle para ile ilgili bir mevzunun telgrafta yer alması verecekleri kararda korkmalarına neden olur. Telgraftaki ifadeler üzerinde uzun bir şekilde düşünen memur ve müdür yardımcısının sorumluluk almak istemeyerek müsteşara danışmaları şekilci bakış açılarını göstermektedir.

Yazarın “İstasyon Yolu”²⁸⁴ isimli hikâyesinde insan hayatını zorlaştıran kurallar eleştirilirken kuralları uygulamakla yükümlü olan memurların halk ile bürokrasi arasında kalışı anlatılmaktadır.

Hikâyede yolcuların vesikalarında gidecekleri yer yazmadığı için istasyona gitmelerine izin vermeyen polis onların ancak şehre gidebileceklerini söyler. Bu durum karşısında ne yapacağını bilemeyen yolculardan biri “– Vesikayı biz yazmadık ya.. Gene polis yazdı.”²⁸⁵ diyerek uygulanan kuralın anlamsızlığını vurgular. Yolcuların mağduriyeti ile ilgilenmeyen polis ise kural ne ise onu uygulamakta kararlıdır.

“– Ben onu bilmem efendi, bana şehir derler şehre salıveririm. İstasyon derler istasyona.. Hepsi bu!”²⁸⁶

Polis şehre gitmeye karar veren yolcuların nerede kalacaklarını gösteren bir ikametgâh isteyince nerede kalacağını bilmeyen yolcular için durum sıkıntılı bir hâl alır. “... usul böyledir..”²⁸⁷ diyen polis taviz vermez. Şehre gitmek isteyen yolcular kuralı önemsemeyerek istasyona ulaşma yollarını denerler.

İnsan hayatını zorlaştıran, güncellenmeyen kurallar, sorunlar karşısında işlevsiz kalır. Bu kuralları uygulamakla yükümlü olan memurların haksızlığa uğrayan insanlar karşısında bir şey yapamamaları bürokratik zihniyetin sonucudur.

“Otomobilin Hızı”²⁸⁸ isimli hikâyede kuralların uygulanışını kontrol etmekle sorumlu olan bir müfettişin sadece kural ihlaline odaklanması, durumu kanıtlayacak bir delilinin olmaması, iş yapıyor görünmek için durumu rapor hâline getirmesi fazla sorumluluk hissiyle kurallara aşırı bağlılık gösteren memurları yansıtmaktadır.

Şehir içindeki hız kuralını ihlal eden sürücüye karşı yaptırım uygulamayan memurun bu ihmalkârlığını müfettiş rapor haline getirir. Sürücünün hızlı olmadığını savunan memur müfettiş ile fikir ayrılığına düşer. Müfettiş sürücünün hızlı olduğunu kanıtlayamaz. Teftiş ile sorumlu olan müfettiş için önemli olan kuralın ihlali ve yazması

²⁸⁴ “İstasyon Yolu”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

²⁸⁵ a.g.e., s. 125.

²⁸⁶ a.g.e., s. 125.

²⁸⁷ a.g.e., s.126.

²⁸⁸ “Otomobilin Hızı”, İhtiyar Çilingir.

gereken rapordur. Raporla ilgili amirine bilgi verdiğinde amirinin soruları üzerine sürücünün ne kadar mesafede ne kadar hızla gittiği hakkında güvenilir bir tahminde bulunamaması onu haksız kılar. Amirine karşı kendini savunan müfettişin rapor verilmesi gerektiği için rapor verdiğini açıklaması bürokratik zihniyetin bir neticesidir.

“- Vallahi efendim, biz de kime hizmet edeceğimizi şaşırдық! Rapor ver diyorlar, veriyoruz. Sonra şöyle böyle oluyor. Böyle olursa, elbette suiistimal de olur, her şey de olur.”²⁸⁹

Müfettişin kurallara şekilci yaklaşımı karşısında amiri, kuralların uygulanmasında gösterilmesi gereken öneme dikkati çeker. Memurların şekilci yaklaşımını eleştiren amir, ayrıntıları önemsemez, kanıtlanabilen suçlar için kuralların uygulanması gerektiğini vurgular.

“- Ben teferruat-ı umur ile elbette meşgul olmam. Bunlar sizin vazifenizdir. Yalnız emir vermek marifet değil, tatbikatını da düşünmek lazımdır...”²⁹⁰

Yazarın “Hürriyet Gelirken”²⁹¹ isimli hikâyesinde küçük bir kasabanın hükümet dairesi müdürünün hürriyetin gelişine dair yapılan törende bütün törenlerde okuduğu eskimiş ve yırtılmak üzere olan konuşma metnini okuması işini içselleştirmedeğini ve görevini şekil olarak gördüğünü yansıtmaktadır. Hikâyede hürriyetin ne anlama geldiğini bilmeyen amir ve memurların kendilerine gönderilen telgrafta sadece tören yapılacak olmasını anlamaları ve tören hazırlıklarına başlamaları memurların şekilci zihniyetini yansıtmaları açısından önemlidir.

Hikâyede hükümet dairesi müdürüyle birlikte diğer memurların da gönderilen telgrafi anlayamaması memurların mesleki yetersizliklerini vurgulamakla birlikte bürokratik dile de yapılan bir eleştiridir. Müdür, çavuş, kâtip, telgraf memuru, gümrükçü, liman çavuşu gibi memurlar telgrafi anlayamayınca son çare olarak öğretmene başvurur. Öğretmen de iyice okuduktan sonra “Allahıâlem bir şenlik olsa gerek,”²⁹² diyerek hürriyetle ilgili bir tören yapılması gerektiğini dile getirir. Uzun cümlelerin, anlaşılmayan ifadelerin, telaffuzu zor olan kelimelerin bulunduğu yazışmalardaki bürokratik dil memuriyet hayatını zorlaştırır. Temel işlevi insanlar arasında anlaşmayı sağlamak olan dilin, bürokratik bir üslupla anlaşılmaz hâle geldiği ve memuriyetteki işleri aksattığı çarpıcı bir şekilde yansıtılır.

²⁸⁹ a.g.e., s. 62.

²⁹⁰ a.g.e., s.64.

²⁹¹ “Hürriyet Gelirken”, *İhtiyar Çilingir*.

²⁹² a.g.e., s. 33.

Yazarın “Komiser”²⁹³ isimli hikâyesinde suç teşkil etmeyen durumlarda dahi kuralları uygulamaya çalışan polis eleştirel bir şekilde ele alınmıştır. Sokakta birbirini öpen evli çifti alıkoyan ve işlem yapıp adliyeye sevk edilmesini savunan memurun suç teşkil etmeyen bir durumda kurallara aşırı bağlılık göstermesi şekilci bir zihniyeti yansıtmaktadır. Annesi tarafından bir müezzinin kızıyla evlendirilen polis Hafız Cemal Efendi, çok az bir süre evliliğini sürdürebilir. Eşinin ailesinin yanına dönmesinden sonra yalnız kalan polis karakolda hayatına devam eder. Özel hayatındaki sevgisizlik ve yalnızlık polisin kurallara aşırı bağlı ve şekilci bir memur olmasına sebebiyet verir.

“Bir Şef”²⁹⁴ isimli hikâyede mesleki yeterliliğe sahip olmayan bir şefin dairede memurlara gereksiz işler yaptırması konu edilmektedir. Dairede sadece gelen yazıları okuyup imza ile havale etmek görevi olan şefin memurlara gereksiz listeler yaptırması, en küçük hatada listelerin baştan düzenlenmesini istemesi sonra da bu listelerle ilgilenmemesi bürokratik zihniyetini yansıtmaktadır.

“Hani bakayım, getir sen o kâğıdı yaptın mı? Olmamış. Ben sana ne dedim? Hepsinin yanında kırmızı ile bir numarası olmayacak mıydı?”²⁹⁵

Yazarın “İşin Bitti”²⁹⁶ isimli hikâyesinde devlet dairelerinde işlerini halledemeyen, bürokratik silsile içinde gereksiz bir şekilde zaman kaybeden bir köy muhtarı ele alınmaktadır. Uzun yolları gidip gelen fakat en sonunda gereksiz bir işlem için uğraşmak zorunda kaldığını anlayan muhtarın durumu bürokratik zihniyetli memurların halka zarar verdiğini göstermektedir. Sorunlara pratik çözümlerle yaklaşmak yerine insanları “Bugün git, yarın gel.” bakış açısıyla mağdur eden memurlar, halkın devlete olan güvenini zedelemektedir.

Memduh Şevket Esenal’ın hikâyelerinde sorumluluk almaktan korkan amir ve memurlar memuriyet hayatlarında herhangi bir sorun yaşamamak için kurallara karşı fazla hassasiyet gösterirken kırtasiyeciliğe sebep olurlar. Memuriyetteki yazışmalarda yer alan bürokratik dilin, kurumlar arası havale edilen ve çözülmeyen sorunların, işlevsiz kuralların memuriyet hayatını olumsuz olarak etkilediği hikâyelerde görülmektedir.

²⁹³ “Komiser”, *Veysel Çavuş*.

²⁹⁴ “Bir Şef”, *Mutlu Bir Son*.

²⁹⁵ a.g.e., s. 22.

²⁹⁶ “İşin Bitti”. *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

3.2. OLUMLU MEMUR VE BÜROKRAT TİPLERİ

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde olumsuz yönlerini eleştirel bir üslupla kaleme aldığı memur ve bürokratların karşısına idealize edilen memur ve bürokrat tiplerini çıkararak okuyucuya karşılaştırma imkânı tanır. Yazarın iyimser bakış açısı mutlu sonlarla bitirdiği birtakım hikâyelerinde görülmektedir.

Memduh Şevket Esendal'ın bürokrasi ile ilgili tüm hikâyeleri ele alındığında olumlu memur tiplerinin az olduğu görülmüştür. Özellikle olumlu bürokrat tipine bir hikâyede yer verilmesi yazarın bürokratlara yönelik ciddi bir eleştirisini yansıtmaktadır. Eleştirel bir bakış açısıyla yazılan hikâyelerde olumsuz memur ve bürokrat tiplerinin olumlu memur tiplerine göre fazla olması memuriyetteki olumsuz işleyişi yansıtmaması açısından önemlidir.

Memduh Şevket Esendal'ın umut dolu bakış açısını yansıtan hikâyelerinde yer verdiği olumlu memur tipleri çalışkan, daire hayatında düzenli, sorumluluk sahibidir. Sorunlar karşısında mücadele eden bu memurlar ideal sahibi kişilerdir.

“Falanca Bey”²⁹⁷ isimli hikâyede yazar, ileri düzeydeki memurların iş yükümlülüklerinin zorluğunun yanı sıra özel hayatlarındaki sorunlarla hayatlarının daha da zor hâle gelmesini konu eder. Memurlarla ilgili düşüncelerini kaleme alan yazar, liyakatsiz memurların varlığının işleyişi olumsuz anlamda etkilemekle birlikte nitelikli, çalışkan ve pratik memurların iş yükünü daha artırdığına dikkati çeker. Memuriyet hayatı kendileri için çok zor olan bu memurların verdikleri emeklerin maddi karşılığının olmadığını dile getiren yazar, mesleğini layıkıyla yaparak iyi bir şekilde anılmak istediklerini belirterek memuriyetin onlar için manevi açıdan önemine dikkati çekmiştir.

“Bu beylerin hepsi, yurdumuzun ağır hizmetlerinden birini üstlerine almış adamlar. Aralarında mühendisler var, doktorlar var, iktisat profesörleri var. Çalışıyorlar. Bereket versin ki gençlikleri var, iş görmeye, yurda hizmetler etmeye, adlarını andırmaya istekleri var. Yoksa çektikleri ağır sıkıntı, gördükleri ağır hizmetler, para ile çekilir şeyler değildir.”²⁹⁸

Yazarın hikâye için seçtiği başlık tesadüfi değildir. Bahsedilen memurların isminin dile getirilmeyişi onların memuriyette fark edilmediğini, kendilerine gereken önemin verilmediğini yansıtmaktadır.

²⁹⁷ “Falanca Bey”, *Kelepir*.

²⁹⁸ a.g.e., s.84.

Memduh Şevket Esendal, “Bir Nutuk”²⁹⁹ isimli hikâyesinde ideal memur tipini olumsuz özelliklere sahip memur tipiyle karşılaştırarak yüceltir. Yazarın diğer hikâyelerinde yer alan idealist fakat işleyişteki olumsuzluklar karşısında sessiz kalan olumlu memur tiplerinin aksine bu hikâyede ele aldığı memur tipi tartışan, sorgulayan, yapılan yolsuzluklara dikkati çeken bir memurdur. Çeşitli kararlar almak üzere toplanan idare heyetine düşüncelerini sunmak için söz alan ilk konuşmacı laf kalabalığı yaparak uzun cümlelerle etkili konuşmaya çalışarak konunun özünden uzaklaşır. İkinci konuşmacı ise düşüncelerini net ifadelerle aktarır ve yapılan yolsuzlukların sorgulanmadığını vurgulayarak yanlışlıkların önüne geçilmesi gerektiğini ifade eder.

“Arkadaşlar, esası fazilet olmayan bir idare payidar olamaz. Her işimizde bir sürü hırsızlık olsun, biz sükût edelim! Biz de onlarla ortak olmuş oluruz...”³⁰⁰

Yazarın hayalindeki memur tipini yansıtan ikinci konuşmacı memuriyetteki ideal düzeni sağlayacak potansiyele sahiptir. Hikâyede devletin herhangi bir kurumunun adının geçmeyişi eleştirisinin memuriyetteki tüm işleyişe yönelik olduğunu göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde idealize ettiği öğretmen, doktor, asker, mühendis, polis gibi farklı mesleklere ait memur tipleriyle geleceğe umut dolu bakış açısını yansıtır. Yazarın hayalini kurduğu toplum düzeninin en önemli yapı taşları olan bu memur tipleri geleceğin mutlu hayatlarını oluşturacak önemli kişilerdir.

Yazar “Bayan Nermin”³⁰¹ isimli hikâyesinde ahlaki değerlerden yoksun, yolsuzlukla mesleğini icra eden mühendis tipiyle çalışkan, azimli, erdem sahibi mühendis tipini karşılaştırarak mutlu hayatların nasıl olacağı sorunu üzerinde durur.

Hikâyedeki Nermin isimli karakter, Dip. İn. Kadri Erdesin isimli mühendisle evli olarak zengin bir hayat sürerken eşinin rüşvet almasından, ahlak dışı davranışlarda bulunmasından şikâyet eder ve ondan ayrılmak ister. Ayrılık fikrini kabul etmeyen Dip. İn. Kadri Erdesin Nermin’in babasını işi için önemli bir imtiyaz kaynağı olarak görür. Yazarın zayıf karakterli, iltimasla geçinen, yolsuzluk yapan mühendisi gösterişli bir unvanla okuyucuya tanıtması ironiktir. Bu gösterişli unvan mühendisi olduğundan farklı göstermektedir. Eşinden ayrılan Nermin çalışkan, özel hayatına önem veren, sanattan anlayan, ideal bir mühendisle evlenerek mutlu bir şekilde hayatına devam eder. Mutlu

²⁹⁹ “Bir Nutuk”, *Gödeli Mehmet*.

³⁰⁰ a.g.e., s.136.

³⁰¹ “Bayan Nermin”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

bir sonla biten bu hikâye yazarın bütün insanların mutlu olacağı bir hayatı hayal ettiğini ve iyimser tavrını göstermektedir.

İki memur tipinin karşılaştırıldığı “İkisinin Arasında”³⁰² isimli hikâyede yazarın yurt dışında eğitim almış, memleketini geri kalmış gören, soyuna ve milletine karşı kayıtsız olan, ileride bakan ya da milletvekili olacağı düşünülen, tembel hariciye memuru karşısında Sultani’den mezun olmuş, çalışkan, milletini ve değerlerini önemseyen, herkesin kendisine güven duyabileceği memuru yüceltir.

Yazar “İlaç İçirmek İçin”³⁰³ isimli hikâyesinde hastalara kötü davranan başebeye hastalarla olması gereken iletişimi gösteren idealist bir doktoru ele alarak hastaları dinleyen, onların ruh hâlini dikkate alarak davranan ve onlara sevgi gösteren doktorların önemini ortaya koymuştur. “Seni Kahve Paklar”³⁰⁴ hikâyesinde çeşitli baskılarla çocuğunu hafız yapmak isteyen bir baba çocuğunun hastalanmasına sebep olunca eve çağrılan doktor, çeşitli nasihatlerle babayı uyarır. Cahillik ve bağınazlık karşısında akli temsil eden doktor ideal memur tiplerine örnektir.

Toplum içinde örnek davranışlarıyla dikkati çeken emekli binbaşının konu edildiği “Ev Ona Yakıştı”³⁰⁵ isimli hikâyede idealist memurların memuriyet hayatında olduğu gibi özel yaşamlarında da sorumluluk sahibi kişiler olduğu gözler önüne serilir. Oturduğu kiralık eve sahibinden daha iyi bakan emekli binbaşı kötü niyetli insanlara rağmen davranışlarıyla herkese örnek olur. Emekli olan bir kişinin örnek davranışı memuriyet hayatında da düzenli ve ideal bir memur olduğunu göstermektedir.

Yazarın “Yurda Dönüş”³⁰⁶ isimli ütopyik hikâyesinde Cumhuriyet’in ilanından sonra değişen Türkiye’de kadın memurları idealize eder. Uzun süre yurt dışında kalmış bir doktorun gümrükte kadın bir polisle karşılaşması onu şaşırtır. Özellikle kadın memurun görevini layıkıyla yerine getirmesi, eski memurların göz yumduğu yolsuzluklara imkân vermemesi yazarın hem olumlu memur tipini hem de kadın memurlara olan bakış açısını yansıtmaktadır.

Yazarın iyimser tavrını yansıtan “Hırsız Polis”³⁰⁷ isimli hikâyede olumsuz ve olumlu öğretmen tiplerini karşılaştırılarak öğretmenlerin geleceğin temeli olan öğrenciler üzerindeki etkisini vurgulanmıştır. Öğrencilere karşı yasakçı bir zihniyetle

³⁰² “İkisinin Arasında”, *İhtiyar Çilingir*.

³⁰³ “İlaç İçirmek İçin”, *Hava Parası*.

³⁰⁴ “Seni Kahve Paklar”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

³⁰⁵ “Ev Ona Yakıştı”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

³⁰⁶ “Yurda Dönüş”, *Gödeli Mehmet*.

³⁰⁷ “Hırsız Polis”, *Bir Kucak Çiçek*.

yaklaşan öğretmenlere karşı öğrenciler için emek harcayan ve öğrencilerle olumlu iletişim kuran öğretmenleri yücelten yazar, idealize edilmiş öğretmen tipiyle tüm öğrencilerin başarılı olabileceğini yansıtır.

Toplumda millî değerlerin kutsallığı hakkında farkındalık yaratan memur tipleri görevlerini manevi bir haz kaynağı olarak görür.

Yazarın “Veysel Çavuş”³⁰⁸ isimli hikâyesinde ideal asker tipi ele alınır. Seferberliğin ilan edilmesiyle silahaltına alınan askerlerden biri olan Veysel Çavuş eşini geride bıraktığı için mutsuz olsa da vatanın kurtulması için elinden geleni yapar ve şehit olur. Anlatıcının “...Onun çehresine baktıkça, onunla konuştuğumuz, memleketinin gayrete olan ihtiyacını anlamış, onun için çalışıyor derdim.”³⁰⁹ ifadesi Veysel Çavuş’un karakterini ortaya koymaktadır.

“Bir Kucak Çiçek” hikâyesinde yazar savaşta gözlerini kaybettiği hâlde vatani için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır idealist bir teğmeni, “Yol ve Işık Birliği”³¹⁰ isimli hikâyede zengin ailesinin sunduğu imkânlardansa hayalleri için Ankara’da öğretmenlik yapmayı tercih eden idealist öğretmen Berrin’i ele alan yazar, memuriyetin bu kişiler için bir onur meselesi olduğunu vurgulamaktadır.

“Büyük Yanlış”³¹¹ isimli hikâyede dalkavuk davranışlardan hoşlanan, işlerini çıkar ilişkileri ile yürüten eski müdürün terfi etmesiyle boşalan müdürlük makamına yeni idealist bir müdürün görevlendirilmesi ve onun davranışlarına alışamayan memurların durumu konu edilmektedir. Eski müdüre devamlı dalkavuk davranışlarda bulunarak onu etkilemeyi düşünseler de yıllardır bir fayda göremezler. Herhangi bir fayda göremedikleri hâlde memurlar yine müdürü çıkacağı yolculuğa uğurlamak, yolculuktan dönüşünde törenle karşılamak, bavulunu taşımak gibi dalkavuk davranışları yapmaktan geri kalmazlar. Bundan çok memnun olan müdür, istediği davranışlarda bulunmayan memurlara imalı sözler dile getirmekten kaçınmaz. Samimiyetsiz ilişkilerden hoşlanmayan, görevini layığıyla yerine getiren, eski müdürün şekilci uygulamalarını benimsemeyen yeni müdür ise memurların dikkatini çeker. Mütevazı bir amir olan yeni müdürün makamını bir imtiyaz olarak kullanmamasına alışık olmadıkları için memurlar bu durumu garipserler. Bu da memuriyette olumlu memur tiplerinin azlığını göstermektedir.

³⁰⁸ “Veysel Çavuş”, *Veysel Çavuş*.

³⁰⁹ a.g.e., s. 13.

³¹⁰ “Yol ve Işık Birliği”, *Güllüce Bağları Yolunda*.

³¹¹ “Büyük Yanlış”, *İhtiyar Çilingir*.

Yazarın hayalî bir kentin belediye başkanının faaliyetlerini ele aldığı “Monte Nuvare Belediye Başkanı”³¹² isimli hikâyesinde olumsuz yönleriyle tasvir edilen belediye başkanının karşısına akıllı, pratik, çözüm odaklı çalışan, halkın ihtiyaçlarına göre hareket eden Talyerini’yi çıkararak yazar okuyucuda mukayese fikri oluşturarak ideal bürokratların nasıl olması gerektiği sorunu üzerinde durur.

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde bürokrasinin pasivize ettiği olumlu memur tipleri bir süre sonra memuriyette ideallerini kaybederler. Yazarın olumlu yönleriyle tasvir ettiği memurlar bir süre sonra tek başlarına yanlışları düzeltmeyeceklerini fark eder. Mesleğe başlarken sahip olduğu idealizmini kaybeden, memuriyet hayatında işleyişin olumsuz sürecine göre şekil alan ve onun bir parçası olan kişiler hâline gelir. Amir- memur arasındaki çıkar ilişkileri, görevini suiistimal eden, meslek ahlâkına sahip olmayan memur ve bürokratların varlığı, memuriyetteki nitelikli denetim eksikliği, bürokratik zihniyet, kırtasiyecilik, memur maaşlarının azlığı ve geçim sıkıntısı gibi memuriyeti olumsuz hâle getiren sebepler olumlu memur tiplerinin çalışma azmini kırar.

Hikâyelerde olumlu memur tipleri haklı olduklarında dahi işini kaybetme korkusuyla herhangi bir sorun yaşamamak için maruz kaldıkları haksızlıklar ya da memuriyetteki yanlışlar karşısında genellikle pasif bir tavır sergiler. Amirlerin adaletsiz uygulamaları, yolsuzlukları karşısında memurlar mücadele etmek yerine vazgeçmeyi tercih eder.

İdeal memurların memuriyette uğradığı haksızlıkların ele alındığı “Acı Geçer Sızı Kalır”³¹³ isimli hikâyede yazar, Salih karakteriyle olumlu memur tiplerinin hakkını savunamamasını, yanlışlıklar karşısında pasif kalışını amirlerin memurlara karşı adaletli davranmadığına ve memurların işini kaybetme korkusuna bağlar. Memuriyette yolsuzluk yapan amirler ideal memurları kendi çıkarları doğrultusunda bir basamak olarak görür.

Hikâyede bakanlıkta görev yapan, sorumluluk sahibi, çalışkan, titiz bir memur olan Salih’e ait dosyanın müdür yardımcısı tarafından çalınması ve suçun onun üzerine kalması anlatılır. Dairede herkesin şüpheli tavırlarına maruz kalmasının yanı sıra özel hayatında da birtakım talihsizlikler yaşayan Salih, hakkını aramak yerine sessiz olmayı tercih eder. Dosyanın müdür yardımcısının masasında bulunması, müdürün bu işi

³¹² “Monte Nuvare Belediye Başkanı”, *İhtiyar Çilingir*.

³¹³ “Acı Geçer Sızı Kalır”, *İhtiyar Çilingir*.

görmezden gelip yardımcısına herhangi bir cezai işlem uygulamaması adaletli bir yönetimin olmadığını göstermekle birlikte dairede yapılan yolsuzluğa müdürün sessiz kalması bu yolsuzlukta onun da payının olabileceğini göstermektedir. Salih'in imzasını taklit ederek evrakta sahtecilik yapan, önemli bir dosyayı çalan, yaptığı suçu başkasının üzerine atan müdür yardımcısı ve memuriyette yaşanan bu olayları soruşturmayan müdür tipleri işini layıkıyla yerine getiren ideal memurlar için memuriyette tehlike arz eder.

“Mendil Altında”³¹⁴ isimli hikâyede sicil müdürü Cavit Bey, memuriyet hayatında haksızlıklara ancak hayalinde karşı çıkabilen bir memurdur. Dairede işinden yanlışlıkla el çektirilen bir memurun tekrar eski görevine gelebilmesi için ne yapacağını düşünür, hayalinde müsteşarın karşısına çıkıp hesap sormayı canlandırır. Memurların uğradığı haksızlıkları, maaşlarının azlığını sadece hayalinde eleştirebilen ve karşı koyabilen Cavit Bey memuriyet kademelerinde adaletin eşit bir şekilde uygulanmadığını yansıtır.

“Halk Evinde Bir Adam”³¹⁵ isimli hikâyede halk evinin ideal müdürünün bürokratik oyunlarla görevinden ayrılışı konu edilmektedir. Gençleri anlayan, sorunlara pratik çözümlerle yaklaşan, çalışkan, ileri görüşlü müdür halk evini kalkındırmaya yönelik çalışmalarda bulununca milletvekili olmak isteyen birçok kişi rahatsız olur. Halk evinin başında bulunan kişilerin milletvekili gösterilmesi üzerine kendi makamında bulunmak isteyenlerin hakkında söyledikleri uygunsuz ifadelere dayanamayan müdür, görevinden ayrılmayı tercih eder. Halk evinin başına müdürden sonra mesleki yeterliliği olmayan bir kişi geçer. İdeal memur tipi bürokratik oyunlar karşısında mücadele etmez.

“Küp Kırığı Pabuç Eskisi”³¹⁶ isimli hikâyede yazar, içinde bulunduğu imkânsızlıklar içinde hastalara yeteri kadar yardımcı olamayan idealist bir doktor tipini ele alır. Hastanenin fiziki koşullarının olumsuzluğu, hastane çalışanlarının uygunsuz davranışları, acil durumda hastaya verilebilecek kanın dahi bulunmaması, özellikle amirlerin sorumsuz tavrı doktorun çalışma şevkini kırar. İşleyişteki olumsuzlukları tek başına değiştiremeyeceğine inanan doktor, içinde bulunduğu duruma alışmaya çalışır ve hastanedeki işleyişi kabullenir.

³¹⁴ “Mendil Altında”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

³¹⁵ “Halk Evinde Bir Adam”, *İhtiyar Çilingir*.

³¹⁶ “Küp Kırığı Pabuç Eskisi”, *Bir Kucak Çiçek*.

Sorumluluk duygusu fazla gelişmiş, görevine aşırı bağlı, dairedaki her işe yetişmeye çalışan bir müdürün ele alındığı “Avarakasnak”³¹⁷ isimli hikâyede yazar birçok iş için uğraşan fakat asli görevlerini yerine getiremeyen idealist memurların içinde bulunduğu zor durumu yansıtır. İdealist memurların azlığı memuriyetteki işleyişi nitelikli hâle getirmemesiyle birlikte bu memurların her görevi yerine getirmeye çalışmaları asli görevlerini aksatmalarına sebep olmaktadır.

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde olumlu memur tiplerinin az olması özellikle bir hikâyede olumlu bürokrat tipine yer verilmesi memuriyet hayatının yozlaştığının göstergesidir. Memur ve bürokrat tiplerini daha çok olumsuz özellikleriyle ele alan yazar az da olsa yer verdiği olumlu memur tipleriyle geleceğe olan inancını ve iyimser bakış açısını yansıtmıştır.

³¹⁷ “Avarakasnak”, *Hava Parası*.

3.3. ÖZEL HAYATLARIYLA ÖN PLANA ÇIKAN MEMUR TİPLERİ

Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde ele aldığı memur tiplerinin özel hayatlarını memuriyet hayatlarıyla ilişkilendirerek yansıtır. Memur maaşlarının az olması sebebiyle geçim sıkıntısı yaşayan memurlar özel hayatlarında mutsuz olmaları ya da yolsuzluk yapmaları yönüyle dikkati çeker. Küçük insanın dünyasını etkili bir şekilde ele alan yazar, takıntılı ve batıl inançları olan memurların ruh hâlinin memuriyete nasıl yansıdığını hikâyelerinde gözler önüne serer. Ahlaki değerlerden yoksun olan memurlar ise memuriyet hayatında da bu yönleriyle ele alınır.

Memduh Şevket Esendal, hikâyelerde özel hayatıyla ön plana çıkan bürokrat tiplerine yer vermediği için bu bölümde sadece memur tipleri geçim sıkıntısı yaşamaları, takıntılı ve batıl inanç sahibi olmaları, ahlaki değerlerden yoksun olmaları açısından ele alınmıştır.

3.3.1. Geçim Sıkıntısı İçinde Olan Memurlar

Memduh Şevket Esendal, memur maaşlarının azlığı sebebiyle geçim sıkıntısı yaşayan memurları birçok hikâyesinde ele alır. Memuriyetini kaybetmek istemeyen kişiler, maaşların azlığından şikâyet etse de memuriyeti kendileri için önemli bir güven kaynağı olarak görürler. Yazarın birçok hikâyesinde memurlar görevini kaybetmemek için sorumluluk duygusuyla görevine fazla hassasiyet gösteren, amirlerine dalkavuk davranışlar sergilemekten kaçınmayan, herhangi bir sorun karşısında sorumluluktan kaçan, memuriyetteki işleyişi olumsuz hâle getiren memurlar olarak okurun karşısına farklı yönleriyle çıkar.³¹⁸

Memur maaşlarının az olması sebebiyle geçim derdi olan memurlar memuriyette yaşadıkları haksızlıklar, yanlış uygulamalar ve amirlerin uygunsuz davranışları karşısında pasiftirler. Memuriyetini kaybetmemek adına her türlü sıkıntıya göğüs geren memurlar, kendileri için baş ağrıtabilecek durumlardan uzak durup sorumluluk almaktan çekinirler. Bu durum da yolsuzluk yapan, liyakatsiz bürokrat ve memurların daha da güçlenmesine, memuriyetteki işleyişin niteliksiz bir hâl almasına, kırtasiyeciliğin artmasına, memurların sorumluluktan kaçmasına neden olur. Hikâyelerde geçim sıkıntısı yaşayanların sadece memurların olması, bürokratların maddi anlamda herhangi bir sorun yaşamaması dikkat çekici önemli bir unsurdur.

³¹⁸ Bu memur ve bürokrat tipleri diğer başlıklarda ele alındığı için bu başlıkta geçim sıkıntısı yaşama yönüyle dikkati çeken memurlar ele alınacaktır.

Memduh Şevket Esenal hikâyelerinde memur maaşlarının azlığını memuriyet saygınlığına yakışmayan bir unsur olarak görür. Geçimini sağlamakta sıkıntı yaşayan memurların en temel ihtiyaçlarını dahi almakta zorlanması memurların içinde bulunduğu olumsuz şartları göstermesi açısından önemlidir. “Haşmet Gülkokan”³¹⁹ isimli hikâyeye hayatında maddi anlamda sorun yaşayan bütün memurların durumunu özetlemektedir.

Geçim derdi sebebiyle esnafla devamlı pazarlık yapıp her şeyi ucuza almaya çalışan hesap işleri dairesinde yoklama memuru olan Haşmet Gülkokan, bu durumu memur olmasına yakıştıramasa da hayata karşı olumlu bir bakış açısına sahiptir. Maddi imkânsızlıklar Haşmet Gülkokan’ı üzse de onun neşesini kaybettirmez.

“– Ulan Haşmet, yoksulluk maskaralık bee! Herif yüzüne bile bakmıyor. Kör olsun Necibe Kadın’ın tavukları. Ben salata mı alırdım! Komşu hatırı. Biraz ekşiçe söylesen, bizim bayan darılır.”³²⁰

Borç alarak geçimini sağlayan Haşmet Gülkokan arkadaşına durumunu şöyle özetler:

“– Bilmem dedim ya, gülüm. Geçiniyorum işte! Mutemetten borç alırım. Birinde alacağım vardı, bu ay onu aldım. İşte ne bileyim, geçiniyoruz.”³²¹

Esnafı neşeli bir şekilde konuşarak onları pazarlığa hazırlayan Haşmet Gülkokan, indirim yapıldığı takdirde dahi meyve alacak maddi güce sahip değildir. Meyvelerin pahalılığını anlayamayan Haşmet Gülkokan’a satıcı dükkânın genel müşterisinin kibar olması sebebiyle fiyatların yüksek olduğunu dile getirip, Haşmet Gülkokan’ın da memur olduğunu ve kibar müşterilerinin arasında yer aldığını vurgular.

Esnafa “Doğru şekerim. Biraz paramız kıtça ama, kibarlığımız var ya!”³²² diyen Haşmet Gülkokan, esnafla kurduğu samimi ilişkiyi pazarlık açısından bir fırsat olarak görür.

Memurları güçlü ve imtiyaz sahibi olarak yüksek bir noktada gören esnafın karşısında ürünleri indirimle hatta veresiye bir şekilde almaya çalışan Haşmet Gülkokan’ın daha sonra meyve almaktan vazgeçmesi, devleti temsil eden kişilerin layık olmadığı hayattan önemli bir kesittir. Halkın memurlara verdiği değer ile memurların içinde bulunduğu geçim derdi çelişkisi yazarın ironik üslubunu yansıtmaktadır.

³¹⁹ “Haşmet Gülkokan”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

³²⁰ a.g.e., s.53.

³²¹ a.g.e., s.54.

³²² a.g.e., s.59.

Memduh Şevket Esendal, Sicil Müdürü Cavit Bey'in kurduğu hayalleri anlattığı "Mendil Altında"³²³ isimli hikâyesinde memurların yaşadıkları geçim sıkıntısına dikkati çekmektedir. Dairede dinlenmeye çalışan müdürün aklına çocuğunun okul taksiti ödemesi, eşinin para yetiştirememesi gelince huzursuz olur. Hayalinde memuriyet hayatındaki yanlışlara müdahale ettiğini, kendisinden çekinilen ve sözüne itibar edilen bir memur olduğunu, milletvekilliği teklifi aldığını, müsteşarın kendisine altın tabakada sigara ikram ettiğini canlandırır ve mutlu olur. Milletvekili olduğunda ilk iş olarak memurların maaşına zam yapmak olduğunu düşünen müdürün hayalinde her şey çok güzeldir. Sadece hayallerinde maddi sorunlar yaşamayan memurlar yazarın ironik bakış açısını yansıtmakla birlikte memur maaşlarının düzelmeyeceğine olan inancını da kuvvetlendirmektedir.

Memur maaşlarının az olması sebebiyle maddi sıkıntılar içinde olan memurlar, meslek hayatlarında memuriyet saygınlığına ve meslek ahlakına uymayan davranışlar sergiler. Geçim sıkıntısı, daha ferah bir hayat yaşama arzusu bazı memurların mesleğinde yolsuzluk yapmasına, rüşvet alarak geçim sağlamasına, makam elde etme hırsıyla samimiysiz ilişkiler kurmasına neden olmaktadır. Memduh Şevket Esendal, geçim sıkıntısı yaşayan memurların hak etmediği yaşam şartlarına maruz kalmalarını gözler önüne sererken aynı zamanda geçim sıkıntısını yolsuzluklarına bir sebep olarak görmelerini de eleştirir.

"Müdürün Züğürdü"³²⁴ isimli hikâyede yazar, köylüden zorla rüşvet alan bir müdürün yaptığı yolsuzlukları geçim sıkıntısına bağlar. Durumdan haberdar olan kaymakam ise resmî bir soruşturma yerine köyün ağasını işin aslını öğrenmek üzere görevlendirir. Yaşadığı maddi sorunlar sebebiyle köylüden rüşvet aldığını açıklayan müdür, bu durumun yanlış olmadığını dile getirir hatta kendisini haklı bulur.

"...dar bir gün gelmiş birinden üç beş kuruş almışım, ne çıkar! Beni asamazlar ya! Sen benim yerimde olsan ne yaparsın? Bizim aylığın çoğu borçlara kesiliyor. Elime geçen paranın çoğu da İstanbul'a çocuğa çoluğa gidiyor. Bende çocuk dört, iki de biz altı, bir de baldızım var, yedi. Ben de aç duracak değilim ya! Bizim orada senin gibi bir ağa yok ki koltuğunun altına sığınaım."³²⁵

Müdürün yolsuzluklarına memur maaşlarının azlığını göstermesi yaptığı usulsüzlüklere kılıf hazırladığını göstermektedir.

³²³ "Mendil Altında", *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

³²⁴ "Müdürün Züğürdü", *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

³²⁵ a.g.e., s. 96.

“– Bu öylesi değil ağam, biz borç edip de kumarda yemedik ya. Geçinelim, bir ekmek parası çıksın diye çalıştık, içeri gittik. Bak harp bitti biteli sırtımda hep bu esbaptır. Anladın mı? Ben sevkîyât ambarından çıktım çıkıcalı, bir gün rahat oturup oh! dememişimdir. Harp bitti, bizi çıkardılar. İki yüz kuruş tekâüt aylığı ile geçinilir mi? İş aradık, yok.”³²⁶

Geçim sıkıntısı yaşayan memurların yolsuzluğa yöneldiğinin dikkati çektiği “Otomobilin Hızı”³²⁷ isimli hikâyede sürücülerin hızlarını kontrol etmekle görevli olan nokta memurunun hızlı giden bir sürücüye ceza işlemlerini uygulamaması ve bu durumu müfettişin tutanağa geçmesi anlatılmaktadır. Nokta memurları ile şoförler arasında çıkar ilişkilerinin olduğunu ve kuralların ihlal edildiğini vurgulayan müfettiş, amirine rapor yazar.

Müfettişi ve nokta memurunu sorguya çeken amir bir sonuç alamayınca bütçe darlığından, maaşların azlığından ve geçim sıkıntısından dolayı memurların görevlerini layıkıyla yerine getirmediğini ve suiistimallerin olduğunu dile getirir. Memurların layık olduğu maaşları aldıklarında memuriyette işlerin aksamayacağını vurgulayan amir, şoförlerden rüşvet aldığı düşünülen memuru aylığının kesilmesi ile cezalandırır. Hikâyede maaş azlığının yolsuzluğa mazeret olarak gösterilmesi eleştirilmekle birlikte memurların geçim sıkıntısına dikkat çekilmiştir.

“İstanbul’da Bir Bayram Gününün Hikâyesi”³²⁸ isimli hikâyede emekli bir deniz subayı olan Hasan Bey’in daha ferah bir hayat sürmek istemesi sebebiyle milletvekili olma arzusu hikâyenin eleştiri unsurlarındandır. Emeklilikten sonra milletvekili olmak için her türlü yola başvuran Hasan Bey’in yaşadığı maddi sıkıntılar ve daha çok kazanma isteği onu şahsi çıkarlarına göre her an parti değiştirebilecek olumsuz bir karaktere sokar. Etrafındaki insanlara içinde bulunduğu durumu şu ifadelerle özetler:

“...bugün bayramdır, şu benim kılığıma bir baksanıza! Küçük kızın ayağına bir ayakkabı alamadım.”³²⁹

Maddi yetersizlikler, memur maaşlarının az olması memurların özel hayatlarını olumsuz anlamda etkilemektedir. Geçim derdi memurların hayat karşısında ve aile ilişkilerinde kendilerine olan güvenini zedelemektedir. Ailelerine istediği hayat şartlarını sunamayan memurlar mutsuzdurlar.

³²⁶ a.g.e., s. 96.

³²⁷ “Otomobilin Hızı”, *İhtiyar Çilingir*.

³²⁸ “İstanbul’da Bir Bayram Gününün Hikâyesi”, *Bizim Nesibe*.

³²⁹ a.g.e., s.39.

Geçim sıkıntısı içinde olan memurların aile içi sorunları yaşadıklarının vurgulandığı “Bayan Servet”³³⁰ isimli hikâyede yazar, maaşı az olması sebebiyle kocasını ve çocuklarını terk eden Bayan Servet’in sevdiği bir kişiye kaçmasını anlatmaktadır. Sevdiği kişinin kötü davranışlarına maruz kalan ve eşinin yanına dönemeyen Servet intihara teşebbüs eder. Memur maaşının az olması sebebiyle karısının kendisini terk etmesini haklı bulan memur, maddi sıkıntılarının olmadığıda karısıyla mutlu olabileceğini düşünür.

Memduh Şevket Esendal geçim sıkıntısı sebebiyle ailesi ile sorunlar yaşayan, mutlu olamayan Ali Rıza Efendi’nin yaşam mücadelesini “Kayışı Çeken”³³¹ isimli hikâyede ele alır. Maaş azlığından dolayı kimsesiz bir kadınla evlilik hayalleri kurarken evlendiği kadının ailesinin de maddi sorumluluğunu almak zorunda kalan Ali Rıza Efendi karısına, çocuğuna ve eşinin ailesine bakmaya çalışırken borçlanır, kime borçlandığını dahi unutacak duruma gelir.

“Daireden ne kadar para aldım, onu da bilmem. Bereket versin, bizim daire kaldırı. Başka bir yerde olsaydım, şimdiye kadar beni çoktan yüzdürürlerdi.”³³²

Geçim sıkıntısı memurları uygun olmayan, memuriyet saygınlığına yakışmayacak davranışlara sürüklemektedir.

Geçim derdi çeken genç memurların yaşadıkları zor hayatı konu edinen “Ankara’da Bir Ev”³³³ isimli hikâyede memur hayatının maddi beklentileri karşılamadığı vurgulanır. Dairede birlikte çalıştıktan sonra bir hanın bakımsız ve kirli odasında kalan genç memurlardan ikisi ayrı bir yere çıkmaya karar verirler, istedikleri yer için yeterli paraya sahip olmasalar da orada gördükleri bir kızı her zaman görme umuduyla borç bulup kalacakları yeri kiralarlar. Genç kızın artık oraya gelmeyeceğini öğrenen memurlar, hanın eski odasına geri dönmek zorunda kalırlar. Maddi imkânsızlıklar çeken memurlar, ferah ve saygın bir hayat süremezken özel hayatlarında da mutlu olamazlar.

“Uğursuzluk”³³⁴ hikâyesinde Hayri Bey’in yanlış anlaşılmasından kaynaklanan bir sorundan dolayı kendini çeşitli yollarla amirine ifade etmeye çalışması,

³³⁰ “Bayan Servet”, *Mutlu Bir Son*.

³³¹ “Kayışı Çeken”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

³³² a.g.e., s.15.

³³³ “Ankara’da Bir Ev”, *İhtiyar Çilingir*.

³³⁴ “Uğursuzluk”, *Ev Ona Yakıştı*.

tedirgin davranışları memuriyetten başka bir dayanağı olmayan memurların içinde bulunduğu durumu göstermesi açısından önemlidir.

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde geçim sıkıntısı çeken memurlar özel hayatlarında mutsuz olsalar dahi memuriyeti kendileri için önemli bir kazanç unsuru olarak görürler. Yazar, memur maaşlarının az olması sebebiyle yolsuzluğu kendilerine hak gören memurları da eleştirel bir şekilde ele alır.

3.3.2. Batıl İnançlı Ve Takıntılı Memur Tipleri

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde batıl inançları olan, hassas ve takıntılı memurların davranışlarını sebepleriyle birlikte eleştirel bir şekilde ele alır. Küçük memurların ruh hallerini, olaylar karşısındaki tepkilerini memuriyet hayatı, amir memur ilişkileri, göreve bağlılık, itibar kaybetme korkusu konularıyla ilişkilendirir.

Memurların görevini kaybetme korkusu kendilerini güvensiz hissetmelerine sebep olurken onları batıl inançlara yaklaştırmaktadır. Güvenmek ihtiyacı memurları mantık dışı davranışlara sürükler. Görevini kaybetme korkusu geçim derdini de memurlara düşündürürken memuriyet, hayatlarındaki en önemli dayanak halini alır. Memduh Şevket Esendal'ın küçük memurların ruh halini yansıttığı bu hikâyelerde bürokratlara yer vermemesi mesleki anlamda memurlar kadar korku ve tedirginlik yaşamadıklarını göstermektedir.

Memuriyetteki otoriteye koşulsuz bağlılık ve saygı gösteren memurlar amir memur ilişkilerinde hassas, tedirgin, telaşlı ruh halleriyle takıntılı davranışlar sergilemektedirler. Memuriyette hata yapmak amirler ve daire çalışanları karşısında itibar kaybettireceğinden memurlar korkuyla birlikte görevlerine ve amirleriyle olan iletişimlerine fazlasıyla dikkat ederler.

Memduh Şevket Esendal'ın psikolojik yönleriyle tasvir ettiği batıl inançları olan ve takıntılı memurlar hikâyelerde asli işlerini layıkıyla yerine getiremezler. Takıntılı davranışlarından dolayı asli görevlerini yerine getiremeyen memurlar işleyişi olumsuz anlamda etkiler. Bu memurlar memuriyetlerini fazlasıyla önemseseler de takıntılı düşünceleri görevlerini yerine getirmelerini engeller.

Memduh Şevket Esendal “Uğursuzluk”³³⁵ isimli hikâyede amiri tarafından yanlış anlaşılan Hayri Bey'in yaşadığı sorunu çeşitli batıl inançlara bağlamasını konu edinmektedir. Yazarın “...otuz, otuz beş yaşlarında, bekâr, üstü başı düzgün, biraz saf, gayet terbiyeli bir memur; elinde imza edilecek evrak, göğsünü ilikleyip müsteşarın kapısına yaklaştı.”³³⁶ şeklinde tasvir ettiği Hayri Bey, memuriyette karşılaştığı sorunlar karşısında bürokratik zihniyeti yansıtan pasif davranışlarıyla, takıntılı, korkulu, endişeli ruh hâliyle dikkati çekmektedir. Korkuların kendisini batıl inançlara daha da yaklaştırdığı Hayri Bey sabahları sağdan kalkmak, gece tırnak kesmemek, uğursuz saydığı türküleri söylememek gibi davranışları gerçekleştirerek felaketlerden

³³⁵ “Uğursuzluk”, *Sahan Külbastısı*.

³³⁶ a.g.e., s.9.

korunduğuna inanır. Uğursuzluk olarak nitelendirdiği bu davranışları yapmadığı hâlde dairede yaşadığı sorunun sebebinı bulamayan Hayri Bey, bu durumu en sonunda yatağının yerini değiştirmesine bağlar. Odasındaki her şeyi eski haline getiren Hayri Bey huzura kavuşur.

Hayri Bey'in amirinin kendisine sorduğu soruya tam olarak cevap verememesi yanlış anlaşılmasına sebep olur.

'-Kitapçının parası gönderilmedi mi?

Hayri Efendi anlayamadı:

-Efendim? diye sordu.

-Kitapçının parası gönderilmedi mi?

"Hayır efendim, gönderildi" diyecekti. Fakat birdenbire beceremedi. Yalnız:

-Hayır efendim... dedi.³³⁷

Konuyla ilgili gerekenin yapılmadığına kızan müsteşar, müdürü yanına çağırır ve durumu açıklamasını ister. Hayri Bey'in yaptığı hatanın kendisine dönmesine sinirlenen müdür ise saatlerce Hayri Bey'e memuriyetle ilgili nasihatlerde bulunarak onun mahcubiyetini daha da arttırır. Yanlış anlaşıldığını düşünen Hayri Bey dairedekilerin kendisi hakkında dikkatsiz olduğunu ve işine önem vermediğini düşüneneceklerinden tedirgin olunca kendince bu felaketi batıl bir inanca bağlar.

'Gördün mü belayı!.. Zaten bir haftadan beridir bütün işleri böyle aksi gidiyordu. "Yanlışlık ile acaba sol taraftan mı kalktım?" diye düşünmeye başladı. Ve kendince uğur denediği bazı beyitleri okudu...³³⁸

Herkesin kendisini aptal, işe yaramaz bir memur olduğunu düşünmesinden tedirginlik duyan Hayri Bey müsteşara kendisini ifade etme yolları arar. Önceden müsteşara söyleyeceklerini kendine tekrar edip prova yapan Hayri Bey'in telaşlı ve tedirgin davranışları, takıntılı ruh hâli dikkat çekicidir.

'Sabah daireye erken gidecekti; müsteşarı odasında yalnız bulacak ve ona kendi sualini hatırlatacak, verdiği cevabın noksan olduğunu itiraf ile beraber yanlış olmadığını da söyleyecek. Bunları düşünürken yerinden kalkıyor, ceketini kavuşturur gibi gecelik entarisini iki taraftan çekiyor, kapıyı vuruyor, topu çevirip içeri giriyor. Ve mırıldanarak "bir şey arz etmek için müsaade-i âlilerini rica ederim, geçen gün evrak imza ettirmek için nezd-i âlilerine geldiğim

³³⁷ a.g.e., s.10.

³³⁸ a.g.e., s.11.

vakit kitapçının parası için sual buyrulmuştu.” diye başlayıp işi izah ediyor, fakat ifadenin pek uzun olacağını görüp ikmal etmiyor, tekrar yerine oturup düşünmeğe başlıyordu.³³⁹

Müsteşar ile konuşmaktan vazgeçen Hayri Bey mektup yazarak durumu izah etmek istese de uygun ifadeleri bulmakta epey zorlanır. Mektuba nasıl başlayacağını bilemeyen Hayri Bey uğursuz saydığı davranışları yapmaktan kaçınır, uğurlu saydığı mısraları okumaya çalışır. Devamlı tedirgin, korkulu ve üzgün olan Hayri Bey yaşadığı sorunu büyük bir takıntı haline getirir.

Hayri Bey’in takıntılı ruh hâli ve olaylarla batıl inançlar arasında kurduğu ilgi karakteristik özelliğinin yanı sıra yanlış anlaşılma düşüncesi, memuriyetteki çalışma ortamı, amirlerin memurlara olan otoriter tutumu, memurların işini kaybetme korkusuyla amirler karşısında pasif kalışı, işini kaybetme korkusuna bağlı olarak geçim derdi gibi sorunların da neticesidir. Dairede çalışan diğer memurlar ve amirler karşısında itibar kaybetme düşüncesi Hayri Bey’in endişeli davranışlarını daha da artırır.

Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*³⁴⁰ isimli eserinde bu hikâye ile ilgili incelemesinde Hayri Bey’in batıl inançlara olan bağlılığını ve tedirgin ruh hâlini şu şekilde açıklar:

“Küçük memurun batıl inançlara sahip olması, gelenek ve görenekle de izah olunabilirse de, asıl sebep, onun daimî bir korku ve endişe içinde yaşaması, bir güvene sahip olmamasıdır. Korkan insanlar böyle şeylere kolayca inanırlar.³⁴¹

“Rüya Nasıl Çıktı”³⁴² hikâyesinde takıntılı ve batıl inançları olan postacı Tevfik Efendi ele alınmaktadır. Arkadaşının kendisiyle ilgili gördüğü rüyanın ne anlama geldiğine dair merak duyan Tevfik Efendi, başına bir uğursuzluk geleceğine inanır. Tırnaklarını hangi gün kestiğini hatırlamaya çalışan Tevfik Efendi’nin aklına gelen ilk uğursuzluk ise posta anahtarının yanında olmadığıdır. Postanenin kapısını kontrol etmeye giden Tevfik Efendi kapıyı kapalı gördüğü hâlde içeriye birisinin sigara atmasından korkar ve içeride izmarit arar; bulunduğu yerden takıntılı düşünceleri sebebiyle istese de bir türlü ayrılamayan Tevfik Efendi bir arkadaşıyla karşılaşması üzerine sevinir, onun yanında kendisini güvende hisseder. Rüyanın bir şekilde kendisine uğursuzluk getirerek çıkacağını düşünen Tevfik Efendi eve gittiğinde ayağına sıcak

³³⁹ a.g.e.,s.13.

³⁴⁰ Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2003.

³⁴¹ a.g.e., 106.

³⁴² “Rüya Nasıl Çıktı”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

yemek dökülür. Rüyanın bu şekilde çıkmasına içten içe sevinen Tevfik Efendi her ne kadar canı yansa da başına gelen felaketin bu olduğuna sevinir. Arkadaşının kendisine şaka yaptığını, kendisiyle ilgili bir rüya görmediğini öğrendiğinde ise Tevfik Efendi, “Mahsus söyledin ama bak nasıl çıktı.”³⁴³ diyerek gerçekte olmayan bir olaydan birtakım sonuçlar çıkararak batıl inançlara olan güvenini yineler.

Tevfik Efendi'nin tırnaklarını hangi gün kestiğini düşünerek başına gelecek felaketi yorumlaması, rüyanın muhakkak çıkacağını düşünmesi, iş yerini kontrol ettiği halde içi rahat bir şekilde oradan ayrılamaması takıntılı ruh hâlini yansıtmakla birlikte memuriyetteki sorumluluklarını yerine getiremediğini de gösterir. Tevfik Efendi'nin başına gelecek uğursuzlukları düşündüğünde aklına iş yerinin gelmesi memuriyet hayatında itibarını ve işini kaybetme korkusunu yansıtmaktadır.

Memduh Şevket Esenal, takıntılı memur tipini eleştirel bir gözle ele aldığı “Bizim Müşavir Bey”³⁴⁴ isimli hikâyesinde takıntılı memurların asli görevlerini yerine getiremediğini vurgulamaktadır.

Dairede tavır, davranış ve kıyafetiyle dikkat çeken, en basit işleri dahi halledemeyen müşavirin bir memur tarafından her eksikliğinin giderilmesi, bir amirin memur tarafından yönetilmesi yazarın ironik bakış açısını yansıtmaktadır. Müşavire çakmak hediye eden memur daha sonra müşavirin bütün bir gece çakmağı çok uğraşmasına rağmen yakamadığını öğrenince onun zavallı ve beceriksiz olduğunu düşünür. Müşavirin bir çakmağı yakamaması ve gece boyunca onu yakmak için çaba harcaması takıntılı bir kişi olduğunu göstermekle birlikte makamının sorumlulukları için yetersiz olduğunu kanıtlamaktadır. Memurun yardımı olmadan hiçbir evraka dahi imza atamayan müşavir, dairede takıntılı davranışlar sergileyerek dikkatleri üzerine çeker.

Dairede tuvalete gitmek isteyen müşavir kapının kilitli olduğunu düşünerek kapıyı zorlar. Daha sonra içeride başka birinin olduğunu düşünerek mahcup olur ve özellikle içeridekinin müdür olma ihtimali karşısında ne yapacağını bilemez. Müdür olup olmadığını anlamak için memuru kapı önünde bekleten müşavir rahatsız ettiği kişinin müdür olduğunu öğrenince ne yapacağını bilemez. Memur aracılığıyla müşavirin müdürden özür dilemesi dairede kendisine dair olumsuz düşüncelere neden olur. Tekrar tuvalete gitmek isteyen müşavir kapının kapalı olması üzerine en sonunda kapının önüne kimseyi içeri almaması için hademeyi görevlendirir. Müşavirin sağlıksız

³⁴³ a.g.e., s.41.

³⁴⁴ “Bizim Müşavir Bey”, *Mutlu Bir Son*.

ruh hâli asli görevlerini yerine getirmesini engellerken daire çalışanlarını da olumsuz etkilemektedir.

Yazarın fazlasıyla hassas olan kadın bir hâkimi ele aldığı “Hâkimi Sinirlendiren Avukat”³⁴⁵ isimli hikâyesinde mahkemede davanın görüldüğü anda çapkın bir avukatın bakışlarına maruz kalan hâkimin sinirlenişi daha sonra mahkeme reisinden izin alarak dışarıda pudrasını tazeleyişi eleştirel bir şekilde yansıtılır. Kadın hâkim makyaj yapmadığı halde avukatın rahatsız edici bakışlarını anlamsız bulur. Daha sonra makyaj yapmak için izin istediğinde reisin mahkeme üyelerine durumu yansıtip eleştirmesi onu daha da hassaslaştırır. Kadın bir memur olmasıyla dikkatleri üzerine çeken hâkimin dava esnasında izin alıp pudra tazelemesi takıntılı ruh halini yansıtmaktadır.

“Müdür Yardımcımız”³⁴⁶ isimli hikâyede önemsiz bir rahatsızlığı takıntı hâline getirip çok hasta olduğunu düşünen müdür yardımcısının evhamlı ve hassas ruh hâli ele alınmaktadır. Doktorun dahi ikna edemediği müdür yardımcısı çok hasta olduğunu zannedip panik içerisinde davranır; fakat amirinin otoriter tavrı karşısında çaresiz kalır. Amiri kendisini ziyaret ettiğinde ciddi bir rahatsızlığının olmadığını görür, iyi olduğunu ve sadece dinlenmesi gerektiğini sert bir üslupla söyler. Bunun üzerine müdür yardımcısı ikna olur ve iyileşir. Doktorların ikna edemediği müdür yardımcısının amirinin sözünü dinlemesi işini kaybetme korkusunu ve memuriyette amirlerin memurlar üzerindeki otoritesini göstermesi açısından önemlidir.

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde kullandığı gözlem yeteneğiyle küçük insanın ruh hâlini, iç dünyasını etkileyici bir şekilde okuyucuya yansıtır. Yazar, hastalığa varan boyuttaki takıntılı ruh hâli olan ve birtakım batıl inançlara sahip memurların memuriyette görevlerini layıkıyla yerine getiremediklerini hikâyeleriyle gözler önüne serer. Hikâyelerde dikkati çeken en önemli unsur ise takıntılı ve batıl inançlı olan kişilerin sadece memurlar olmasıdır. Bu tipte bürokrat tipine yer vermeyen yazar, memuriyette sıradan ve gösterişsiz bir hayata sahip, memuriyetten başka bir dayanağı olmayan küçük memurların dünyasını ele almaktadır.

³⁴⁵ “Hâkimi Sinirlendiren Avukat”, *Mutlu Bir Son*.

³⁴⁶ “Müdür Yardımcımız”, *Mutlu Bir Son*.

3.3.3.Ahlaki Değerlerden Yoksun Olan Memur Tipi

Memduh Şevket Esendal ahlaki değerleri olmayan yozlaşmış memurları eleştirel bir şekilde okuyucuya yansıtıran kadın-erkek ve aile ilişkileri içinde memurları ele almaktadır.³⁴⁷

Eşini başka bir kadınla aldatan erkek memurlar, çocuklarıyla olumlu iletişimi olmayan ve onlara manevi değerleri öğretmeyen memurlar ahlaki bir çöküntü içerisinde tasvir edilir. Memuriyet saygınlığına yakışmayan davranışlar sergileyen memurlar ahlaki yozlaşmayı yansıtırlar. Memurların bu davranışlarına sebep olan unsurlar karakteristik özellikleri, memuriyetteki boş vakitleri, makam elde ederek olumsuz anlamda ahlaki değişim yaşamalarıdır.

Yaşlı bir memurun evliyken genç bir kıza âşık oluşunun anlatıldığı “Bay Özarier”³⁴⁸ isimli hikâyede yazar, ahlak dışı davranışlarda bulunan memurları eleştirel bir gözle ele alır. Eşi ve çocukları tarafından eleştirilse de genç kıza olan aşkından vazgeçmeyen Bay Özarier’in ilgisinden ve davranışlarından sıkılan genç kız başka bir kişiyle görüşerek Bay Özarier’den uzaklaşmaya çalışır. Özel hayatında olduğu gibi meslek hayatında da etik davranmayan ve çeşitli yolsuzluklar yapan Bay Özarier’in soyadı kanunuyla Özarier soyadını alması yazarın ironik bakış açısını yansıtmaktadır.

Yazar, “Saide”³⁴⁹ isimli hikâyesinde eşini aldatan bir memuru ele alır. Avrupa’da tahsil gördükten sonra İstanbul’da önemli bir göreve getirilen Şinasi Halil Bey Saide isimli mülayim bir kadınla evlenir. Yazarın Kurtuluş Savaşı zamanında yaşayan erkekler için kullandığı “esir ruhlu, çürük adamlar” tasviri Şinasi Halil Bey’i de yansıtmaktadır. Eşiyle ilgilenmeyen Şinasi Halil Bey, Güzide isimli bir kadınla onu aldatır. Eşine Anadolu’daki mücadeleye katıldığını söyleyip Güzide’yle birlikte olan Şinasi Halil Bey’in yaptıklarını eşi öğrenir. Eşine karşı yaptığı hatanın farkına varan Şinasi Halil Bey, Milli Mücadele’ye katılma kararı alır, Ankara’da çok başarılı bir memur olur. Özel hayatındaki yanlışlarını memuriyet hayatında gidermeye çalışır. Eşini yanına alan Şinasi Halil, Milli Mücadele’nin de ruhuyla yeni ve mutlu bir hayata başlar. İstanbul’daki memuriyetinde gereksiz işlerle uğraşan Şinasi Halil Bey Ankara’daki memuriyette olması gereken ideal düzen, özel hayatını da olumlu anlamda etkiler. Eşini

³⁴⁷ Bu başlıkta memurlar kadın erkek ve aile ilişkileri yönüyle ele alınmıştır. Adam kayırma, rüşvet alma gibi ahlaka aykırı davranışlarıyla dikkati çeken memur ve bürokratlar “Yolsuzluk Yapan Memur ve Bürokrat Tipleri” başlığında ele alınmıştır.

³⁴⁸ “Bay Özarier”, *İhtiyar Çilingir*.

³⁴⁹ “Saide”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

aldatarak ahlaki değerlerden yoksun olduğunu gösteren Şinasi Halil Bey'in Millî Mücadele'nin ruhunun da etkisiyle hem mesleki hem de özel hayatında ahlaki değerlerinin farkına varması yazarın iyimser ve idealist bakış açısını yansıtmaktadır.

“İki Ziyaret”³⁵⁰ isimli hikâyede Memduh Şevket Esendal memuriyet derecesinin artmasıyla mütevazı hayatını geride bırakıp gösteriş ve zenginliğin hâkim olduğu bir hayatı süren memurun ailesiyle birlikte içinde bulunduğu ahlaki çöküntüyü anlatmaktadır. Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya kaçan Yusuf Efendi başarılı sonuçlar alınmasıyla ailesiyle Ankara'ya yerleşir. Memuriyet derecesi artan Yusuf Efendi'nin maddi durumunda ciddi ve düşündürücü değişiklikler olur. Yalıtılabilir duruma gelen Yusuf Efendi'nin eşi ve çocukları yerli hiçbir şeyi beğenmeyen Batı'ya özenen yozlaşmış kişiler haline gelirken, küçük oğlu vatan ile ilgili şiirler söyleyen eski çocuk değildir. Yusuf Efendi'nin gösterişe düşkün kızı ve eşi, memuriyette zenginleşen Yusuf Efendi ahlaki ve insani değerlerini kaybetmiş yozlaşmış tipler olarak okuyucunun karşısına çıkar.

Yazarın “Kerim Bey”³⁵¹ isimli hikâyesinde memurların özel hayatına müdahale eden belediye reisi eleştirilmektedir. Belediye azalarından Kerim Bey'in eşinden çekinmesini kendisine yakıştırmayan ve başkaları için olumsuz örnek teşkil ettiğini düşünen belediye reisi, Kerim Bey'e eşinin kendisine hesap sorduğunda şiddet uygulaması gerektiğini öğütler.

“Genç adamsın... Elinde kalemin var, yazıyorsun, yazacaksın da. Yüzüne karşı değil, ben her zaman arkandan da söylerim. Senin gibi yazıcımız memlekette keşke beş on tane olsa! Senin bir kusurun, dedim ya, evi bir yoluna koymak. Benim söylediklerim aklında kaldı ya! Söyle bakayım kapı açıldı ne yapacaksın?”³⁵²

Amirinin, eşine söz geçirebilmek için şiddet uygulaması yönündeki telkinleriyle geç saatte evine giden Kerim Bey eşinin sorgusu karşısında bir şey yapamaz üstelik eşinden şiddet görür. Kerim Bey'in eşine tokat atmasını tembihleyen, verdiği telkinlere uyup uymadığını öğrenmek için evinin önünde bekleyip olanları dinleyen, mesai saatleri dışında nüfuzunu kullanarak memurların özel hayatına karışan belediye reisi ahlaki değerlerden yoksun bir amir tipidir.

³⁵⁰ “İki Ziyaret”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

³⁵¹ “Kerim Bey”, *Hava Parası*.

³⁵² a.g.e., s.125.

“Bir Çocuğun Hikâyesi”³⁵³ isimli hikâyede yazar, Anadolu’da kaymakamlık yapan Bozatlı Mahmut Ağa’nın eşi olduğu hâlde başka bir kadınla evlenmek istemesi üzerine eşi ve çocuğu tarafından terk edilmesini anlatmaktadır. Hikâyede anlatıcı, daha önceden de farklı evlilikler yapan kaymakamın yirmi birinci çocuğudur. Önemli bir görevde bulunan, herkese örnek olması gereken bir kaymakamın eşleri olduğu hâlde yeni bir evlilik yapmak isteği ahlaki değerlerden yoksun olduğu göstermektedir.

Yazarın “Bildim”³⁵⁴ isimli hikâyesinde kaymakam ve Devlet-i Şura’nın üye yardımcısı arasında Niyazi isimli kişinin eşini aldatması üzerine konuşmaları, kaymakamın meraklı ve sabırsız hali eleştirilmektedir. Hikâyede mesleki özellikleriyle değil de dedikoducu yönleriyle ele alınmaları ahlaki yönlerini olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

“Hanende Hayım”³⁵⁵ isimli hikâyede Hayım isimli kişinin düğününe katılan hâkim, kaymakam ve memurların gelinin güzelliği karşısında çok etkilenmeleri; gelin ile ilgili uygunsuz düşünceleri memuriyet ahlakına uymayan davranışlarda bulunmaları eleştirir unsurudur. Gelinin kendilerine bakışlarından bir mana çıkarmaya çalışan memurlar ahlaki değerlerden yoksundurlar. Kaymakamın ‘ “İnsan bir ihtiyatsızlık edip bu kıza alaka etse, Allah hifzetsin, insanı memuriyetten de azlederler...” ’³⁵⁶ ifadesi dikkat çekicidir. İlerleyen zamanlarda Hayım’ın evinde yaptığı eğlencelere sık sık gitmeye başlayan kaymakam Hayım’ın eşinin kendisine aşık olduğunu düşünür. Hayım’ın ise bu süre içinde maddi durumunun düzelmesinde kaymakamın etkisi olduğunu göstermektedir. Devleti temsil eden kişilerin meşru olmayan tutum ve davranışlar içinde olmaları eleştirilir.

Yazar, “Ahmet Besim Efendi”³⁵⁷ isimli hikâyede ahlaki değerlerden yoksun amir tipine yer verir. Hikâyede Serasker Kapısı’nda bulunan Paşa’nın sevdiği kadını oğlundan kıskanıp kaçırmak için daire çalışanlarından Ahmet Besim Efendi ile evlendirmek istemesi amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliği de yansıtmaktadır.

Yazar, “Haydar Bey’in Sakalı”³⁵⁸ isimli hikâyesinde mühendisin yüzünden ve sakalından hoşlanmayan bu sebeple kendisinden nefret eden valiyi eleştirel bir şekilde ele alır. Her fırsatta mühendise duyduğu nefreti ifade eden vali en sonunda mühendisin

³⁵³ “Bir Çocuğun Hikâyesi”, *Bizim Nesibe*.

³⁵⁴ “Bildim”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

³⁵⁵ “Hanende Hayım”, *Veysel Çavuş*.

³⁵⁶ a.g.e., s.143.

³⁵⁷ “Ahmet Besim Efendi”, *Hava Parası*.

³⁵⁸ “Haydar Bey’in Sakalı”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

yüzünde bir değişiklik yapması gerektiğini dile getirerek ahlaki değerlerden ne derece uzak olduğunu göstermektedir.

“...bilmem neden ben onun yüzünü görünce sinirleniyorum. Kendisine teklif edeceğim, yüzünü değiştirsin.”³⁵⁹

“Seni Kahve Paklar”³⁶⁰ isimli hikâyede çocuğunun hafız olmasını isteyen ve her hatasında çocuğuna şiddet uygulayan, “Karga Yavrusu”³⁶¹ isimli hikâyede karga beslemek istediği için çocuğunu döven memur tipi, aile bireyleriyle sağlıklı ilişkiler kurmayan memurlar eleştirilir. Yazar “Anasız Çocuk”³⁶² isimli hikâyesinde aile içinde düzen kuramayan, babalık görevini layıkıyla yerine getiremeyen ve çocuklarına kötü davranan memur babaları eleştirel bir şekilde ele alır. Yazar annelerinin ölümünden sonra üvey anne yanında zor zamanlar geçiren ve babalarından destek görmeyen iki farklı çocuğu ve iki farklı memur babayı çocuklarını anlamamaları, onlara kötü davranmaları sebebiyle eleştirir.

“Türk Dursun”³⁶³ isimli hikâyede yaramazlık yaptığı için çocuğunun kulağını kesen muhtar eleştirilir. Bir sorununu çözmek üzere muhtara danışmaya giden Dursun’un ağlayan çocukla karşılaşması üzerine ‘ “Oğlunun kulağına acımayan, beni dinler de acır mı?” ’³⁶⁴ diyerek özel hayatında ahlaki değerlerden uzak olan memurların memuriyetini layıkıyla yerine getirmediği görülmektedir.

Aynı hikâyedeki imam tipi de eleştirilmektedir. Borcunu ödemeyen imam alacaklısını görünce namaz kılmaya başlar. Alacaklısı gitmeden namazdan kalkmaz. Dinî kimliği olan bir kimsenin ahlaki değerlerden yoksun oluşu işini de layıkıyla yapmadığını göstermektedir.

“ Bu imamın kendine yarar akılı yok, başkalarına bu kafa ile nasıl yardım edecek”³⁶⁵

“Çürük Yürekli”³⁶⁶ isimli hikâyede eşini kaybettikten sonra üzülop yas tutmamasıyla ve kısa sürede bir çalışanıyla ilişkisi olduğuna dair dikkat çeken doktor tipi ahlaki değerlerden yoksun olması bakımıyla eleştirilir. Yazarın “Sayı Mı Yazı Mı?”³⁶⁷ isimli hikâyesinde doktorların hasta ile ilgili uygunsuz konuşmaları, hastayı

³⁵⁹ “a.g.e., s.118.

³⁶⁰ “Seni Kahve Paklar”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

³⁶¹ “Karga Yavrusu”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

³⁶² “Anasız Çocuk”, *Bizim Nesibe*.

³⁶³ “Türk Dursun”, *Veysel Çavuş*.

³⁶⁴ a.g.e., s.118.

³⁶⁵ a.g.e., s.119.

³⁶⁶ “Çürük Yürekli”, *Mutlu Bir Son*.

³⁶⁷ “Sayı Mı Yazı Mı?”, *Veysel Çavuş*.

kendilerine aşık etme konusunda iddiaya girmeleri eleştirilirken bir doktorun hastayı lakayt bir şekilde muayene etmesi, güzel diye onunla evlenmek istemesi meslek ahlakına aykırıdır.

Memduh Şevket Esendal, argo ifadelerle konuşan memurları eleştirel bir üslupla ele alır. Memuriyet saygınlığına yakışmayan ifadeleri kullanan memurlar cahil ve ahlaka aykırı davranışlarıyla eleştirilir.

Yazarın “Mülâhazat Hanesi”³⁶⁸ isimli hikâyesinde daireye telgraf gönderen memurla ilgili müdür yardımcısının kullandığı ifadeler ahlak dışıdır.

‘Bu eşek oğlu eşek, herife “peki” diye gündelik vereceğine sanki bir işmiş gibi emir yoktur, veremem.’ diyor.³⁶⁹

‘– Bu hayvan herif böyle: “amele isyân edecek, emr-i Nezaret penâhidir” bilmem ne haltını karıştırmasaydı...’³⁷⁰

Memduh Şevket Esendal, kadın erkek ilişkilerinde dürüst olamayan, çocuk eğitiminde hatalı davranan, argo bir üslubu olan memurları eleştirel bir bakış açısıyla ele alırken bu kişilerin buldukları görevin saygınlığına yakışmadığını vurgulamaktadır.

³⁶⁸ “Mülâhazat Hanesi”, *Temiz Sevgiler*.

³⁶⁹ a.g.e., 30-31.

³⁷⁰ a.g.e., s.31.

4.HİKÂYELERDE YÖNETEN-YÖNETİLEN İLİŞKİSİ AÇISINDAN BÜROKRASİ

Çalışmanın bu bölümünde hikâyelerde amir ve memurların ilişkileri, memur ve bürokratların halka bakış açısı, halkın memuriyete bakış açısı ve memurların memuriyete bakış açısı ele alınmıştır.

4.1. AMİR MEMUR İLİŞKİLERİ

Memduh Şevket Esendal bürokrasi konulu birçok hikâyesinde amir memur ilişkilerini çeşitli yönleriyle ele alır. Amir memur ilişkilerinde dikkati çeken önemli unsurlardan biri memurların makam elde etmek, görevini kaybetmemek, memuriyette herhangi bir sorun karşısında baş ağrısı yaşamamak için amirlere karşı dalkavuk davranışlar sergilemeleridir. Makamını bir nüfuz aracı olarak gören, ahlaki değerlerden yoksun amir tipleri için dalkavuk davranışlar görmek etkileyicidir. İdealist amirler ise bu davranışlardan hoşlanmazlar.

Hikâyelerde amir memur ilişkilerinde dikkati çeken unsurlardan biri de memuriyetten başka bir güvencesi olmayan memurların amirleri karşısındaki itaatkâr, tedirgin, fazlasıyla kibar hâlleridir. Memurların bu tavırlarında bürokrasi geleneğinin memurlara yüklediği manevi sorumluluğun yanında görevlerini kaybetme korkusu vardır. Memuriyet saygınlığına yakışmayan davranışlarda bulunan memurlar otorite karşısında koşulsuz bağlılıkla acizdir. Bu acizliği kullanan, bulunduğu mevkiden memurları ezen ve küçümseyen amir tiplerinin davranışları da eleştirel bir şekilde okuyucuya sunulur.

İsmail Çetişli Memduh Şevket Esendal ile ilgili çalışmasında dalkavuk memur tiplerinin varlığını amirlere bağlar.

“Dalkavuk memur tipinin teşekkülünde rolü olan en büyük faktör, hiç şüphesiz âmir fonksiyonundaki yönetici-aydının zihniyet ve kaprisleridir. O, karşısında her zaman kendine şirin görünen, her yaptığına “güzel” veya “evet” diyen bir memur ister. Zaman zaman da keyfi davranışlarıyla memuruna zulmeder. Âmirin memura karşı olan ilişkilerini düzenleyen en önemli unsur, büyüklük ve tahakküm etme duygularının tatmini olmalıdır.”³⁷¹

Memurların hata yapıp itibar kaybetme endişesi amirleriyle olan konuşmalarını etkiler. Amirlerine karşı saygılarını, bağlılıklarını gösteren bazı memurlar da dalkavuk davranışlarına kılıf hazırlayan bürokratik bir dil kullanırlar.

³⁷¹ İsmail Çetişli, *Memduh Şevket Esendal -İnsan Ve Eser*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Elazığ, 1989, s.171.

Memduh Şevket Esendal'ın amir memur ilişkilerini çarpıcı bir şekilde ele aldığı “Uğursuzluk”³⁷² isimli hikâyesinde batıl inançları ve birtakım takıntıları olan küçük memur Hayri Efendi'nin amiri tarafından yanlış anlaşılması üzerine yaşadığı mahcubiyet anlatılmaktadır. Hatasını çeşitli yollar deneyerek telafi etmeye çalışan Hayri Efendi amirleri karşısında itibarını kaybetmekten korkar. Hayatında önemli bir güven kaynağı olarak gördüğü memuriyetini kaybetme düşüncesi Hayri Efendi'yi oldukça huzursuz eder. Hikâyede Hayri Efendi'nin itaat ve saygıyı fazlasıyla yansıtan davranışları, bürokratik dilin hâkim olduğu konuşma tarzı dikkat çekicidir.

Hikâyede Hayri Efendi'nin müsteşarla görüşmek için makamına gittiğinde gösterdiği korkulu tavırlar dikkat çekicidir.

“Hayri Efendi bir lâhza tereddüt etti sonra kapıya büsbütün yaklaşıp iki üç, işitilmez darbecik vurdu ve cevap beklemiyerek dikkatle, yavaşça tokmağı çevirdi.”³⁷³

Amir memur ilişkilerinde memurların amirleriyle konuşurken seçtiği ifadeler bürokratik dili, saygıyı, itaati, iltifatı, hata yapmamak hassasiyetini yansıtmaktadır. Hayri Efendi'nin hatasını telafi etmek için müsteşara mektup yazmaya karar vermesi üzerine uygun ifadeleri seçmekte zorlanması, amirine hitabında “Zatîâli, muhterem beyefendi hazretleri, huzur-ı âli, nezd-i âli” gibi ifadeleri kullanması önemlidir. Amirine bağlılığını, saygısını göstermeye çalışan Hayri Efendi uygun ifadeleri bulamaz.

Mehmet Kaplan *Hikâye Tahlilleri* isimli eserinde yer alan incelemesinde memurların amirlerine olan itaatkâr davranışlarının sebebini şöyle açıklar:

“Kaderinin amir ve çevresine bağlı olduğunu bildiği için memur işine bağlı, terbiyeli, nazik olmak mecburiyetindedir. Bu durum bazılarını dalkavukluğa kadar sürükler.”³⁷⁴

Hikâyede memurun hatasından dolayı müsteşara açıklama yapmak zorunda kalan müdür Hayri Efendi'ye öfkelenir. Amir memur ilişkilerindeki silsileye dikkati çeken müdür, bir memurun yaptığı hatanın memuriyette herkesi bağladığını vurgulayarak hata yapmanın önemini belirtir. Amir olan müdür, bir üst amir olan müsteşara karşı sorumludur.

³⁷² “Uğursuzluk”, *Ev Ona Yakıştı*.

³⁷³ a.g.e., s.9.

³⁷⁴ Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2003, s.105

‘– Müsteşar bey size para gönderildi mi? diye sormuş, siz de –itiraf ediyorsunuz “hayır efendim” diye cevap vermişsiniz. Artık bunun şöylesi, böylesi yok. Dikkatsizlik ediyorsunuz, sonra tamire kalkışıyorsunuz. Ne olacak? Bir gün mafevk yanında mahcup düşeceğim...’³⁷⁵

Amir memur ilişkilerinde memurların amirlerine karşı korkuyla birlikte duydukları koşulsuz saygı hikâyede vurgulanan unsurlardandır. Müdür, Hayri Efendi’ye nasihat ederken amir memur ilişkilerinde dikkat etmesi gerekenleri açıklar.

Amire karşı mahcup olmamak için görevde hata yapmamak memuriyetin manevi bir kuralı hâline gelirken Hayri Efendi’nin bu kuralı ihlali kendisini çaresiz hissetmesine neden olur.

“Kalemde ne ise... Fakat müsteşar yanında böyle kalmak onu meyas ediyordu. Kendinden bizâr, dünyadan, insanlardan her şeyden bizâr, eve döndü...”³⁷⁶

Mehmet Kaplan, memurların amirlerinden korkmasını, onlar karşısında ezilmesini Türkiye’de devlet otoritesinin amir ve memurlara görevlerinin dışında manevi bir güç vermesine bağlar.³⁷⁷

Memduh Şevket Esendal “Kerim Bey”³⁷⁸ isimli hikâyesinde nüfuzunu memurlar üzerinde olumsuz bir şekilde kullanan belediye reisini eleştirel bir şekilde ele almaktadır. Mesai saatleri dışında memurlarla bulunduğu eğlencelerde onların özel hayatına müdahale eden, eşleriyle olan ilişkileri hakkında konuşup akıl veren reis ahlaki değerlerden yoksundur. Kerim Bey’in eşi karşısında pasif olduğunu düşünen belediye reisi, ona şiddet uygulayabileceğini bu şekilde Kerim Bey’e eşinin davranışlarını değiştirmesi için nasihat eder. Kerim Bey amirinin düşüncelerine katılmasa da ona karşı gelmek istemez. Bu da memurların memuriyet dışında dahi amirlerin otoritesinde olduğunu göstermektedir. Makamının getirdiği nüfuzu memurların özel hayatlarıyla ilgili ahlaki olmayan konular üzerinde kullanan amir tipi eleştirilmiştir.

“Ahmet Besim Efendi”³⁷⁹ isimli hikâyede Serasker Kapısı’nda perde çavuşluğu yapan Ahmet Besim Efendi’nin dairedeki faaliyetleriyle kısa sürede Paşa’nın ilgisini çekmesi ve ona imtiyaz göstermesi anlatılmaktadır. Dairede evrak işlerini takip eden, çok fazla çalışmadığı hâlde birtakım hilelerle işleri yürüten, kısa sürede diğer memurlara borç verebilecek duruma gelen Ahmet Besim Efendi’den kimse hoşlanmasa

³⁷⁵ a.g.e., s.12.

³⁷⁶ a.g.e., s.12.

³⁷⁷ *Hikaye Tahlilleri*, Mehmet Kaplan, s.105.

³⁷⁸ “Kerim Bey”, *Hava Parası*.

³⁷⁹ “Ahmet Besim Efendi”, *Hava Parası*.

da Paşa'nın onu desteklemesi amir memur arasındaki çıkar ilişkilerini göstermektedir. Paşa'nın sevdiği bir kadını oğlundan kıskanıp kaçırmak için Ahmet Besim Efendi ile evlendirmek istemesi, onlar için köşk tahsis etmesi, Ahmet Besim Efendi'nin maaşının yükselmesi; amirin nüfuzunu şahsi çıkarları için kullandığının ve memurlar arasındaki ahlaki değerlerden yoksun samimiyezsiz ilişkisi olduğunun kanıtıdır. Ahmet Besim Efendi'nin Paşa'nın gözünden düşmemek için sevmediği ve mutsuz olacağını bildiği bir kişiyle evlenmeyi kabul etmesi şahsi çıkarlarını önemseydiğini göstermekle birlikte amirine olan itaatkâr tavrının sebebini de yansıtmaktadır.

Yazarın “Haydar Bey’in Sakalı”³⁸⁰ hikâyesinde amir memur ilişkilerindeki samimiyezsizlik ve amirlerin memurlar üzerindeki otoritesini ahlaki değerlerden yoksun bir şekilde kullanması eleştirel bir şekilde ele alınmıştır.

Şehrin ileri gelen memurlarının bir arada olduğu davette yaşananların anlatıldığı hikâyede valinin memurlar üzerindeki samimiyezsiz üslubu dikkat çekicidir. Vali özellikle davetli olan mühendisi sevmez, onu hakir görür. Valinin mühendisle ilgili “Zorla değil ya! Ben onun suratından hoşlanmıyorum.”³⁸¹ demesi, mühendisin sakal bıraktığında iyi görünebileceğini düşünmesi ve bu durumu herkesin içinde belli etmesi ahlaki değerlerden yoksun olduğunu yansıtmaktadır. Valinin düşüncelerini sakınmadan herkesin önünde dile getirmesi makamının getirdiği nüfuzu memurlar üzerinde tereddütsüz kullandığını göstermektedir. Mühendise duyduğu nefreti her fırsatta ifade eden valiye mühendisin karşı çıkamaması amir memur ilişkilerinde amirlere duyulan koşulsuz itaati yansıtır.

Mühendisin kumandanın eşine iltifatta bulunması üzerine valinin “– Haydar Bey, dedi, siz bir Vilâyet mühendisine yakışandan çok fazla lâtifecisiniz.”³⁸² şeklinde mühendisi mahcup edecek uyarısı herkesi rahatsız eder. Jandarma binbaşısının valinin bu tavrı karşısında söyleyeceklerini duymasından endişe edip alçak sesle “Ana baba terbiyesi görmemişin kusuruna bakılmaz.”³⁸³ demesi amir memur ilişkilerindeki korkuyu göstermektedir. Amir olan vali memurların görevlerini kaybetme konusunda tehdit unsuru olarak algılanmaktadır.

³⁸⁰ “Haydar Bey’in Sakalı”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

³⁸¹ a.g.e., 116.

³⁸² a.g.e., s.117.

³⁸³ a.g.e., s.118.

Vali davette mühendisten neden hoşlanmadığını ona ciddi bir şekilde anlatır. Mühendisin yüzünde bir değişiklik yaptığı takdirde kendisine duyduğu sinirinin geçebileceğini düşünür.

“Ben size, filân şeyi yapın diye tavsiyede bulunamam, çünkü herkes suratını tanzim etmekte hürdür. Ancak sizin yanaklarınızın sarkıklığını kapamak için meselâ bir sakalla işi tamam etmek mümkündür sanıyorum. Efendim?”³⁸⁴

Bunun üzerine mühendis ise “Baş üstüne, emredersiniz.”³⁸⁵ diyerek amirine duyduğu itaati gösterir. Bir kişinin yüzünü beğenmediği için ona sinir olan valinin insani ve ahlaki değerlerinin olmaması eşini üzer ve valiyi eleştirir. Memurların dalkavuk davranışlarını samimi bulan, gerçekleri göremeyen, makamının getirdiği otoriteyi egoları için kullanan valinin mesleğinin gereklerini doğru bir şekilde yerine getirmediği görülmektedir.

Memurların vali karşısında dalkavukluk edip arkasından konuştuklarını düşünen eşine aldırmayan vali karakteriyle Memduh Şevket Esendal, amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliğe dikkati çeker. Memurların amirlerine karşı dalkavukluk yapmak zorunda kalmalarının temelinde görevini, itibarını kaybetme korkusu bulunmaktadır.

“– Yok rica ederim. Bu kadarını da bana bırakınız. İnsan âmirine hoş görünmeye mecburdur. Bu kadar şey için her vakit şey edilebilir. Ben, koca vilâyeti idare ettikten sonra böyle küçük bir meseleyi elbette senden daha iyi takdir ederim.”³⁸⁶

“Mülâhazat Hanesi”³⁸⁷ isimli hikâyede amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliğe dikkat çekilmiştir. Mesleki yeterliliği olmayan amirler karşısında dalkavuk davranışlar sergilemek zorunda kalan memurlar amirlerin arkasından onlar hakkında ahlaki değerlerden yoksun ifadeler kullanırlar. Hikâyede daireye gelen telgrafla ilgili ne yapması gerektiğine karar veremeyen muavinin danışmak için gittiği müsteşar ve nazırın sorunun daha da büyümesine neden olması anlatılmaktadır. Muavinin müsteşarın yanındayken amirine bürokratik bir dili yansıtan, saygı içeren yanında değilken de uygunsuz ifadeler kullanması eleştirilir.

“Cenabet kocakarı, dedi. Hem beni nâzırın yanına götürüyor, hem de işi orada üstüme yıkıyor. Sanki ben nâzıra gidip sormayı bilmezmişim.”³⁸⁸

³⁸⁴ a.g.e., s.119.

³⁸⁵ a.g.e., s.119.

³⁸⁶ a.g.e., s.120.

³⁸⁷ “Mülâhazat Hanesi”, *Temiz Sevgiler*.

³⁸⁸ a.g.e., s.35.

Hikâyede nazırı sevmeyen memurların nazırın karşısında ona oldukça iyi davranması eleştirilir. Özellikle müsteşar nazıra dalkavukluk eden bir memurdur.

‘Nâzır küçük bir memur iken inkılâp dolayısıyla, bugünkü hükümette kuvvetli bir adam. Sıra, saygı kovarak yetişmiş bütün efendiler, Türkiyenin bütün Avrupa görmüşleri ona kızar, onu küçük düşürmeye çalışır, ancak karşısına çıkınca fırka arkadaşlarından daha uslu, daha yumuşak olur; hoş görünmek için ne yapacaklarını, nasıl yaranacaklarını bilmezlerdi. Bunlardan biri de müsteşar. Nâzır “buyurun” diye yer gösterince sevindi...’³⁸⁹

Yazarın “Geçmiş Günler”³⁹⁰ hikâyesinde Sadrazam Paşa’nın konağında ileri gelen memurların bir arada olduğu davette memuriyetteki olumsuz işleyişin sebepleriyle ilgili konuşan bakanın eleştirilerini sadrazama yakınlığıyla bilinen kişiler tarafından sadrazama iletileceğinden korkarak susması amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliği göstermektedir. Birtakım sorunları çözebilecek mevkide olan bir bakanın sadrazamın duyacağından endişe ederek eleştiri yapmaktan kaçınması görevini kaybetme korkusu yaşadığını göstermekle birlikte sorunlar karşısında susması amir memur ilişkilerinde şahsi çıkarlarını önemsediğini yansıtmaktadır.

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde amirlerine karşı dalkavuk davranışlar sergileyerek imtiyaz elde etmek isteyen memurları eleştirir. “Doktor Savdur”³⁹¹ isimli hikâyede devamlı kendini överek ne kadar iyi bir doktor olduğunu ifade eden valiyi etkilemeye çalışan Doktor Savdur, şahsi çıkarlarına önem veren memurları temsil etmektedir. Meslek hayatında birtakım yolsuzluklar yapmış Doktor Savdur’un valiyi etkilemek için kendini erdemli bir kişi olarak tanıtmayı, valinin tavrına göre İttihatçıları övmesi sonradan farklı bir fikri savunduğunu düşünerek İtilafçıları övmesi samimiyetsizliğini yansıtmayı açısından önemlidir.

“Nazırın Odacısı”³⁹² isimli hikâyede Memduh Şevket Esendal kabine değişikliği sonrası eski bakanın tekrar makamına kavuşmasının ardından dalkavuk davranışlar sergileyen memurları eleştirir.

“Nezâret’in ufak büyük bütün memurları gelip Nâzır’ı eteklediler, kutladılar, beceribildikleri kadar dalkavukluğunu da yaptılar. Sonra çekilip gittiler.”³⁹³

³⁸⁹ a.g.e., s.34.

³⁹⁰ “Geçmiş Günler”, *Bir Kucak Çiçek*.

³⁹¹ “Doktor Savdur”, *Bir Kucak Çiçek*.

³⁹² “Nazırın Odacısı”, *Bir Kucak Çiçek*.

³⁹³ a.g.e., s.168.

Memurların dalkavuk davranışlarından etkilenen nazır, “Nazırlık iyi şeydir, düşmesi olmasa!”³⁹⁴ diyerek makamını kaybettiğinde yaşayacaklarını düşünerek mutsuz olur. Görevini kaybettiğinde kendi hayatındaki tüm imkânların yok olacağını; fakat bir odacının görevine her zaman devam edeceğini düşünerek huzursuz olur. Bakana dalkavuk davranışlar sergilemek için gelen odacı bakanın sinirlerini bozar. Odacıdan memurlara kadar herkesin nazıra samimiyetsiz davranışlar sergilemesi eleştiri unsurudur.

“Yeşil gözlü, tilki suratlı, biraz yüz verilse tez teklifsizleşir bir adam. Çok nazırlar savuşturmuş, elli yaşlarında kadar görünüşlü bir kimse. Nazırını eteklemek, yüz bulursa yaltaklanmak için onun yalnız kaldığını beklemişti...”³⁹⁵

Bir bakanın her zaman görevini kaybetme korkusu olması karşısında tüm olumsuz özelliklerine rağmen bakanlıktaki odacının işine devam edebileceği düşüncesi bakanı sinirlendirir. Odacının dalkavukluğu karşısında bakan kendini tutamaz.

“– Ha! dedi! , sen misin? Gene burada mısın? Öyle ya size ne olur! Giden ağam, gelen paşam! Bir eteklemek borcun var. Onlar ne çekerlerse çeksinler. Biz düşeriz, kalkarız, size vız gelir. Gazetelerde okur, arkamızdan gülersiniz...”³⁹⁶

Hikâyede dalkavuk davranışlar sergileyen memurlar eleştirilirken nazırın üslubu da ayrı eleştiri unsurudur. Nazır, bakanlıktaki her işe karışan, kapıyı dinleyen, her bakana dalkavuk davranışlar sergileyen, arkasından da kötü sözler söyleyen odacıyı bakanlıktan atmaya karar verir.

“– Ben şimdi ayağım yere basmışken seni yüzdüreyim de, arkandan da güleyim. Yarın ben yürüyünce sen de elin değerse, gülersin.”³⁹⁷

“Mendil Altında”³⁹⁸ isimli hikâyede müsteşarın yanlışlıkla görevini sonlandırdığı memurun hakkını aramak isteyen sicil müdürü sadece hayal dünyasında bu isteğini gerçekleştirebilir. Amirinin yaptığı haksızlığı gerçek hayatta eleştiremeyen sicil müdürü hayalinde ona karşı gelmeyi canlandırır. Yaptığı kahramanlığın herkes tarafından duyulduğunu ve kendisine milletvekilliği teklifinin yapıldığını hayal dünyasında canlandıran sicil müdürü müsteşarın kendisine altın tabakada sigara sunacağını düşünür.

³⁹⁴ a.g.e., s.168.

³⁹⁵ a.g.e., s.169.

³⁹⁶ a.g.e., s.169.

³⁹⁷ a.g.e., s.170.

³⁹⁸ “Mendil Altında”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

Sicil müdürünün gerçek hayatta haksızlığa uğrayan memurun hakkını müsteşara karşı savunamaması görevini kaybetme korkusunu yansıtmaktadır. Amirinin verdiği kararı sorgulamak, yaptığı hatayı gün yüzüne çıkarmak sicil müdürünün görevini kaybetmesine yönelik bir tehditken aynı zamanda otoriteye duyduğu korkulu saygıyı da yansıtmaktadır. Sicil müdürünün milletvekili olduğunda müsteşarın kendisine altın tabakada sigara sunacağı hayali amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliği göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal “Evdeki Hesaplar”³⁹⁹ hikâyesinde memuriyette makam elde etmek isteyen bir memurun amirlerle olan ilişkilerini ele alır. Memuriyette çalışmayla makam elde edeceğine inanmayan memur, amirlere karşı dalkavuk davranmayı tercih eder.

“Düşünüyordu ki; bu iş böyle üçüncü, dördüncü derece ile sökmez. Atılıp sivrilmeli. Bu da bilmekle, çalışmakla, göze girmekle olmaz; büyüklerde birine çatıp kapılanmalı. Seni elinden tuttuğu gibi bu çamurdan çıkarır. Bakanla oturup briç oynarsın, müsteşarla viski arkadaşlığı edersin. Polisler sana selam dururlar. Geçer, umum müdürlerin tepesine oturur, günün birinde de bakan olursun! Bu iş böyle olur.”⁴⁰⁰

Yazarın amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliği çarpıcı bir şekilde ele aldığı “Müfettişe Oyun”⁴⁰¹ isimli hikâyesinde daire amirinin eski arkadaşı olan müfettişin görev değişikliği ile ilgili kurduğu tuzak anlatılmaktadır. Görev değişikliği ile ilgili müfettişe ve bakana farklı açıklamalar yapan daire amiri samimiyetten uzak bir şekilde davranır. Bakana müfettişin görevini layıkıyla yerine getirmediğini söyleyen daire amiri, müfettişe ise görevlendirdiği yerde kendisine daha fazla ihtiyacın olduğunu dile getirir. Bakanın kendisiyle uğraştığını düşünen müfettiş, kendisine düzenlenen oyunun farkında değildir. Görev değişikliğini daire amiri gerçekleştirdiği hâlde bunu bakanın uygun gördüğü yalanını söylemesi ideal bir amir olmadığını göstermektedir.

“Tövbeler Olsun”⁴⁰² isimli hikâyede Roma’ya Beynelmilel Ahval-i Havaiye Kongresi için giden Türk heyetindeki memurların davranışları konu edilirken amir memur ilişkilerine de yer verilmiştir. İki memur tipinin amirine karşı yanlış davranışını ele alan yazar, eleştirel bir tavır sergiler. Heyette yer alan aylak davranışlarıyla dikkati çeken memurlar görevlerinin ciddiyetinden uzaklaşarak eğlenmeye çalışırlar. Reisin koyduğu kurallara uymayan, olumsuz davranışlarından dolayı reis tarafından uyarılan,

³⁹⁹ “Evdeki Hesaplar”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

⁴⁰⁰ a.g.e., s.42.

⁴⁰¹ “Müfettişe Oyun”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

⁴⁰² “Tövbeler Olsun”, *Temiz Sevgiler*.

görevlerini yerine getirmekten ziyade heyetteki arkadaşlarıyla kadın erkek ilişkilerine önem veren memurlardan Refik Ziya Bey nasihatlerinden dolayı reisi eleştirir.

“– Reis de ukalânın birisi... Aman aman... Roma’ya gittik, ertesi gün sabah bizi topladı, bir nasihat-ı hükema geçti. Türk genci namuslu olmalıymış. Herif bizi hayvan yerine koyuyor... Ne dersin? Dinledik. Sanki bizim memlekette Avrupa’yı tanıyan bir bu var!...”⁴⁰³

Refik Ziya Bey heyetin çalışkan memurlarından Ahmet Hilmi’yi ise dalkavuk olarak değerlendirir.

‘...Ahmet Hilmi... Aptal, dalkavuk! O kadar yalvardım. Saatlerce odasına gittim. “Gel ne olur, arkadaşız, arkadaşlık hatırı var, beraber gidelim!” dedim de “Reisin gözünden düşerim?” diye gelmedi.”...’⁴⁰⁴

Reis tarafından takdir görmek için çok çalışın, Roma’da müzeye ve tiyatroya giden Ahmet Hilmi’nin amirini etkilemek için fazlasıyla uğraşması onu samimiyetten uzaklaştırır.

Amir ve memurlar arasındaki ilişkilerin ele alındığı “Dedikler”⁴⁰⁵ isimli hikâyede kendince yazdığı özlü sözleri bir araya getirdiği kitabı herkesin okumasını isteyen valinin davranışlarının memurlar arasındaki dedikodusu anlatılmaktadır. Yeni atanan ceza reisine okul gezdiren valinin çocuklarla olan iletişimini, okul gezisindeki davranışlarını, ceza reisine kitabını hediye edişini belediye reisinin vilayet defterdarına lakayt ifadelerle anlatması amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliği göstermektedir. Yeni atanan ceza reisinin valiye olan dalkavuk davranışları da eleştirilmektedir.

- ‘- Vali, “Dedikler” kitabından reise vermedi mi?
- Vermez olur mu? Reis yaman yağcı, herif bilir misin kitabı alınca ne dedi?
 - Ne dedi?
 - “Efendim, dedi, mahviyet buyurup bunu çocuklar için demişsiniz, ama doğrusu bu bizler için.” Gördün mü herifi? Vali bayıldı! “Evet, dedi, biz çocuklar için yazdık, ama içinde her şey vardır.” - Reis bastı yağcılığı...’⁴⁰⁶

Valinin kitabını okuduktan sonra içindeki özlü sözleri eleştiren ceza reisi, vali hakkında söylediği olumsuz ifadeleri defterdar ve belediye reisinin valiye yetiştireceklerini bildiği için pişman olur. Belediye reisi ve defterdarın ceza reisinin söylediklerini valiye hemen haber vermeleri amir ve memurlar arasındaki samimiyetten uzak ilişkileri göstermektedir.

⁴⁰³ a.g.e., s.131-132.

⁴⁰⁴ a.g.e., s.135.

⁴⁰⁵ “Dedikler”, *Temiz Sevgiler*.

⁴⁰⁶ a.g.e., s.49.

“Acı Geçer Sızı Kalır”⁴⁰⁷ isimli hikâyede Memduh Şevket Esendal, memurlara haksızlık eden, makamını bir nüfuz aracı olarak gören amirleri eleştirir. Görevini layıkıyla yerine getirmeye çalışan Salih isimli memurun sorumluluğunda olan bir dosyanın müdür yardımcısı tarafından alıkonması, Salih’in imzasını kullanarak bir yolsuzluk yapmak istemesi ve müdürün bu olayı öğrendiği hâlde herhangi bir cezai işlem uygulamaması eleştirilir. Üzerine atılan iftirayı sorgulamayan, hakkını aramaktan çekinen memur, memuriyetini kaybetmekten korkar.

“Hürriyet Gelirken”⁴⁰⁸ isimli hikâyede hürriyetin gelişine dair bir konuşma yapan hükümet dairesi müdürünün konuşma esnasında hapsi üzerine konuşması yarıda kesilince müdürü dinleyen memurların bunu fırsat görüp müdürle eğlenmeleri amir memur ilişkilerindeki lakaytlığı göstermektedir. Müdürün en önemli uğraşının kaz beslemek olduğunu bilen memurların törenden sonra hürriyete dair verilen yemekte onun kazlarından bir tane çalmaları müdürün amir olarak memurlar üzerinde otoritesinin olmadığını göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal’ın amir memur ilişkilerinde amirlerin memurlara karşı makamını bir nüfuz aracı olarak kullanmalarını eleştirdiği “Otomobilin Hızı”⁴⁰⁹ isimli hikâyede yaptığı işlemin haklı olduğunu savunmaya çalışan müfettişe karşı şehremini temsilcisinin tehditkâr üslubu amir memur ilişkilerindeki korkuyu yansıtması açısından önemlidir.

“Ha!... Sen demek istiyorsun ki benim sana sual sormaya hakkım yoktur. Pekâla, ben de sana mesul mevkiden sorarım.”⁴¹⁰

Amirlerin tehditkâr üslubu memurlarda işini kaybetme korkusu oluşturduğundan memurları hakkını arayamayan, pasif ve itaatkâr kişiler haline getirir.

“Sorumlu”⁴¹¹ isimli hikâyede görevini kaybetmemek için masum memurlara haksızlık etmekten kaçınmayan amirler eleştirilir. Yaşanan bir sorunda işin gerçek sorumlularını bulmak yerine baş ağrısı yaşamamak için suçsuz memurları sorumlu gösteren başmüdür ideal bir amir değildir.

⁴⁰⁷ “Acı Geçer Sızı Kalır”, *İhtiyar Çilingir*.

⁴⁰⁸ “Hürriyet Gelirken”, *İhtiyar Çilingir*.

⁴⁰⁹ “Otomobilin Hızı”, *İhtiyar Çilingir*.

⁴¹⁰ a.g.e., s.63.

⁴¹¹ “Sorumlu”, *İhtiyar Çilingir*.

Memduh Şevket Esendal “Büyük Yanlış”⁴¹² isimli hikâyesinde iki amir tipini karşılaştırıp onların memurlarla olan ilişkilerini okuyucuya yansıtarak ideal olanı vurgular. Dairedeki eski müdürün yerine atanan yeni müdürün gelişiyle tüm uygulamalar değişince memurlar yeni amirlerine nasıl davranacaklarını bilemezler. Dalkavuk davranışlardan fazlasıyla hoşlanan, bir yere gittiğinde uğurlanmaktan bir yerden döndüğünde törenle karşılanmaktan, bavullarını taşıtmaktan mutluluk duyan müdür memurlar üzerinde otoritesini kullanırken memurlar da yıllarca bir iltimas görme umuduyla müdürün isteklerini yerine getirir. Yazar, karşılıklı şahsi çıkarlarını gözeten amir ve memurları eleştirmektedir. Memurları dalkavuk davranmaya zorlayan diğer bir unsur da görevlerini kaybetme korkusu olarak hikâyede okuyucunun karşısına çıkar.

“Bir Şef”⁴¹³ isimli hikâyede dairede lüzumsuz işlerle uğraşan, memurlara devamlı gereksiz işler yaptıran, en ufak bir hatada memurlara baştan liste hazırlatan, devamlı memurlara nasihat eden mesleki yeterlilikten yoksun bir şef anlatılmaktadır. Okuduğu telgrafları imza ile havale etmekten başka işi olmayan şef, memurlara memuriyetin gerekleriyle ilgili devamlı nasihat etmesiyle dikkati çeker. Bir konuda itiraza uğradığında ya da birine iltifat etmek istediğinde dalkavuk davranışlar sergilemekten çekinmez. Şefin memurlarla olan ilişkilerinde samimiyetten ve dürüstlükten uzak davranışları eleştirilir.

Yazarın “Müdür Yardımcımız”⁴¹⁴ isimli hikâyesinde hasta olmadığına dair doktorun ikna edemediği müdür yardımcısına amiri otoriter bir tavırla hasta olmadığını söyleyince iyileşmesi memurların amirlerine duyduğu koşulsuz saygıyı ve korkuyu yansıtması açısından önemlidir.

Memduh Şevket Esendal “Taşhavan”⁴¹⁵ isimli hikâyesinde amir memur ilişkilerindeki samimiyetsizliğe dikkati çeker. Mezar taşlarını sergilemek için müze kurmak isteyen milli eğitim müdürünün mezar taşıdaki kavuğu koparma etkinliğinde müdürün yanında olması gereken ortaokul müdürü okulların tatil olması sebebiyle yoktur. Anlatıcının “Her ne kadar sevişmezler, birbirinin ayağını kaydırmak için ellerinden geleni yapmaktan da geri durmazlarsa da gene de ayrılmazlar.”⁴¹⁶ ifadesi amir memur ilişkilerindeki yapaylığı yansıtmaktadır.

⁴¹² “Büyük Yanlış”, *İhtiyar Çilingir*.

⁴¹³ “Bir Şef”, *Mutlu Bir Son*.

⁴¹⁴ “Müdür Yardımcımız”, *Mutlu Bir Son*.

⁴¹⁵ “Taşhavan”, *Veysel Çavuş*.

⁴¹⁶ a.g.e., s.92.

Yazarın “Yeni Vali”⁴¹⁷ isimli hikâyesinde görevine yeni atanan bir valinin okul gezisinde okul müdürünün kendisine gösterdiği dalkavuk davranışlar eleştirel bir gözle ele alınmıştır. Okul müdürü vali ile arasının açılacağından endişe ederek valinin okulunu ziyaret etmesini ister. Ziyaret esnasında mektupçu ile kumandanın olmasından huzursuzluk duyan okul müdürünün kendisi hakkında valiyi doldurabileceklerini düşünmesi memurlar arasındaki samimiyetsizliği gösterir. Valinin okulu ziyareti esnasında okul müdürünün yaptıklarını abartarak anlatması, okulun eksikliklerini dalkavuk davranışlarla dile getirmesi eleştirilir. Okul müdürünün valiyi etkileme uğruna okul ile ilgili yalan söylemesi, valinin bu durumla ilgilenmek yerine yorgunluğunu ve açlığını düşünmesi amir ve memurların mesleğinin gereklerini yerine getirmediğini göstermektedir.

“Kuvvetli Hükûmet”⁴¹⁸ isimli hikâyede şahsi çıkarlarını ön planda tutan, makam hırsı güden milletvekilinin bakana kendisini gösterme çabası amir memur ilişkileri açısından eleştiri unsurudur. Hükûmetle ilgili dedikoduları önlemek üzere bakanların ve reisün düzenlediği toplantıda yazarın milletvekilini “...mebuslardan birinin nâzırlardan birine, yaltaklıkla karışık bilgiçlik satışları...”⁴¹⁹ şeklinde tasvir edişi amir memur ilişkilerindeki yapaylığı göstermektedir.

Yazarın “Monte Nuvare Belediye Başkanı”⁴²⁰ isimli hikâyesinde mesleki yeterliliği olmayan belediye başkanını şahsi çıkarları için destekleyen dalkavuk memurlar hikâyesinin eleştiri unsurudur.

Memduh Şevket Esendal’ın sembolik hikâyelerinden biri olan “Santa Castello”⁴²¹ isimli hikâyesinde donanmada yer alan subayların amirleriyle olan samimiyetsiz ilişkileri dikkat çekicidir.

“Nöbete giden subayların Santa Castello’da iki eğlenceleri vardır. Birincisi, büyük amiral ile kurmayını çekiştirmek ki bu zararlı sayılmaz. İkincisi de sarhoşluk edip kavgaya çıkarmaktır ki işte bu, donanmaca hoş görülmezdi.”⁴²²

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde memuriyet hayatının en önemli parçaları olan amir ve memurları kurdukları samimiyetsiz ilişkilerle ele alır. Bulunduğu makamı bir nüfuz aracı olarak gören amirler memurlara otoriter ve baskıcı bir tutum sergiler,

⁴¹⁷ “Yeni Vali”, *Veysel Çavuş*.

⁴¹⁸ “Kuvvetli Hükûmet”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

⁴¹⁹ a.g.e., s.129.

⁴²⁰ “Monte Nuvare Belediye Başkanı”, *İhtiyar Çilingir*.

⁴²¹ “Santa Castello”, *Bir Kucak Çiçek*.

⁴²² a.g.e., s.148.

dalkavuk davranışlardan da oldukça etkilenirler. Amirlerine karşı sorgusuz bir itaat içinde olan memurlar bunu memuriyet geleneğinin bir önemli bir unsuru olarak görürler; fakat amirlerine duydukları koşulsuz saygı buldukları görevi kaybetme korkusundan kaynaklanır. Genellikle amirlerine karşı bürokratik bir dille ve saygı dolu ifadeleri seçerek konuşan memurlar samimiysizdirler, dalkavuk davranışlar sergileyerek bulunduğu görevi sağlamlaştırma ya da yükselme arzusu taşırlar. Yazar hikâyelerinde amir ve memurlar arasındaki ilişkinin memuriyetin işleyişini olumsuz anlamda etkilediği gözler önüne serer.

4.2. BÜROKRAT VE MEMURLARIN HALKA VE HALKIN SORUNLARINA BAKIŞI

Memduh Şevket Esendal'ın daha çok olumsuz özellikleriyle çizdiği memur ve bürokrat tiplerinin bu özellikleri halk ile ilişkilerine yansır. Halkı önemsemeyen, küçümseyen onlara değer vermeyen memur ve bürokratlar sorumluluk bilincinden uzak kişiler olarak okuyucunun karşısına çıkar. Halkın hayatını kolaylaştırmakla, insanların belli bir düzen içerisinde yaşamasını sağlamakla, güven duydukları bir toplumda hayatlarını sürdürmekle yükümlü olan devlet ve devleti temsil eden yetkililerin halka karşı duyarsız tavırları hikâyelerde eleştirilmiştir.

Önemli sorumluluk alanları bulunan bürokratlar halkın sorunlarına karşı kayıtsızdırlar. Makamlarını tehlikeye sokacak her türlü sorumluluktan kaçan bürokratlar, Anadolu insanını küçümser ve ona hakaret etmekten kaçınmaz. Hayallerinde canlandırdıkları Anadolu manzaraları çok güzeldir; ama gidip görmeyi ve Anadolu insanının yaşadığı zorlukları anlamayı düşünmezler.

Birtakım kişilerin imtiyaz elde etmelerine göz yuman bürokratlar, yolsuzlukların içinde yer alırken şahsi çıkarlarını gözetirler. Etkili nutuklarla, laf kalabalığıyla her konuda fikir sahibi olduğunu gösteren bürokrat tipi mesleki yeterlilikten yoksundur ve karşılaştığı sorunlar karşısında doğru çözümler üretemez. Halktan kopuk, halka üstten bakan bürokratlar bulunduğu makamın devamlılığını sağlamak için şekilci yaklaşımlarda bulunmaktan kaçınmaz; fakat halk ile arasındaki ciddi mesafeyi her zaman korur.

Hikâyelerde yer alan memurlar bulunduğu görevi rüşvet vasıtası olarak görür. İnsanları rüşvet vermeye mecbur bırakan, halkı bir sömürü unsuru olarak ve hakir gören yaklaşımlarda bulunan memur tipleri eleştirilir.

“Bugün git yarın gel.” zihniyetiyle işleri yavaşlatan, bürokratik silsile içinde meselenin özünden uzaklaşan memurlar memuriyetteki olumsuz işleyiş içinde görevlerini ihmal ederken yaşadıkları sorunların bedelini halka ödetirler. Görevinden ayrılma korkusuyla sorumluluktan kaçan, geçim sıkıntısıyla rüşvete yönelen memurlar insanlara karşı kötü davranırlar.

Memduh Şevket Esendal'ın "İane"⁴²³ isimli hikâyesinde yüzbaşı, şube reisi gibi devleti temsil eden memurların köylüler üzerinden menfaat kazanmak isteyişleri eleştirilir. Yanında asker kaçağı işçi çalıştırmakla suçlanan köylünün ceza almak yerine "iane" adı altında rüşvet vererek affedilmesi memuriyetin olumsuz işleyişini göstermekle birlikte memurların halk üzerinde görevlerini kötüye kullandıklarını da yansıtmaktadır. Hikâyede birtakım ihtiyaçlarını köylülerden memuriyetini kullanarak karşılayan yüzbaşı, köylünün işlediği suç karşısında otoriter bir üslup sergilerken daha sonra onu şube reisine sevk ettiğinde samimi bir konuşma yapması dikkat çekicidir.

"Seni de ağa, Şube reisi görmek istiyordu. Bu kaçaklar için, oraya kadar gider, anlatırsınız. Olduğu gibi, olmazsa ben de söylerim. Arasına bize de uğrarsanız, görüşelim, biz de bu memlekette garip sayılırız, malum ya."⁴²⁴

Şube reisine vereceği iane ile suçundan kurtulacağına sevinen köylü, kaymakamın da iane istediğini düşünüp sıkılır. Çocukları askerde olduğu için asker kaçağı işçi çalıştırmak zorunda kalan köylü, devletin koyacağı zahireyi* de düşünerek yaptığı ianelerden sonra zor zamanlar geçireceğini anlar. Hikâyede yüzbaşı, şube reisi, kaymakam gibi önemli memuriyetlerde bulunan kişilerin halkın sorunlarına karşı kayıtsız bir tavır sergilemeleri, halk üzerindeki sömürücü tutumları, görevlerini çıkar ilişkileri için kullanmaları eleştirel bir şekilde yansıtılmaktadır.

Yazarın "Müdürün Züğürdü"⁴²⁵ isimli hikâyesinde köylüden zorla rüşvet alan bir müdürün halkı sömürmesi ele alınır. Halkı ezen tavırlarıyla dikkati çeken müdür, onların sorunlarını anlamaz ve geçim sıkıntısını ileri sürerek aldığı rüşvetin meşru olduğuna inanır. Köylülerin fakir olduğundan fazla rüşvet veremediklerine sinirlenen müdür, ellerinde ne varsa almak ister.

Kendisini şikâyet eden köylülerin ortadan kaldırıldığında toplumun temizleneceğine inanan müdür, onları jandarmaya, tahsildara karşı koruduğunu dile getirerek aldığı rüşveti meşrulaştırır. İronik bir tavır sergileyen Memduh Şevket Esendal; bulunduğu makamı kötüye kullanan, halkı anlamayan ve halka uzak kalan memurların toplumu çirkinleştirdiğini vurgulamaktadır.

⁴²³ "İane", *Temiz Sevgiler*.

*Zahire: Gereğinde kullanmak için saklanan tahıl. *Türkçe Sözlük*, Ankara, AKDITYK, 1998, s.2494

⁴²⁴ a.g.e., s.13.

⁴²⁵ "Müdürün Züğürdü", *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

“İlaç İçirmek İçin”⁴²⁶ isimli hikâyede bir başebe ve hasta bakıcı, hastaya karşı sergiledikleri olumsuz tavırlarıyla eleştirilir. İnsancıl davranışlardan ve ahlaki değerlerden yoksun olan baş ebe ve hasta bakıcı hastanın zor anlar yaşamasına sebep olur.

Yazarın “Celile”⁴²⁷ isimli hikâyesinde hastanedeki birtakım aksaklıkları görüp düzeltmeye çalışan bir hastanın Celile isimli hemşireyle yaşadığı sorunlar ele alınırken hastanedeki görevliler ve doktorların hastanenin sorunları konusunda hiçbir şey yapmamaları, hasta bir kişinin bu sorunlarla ilgilenmesi yazarın ironik bakışını yansıtmaktadır. Hastanenin ihtiyaçları konusunda hemşireye devamlı iş çıkarması sebebiyle hemşirenin hastaya kötü davranması, başhekimin hiçbir şeyle ilgilenmeyişi eleştiri unsurudur.

Hastanedeki temizlik sorunlarını önlemeye çalışan Operatör Doktor Ramazan Onarır, eczacıyı aşçıları arada bir dövmekle görevlendirir. Eczacının sorunların şiddetle çözüleceğine inanması hastayı şaşırır.

“– Disiplin ister, disiplin, diyor. Sen yenisin, bilmezsin, bu millet dayaksız olmaz!”⁴²⁸

“Hastanenin Yemek Tablası”⁴²⁹ isimli hikâyede başhekim, hastanede koyduğu kurala hastabakıcıların uymayacağından duyduğu endişeyi “– Ya bu ayılar unutup da gene koridor kapısından çıkarmağa çalışırlarsa!”⁴³⁰ şeklinde argo ifadelerle dile getirir. Hastabakıcıların tembihlere uymadığını da vurgulayan başhekim konuyla ilgili bir doktorla konuşurken hakaretlerine devam eder.

“– Kaç tembih birader! O sizin tenbih dediğiniz insanlar hakkında olur.”⁴³¹

Hastanede yaşanan gürültülerden dolayı rahatsızlık duyan bir hastanın bu durumu genel müdürlüğe şikâyet etmesi üzerine hastanenin başhekimi konu ile ilgili uyarılır. Sorunların devam etmesi durumunda hasta tekrar şikâyette bulununca başhekim sorunu çözmediği için idare müdürüne sinirlenir. Vurdumduymaz bir tavır sergileyen idare müdürü hastaları suçlu bulur.

“– Şikâyet her zaman olur, Beyefendi. Bana her gün ne şikâyetler ediyorlar da ben aldırmiyorum. Şikâyete bakmakla iş başa çıkar mı? Hastaların şikâyetlerine baksan hastaneyi

⁴²⁶ “İlaç İçirmek İçin”, *Hava Parası*.

⁴²⁷ “Celile”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

⁴²⁸ a.g.e., s.184.

⁴²⁹ “Hastanenin Yemek Tablası”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

⁴³⁰ a.g.e., s.179.

⁴³¹ a.g.e., s.179.

kapamalı. Hazır yatağı bulmuşlar, yemek ayaklarına geliyor, gene şikâyet ederler. O kadar rahatlarını istiyorlarsa, evlerinde otursunlar. Buraya ne geliyorlar!...”⁴³²

Hastaların sağlığını düşünmekle yükümlü olan hastane yetkililerinin hastaların kötü şartlar içinde bulunmasına göz yumması, sorunlara doğru çözüm üretmeyişi halkı önemsemediklerini göstermektedir.

“İki Müsteşar”⁴³³ isimli hikâyede memur sayısının az olması memuriyette yoğunluğu meydana getirdiği için ne kadar yorulduklarından şikâyet eden iki müsteşar ele alınır. Nazırın herkesi kendisine havale etmesinden sıkılan müsteşarlardan biri memuriyeti bırakma noktasına gelir. Halkın isteklerine de sinirlenir.

“– Efendim herkes kendisine iş arıyor, işleri güçleri yok. Bir de düşünmüyorlar ki: Acaba bu müsteşarın beni dinleyecek vakti var mı, yok mu? Geçen gün biri de bendenize geldi. Ben zatı âlileri gibi tahammül edemiyorum, yüzlerine karşı söylüyorum. Zatı âlilerinin nezaket tabırları var. Bendeniz de bir zamanlar dinliyordum, sonra baktım efendim tahammül olunur gibi değil...”⁴³⁴

Bir kişinin umur-ı havaiye ile ilgili olarak birtakım fikirlerini aktaran ve isteklerde bulunan kişiyi önemsemeyen müsteşar bu istekleri gereksiz bulur.

“Bakınız, şu halktaki kafaya, yerdeki işlerimizi bitirdik de şimdi bir de hava kaldı. Nezaretin işi gücü kalmadı da şimdi bir de teyyare düşüneceğiz.”⁴³⁵

Aydın-memur ile halk arasındaki uçurumun anlatıldığı “Asker Hekim”⁴³⁶ isimli hikâyede halka üstten bakan memurlar eleştirilmektedir. Askerleri muayene eden bir asker hekimin cahil oldukları için onları küçük görmesini eleştirel bir şekilde ele alan yazar, eğitilmiş olan bir doktorun askerlere olan mesafeli ve onları küçük düşürücü davranışlarını eleştirir. Askerlerin adını, nereli olduğunu, hastalıklarının ne olduğunu tam olarak ifade edemeyişlerine doktor sinirlenir.

“Ben sizin gibi adam görmedim. Ne söylediğiniz anlaşılır, ne anlaşılardan bir mana çıkar.”⁴³⁷

Doktor, askerlerin cahil olmaları sebebiyle onları muayene etmek istemez. Nereli olduğuna dair sorulan soru üzerine “Karadeniz’den” şeklinde cevap veren asker, doktoru bezdirir.

⁴³² a.g.e., s.178.

⁴³³ “İki Müsteşar”, *Gödeli Mehmet*.

⁴³⁴ a.g.e., s.125-126.

⁴³⁵ a.g.e., s.125.

⁴³⁶ “Asker Hekim”, *Mutlu Bir Son*.

⁴³⁷ a.g.e., s.15.

Ulan insafsız, Karadeniz dediğin kara değil denizdir. Orada insan oturur mu? Sen balık mısın? Ben bir daha bu defteri tutmam. Kim isterse tutsun. Bunlar için verem olacak değilim.”⁴³⁸

Babasının adını memleketine özgü ağız özelliğiyle söyleyen askerin ne dediğini anlamayan doktor, “Ne diyor bu? Akusman diye isim olur mu?”⁴³⁹ diyerek askeri aşağılar.

“İkisinin Arasında”⁴⁴⁰ isimli hikâyede iki farklı memur tipi karşılaştırılmaktadır. Avrupa’da tahsil gören sonrasında Hariciye Nezareti’nde çalışan nazik ve zengin bir memur; memleketini geride gören, milletin sorularına karşı kayıtsız olan, sorunlara çözüm üretmekten kaçınan ve her zaman şikâyet eden memur tipi hikâyede eleştirilir. Bu memurun ileride nazır ya da sefir olması ise herkes tarafından beklenen bir gelişmedir. Yazar halka karşı kayıtsız bir tavır sergileyen bu memurun ileride önemli bir memuriyete geçeceği gerçeğini eleştirir. Avrupa’da tahsil görmenin memuriyette önemli bir etiket unsuru olması, liyakatsiz bir memurun layık olmadığı önemli bir makama geçeceği düşüncesi memuriyetteki olumsuz işleyişi yansıtmaktadır. Millî değerlerine önem veren, çalışkan, milletin evladı olmaktan gurur duyan ve Sultani’den mezun olan diğer memuru yücelten yazar okuyucuda mukayese fikrini oluşturur.

Hikâyede iki memurun karşılaştırılmasında önemli unsur memurların memlekete ve millete olan bakış açısıdır. Halkı önemseyen, millî değerlerine önem veren ve çalışkan memur tipi idealize edilmiştir. Yurt dışında tahsil gören memurlar toplum içinde gelecek vadeden, itibar sahibi kişilerdir, fakat memleketlerine karşı kayıtsız davranışları, memleketini geride görmeleri yazar tarafından eleştirilir.

“İşin Bitti”⁴⁴¹ isimli hikâyede bir köy muhtarının nüfus müdürlüğünden kısa bir bilgi üzerine çağrılışı anlatılmaktadır. Kendisinin kim tarafından ve niçin çağrıldığını bilmeyen muhtar, saatler süren yorucu yolculuktan sonra nüfus memurunun dikkatsizliği yüzünden gereksiz bir şekilde çağrıldığını öğrenir. Öncelikle karakol kumandanı tarafından çağrıldığını öğrenen muhtar kötü bir muamele görür. Muhtara ne yapması gerektiğiyle ilgili bilgi veren jandarmanın üslubu eleştiri unsurudur.

“Bir iş oldu mu ayaklarınız yürümez. Hadi, seni karakol kumandanı istiyor.”⁴⁴²

⁴³⁸ a.g.e., s. 16.

⁴³⁹ a.g.e., s.15.

⁴⁴⁰ “İkisinin Arasında”, *İhtiyar Çilingir*.

⁴⁴¹ “İşin Bitti”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

⁴⁴² a.g.e., s. 186.

Karakol kumandanı muhtarı çağırıp çağırmadığını hatırlamayınca yüzbaşının muhtarı istediği öğrenilir. Muhtar uzun bir süre yolculuk yapıp yüzbaşıya gidince yüzbaşı da onu hatırlamaz. Muhtarın nüfus odasından istendiği öğrenilir. Nüfus odasına giden muhtar orada da kimse hatırlamayınca en sonunda bir memur sesini çıkarmadan bir defteri kontrol eder ve bir kişinin yaşayıp yaşamadığını, redif dairesinin sorduğunu dile getirince muhtar bilgi verir. Dikkatsizliğinden dolayı muhtarın saatlerce yolculuk yapıp yorulmasına ve stres yaşamasına neden olan memur, muhtarın durumunu önemsemeden gitmesini söyler.

“– Haaa... Bak, sâhi ben buraya yazmışım. Peki dayı, sen git!”⁴⁴³

Gittiği her makamda kötü tavırlara maruz kalan muhtar, işini layıkıyla yapmayan bir memurun dikkatsizliğinin cezasını çekmiştir. Hikâyede kumandan, yüzbaşı, nüfus memurunun ilgisiz ve umursamaz tavırları eleştirilirken bir köy muhtarının bürokratik silsile içindeki çaresiz hali gözler önüne serilmiştir.

“Hanife”⁴⁴⁴ isimli hikâyede ekin vergisini toplama yetkisi olan mültezimlerin köylüler üzerindeki adaletsizliği ele alınmaktadır. Mültezimlerin köylüden fazla vergi almaya çalışması, köylünün kendi ürünlerini çalmasına ve çeşitli hırsızlık olaylarına sebebiyet verir. Hikâyede, vergi toplama konusunda devlet otoritesinin eksikliği, bu işin birtakım insanların tekelinde olması, yetkililerin sorunları görmezlikten gelmesi halka önem verilmediğini ve halkın sorunlarının giderilmediğini göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal; hikâyelerinde çizdiği mesleki yeterliliği bulunmayan, makam hırsı taşıyan, idare-i maslahatçılıkla memuriyette olumsuz bir işleyişe sebebiyet veren, bilgisiz, halkı ve halkın sorunlarını küçümseyen, onlara tepeden bakan bürokrat tiplerini eleştirel bir üslupla ele alır. Bulduğu makamın yeterliliklerine sahip olmayan, imtiyaz ile makam elde etmiş bürokratların memuriyet hakkında sağlam ve nitelikli fikir sahibi olmamaları, yönetimlerindeki niteliksiz uygulamaları yönüyle yarı aydın özellik taşırlar.

Memduh Şevket Esendal’ın “İşin Dibi Bozulmuş”⁴⁴⁵ isimli hikâyesinde köylülerin sorunlarına çözüm getirmeyen, köylüleri önemsemeyen vali, kaymakam, güvenlik güçleri, hükümet yetkilileri eleştirilmektedir. Eşkîyaların baskınlarına uğrayan köylülerin güvenliğini sağlamayan, ilgisiz tavırlarıyla dikkati çeken jandarma kuvvetleri

⁴⁴³ a.g.e., s. 190.

⁴⁴⁴ “Hanife”, *Kelepir*.

⁴⁴⁵ “İşin Dibi Bozulmuş”, *Bir Kucak Çiçek*.

sorumluluktan kaçarak sorunları göz ardı ederler. “Kazamızda haydutluk yoktur.”⁴⁴⁶ diyerek işin üzerini örtmek isteyen yüzbaşı ve jandarmadan fayda göremeyen köylüler kaymakamdan destek bekleyince kaymakam eşkıyalar tarafından kaçırılan köylülerin ne olacağı hakkında bir şey bilmediğini dile getirir ve sorunlara karşı kayıtsız bir tavır sergiler.

“Kimbilir efendim, bu işin sonunun nereye varacağını, ben nereden bilirim!”⁴⁴⁷

Halkın sorunlarına karşı kayıtsız tavırlar sergileyen yetkililer aynı tavrı eşkıyalar Alman trenini bastığında göstermezler. Vali, mutasarrıf, kaymakam kendilerinden konu ile ilgili bilgi istendiğinde korkup meseleyi çözmek için ellerinden geleni yapmaya çalışırlar.

Yazarın “Söylüyor”⁴⁴⁸ isimli hikâyesinde Anadolu’yu, Anadolu insanını küçümseyen Osmanlı muharririnin ifadeleri halka bakışı yansıtması açısından önemlidir.

“Anadolu, Anadolu dediler, ben de bir şey zannettim. Ne yapıp yapmalı, İstanbul’a dikkatli bakmalı. Eğer bizde dikkat kaldı ise... İstanbul’un her en kadar leblebicileri, turşucuları, helvacıları, kalemis yağı, karanfil yağı satan hafız bozuntularına kadar ne kadar esnaf, ayak takımı varsa, toplamışlar, al sana Anadolu olmuş... Buraya Anadolu dememeli, esnaf dolu demeli! Memurin takımından başka bir tane de adama benzer bir adam görmedim ki... Heriflerin yüzüne baktım, hepsinde dilenci suratı var. Ben dilenci suratlı adamdan hiç hoşlanmam. Hiç böyle millet olur mu? Tutturduk, bir zamandır, millet millet diye... Hepimizde de kabahat var ya! Bir kere gel de şu millet dediğin adamları gör a mübarek, derse birisi... Gelmedik işte. Kısmet bugüneymiş, ne dersin...”⁴⁴⁹

Osmanlı muharririnin Anadolu insanıyla ilgili dile getirdiği olumsuz sıfatlar eleştiri unsurudur. Anadolu’ya yapılan yatırımları, harcanan paraları kayıp olarak gören muharrir Anadolu insanının bunları hak etmediğini düşünür.

“– Valla, dedi, ben anlamıyorum. Yani ne diye buralara bu kadar para döküp yol yaptıracak ne vardı? Bu parayı İstanbul’a sarfetse idiler, bir yerini tutardı. Bu boş kırlara, bu kadar parayı dökmüşler. Hep devri sabık adamların suiistimalleri. Başka ne sebep bulayım?...”⁴⁵⁰

⁴⁴⁶ a.g.e., s.124.

⁴⁴⁷ a.g.e., s.125.

⁴⁴⁸ “Söylüyor”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*. (Bu hikâye daha sonra Temiz Sevgiler isimli eserde “Tıraş” ismiyle tekrar basılmıştır.)

⁴⁴⁹ a.g.e., s.125-126.

⁴⁵⁰ a.g.e., s.126.

Yazarın “Köye Düşmüş”⁴⁵¹ isimli hikâyesinde iltimas ile memuriyet elde etmiş bir kişinin emekli olduktan sonra Anadolu’ya bir iş kurma amacıyla yerleşmesi; fakat Anadolu’da umduğunu bulamaması üzerine bir milletvekilinden yardım istemesi anlatılmaktadır.

Anadolu’ya çeşitli olumlu düşüncelerle gelip Anadolu’nun çoraklığı karşısında çaresiz kalan bu kişinin Anadolu’ya ve Anadolu insanına olan bakış açısı hikâyede eleştirilmektedir. 1. Dünya Savaşı’nda damatlarının asker olması sebebiyle onları güvenilir bir yere aldirmek için uğraşan bu kişinin Anadolu insanını küçümseyen tavrı dikkat çekicidir.

‘... “Bunlar, Anadolu çocukları değil, hepsi ana-baba yavrusu, kırdan, bayırdan harbetmeğe, boğuşmaya alışmamışlardır.” dedikse de kimse dinlemedi. Ne ise, gene sizden iyi olmasınlar, eş dost sayesinde İstanbul’a yerleştirdik...’⁴⁵²

Anadolu insanını beğenmeyen, küçümseyen bakış açısına sahip olan bu kişi yazar tarafından eleştirilirken onun Anadolu’da çaresiz bir şekilde kalması, iş kurma hayallerinden vazgeçmesi, parasız kalması ve milletvekilinden iş talebinde bulunacak durumda olması ironik bir şekilde ele alınır.

Hikâyede Anadolu insanının dünyasına yabancı olan, birtakım yanlış bilgilerle Anadolu insanına karşı önyargı sahibi memur tipleri eleştirilir.

“Bizim bildiğimiz, köy dediğin ağaçlık, çayır çimenlik olur. Bir yandan koyunlar meler, bir yandan kuşlar öter, köyün kenarındaki ağaçlık altında ihtiyarlar delikanlılara gazâlarını anlatır, yaralarını gösterir, kızlar testileri omzunda su almağa gelirler. Köyün hocası cihadın faziletinden bahseder, ahkâmı ahiretten nasihat eyler. Burada böyle şeyler ne gezer, efendim. Eğer efendimizin vakitleri olsaydı, köy dedikleri yeri zat-ı âlilerine gösterirdim. Şu sırtın arkasındadır. Numune için bir tek ağacı bile yoktur. Biz köylülerin yağ, bal, yumurta yediklerini biliriz, burada yağdan, yumurtadan geçtik, ekmeğe yüzüne hasret kaldık. Bunlar ekmeğe nedir, onu da bilmiyorlar, efendi. Yufka yiyorlar. Hali vakti yerinde olanlar, bazlama dedikleri hamuru yutarlar. Allah inandırısın beyefendi, bendeniz harp içinde yediğimiz vesika ekmeğine bile hasret kaldım. Böyle olduğunu bilseydim, buralara gelir miydim? ...”⁴⁵³

Yazarın “Akşam Yemeğinden Sonra”⁴⁵⁴ isimli hikâyesinde şirketlerden birinde komiser, bankalardan birinde de idare meclisi azası olan Lütfullah Bey’in bir kaza sonrasında halk ile ilgili düşünceleri eleştiri unsurudur.

⁴⁵¹ “Köye Düşmüş”, *Temiz Sevgiler*.

⁴⁵² a.g.e., s.65.

⁴⁵³ a.g.e., s.66-67.

⁴⁵⁴ “Akşam Yemeğinden Sonra”, *Kelepir*.

“- Vallahi, bendeniz şoförlere kabahat bulamıyorum. Herkes kendini korumalı değil mi? Haşa huzurunuzdan hayvan bile tehlike karşısında kendini koruyor. Hem o sakınmasa da kabahati yoktur, zira hayvandır. Hoş, bizim halkımızın çoğunun da, af buyurunuz, hayvandan kalır yeri yoktur ya! ...”⁴⁵⁵

Halkı küçümseyen ve insanları hayvan olarak değerlendiren Lütfullah Bey’in hikâyedeki tasviri, bulunduğu makamın gereklerini layıkıyla yerine getirmeyen bir kişi olduğunu gösterir.

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde yer alan memur ve bürokratlar fazla konuşan, bilge gibi davranan; fakat sadece laf kalabalığıyla yetinen, sorunlara somut çözümler getirmeyen kişilerdir. Fikirlerini süslü ifadelerle anlatarak amirlerinin dikkatini çekmek isteyen bu memur ve bürokratlar makam peşindedirler. Cahilliklerini süslü konuşmalarıyla ve amirlerine karşı itaatkâr üsluplarıyla gizlemeye çalışırlar. Sorunlar karşısında somut çözümler üretemeyen yönetici-yarı aydın bürokratlar halkı beğenmeyen ve onları küçümseyen bir tavır sergilerler.

Yazarın “Kuvvetli Hükümet”⁴⁵⁶ isimli hikâyesinde hükümetle ilgili çıkan dedikodulara çözüm getirmek için bir araya gelen partililer, milletvekilleri ve bakanlar uzun süren etkili ve süslü konuşmalara rağmen bir sonuca varamazlar. Konuşmalarıyla etkileyici olmak, gelecek vadeden bir makama ulaşabilmek için kendini göstermek peşinde olan bürokratlar halkın sorunlarına karşı kayıtsızdırlar. Hikâyede ayan azasından bir kişinin insanları küçümseyen tavrı eleştiri unsurudur.

‘Halk arasında dedikodular varmış! diye kanunlarımızla oynamak, hikmeti hükümete de muvafık düşmez. Bu halkın, sözüne, sazına, işine akıl ermez. Dünyada padişahların bile arkasından kılıç sallamışlardır. Âlemde, efkâr mütehâliftir. Halk şikâyet edegelmiş, edegider. Buna göre imali fikredip umûrunu tanzim edince hiç bir müşkilât kalmaz. Halk şikâyet ederse, ol bâptaki ahkâmı mahsusayı gözüne sokarsın, görür. Eğer mütenebbih olmazsa, “tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür” fetvasınca Bekirağa Bölüğü’ne gidince akli başına gelir. Hükümet aleyhine dil uzatmak ne demektir, anlar. Eğer ben, yanlış söylüyorsam burada hoca efendiler de var, onlar da ahkâmı şeriyeyi buyursunlar.’⁴⁵⁷

Halkın hükümeti eleştirmesi üzerine birtakım sorunlar için kanun çıkarmayı gereksiz gören ayan azası eleştiride bulunanların şiddet görmesi gerektiğini savunur. Görüşlerini en sonunda dinî hükümlerle de destekleyen ayan azası cahilce bir tutum içerisindedir.

⁴⁵⁵ a.g.e., s. 95.

⁴⁵⁶ “Kuvvetli Hükümet”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

⁴⁵⁷ a.g.e., s.136-137.

“Monte Nuvare Belediye Başkanı”⁴⁵⁸ isimli hikâyede bulunduğu makamdan ayrılmak istemeyen belediye başkanı halkın sorunlarına çözüm getirmek yerine parklar, bahçeler yaptırarak, heykeller diktirerek insanların gözünü boyamaya çalışır. Halkın ihtiyaçlarının farkında olmayan belediye başkanı hayatı çıkmaza sokan alt yapı çalışmalarını önemsemez.

“Ben göze görünmeyen yere para vermem. Bu şehrin yer altına gömecek tek Çentez’i yoktur.”⁴⁵⁹

Yaptığı gereksiz faaliyetlerden dolayı halkın tepkisiyle karşılaşan belediye başkanı makamını terk etmek zorunda kalır.

Yazarın “Mülâhazat Hanesi”⁴⁶⁰ isimli hikâyesinde yevmiyelerini haftalık yerine günlük isteyen işçilerin bu sorununun sorumluluk almak istemeyen müdür yardımcısı, müsteşar, bakan tarafından önemsenmeyişi eleştiri unsurudur. İşçilerin içinde bulunduğu durumu anlayıp soruna çözüm getirmekten ziyade bürokratik silsile içinde kalan memurlar, sorumluluktan kaçan bürokratlar halkı ve halkın sorunlarına kayıtsızdırlar.

Müsteşar, halk ile ilgili hiçbir şeyi normalde önemsemezken yanındaki kişilere çalışıyor görünmek için sorunla ilgili birkaç söz söylemek ister. Bu sözleri ise insanları küçümseyici niteliktedir. Halkı avam olarak nitelendirir ve şımartmamak gerektiğini düşünür.

“Yarım gündeliklerini de yarım gündelik isterlerse? Efendim? Ne yaparsınız! Avâm malûmuâlinizdir. Bunları şımartmağa gelmez. Bendenize kalırsa mantık-ı avâma göre keyfemâyeşâ tebdil etmiş oluruz. Mademki bir defa haftalık yazılmıştır, haftalık verilmelidir. Efendim? Sonra bir mesele kalıyor ki, o da, oradaki kuvvetin kifayet edip etmeyeceği meselesidir. Ben harb-ı darp umuruna vâkıf olmadığım için bu ciheti jandarma kumandanlığına havale etmelidir, derim. Jandarma ehaliye karşı satvet-i hükümeti muhafaza etsin, efendim?”⁴⁶¹

Müsteşar etkili konuşmaya çalışarak sözü uzatarak, durumu bürokratik bir silsile içine sokarak meselenin özünden uzaklaşır ve sorumluluk almaz. Dalkavuk davranışlar sergilemekten geri kalmayan müsteşar, durumu bakana bildirir. Konuyla yeterince ilgilenmeyen bakanın telgrafla sigara ağızlığını temizlemesi işçilerin sorunlarını önemsemediğini göstermektedir.

⁴⁵⁸ “Monte Nuvare Belediye Başkanı”, *İhtiyar Çilingir*.

⁴⁵⁹ a.g.e., s.80.

⁴⁶⁰ “Mülâhazat Hanesi”, *Temiz Sevgiler*.

⁴⁶¹ a.g.e., s.33.

Millî Mücadele Dönemi'nin halka nasıl yansıdığına ele alındığı “Çolak”⁴⁶² isimli hikâyede yazar bürokratların kendi görüş ve isteklerine göre hareket ettiğini, halkın isteklerini önemsemediğini yansıtmaktadır. Milli Mücadele Dönemi'nde içki yasağının çıkmasını dini öne sürüp kendi işlerini çevirmeye devam edenleri eleştirir.

‘Birçokları halkımızı olduğundan çok dinci sanırlar. Birtakımı da halkı dinci gösterip bundan faydalanmak isterler. “Halk bunu çeker mi? Halk şöyle olur mu? Böyle olur mu?” derler. Bu, halkı öne sürüp kendi sözlerini geçirmek içindir. Bunlar din işleri değildir. Bunlar dini öne sürüp kendi işlerini çevirmek içindir. Bu rakı yasağı da bu işlerden biridir. Rakı yasağı çıkınca yalnız hocalar kendi sözlerini geçirmiş oldular. Rakı da gene içildi. Rakıyı bırakmış olanlar bile, yeniden başladılar...’⁴⁶³

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde ele aldığı memur ve bürokrat tipleri halktan uzak olmaları yönüyle dikkati çekerler. Halkın sorunlarına ve isteklerine karşı kayıtsız bir tutum sergileyen memur ve bürokratlar insanların devlete, devletin kurumlarına güvenmemelerine sebep olurlar.

⁴⁶² “Çolak”, *Hava Parası*.

⁴⁶³ a.g.e., s. 79.

4.3. MEMURİYETE BAKIŞ

Memduh Şevket Esendal, hikâyelerinde memuriyet hayatını, memur ve bürokrat tiplerini eleştirel bir şekilde okuyucuya yansıtırken memuriyete dair farklı bakış açılarını da sunmuştur. Hikâyelerde halk muhatap olduğu memur ve bürokratlarla tecrübe ettiği olaylar neticesinde memuriyete dair olumlu ve olumsuz bakış açılarıyla ele alınır. Yazar, memuriyeti memur ve bürokratların gözünden de okuyucuya yansıtmıştır.

4.3.1.Halkın Memuriyete Bakışı

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde işlediği memuriyet hayatını, memur ve bürokrat tiplerini eleştirel bir üslupla ele alırken halkın memur, bürokrat ve memuriyete olan farklı bakış açılarını da çarpıcı örneklerle okuyucuya yansıtır.

Memur ve bürokratların kötü davranışlarına maruz kalan halk öncelikle devlete, devletin kurumlarına ve çalışanlarına karşı güven duygusunu yitirir. Sorunlarının olması halinde muhatap oldukları memurlara karşı itaatkâr, hakkını sorgulamayan, sorguladığı takdirde daha da kötü davranışlara maruz kalacağını düşünen insanlar korkaktırlar. Devlet, memur, hükümet kelimeleri insanlarda sorgusuz bir itaati meydana getirir.

Bazı insanlar işlerini hâlledebilmek için istemeyerek memurlara rüşvet verirken bazıları da memuriyette gelenekleşen işleyişe ayak uydurarak ve bundan da memnuniyet duyarak rüşvet verirler. İnsanlarda genel kanı, iltimas bulmadıkça ve rüşvet vermedikçe devlet kapısındaki işlerini göremeyecekleri yönündedir. Memuriyette her zaman yolsuzluk, rüşvet alma, adam kayırma olduğunu düşünen kişiler kendi sorunları olduğu zaman bu yollara başvurmaktan çekinmez. Yazar, memuriyette yolsuzluğu meydana getiren memur ve bürokrat tiplerini eleştirirken bir yandan da aslında sistemin mağduru olan fakat yolsuzluğu, rüşvet vermeyi kendi çıkarları için meşru gören insanları da eleştirir.

Memuriyette yolsuzluk yaparak makam elde eden, bulunduğu görevi kötüye kullanan, görev ihmalinde bulunan memur ve bürokratların çalışma koşullarına özenen insanlar memuriyeti önemli bulurlar.

Hikâyelerde halkın memuriyeti küçümsemediği bakış açısı da mevcuttur. Memurların geçim derdi yaşamaması halk nezdinde memuriyetin değersiz olduğu düşüncesini oluşturur. Özellikle yurt dışında öğrenim görenler, memuriyeti kendilerine layık görmezler.

İnsanlar tarafından memurluğun toplum içinde itibar unsuru olarak görüldüğü olumlu bakış açısı da ele alınmıştır. Özellikle maddi açıdan memuriyetin insanlara güven vermesi, emekli olana kadar çalışılabilecek bir istihdam alanı olması insanlarda memuriyete karşı olumlu bir bakış açısı oluşturur. Hikâyelerdeki “Memuriyete kapak atmak, devlet kapısında iş bulmak, devlete kapılanmak” ifadeleri de bu bakış açısını yansıtmakla birlikte tembellikle, görev ihmaliyle maddi kazanç elde etmeyi yansıtır.

Yazarın “İane”⁴⁶⁴ isimli hikâyesinde yanında kaçak işçi çalıştıran köylünün alacağı ceza karşısında ne yapacağını bilememesi ve çaresiz tavırları dikkat çekicidir. Köylü devlet ve devletin temsilcisi olan memur karşısında itaatkâr bir tutum sergiler.

“– Biz köylü adamlarız, konuşmayı bilmeyiz. Bir kusurumuz olursa görmeyiniz!”⁴⁶⁵

Asker kaçağı işçi çalıştırmak zorunda kalan köylü vereceği zahireyi de düşünerek işlediği suçtan uygun bir şekilde kurtulmak ister. Yüzbaşı ve şube reisinin yönlendirmesiyle rüşvet vermeye mecbur kalan köylü ceza almamak için bu durumu kabullenir. Köylüyü rüşvete zorlayan, köylünün sorunlarını düşünmeyen bu sistemin önemli parçaları olan memurlar ağır bir şekilde eleştirilmektedir.

“Çaya Giderken”⁴⁶⁶ isimli hikâyede memuriyetin toplum içinde itibar unsuru olduğu vurgulanır. Bir lise talebesinin katılacağı davette kalem-i mahsus müdürü olarak tanıtılmak istemesi memuriyetin toplum içindeki imtiyaz aracı olduğunu göstermektedir. Özellikle memuriyetteki yüksek makam elde etme arzusu bu durumu desteklemektedir.

Yazarın “Ölü”⁴⁶⁷ isimli hikâyesinde Avrupa’da tahsil görmüş, yaşadığı evlilikten dolayı borçlanan ve babasının mal varlığına göz diken mirasyedi heveslisi bir gence çalışması gerektiği dile getirildiğinde “– Ben aylıklı memur olmak için mi Avrupa’da tahsil ettim?”⁴⁶⁸ diyerek memuriyeti kendisine yakıştırmaz.

“Bir Karı Koca”⁴⁶⁹ hikâyesinde bir memurla evlilik yapan kadının eşinin iş ortamını beğenmemesi ve onunla anlaşamaması sebebiyle ondan ayrılmak isteyişi konu edilmektedir. Memuriyeti ve memur eşlerini küçümseyen, kendisini de amele eşi olarak gören genç kadın mutsuzdur.

⁴⁶⁴ “İane”, *Temiz Sevgiler*.

⁴⁶⁵ a.g.e., s.4.

⁴⁶⁶ “Çaya Giderken”, *Temiz Sevgiler*.

⁴⁶⁷ “Ölü”, *Temiz Sevgiler*.

⁴⁶⁸ a.g.e., s. 176.

⁴⁶⁹ “Bir Karı Koca”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

“Direktörün karısı azametli. Muhasebecinin karısı dedikoducu. Oradaki memur karıları içinde görüşecek kimse yok.”⁴⁷⁰

Memduh Şevket Esendal’ın “Karga Yavrusu”⁴⁷¹ isimli hikâyesinde karga yavrusu beslemek isteyen çocuğuna izin vermeyen nüfus kâtiplerinden Kadir Efendi, oğlunun kendisini dinlememesi üzerine onu bahçedeki bir ağaca bağlayıp bayılana kadar döver. Doktor çağırıldıklarında doktorun durumu hükümet yetkililerine bildireceğini söylemesi üzerine onu ikna eden aile çocuklarının şımarmasını engelleyemez. Hikâye halkın devlete bakışını yansıtmaya açısından önemlidir. Hükümet kelimesinin halk içindeki manası korkuyu beraberinde getirir.

Yazarın “Haşmet Gülkokan”⁴⁷² isimli hikâyesinde geçim sıkıntısı olan Haşmet Gülkokan isimli memurun manavdan istediklerini alamaması üzerine manavın memuriyet ile ilgili ifadeleri dikkat çekicidir. Manav sahibi, Haşmet Gülkokan’ı sıradan bir müşteri olarak görmez, memurlar onun gözünde itibar sahibi insanlardır. Memurların görevlerini kötüye kullanacağına inanır.

“Bugüne bugün sen de bir masa başında oturuyorsun. Sana da Devletten bir iş vermişler. İstersen herifleri karşına diker, iki gün oynatırsın.”⁴⁷³

Memuriyeti önemli bir mevki olarak gören satıcı, Haşmet Gülkokan’ın geçim sıkıntısı içerisinde olduğunu farkında değildir. Toplumun gözündeki memuriyet itibarına layık olmayan maaşlarla geçinmek zorunda kalan memurların durumu da hikâyede ayrı bir eleştiri unsurudur.

Hikâyede memuriyete farklı bir bakış açısı da Haşmet Gülkokan’ın yolda karşılaştığı ve arkadaşını soran, tehlikeli olduğunu düşündüğü kişilerden gelir. Bu kişilerin arkadaşıyla bir işi olmayacağını düşünen, arkadaşının bir memur olduğunu dile getiren Haşmet Gülkokan’a “– Memur olmayın... Biz onunla iş yaparız.”⁴⁷⁴ diyerek memurlara yönelik küçümseyici bakış açılarını yansıtır.

Yazarın “Sayı Mı Yazı Mı?”⁴⁷⁵ isimli hikâyesinde bir hukuk öğrencisinin doktorla evlenmek isteği, bunun için de çeşitli oyunlara başvurması ele alınmaktadır. Doktorla yapılacak bir evliliğin önemli bir itibar aracı olduğu düşüncesi halkın memuriyete bakışını yansıtmaya açısından önemlidir.

⁴⁷⁰ a.g.e., s.33.

⁴⁷¹ “Karga Yavrusu”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

⁴⁷² “Haşmet Gülkokan”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

⁴⁷³ a.g.e., s.58-59.

⁴⁷⁴ a.g.e., s.60.

⁴⁷⁵ “Sayı Mı Yazı Mı?”, *Veysel Çavuş*.

“Bir Genç”⁴⁷⁶ isimli hikâyede askerliğe ve hariciye memurluğuna karşı sergilenen iki farklı bakış açısı ele alınır. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden bir gencin hangi memurluğu seçeceğine yönelik olan bir konuşmada yakını onun önemli bir tahsil gördüğü için hariciye memurluğu yapmasını ister. Asker olmak isteyen gence yakını “– Asker olacaktın da Galatasaray’ı bitirmeye ne lüzum vardı?”⁴⁷⁷ diyerek askerliğin itibarının düşük olduğuna inanır.

Toplumda memuriyetin iltimasla kolay elde edilebilir bir makam olduğu bakış açısının eleştirildiği “Bir Genç Efendinin Defterinden”⁴⁷⁸ isimli hikâyede askere gitmemek için bir annenin çeşitli iltimaslarla oğlunun bir memuriyete yerleştirilmesi anlatılır. Annenin böyle bir tavır sergilemesindeki en önemli sebep ise ailede askere giden kişilerin yaralanması ve şehit olmasıdır. Gencin ifadeleri memuriyet elde etmede imtiyaz sahibi kişilerle irtibata geçmenin önemli olduğunu gösterir.

“Ben de gidecektim ya! Bizim valdenin ısrarı... Öteye beriye gitti, yalvardı, yakardı. Bir Nezârette tercümanlıkla yakayı kurtardık.”⁴⁷⁹

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde iltimasla ya da imtiyaz sahibi kişiler aracılığıyla şahsi menfaatleri için beklenti içerisinde olan insanları eleştirirken bu duruma imkân tanıyan amir, memur ve bürokratların davranışlarına da dikkati çeker. Olumsuz bir işleyişe sahip olan memuriyet; bürokrat, amir ve memurlardan hizmet edilen halka kadar herkes bu olumsuz işleyişin bir parçası olarak hikâyelerde okuyucunun karşısına çıkar.

Yazarın “Banka Müdürüne Mektup”⁴⁸⁰ isimli hikâyesinde borçlarından dolayı zor durumda kalan Sabri Efendi’nin banka müdürüne karşı valinin kendisine referans olmasını istemesi halkın memuriyetin işleyişine karşı olan sağlıksız bakış açısını göstermesi açısından önemlidir. Şahsi çıkarları gözetme anlayışı halkı yolsuzluğa iter. Eski müdürle işlerini bir şekilde yoluna koyan Sabri Efendi, yeni müdür karşısında çaresizdir. Onunla irtibata geçilmesi için iltimas arayan Sabri Efendi için uyulması gereken kanunlar önemli değildir, müdürü ancak resmî kimliği olan bir kişinin ikna edebileceğini düşünür.

⁴⁷⁶ “Bir Genç”, *Veysel Çavuş*.

⁴⁷⁷ a.g.e., s. 132.

⁴⁷⁸ “Bir Genç Efendi’nin Defterinden”, *Veysel Çavuş*.

⁴⁷⁹ a.g.e., s.38.

⁴⁸⁰ “Banka Müdürüne Mektup”, *Mutlu Bir Son*.

“Sen bu işi valiye söyletemez misin? Ona resmi bir adam söylese yapar. Siz bir mektup yazsanız, gene yapar.”⁴⁸¹

Memduh Şevket Esendal halkın memuriyete olan olumsuz bakış açısını “İltimas”⁴⁸² isimli hikâyesinde bürokratik çarpıklıklar ile birlikte ele alır. Memuriyette adam kayırma halkın devlete ve kurumlarına duyduğu güveni ortadan kaldırır. Çocuğunu okula kaydettirmek isteyen babanın okuldan bir bilgi almadan iltimas ile çocuğunu kaydettirebileceğine inanması memuriyette iltimasın halk arasında meşru bir hâl aldığına göstergesidir. Memuriyetteki olumsuz işleyişin farkında olan insanlar mecburen illegal yollar ararlar.

İşlerini kanuni yoldan halledemeyen kişilerin ağlayarak ve yalvararak birtakım iltimasla sorunları çözmeleri memuriyetteki aksaklıkları göstermektedir. Evini yükseltmek isteyen bir kadının kanunen uygun olmayan bir durumu ağlayarak istemesinin eleştirildiği “Bayan İçtürk”⁴⁸³ isimli hikâyede kadının ifadeleri halkın memuriyete bakışını yansıtmaktadır.

“Benim haddim değil sizin huzurunuzda söz söylemek. Ancak bugüne bugün büyüğümüz sizsiniz. Biz derdimizi kime söyleyelim?”⁴⁸⁴

“Karşılık”⁴⁸⁵ isimli hikâyede genç bir kızın mektuplaştığı arkadaşıyla ilgili ailesinin düşünceleri halkın memuriyete bakış açısını yansıtmaya açısından önemlidir. Genç kızın mektuplaştığı gencin memuriyet açısından ümit vadetmesi, makamının getireceği imtiyazlar ve zengin bir hayatın müjdecisi olması halkın memuriyete bakışını yansıtmaktadır. Hikâyede bakan olacağı konuşulan gencin bakan olduğu takdirde “yağlı kuyruk” benzetmesiyle haklı kazanç elde etmeyeceğine yönelik bir düşünce ortaya çıkmıştır.

“Hımmm, dedi, yağlı kuyruk... Bakanlığı söyleniyor. Bizim kapıya da otomobil yanaşacak desenize!”⁴⁸⁶

Memduh Şevket Esendal’ın “Yol Ve Işık Birliği”⁴⁸⁷ isimli hikâyesinde zengin bir ailenin kızı olan, idealleri uğrunda Ankara’da öğretmenlik yapan Berrin’in babasının öğretmen ve fakir olması sebebiyle Hasan Yılmaz ile evlenmesine izin vermemesi konu

481 a.g.e., s.19.

482 “İltimas”, *Mutlu Bir Son*.

483 “Bayan İçtürk”, *Mutlu Bir Son*.

484 a.g.e., s.131.

485 “Karşılık”, *Güllüce Bağları Yolunda*.

486 a.g.e., s. 117.

487 “Yol ve Işık Birliği”, *Güllüce Bağları Yolunda*.

edilir. Hikâyede “öğretmen parçası” şeklinde tasvir edilen Hasan Yılmaz halkın memuriyete olan küçümseyici bakış açısını yansıtmaktadır.

Memduh Şevket Esendal memuriyette görevini kötüye kullanan memurların varlığının halkın devletin kurumlarına duyduğu güveni azalttığını vurgular ve insanlarda memuriyette suiistimallerin olduğu inancını meydana getirdiğini hikâyelerinde yansıtır. İnsanların kışkırtıcı ve yaygaracı tavırlarını; suiistimallerle, imtiyazlarla işlerini halledebilecekleri düşüncesini de eleştirir.

“Asılsız Bir Sözün Esası”⁴⁸⁸ isimli hikâyede eniştesinin hapishaneye girmesinden sonra ablasının ve yeğenlerinin aç kalmasından devleti sorumlu tutan ve validen eniştesinin çıkarılmasını talep eden gencin rüşvet ve iltimas bulma mücadelesi anlatılmaktadır. Halkın kışkırtmasıyla valiye ‘– Ben herkese sordum, bana “para dökersen kurtarırısın” dediler!’⁴⁸⁹ şeklinde konuşması halkın memuriyete olan güvensiz bakışını yansıtırken kuralları önemsememe de eleştirilir. Devletin ablasına ve çocuklarına bakmasının gerektiğini savunan genç, vali tarafından ikna edilemeyince sorunu rüşvet yoluyla çözmek için uğraşır. Halkın kışkırtıcı tavırları iltimas ve rüşvet ile eniştesinin hapishaneden kurtulacağı yönündedir. Geçmişte yaşanan olaylardan örnek verirler.

“– Aldırmazlar ya! Tarafın yoksa, paran yoksa, sana hapisten adam mı verirler! Sana yolda o herif anlattı ya! Sen dinlemedin.”⁴⁹⁰

Yazarın “Düğün Dönüşü”⁴⁹¹ isimli hikâyesinde sokakta düşen bir sarhoşun gözünden memuriyete bakış ele alınır. Belediyenin faaliyetlerini eleştiren Saatçi Rifat Efendi belediye reisinin görevini suiistimal ettiğine, yolsuzluk yaptığına inanır. Yazarın bir sarhoşun gözünden yansıttığı memuriyete bakış, gerçekçi özelliğini tartışılır kılmakla birlikte bilinçaltını yansıtmaması, memuriyete dair toplumdaki genel kanıyı göstermesi açısından önemlidir.

“– Hani ulan Belediyenin kandili! Kahpe Belediye Reisi, al oğlum paraları ye! Sarhoşlar batsın çamura, sen bak keyfine... Herif ömründe bir gün sarhoş olmamış ki... Müftü oğlundan belediye reisi yaparsan böyle olur...”⁴⁹²

⁴⁸⁸ “Asılsız Bir Sözün Esası”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

⁴⁸⁹ a.g.e., s.165.

⁴⁹⁰ a.g.e., s.167.

⁴⁹¹ “Düğün Dönüşü”, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*.

⁴⁹² a.g.e., s.181.

“Demokratik Seçimler”⁴⁹³ isimli hikâyede seçilmeme ihtimalini düşünerek zıt görüşlere sahip farklı iki partiden milletvekilliği için adaylığını koyan İhsan’ın makam elde etme yolundaki mücadelesi anlatılır. Milletvekili olmak için hatırı sayılır kişilerden imtiyaz elde etme girişimlerinde bulunan, rüşvet vermekten çekinmeyen, liyakatsiz bir kişinin memuriyeti şahsi menfaatlerine uygun bir makam olarak görmesini yazar eleştirmektedir.

Yazarın “Gödeli Mehmet”⁴⁹⁴ isimli hikâyesinde bozulan esnaflık geleneği ele alınmıştır. Esnafların yaşadığı birtakım sorunlara karşı kayıtsız bir tavır sergileyen esnaf ağalarının haksızlıklara ve yolsuzluklara göz yummaları devlet otoritesinin boşluğundan kaynaklanır. Tahsildarlık görevini alan esnaf ağalarının diğer esnaf üzerinde baskı oluşturması esnafın haklarını savunamamasına sebep olur. Halkın “...hükümet de tahsildarlık demiş, kendi kuvvetini bunların eline bırakmış!..”⁴⁹⁵ ve “...Devlet tahsildarlığını onların eline bırakmış, bir şey desen tez elden bir kulp takar, kayığını bağlar, yolsuz ederler, nöbet vermezler.”⁴⁹⁶ ifadeleri devlete olan güveni ortadan kaldırmakla birlikte, devletin esnaflık geleneğindeki yozlaşmalara, loncalardaki usulsüzlüklere kayıtsız kaldığını göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal “Buğday Almaya köye Gitmiştik”⁴⁹⁷ isimli hikâyesinde halkın devlete güvenmeyişi ele alınmaktadır. Zahire için iâşe** adı altında köylüden para karşılığında buğday almak için görevlendirilen memurun isteğini gerçekleştirmeyen köylüler, büyük bir emek neticesinde yetiştirdikleri ürünleri para karşılığında sattıkları takdirde kendilerinin zor duruma düşeceklerini bilerek memura direnirler. Memur jandarma kuvvetlerini çağırmakla halkı tehdit eder.

“– Ben bileydim köyünüze kadar gelmezdim. Candarmayı yollar kuyudan çıkartıp getirtirdim...”⁴⁹⁸

Memurun tehdidini umursamayan halk devleti temsil eden herkese karşı önyargılı ve tedbirlidir.

⁴⁹³ “Demokratik Seçimler”, *Gödeli Mehmet*.

⁴⁹⁴ “Gödeli Mehmet”, *Gödeli Mehmet*.

⁴⁹⁵ a.g.e., s.15.

⁴⁹⁶ a.g.e., s. 14-15.

⁴⁹⁷ “Buğday Almaya Köye Gitmiştik”, *Bir Kucak Çiçek*. (Memduh Şevket Esendal’ın eski harflerle yazdığı bitirilmemiş bir hikâyesidir.)

** iâşe: yedirip içirme, besleme, bakma. *Türkçe Sözlük*, AKDITYK, s.1031.

⁴⁹⁸ a.g.e., s.180.

“– Biz candarmanın da kolayını biliriz, diye cevap verdi. Sen kendin zahmet çekme, onu gönderseydin daha iyi ederdin.”⁴⁹⁹

Devletin otoritesini yansıtan memur ve jandarmanın halk tarafından önemsenmeyişi dikkat çekicidir. Köylünün içinde olduğu zor durumu değerlendirmeden işe toplanması köylüyü sıkıntıya sokmakta ve devlete duyduğu güveni zedelemektedir.

“Bizim Nesibe”⁵⁰⁰ isimli hikâyede şahsi menfaatlerini düşünen kişilerin memuriyete bakışı eleştirilir. Hikâyede besleme olan Nesibe isimli bir kızın halkın dini duygularını istismar ederek para kazanan bir dilenciyle evlenmesi, daha sonradan bu dilencinin polisler tarafından alıkonması anlatılır. Besleme olan evin oğlundan eşi için yardım isteyen Nesibe’nin ifadeleri memuriyetin sağlıklı işleyişini yansıtmaktayken insanların şahsi menfaatleri için usulsüzlük yapmayı ve imtiyaz kullanmayı uygun görmeleri eleştirilmektedir. Memuriyette meydana gelen usulsüzlükler halkı rahatsız etmez, bu usulsüzlükleri kendileri için de bir hak olarak görürler.

“– Aman küçük bey, ne olursa sizden olur, bizimkini “üfürükçü” diye alıp götürdüler, mahkemeye verip süreceklermiş; sizin tanıdıklarınız çoktur. Bir telefon etseniz bırakırlar diyorlar...”⁵⁰¹

Memduh Şevket Esendal’ın halkın memura ve memuriyete olan olumsuz bakış açısını yansıttığı “İstasyon Yolu”⁵⁰² isimli hikâyesinde vesikaların gidecekleri yer yazmadığı için istasyona gitmek isteyen yolculara izin vermemesi anlatılmaktadır. Polisin tavrı karşısında sorunu rüşvetle çözmek isteyen yolculardan birinin ifadeleri memurlara karşı olan olumsuz bakış açısını yansıtmaktadır.

“– Bu hayvan para almaz.”, “Benim bildiğim, para almaz. Bundan evvel biri vardı, iyi idi. İş gördü. Onu istasyona koymuşlar. Bu hırtı yerine getirmişler. Bununla iş olmaz.”⁵⁰³

Görevini yapmaya çalışan memurun rüşvet almaması takdir edilmesi gereken bir davranışken halkın bunu olumsuz bir durum olarak değerlendirmesi ve argo ifadelerle memuru eleştirmesi dikkat çekicidir. Yolcuların kendilerini zor duruma sokan bir durum karşısında çıkarlarını düşünerek hareket etmeleri eleştirilir. İnsanların bu düşünce tarzında bürokrasinin işlevsiz kuralları ve ağır işleminin etkisi olmakla birlikte rüşvet alan memurların varlığı onların bu davranışını açıklayan diğer bir sebep olarak okuyucunun karşısına çıkar.

⁴⁹⁹ a.g.e., s.180.

⁵⁰⁰ “Bizim Nesibe”, *Bizim Nesibe*.

⁵⁰¹ a.g.e., s.18.

⁵⁰² “İstasyon Yolu”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

⁵⁰³ a.g.e., s.125.

Memduh Şevket Esendal “Hanife”⁵⁰⁴ isimli hikâyesinde köylüden vergi toplama usulünü eleştirel bir şekilde ele almaktadır. Halkın sorunlarının farkında olmayan devlet yetkilileri, iltizam sisteminde devletin otorite boşluğu, birtakım imtiyaz sahiplerinin köylü üzerindeki baskısı ve köylünün devlete duyduğu güven sorunu hikâyenin dikkat çekici unsurlarıdır.

Uygulanan iltizam sisteminde köylüden vergi toplayan mültezimler bu iş için subaşları görevlendirir. Hikâyede acımasız ve sorunlu hayatlar yaşayan ahlaki değerlerden yoksun subaşları eleştirilmektedir. Subaşı ve mültezimlerden devamlı ektiği ekini kaçırmak isteyen, bazen de çalan köylüler devlete karşı güvensizlik duyarlar. Hikâyede kasabanın zengini hâline gelen aşar vergilerini toplayan Dursun Efendi’nin sebep göstermeksizin işçi çıkarması, suç işleyen bir kişiyi koruması güven vermeyen bir kişi olduğunu göstermektedir.

Yazarın “Bozdayı”⁵⁰⁵ isimli hikâyesinde dağ köylerinden birinde yaşayan Bozdayı isimli bir ihtiyarın eşiyle birlikte öldürülmesinin ardından gerçekleştirilen sağlıksız bir soruşturma ve sorumlular eleştirilmektedir. İnsanların can ve mal güvenliğini sağlayamayan yetkililerin birçok kişinin ölmesini engelleyememesi, kontrolü kaybetmesi, jandarma kuvvetlerinin yapılan ihbarları değerlendirmemesi; memuriyetteki zafiyeti, sorumlu amir ve memurların liyakatsizliğini, devletin otorite boşluğunu yansıtmaktadır. Yapılan soruşturmada beyler ve ağaların imtiyaz göstermeleri, birtakım kişileri dağa göndermeleri ve korumaları, kendilerine göre hüküm vermeleri hükümetin ve yetkililerin nüfuzundaki zayıflığı göstermektedir. Katillerin bulunamaması ve soruşturma esnasında birçok kişinin ölümü halkın devlete, devletin kurumlarına ve memurlarına güven duymamasına neden olmuştur.

Bozdayı’nın küçük oğlu olan Ali’nin anne ve babasının intikamını kendisinin almak isteği, dağa çıkarak resmî düzene karşı tavır sergilemesi, hükümetin Allah’ın dağına erişemeyeceğini düşünmesi insanların hükümete duyduğu güvensizliği yansıtır. Özellikle şüpheli olan kişilerin hapisshaneden hemen çıkmaları herkeste bu kişilerin hükümette tanıdıklarının olduğuna yönelik bir fikir oluşturur. Bu durum memuriyetteki zafiyetlerin halk üzerinde olumsuz bir intiba bıraktığının göstergesidir.

⁵⁰⁴ “Hanife”, *Kelepir*.

⁵⁰⁵ “Bozdayı”, *İhtiyar Çilingir*.

Memduh Şevket Esendal “İşin Dibi Bozulmuş”⁵⁰⁶ isimli hikâyesinde köylülerin hayatını olumsuz anlamda etkileyen eşkıyalar konu edilmektedir. Korkusuz kötü davranışlarla dikkati çeken eşkıyalara karşı bir yaptırım uygulamayan yetkililer yaşanan olaylara karşı kayıtsız bir tutum içindedirler.

Eşkıyaların yaptığı zulümler karşısında ilçede olan yirmi beş yaşlı jandarmadan oluşan kuvvet, olayları kontrol altına alacak nitelikte değildir. Özellikle kurnaz tavırlarıyla dikkati çeken Yüzbaşı Dindin Hüseyin Ağa'nın işini gereği gibi yapmaması, sorumsuzluk göstermesi, asayişin devamlı iyi olduğunu söylemesi sorumluluk almak istemediğini göstermekle birlikte yazdığı şikâyetlerin karşılığının gelmemesi bürokrasinin sağlıklı işleyişini göstermektedir. Teğmen Abdullah Ağa ile başcavuşun eşkıyalar yerine masum insanları korkutup cezalandırması dikkat çekicidir. Bu durum halkın devlete, devletin kurumlarına, amir ve memurlarına inanmadığını gösterir. Kasabada tekrar eşkıyaların köylüleri kaçırma girişiminde bulunmaları üzerine halkın jandarma güçlerinin bu durumla ilgilenmemeleri sebebiyle kaymakama şikâyette bulunmaları önemlidir. Kaymakamdan olumlu bir yanıt alamayan insanların valiye başvurmaları, valinin durumu mutasarrıfa bildirmesi, mutasarrıfın konuyu ilçeye havale etmesi gibi bürokratik silsile arasında kalan insanlar zor durumlar yaşar. Bürokrasi içerisinde devlete ve devletin kurumlarına, memurlara, bürokratlara karşı güvenlerini kaybeden insanlar en sonunda kendilerini eşkıyalardan korumak için onlara yardım etme yolunu seçmek zorunda kalırlar.

Kendini korumak için eşkıyalara yardım eden Deli Mustafa isimli kişinin jandarma tarafından sorguya çekilmesi üzerine kendilerine zarar vermemeleri için eşkıyalara yardım ettiğini ifade eder ve jandarmaya duyduğu güvensizliği de belirtir. “Candarma olun da gelin tutun!”⁵⁰⁷ Eşkıyaları yakalamak için Deli Mustafa'dan jandarmaların yararlanması üzerine eşkıyalar Deli Mustafa'yı daha sonra cezalandırırlar. Bu da halkın gerektiği gibi korunamadığını göstermektedir.

Halkın sorunlarını önemsemeyen bürokrat ve memurların makamlarını tehlikeye sokacak bir durum ile karşılaştıklarında telaşlı, çalışkan ve sorunu çözmek için çaba göstermeleri dikkat çekicidir. Eşkıyaların Avrupa trenini durdurup birini alıkoymaları üzerine tüm bürokrat ve memurlar sorumluluktan korkarak makamlarını kurtarmanın yolunu seçerler.

⁵⁰⁶ “İşin Dibi Bozulmuş”, *Bir Kucak Çiçek*.

⁵⁰⁷ a.g.e., s.130.

Mesleki yetersizliği olan memur ve bürokratların görevde olması, bürokratik silsile içinde işlerin işlevsiz bir hâle gelmesi, memur ve bürokratların sorumluluktan kaçarak sorunları çözmeyişleri, güvenliği sağlayacak güçlerin yeteri donanımda olmaması halkı sorunlarıyla yalnız bırakırken insanların devlete, memurlara olan inancını kaybettirir.

Yazarın “Randıman”⁵⁰⁸ isimli hikâyesinde küçük inşaat işleriyle uğraşıp sermaye oluşturduktan sonra herkesi küçümseyen tavırlar sergileyen, iş beğenmeyen Hasan’ın inşaat işlerinde devlete bakışını yansıtan ifadeleri önemlidir. Randımansız işleri kabul etmeyen Hasan iyi işler çıkardığını devletin yapamadığını dile getirir.

“Bak biz oraya bir köprü kurduk, Devlet öyle randımanlı köprü kurabilir mi?”⁵⁰⁹

Yazarın “Yurda Dönüş”⁵¹⁰ isimli hikâyesinde uzun süre yurt dışında kalmış bir doktor, gümrükte karşılaştığı işini layıkıyla yapan kadın memur karşısında eski memurları düşünüp onları anması, kadınları memuriyete yakıştırmaması eleştirilir. Doktor rüşvet alıp işleri kolaylaştıran eski memurların olmayışına üzülür.

“Ben o eski gümrükçüleri, eski polisleri düşünerek gelmişim. Nerede o eski gümrükçüler, o eski polisler!... İnanınız o herifleri aradım. Nerede o su kabağı kafalı, o eğri büğrü suratlı, o göbeğinden bir düğmesi iliklenmiş, üzölmüş yıpranmış ceketli, dizleri çıkmış pantolonlu, çiçekli yün çoraplı, kafasında kasketi geriye itilmiş, ağlamış suratlı herif. Kaşlarını kaldırıp “Beyefendi, biz de çoluk çocuk besliyoruz, bize de yazıktır!” diyen o zavallı...”⁵¹¹

Yurt dışındayken Anadolu’da yapılan tüm değişikliklere, halk evlerinin kurulmasına, kadınların memurluk yapmasına şaşırarak doktor değişiklikleri anlamsız bulur. Özellikle kadın memurların varlığı onu rahatsız eder.

“İlkin hükümet ortadan silinmiş. Yurdumuza giren adamın karşısına bir kız çıkıyor! Bir kız ve köylüler. Bunların devletimiz polisi ve gümrükçüsü olduğuna gelenleri inandırmak için andiyecek bir adam gerek! Eskiler pistiler, biçimsiz, kılıksızdılar ama erkekteler. Bir ir polis, bir asker vardı. Bunların kılıkları bozursa düzeltilirdi. Erkek işlerinde kadınları kullanıp ev hizmetlerini erkeklere mi bırakacağız? Bilmem, kendimi çok haklı buluyorum.”⁵¹²

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinde halkın memuriyete karşı farklı bakış açıları vardır. İnsanlar memuriyeti toplum içerisinde önemli bir makam unsuru olarak görür. Halkın gözünde memur ve bürokrat; devleti temsil eden, korkulan ve saygı

⁵⁰⁸ “Randıman”, *Hava Parası*.

⁵⁰⁹ a.g.e., s.152.

⁵¹⁰ “Yurda Dönüş”, *Gödeli Mehmet*.

⁵¹¹ a.g.e., s.159.

⁵¹² a.g.e., s.166.

duyulan kişilerdir. Farklı bir bakış açısı da çeşitli yolsuzlukların döndüğü memuriyet hayatında insanların şahsi işlerini birtakım iltimas ve rüşvet aracılığıyla yaptırabileceği görüşüdür.

4.3.2. Memur ve Bürokratların Memuriyete Bakışı

Memduh Şevket Esendal, memur ve bürokratların memuriyete olan bakış açılarını yolsuzluk yapmaları, liyakatsiz olmaları, makam hırsı taşımaları, şekilci bir zihniyetle görevlerini yerine getirmeleri, idare-i maslahatçı olmaları gibi çeşitli açılardan hikâyelerinde ele almıştır.

Memurlar için memuriyet; güven veren, geleceği sağlamlaştıran, düzenli geliri olan bir istihdam alanıdır. Görev ihmali, suiistimal, yolsuzluk için makam elde etmek isteyen memur ve bürokratlar makamlarının getirdiği imtiyazları kaybetmezler. Bunun için de sorumluluk almaktan korkarak idare-i maslahatçı bir tavır sergilerler.

Memur ve bürokratlar için görevinden ayrılma ihtimali onları korkutur. Amir memur ilişkilerindeki dalkavukluk, kurulan samimiyetsiz ilişkiler makam elde etmek ya da bulunduğu makamı kaybetmemek içindir.

Yazarın “Uğursuzluk”⁵¹³ isimli hikâyesinde küçük memur tipinin kullandığı bürokratik dil, amirleriyle olan ilişkileri memuriyete olan ihtiyacını, görevini kaybetme endişesini yansıtmaktadır.

Hikâyede memuriyet ahlakı ve memuriyet geleneği Hayri Efendi'nin amiri olan müdürün şu sözleriyle yansıtılır:

“– Sinek bir şey değil, fakat mide bulandırır. Bunun bugün elbette bir ehemmiyeti yok; fakat yarın mühim bir şey de olabilir. Ve o zaman ne derseler hakları var. Asıl lakırdının ağırını size değil, bana söylüyorlar. Adama zaten bir şey söylemek lazım değil, mahkûm ederler. Devlet memuriyetidir bu, şakaya gelmez.”⁵¹⁴

Hayri Efendi'nin yanlış anlamaya dayalı hatasını müdür memuriyet ahlakına ve memuriyet geleneğine yakıştırmaz. Memurlar arasında memuriyetin sorgulanmaz kuralları hata götürmez niteliktedir. Yanlışın niteliğinden ziyade yapılmaması önemlidir. Memuriyet, devleti temsil eder ve ciddiyetsizliğe kesinlikle yer yoktur. Memuriyette hata yapmanın şakaya alınacak bir durum olmaması, memurların ve sorumlu amirlerin her an teftiş geçirme ya da görevden uzaklaştırma tehdidi altında olduklarını göstermektedir.

⁵¹³ “Uğursuzluk”, *Ev Ona Yakıştı*.

⁵¹⁴ a.g.e., s.12.

Müdür, Hayri Efendi'nin yanlışından dolayı müsteşar tarafından azarlamıştır. Bunun üzerine müdür, memuriyet geleneğindeki önemli bir ayrıntı olan amire karşı mahcup düşmemek, yapılan hatada amirine zarar vermemek olduğunu vurgular.

“– Ben de sizin gibi mâdûn oldum. Fakat hayatta bir defa âmirlerime söz getirecek harekette bulunmadım. Bizim bildiğimiz memuriyet böyledir, arkadaşlık böyledir.”⁵¹⁵

Dairede amirlerine ve memur arkadaşları karşısında mahcubiyet duyan Hayri Efendi hatasını telafi etme yolları dener. Görevini kaybetmek kadar itibardan da düşmeye üzülen Hayri Efendi memuriyete farklı bir anlam yükler. Onun için önemli olan kaybettiği itibarını kazanmaktır.

“...âmirlerine sadakat ve merbutiyetini gösterecek, müsteşar onu taltif edecek, sonra kaleme gelip arkadaşlarının nezdinde de beraat eylemiş olacaktı. Bu çareyi düşünebildiğine çok memnun oldu.”⁵¹⁶

Memuriyetini kaybetmekten korkan memur tipinin ele alındığı “Rüya Nasıl Çıktı”⁵¹⁷ isimli hikâyede gördüğü rüyanın kendisine uğursuzluk getireceğinden korkan memurun aklına ilk olarak posta dairesinin kapısını kilitleyip kilitlemediğinin gelmesi memuriyetine olan bağlılığını ve onu kaybetme korkusunu göstermektedir.

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde ele aldığı bürokrat tipleri ise memuriyeti imtiyaz unsuru olarak görürler. Makamının getirilerini şahsi çıkarları için kullanan bürokratlar makamlarını kaybetmemek için elinden geleni yaparlar.

“Geçmiş Günler”⁵¹⁸ isimli hikâyede memuriyetteki yolsuzlukları anlatan bakan, memuriyette iltimasın da olduğunu vurgulayarak yaşlı bütün memur ve bürokratların meslekten atılmaları gerektiğini yerlerine gençlerin gelmesi gerektiğini ama kimsenin bunu kabul etmeyeceğini dile getirince söylediklerinin sadrazama yetiştirileceğinden korkar. Hikâyede memuriyetteki birtakım yanlışları söylemenin görevden ayrılmak sonucunu oluşturacağına vurgulandığı hikâyede makamını kaybetmemek için yanlışlara göz yumulduğu yansıtılmaktadır.

“Yeni Nâzır olmuşsun, yerini ısıtmaya bakacaksın, yüzyıllardır düzelmemiş işleri düzeltecek değilsin ya!”⁵¹⁹

⁵¹⁵ a.g.e., s.12.

⁵¹⁶ a.g.e., s. 13.

⁵¹⁷ “Rüya Nasıl Çıktı”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

⁵¹⁸ “Geçmiş Günler”, *Bir Kucak çiçek*.

⁵¹⁹ a.g.e., s.36.

Memduh Şevket Esendal, memuriyeti tembellik olarak gören memurları eleştirir. “Çamur Ahmet’in Çıkışları”⁵²⁰ isimli hikâyede öğretmenlik yapan Ahmet öğretmenliği kendisi için zahmetli bir alan olarak görür ve daha az çalışıp daha çok kazanacağı bir memuriyet ister.

“Eğer bana yağlıca, yumuşakça bir ekmecek istiyorsanız, orada iş az, parası çok bir kaleme bir iş verin, bu veletlerle boğuşup yorulmaktan kurtulayım! Yumuşak paraları alır, ziftlenir, uyuklarım...”⁵²¹

Memuriyetteki olumsuz işleyişin düzelmeyeceğine dair düşünce memurlar ve bürokratlar arasında yaygındır. “Müfettişe Oyun”⁵²² isimli hikâyede sorunların çözülmeyeceğine inanan memur ve bürokratlar, bireysel bir mücadele göstermeyi anlamsız bulur. Özellikle sorumlu mevkide bulunan bürokratlar umursamaz tavırlar sergiler. Bir müfettişin görevinde başarılı olmadığı gerekçesiyle görev değişikliği yapmanın gerekli olduğunu bakana izah eden amirin telaşını bakan anlamsız bulur.

“– Olgun adam olarak kimi bulacaksınız! Olgun adam da gelse kuş mu konduracak!...”⁵²³

Yazar “Gurbet Ellerde”⁵²⁴ isimli hikâyesinde memuriyeti ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Ele alınan memur ve bürokrat tipi memuriyetteki yolsuzlukların, iltimasların, makam hırsının, liyakatsizliğin özeti niteliğinde olan tasvir etkileyicidir. Memduh Şevket Esendal memuriyeti şahsi çıkarları için bir kapı olarak gören memur ve bürokratları eleştirirken onların emekli olduklarında dahi iltimasla bir yere gelebilmelerini sağlayan sistemi de eleştirir. Tembelliğinin izlerinin bedenlerine de yansıdığı ve olumsuz özelliklerle tasvir edilen bu kişiler memurluğu keyif sürecekleri bir yer olarak nitelendirirler.

“Enseleri yağlı, kulaklarının içi kıllanmış, karınları irileşmiş, gözleri içmekten fener gibi yanan, burunları kızarmış yahut morarmış, kafaları dazlaklaşmış, emekliye çıktıktan sonra adam kıtlığında gene işe alınmış, bu bucakta bir günlük beylik beyliktir, deyip oturan adamlarız.”⁵²⁵

Yazarın “Otomobilin Hızı”⁵²⁶ isimli hikâyesinde amirinin haksız eleştirileri karşısında işini kaybetme korkusuyla müfettiş sessiz kalmayı tercih eder. Geçim sıkıntısı ve hayat mücadelesi sebebiyle memuriyetten başka bir dayanağı olmayan müfettiş hakkını savunamaz.

⁵²⁰ “Çamur Ahmet’in Çıkışları”, *Kelepir*.

⁵²¹ a.g.e., s.114.

⁵²² “Müfettişe Oyun”, *Gönül Kaçanı Kovalar*.

⁵²³ a.g.e., s.132.

⁵²⁴ “Gurbet Ellerde”, *Veysel Çavuş*. (Çeşitli bölümlerden oluşan bu hikâyenin ismi yayınevi tarafından verilmiştir.)

⁵²⁵ a.g.e., s. 55.

⁵²⁶ “Otomobilin Hızı”, *İhtiyar Çilingir*.

“Müfettiş fena hâlde kızdı, sıkılır gibi oldu. “Bir lokma ekmeği adamın canını çıkarmadıkça vermiyorlar,” demek istedi. Hepsine lanet olsun! Deyip çıkıp gitmeyi bile düşündü. Fakat maişet galesi yakasından yapışmıştı. Devlet memuriyetinden başka bir şey yapamayacağını evvelce de tecrübe etmiş olduğundan çaresiz katlanacaktı.”⁵²⁷

Memduh Şevket Esendal “İki Müsteşar”⁵²⁸ isimli hikâyesinde iş yükümlülüğü fazla olan iki müsteşarın memuriyete bakış açısını yansıtmaktadır. Memuriyetteki istihdam azlığı, amirlerin sorumsuz davranışları diğer memurların sorumluluklarını artırır. Birçok işe yetişemeyen memurlar, memuriyetteki işleyişten yakınır. Özellikle halkın isteklerine ve dairedeki görevlerine yetişemeyen müsteşar kırgındır.

“Bakınız, şu halktaki kafaya, yerdeki işlerimizi bitirdik de şimdi bir de tayyare düşüneneğiz. Bendeniz, bakınız üç senedir şurada müsteşarlık ediyorum, daha dairenin bir memur meselesinin intizama konulduğunu görmedim. Bakın şu evrak kâmilin memur meselesidir, birçok yerlere de henüz hiç memur tayin edemedik, bütçeyi bekliyoruz...”⁵²⁹

Yazarın “Bir Şef”⁵³⁰ isimli hikâyesinde memuriyeti önemli bir manevi güç olarak gören şefin dairede memurlara gereksiz işler yaptırması ve memurların bundan mutluluk duymalarını istemesi yazarın ironik bakış açısını yansıtmaktadır. Memuriyeti halkın sorunlarını çözümlmek için önemli bir alan olarak gören şefin bunu lüzumsuz işlerle sağlamaya çalıştığı farkında olmaması liyakatsizliğini göstermektedir.

“...biz, bak burada memleketin bütün işini çeviriyoruz demektir. Bunun manevi zevki insanın kötü bir ömrüne değer... Değil mi?”⁵³¹

Yazarın “Taş Havan”⁵³² isimli hikâyesinde millî eğitim müdürünün oğluna “veliht” demesi memuriyeti babadan oğula geçen bir görev olarak görmesi eleştirilmektedir. Memurlar memuriyeti iltimasın, adam kayırmanın, yolsuzluğun olduğu bir alan olarak görür.

“Müdürün Züğürdü”⁵³³ isimli hikâyede memuriyetini önemli bir nüfuz aracı, şahsi çıkarları için önemli bir araç olarak gören müdür eleştirilir.

“Başkalarını kim geçindiriyor? Senin köyün var, benim de müdürlüğüm!”⁵³⁴

⁵²⁷ a.g.e., s.63-64.

⁵²⁸ “İki Müsteşar”, *Gödeli Mehmet*.

⁵²⁹ a.g.e., s.125.

⁵³⁰ “Bir Şef”, *Mutlu Bir Son*.

⁵³¹ a.g.e., s.22.

⁵³² “Taş Havan”, *Veysel Çavuş*.

⁵³³ “Müdürün Züğürdü”, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*.

⁵³⁴ a.g.e., s.96.

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde memur ve bürokratların memuriyete karşı farklı bakış açıları vardır. Hikâyelerde memuriyet, özellikle memurlar için güven telkin eden önemli bir dayanaktır. Görevlerini kaybetmemek için amirlerine karşı dalkavukluk yapmaktan çekinmezler. Bazı memur ve bürokratlar ise memuriyeti şahsi çıkarları için bir araç olarak görür, çeşitli yolsuzluklar yapmalarıyla dikkati çekerler. Daha çok olumsuz özellikleriyle ele alınan memur ve bürokratlar memuriyetin işleyişini bozmakla birlikte bu işleyişin düzeleceğine de inanmazlar.

SONUÇ

“Memduh Şevket Esendal’ın Hikâyelerinde Bürokrasi” isimli tez çalışmamızda yazarın 17 hikâye kitabında yer alan 312 hikâyesi okunmuş ve 112 hikâyesinin memuriyet hayatı, memur ve bürokrat tipleri ile ilgili olduğu tespit edilmiş ve bu hikâyeler “bürokrasi” başlığı altında çeşitli açılardan incelenmiştir.

Memduh Şevket Esendal’ın hikâyelerinin önemli çoğunluğunda “bürokrasi” konusunun yer aldığı görülmektedir. Bunda Memduh Şevket Esendal’ın siyasi hayattaki etkin rolünün, elçilik görevlerinde edindiği tecrübelerin, öğretmenlik ve gazetecilik yönünün etkisi fazladır. Memuriyetin birçok kademesinde bulunmuş, devletin kurumlarının işleyişine hâkim olan Memduh Şevket Esendal’ın gözlem yeteneği hikâyelerinin malzemesini oluşturmuştur. Yazar hikâyelerinde bürokrasiyi kimseyi incitmeden, hedef göstermeden eleştirel bir bakış açısıyla ele almakta; eleştirdiği durumları tüm gerçekliği içinde yansıtmaktadır.

Sadece edebî yönüyle kültür tarihimizde yer almayan Memduh Şevket Esendal sosyal ve siyasi hayattaki görüşleri ile de önemli bir aydınımızdır. Eserlerinde görüşlerine yer veren yazar, günlük hayatın gerçeklerinden yola çıkarak yazdığı hikâyelerde bu durumu güdümlü bir edebiyat hâline getirmez. Toprak Medeniyetine, Mesleki Temsilciliğe inanan Memduh Şevket Esendal, insanların toprak ile uğraşmalarının mutluluk getireceğini düşünür ve halkın sahip olduğu meslekleri savunur. Her zaman emeğin kazanacağını düşünen yazar, halkın ihtiyaçlarına cevap vermeyen memur devlet zihniyetine karşıdır. Memur devleti zihniyetinin karşısında yer alan yazarın hikâyelerinde bürokrasi konusunu eleştirel bir şekilde ele alması anlamlıdır.

Kaynaklarda Memduh Şevket Esendal’ın eğitim hayatıyla ilgili okula gitmediği, eğitimini yarıda bıraktığı dile getirilse de kızına ve oğullarına yazdığı mektuplarda gittiği okullardan ve eğitim hayatındaki anılarından bahsetmesi, yazarın rüştiye ve idadiye gittiğini fakat diploma almadığını ya da aldığı eğitimi yeterli görmediğini göstermektedir.⁵³⁵

Memduh Şevket Esendal; hikâyelerinde siyaset, eğitim, sağlık, askeriye ve çeşitli devlet daireleri alanlarında memuriyetteki işleyişi eleştirel ve ironik bir bakış açısıyla ele alır. Özellikle bürokratik çarpıklıklar, bürokratik silsile, yolsuzluklar,

⁵³⁵ Giriş, bölümünde “Memduh Şevket Esendal’ın Hayatı ve Edebî Kişiliği” başlığında bu konu incelenmiştir.

iltimaslar, bürokratik dil memuriyetin niteliksiz işleyişinin başlıca sebepleri olarak hikâyelerde görülür. Bu niteliksizliğe sebep olan yönetici memur-bürokratlar ve devlet geleneğindeki memuriyet zihniyeti, diğer bir ifadeyle insan ve sistemdir. Halkın eğitim, güvenlik, sağlık, çeşitli toplumsal ve siyasi ihtiyaçlarını sağlamakla sorumlu olan devletin oluşturduğu kurumlar bu görevini sağlıklı bir şekilde yerine getirmez; halkın devlete duyduğu güveni yitirmesine sebebiyet verir.

Hikâyelerde memuriyet hayatına dair dikkati çeken en önemli unsur görev ihmaline, sorumsuzluğa bağlı olarak kurumlar arası birbirine havale edilen yazışmaların neticesinde bir sonuca varmayan meselelerdir. Olumsuz memur ve bürokratlarının bu durumda etkisinin olduğu kadar geleneksel memur devleti anlayışının ve işlevsiz kurallardan oluşan memuriyet hayatının da etkisi vardır. Memuriyet sisteminin değişmesi gereken bir yapı olduğu hikâyelerden anlaşılmaktadır. Memuriyet hayatı halka hizmet yerine halkın üzerinde bir otorite unsuru olarak hikâyelerde yer alır. Bürokratik silsile, evraklarla devamlı uzayan işlemler, tembel memurların mesleki yetersizliği eleştirilir.

Memuriyet hayatında gelenekselleşen yolsuzluklar; rüşvet alma, rüşvet verme, adam kayırma, evrakta sahtecilik yapma gibi durumlar olarak hikâyelerde görülür. Yazarın ironik bakış açısının yansıdığı hikâyelerde yolsuzluk yapmayan memur ve bürokratin dışlandığı da görülür.

Bürokratik dil, hikâyelerde Türk tarihindeki geleneksel memur devleti zihniyetini yansıtmaktadır. Türk toplumunda sosyal ve siyasi yenilikler yaşansa da memuriyetteki bürokratik dil değişmez. Devlet otoritesinin ve resmiyetin sembolü olan bu dil, ihtiyaçlara cevap vermeyecek niteliktedir. Yazar, bu durumu hikâyelerinde sıklıkla eleştirir.⁵³⁶ İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan en önemli vasıta olan dil, memuriyet hayatında anlaşılmamaya neden olur. Resmi yazıları anlamayan memurlar, konuya vâkıf olamadıkları için işlerin aksamasına neden olurlar. Uzun, anlaşılmaz, Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olduğu dil gerçeklikten uzaktır. Memurların amirlerine karşı kullandıkları dildeki dalkavukluğa kaçan resmi ifadeler de eleştiri unsurudur.

Hikâyelerde dikkati çeken diğer önemli unsur Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Cumhuriyet döneminde ve sonraki zamanlarda memuriyetteki aksaklıkların,

⁵³⁶ Bürokratik dil “Şekilci ve Bürokratik Zihniyete Sahip Memur ve Bürokrat Tipleri” başlığında ele alınmıştır.

memur ve bürokrat tiplerinin olumsuz özelliklerinin değişmemesidir. Memur devleti zihniyeti değişmediği için memuriyetteki aksaklıklar da değişmez.

Memduh Şevket Esendal hikâyelerinde belirli kurumları ya da kişileri eleştirmez. Herhangi bir memurun memuriyetteki tavrı ya da herhangi bir devlet dairesinden küçük bir kesiti yazar, mizahi unsurlarla ve ironik üslubuyla etkileyici hâle getirir. Yazarın hikâyelerinde ortak tavır ve davranışları gösteren memur ve bürokratlar menfi özellikler taşır. Halkın ihtiyaçlarına cevap vermek, sorunlar karşısında doğru adımlar atmak yerine kendilerini halkın ihtiyaçlarının üzerinde gören, memuriyet sistemini çıkarları için önemli bir unsur olarak algılayan memur ve bürokratlar eleştirilir.

Memduh Şevket Esendal bütün hikâyelerinin şahıs kadrosu incelendiğinde daha çok memur ve bürokrat tiplerinin olduğu görülmektedir. Olumsuz özellikleriyle dikkati çeken memur ve bürokratların liyakatsiz olma, yolsuzluk yapma, makam hırsına sahip olma, idare-i maslahatçılık yapma, şekilci ve bürokratik bir zihniyete sahip olmaları ortak özellikleridir.⁵³⁷

Olumlu memur ve bürokrat tiplerine oldukça az yer veren yazarın hikâyelerinde olumlu bürokrat tipine bir tane örnek verilebilir. Olumlu memurlar başlığında incelediğimiz hikâyelerdeki olumlu memur tipleri bürokrasinin pasivize ettiği memurlar, ideallerle başladıkları memuriyet hayatlarında kısa bir süre sonra ideallerinden vazgeçmiş ve yozlaşmış olarak okuyucunun karşısına çıkar.⁵³⁸

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerindeki bürokrat tipi bulunduğu makamın gereklerini yerine getirebilecek mesleki yeterliliğe sahip değildir. Makamlarına iltimasla gelmiş olan bürokratlar siyasi nüfuzun memuriyetteki etkisini de yansıtmaktadır. Bulduğu makamdan ayrılmayı istemeyen bürokrat tipleri bu makamın getirdiği imtiyazları, sağladığı nüfuzu, memuriyette ve toplum içinde oluşturduğu gösterişi severler. Makamını şahsi çıkarları için kullanmaktan kaçınmayan bürokratlar başkaları için iltimas da sağlarlar. Bu bürokrat tipleri mesleki anlamda sorunlar karşısında doğru çözümler üretmezler. Karşılaştıkları bir sorun karşısında durumu havale etme yolunu seçen bürokratlar, mesele ile bir daha ilgilenmezler; fakat makamlarını tehlikeye sokan bir durum karşısında seferber olurlar.

⁵³⁷ Bu konu tezin “Olumsuz Memur ve Bürokrat Tipleri” başlığında incelenmiştir.

⁵³⁸ Bu konu tezin “Olumlu Memur Tipleri” başlığında incelenmiştir.

Halka karşı küçümseyici bir tavır sergileyen bürokrat tipleri halkın sorunlarını önemsemez. Halk ile aralarında mesafe oluşturan bürokratlar Anadolu'yla ilgili fikir sahibi dahi değildirler. Anadolu'ya gitmeyen, Anadolu insanını hakir gören bürokratlar sadece kendilerini düşünürler. Halk ile ilgili bir mesele karşısında başka bürokrat ve memurlar üzerinde güzel bir intiba bırakabilmek için etkileyici nutuklar yapabilecek kadar da samimiyezsiz olan bürokratlar mesleki yetersizliklerinin yanı sıra cahildirler. Bu cahilliklerini laf kalabalığı yaparak, etkili konuşmalarla gizlemeyi başarırlar.

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde bürokrat tipine göre daha çok yer verilen memur tiplerinin ortak özelliği dalkavuk, rüşvetçi, beceriksiz, idare-i maslahatçı, cahil, görev ihmalinde bulunan, görevini şahsi çıkarları için kullanan, sorumluluk almaktan kaçınan kişiler olmalarıdır. Devlet ile halk arasında köprü görevini üstlendiği hâlde bu görevini yerine getirmeyen memurlar, halk nezdinde devletin görünen yüzü oldukları için halkın devlete olan güvenini ortadan kaldırırlar.⁵³⁹

Özel hayatlarıyla ele alınan memurlar daha çok geçim sıkıntısı çekmeleri ve bu sebeple aile içinde mutsuz olmaları, memuriyette yolsuzluk yapmaları yönüyle ele alınır. Memurların yaşamlarını kaliteli geçirmesini engelleyen maaş azlığını eleştiren yazar, hikâyelerinde bu durumu bahane ederek yolsuzluk yapan memurları da eleştirir. Memuriyetin dışında farklı bir meslek icra edemeyen memurlar geçim sıkıntısı sebebiyle ideal hayatı kuramazlar ve mutsuz olurlar. Yazar memurların içinde bulunduğu geçim sıkıntısından dolayı hak ettikleri hayatı yaşamadıklarını düşünür. Hikâyelerde geçim sıkıntısı yaşayanların sadece “memur tipleri” olması bürokratların makamlarını şahsi çıkarları için kullandıklarını ve bu sebeple yaşam standartların iyi olduğunu göstermektedir.⁵⁴⁰

Ahlaki değerlerden yoksun olan memurlar eşlerine olan ihanetleri, çocuklarıyla olan iletişimsizlikleri, birtakım erdemleri taşımamaları yönüyle eleştirilir. Ahlaki açıdan yozlaşmış memurların mesleki hayatlarında dürüst davranmaları beklenemez. Batıya özenen memurlar ahlaki yozlaşma içindedirler.

Küçük insanı günlük hayat içindeki gerçekliğiyle yansıtan Memduh Şevket Esendal, memurları batıl inançları ve takıntılı ruh hâlleriyle ele alırken bu memurların davranışlarının sebebini görevini ve memuriyetteki itibarını kaybetme korkusu olarak yansıtır. Amirlerine karşı koşulsuz bir itaat ve saygı içerisinde bulunan memurların

⁵³⁹ Bu konu ile ilgili hikâyeler “Olumsuz Memur ve Bürokrat Tipleri” başlığında incelenmiştir.

⁵⁴⁰ Bu tespitlerin yapıldığı hikâyeler “Geçim Sıkıntısı Olan Memurlar” başlığında incelenmiştir.

kendilerine güvenmemeleri onları takıntılı bir insan hâline getirirken batıl inançlara da yakınlaştırır.⁵⁴¹

Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerinde memurlar görevini kaybetmemek, makam elde etmek, herhangi bir sorun karşısında baş ağrısı yaşamamak için amirlerine karşı dalkavuk davranışlar sergilerler. Memurların kendilerine karşı dalkavuk davranışlar sergilemelerinden oldukça hoşlanan bürokrat ve amirler, memurlara karşı otoriter ve baskıcı bir tutum sergiler. Her an soruşturma geçebileceğinden korkan memurlar amirlerine karşı sorgusuz bir itaat ve saygı gösterirler. Amirler makamının getirdiği nüfuzu kullanarak özel hayatına karışır, gereksiz işler yaptırır, yolsuzluğa sevk eder, görevden almakla tehdit eder.⁵⁴²

Tez çalışmasında ayrı bir başlıkla ele alınmayan kadın memur tipleri olumlu ve olumsuz memurlar başlığında incelenmiştir. Erkek memurlara göre sayısı çok az olan kadınlar ebe, hemşire, öğretmen, avukat, polis gibi mesleklerle ve genellikle olumsuz özellikleriyle okuyucunun karşısına çıkar.

Memur ve bürokratların olumsuz davranışlarına maruz kalan halk, devlete ve devleti temsil eden kişilere güvenmez. Devlet dairelerinde kısa sürede bitebilecek işler için uzun süre bekleyen, birbirine havale edilen resmi evraklarla sorunlarının çözülmediğini gören, memur ve bürokratların hakaretlerine, küçümseyici tavırlarıyla karşılaşan halk devlete duyduğu güveni kaybeder. Hikâyelerde dikkati çeken en önemli unsur halkın memuriyete olan bakış açısında devletin her kurumunda yolsuzluğun olmasıdır. Yolsuzluk yapan memur ve bürokratlar memuriyette halkın nezdinde yolsuzluğun geleneksel bir hâl almasına sebep olur. Memduh Şevket Esendal bu durumu gözler önüne sererken yolsuzluğu şahsi çıkarları için uygun gören halkı da hikâyelerinde eleştirir. Memuriyetin toplumda önemli bir itibar unsuru olması da halkın memuriyete olan farklı bir bakış açısıdır. Memurun devleti temsil ediyor olması saygı da beraberinde getirir. Farklı bir bakış açısı da memurların geçim sıkıntısı yaşamaları sebebiyle memuriyetin insanlar tarafından küçümsenmesidir.⁵⁴³

“Memduh Şevket Esendal'ın Hikâyelerinde Bürokrasi” isimli çalışmamızda önemli bir düşünür olan Memduh Şevket Esendal'ın idealini kurduğu Türkiye'nin gerçekleşmemesinde en önemli engel olarak gördüğü bürokrasi konusu ele alınmıştır.

⁵⁴¹ Bu tespitlerin yapıldığı hikâyeler “Batıl İnançlı ve Takıntılı Memur Tipleri” başlığında incelenmiştir.

⁵⁴² Bu tespitler “Amir Memur İlişkileri” başlığı altında incelenen hikâyeleri içermektedir.

⁵⁴³ Bu tespitler “Halkın Memuriyete Bakışı” başlığı altında incelenen hikâyeleri içermektedir.

Yazarın hayatı, bulunduğu görevler, memuriyetin çeşitli kademelerinde yaşadığı tecrübeler, siyasi hayattaki etkin rolü, devletin kurumlarının işleyişine vâkıf oluşu onun fikri yönünü oluşturmuştur. Sanatını da görüşleri doğrultusunda oluşturan Memduh Şevket Esendal güdümlü bir edebiyat anlayışında uzak kalarak gözlemlerini ve görüşlerini etkileyici durum hikâyeleriyle yansıtır. Tarih boyunca değişmeyen memuriyet hayatını yanlışlarıyla eleştirel bir üslupla ele alan yazarın tüm hikâyelerinin sosyal meseleler adına önemli kaynaklar olduğu ve farklı temalardan da incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

1.KİTAPLAR

- ALANGU Tahir, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 1919-1930*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1968.
- ÇETİŞLİ İsmail, *Memduh Şevket Esendal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- ENGİNÜN İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Hikâyeler (Birinci Kitap)*, Ankara 1946.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Hikâyeler (İkinci Kitap)*, Ankara 1946.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Temiz Sevgiler*, Dost Yayınları, Ankara 1965.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Ev Ona Yakıştı*, Dost yayınları, Ankara 1971.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Mendil Altında*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Otlakçı*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Sahan Külbastısı*, Bilgi yayınevi, Ankara 1983.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Bir Kucak Çiçek*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Hava Parası*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984.
- ESENDAL Memduh Şevket, *İhtiyar Çilingir*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Veysel Çavuş*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Bizim Nesibe*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Kelepir*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Gödeli Mehmet*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Güllüce Bağları Yolunda*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Gönül Kaçanı Kovalar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Kızıma Mektuplar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2001.

- ESENDAL Memduh Şevket, *Oğullarıma Mektuplar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003.
- ESENDAL Memduh Şevket, *Mutlu Bir Son*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2005.
- KABAKLI Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1985.
- KAPLAN Mehmet, *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2003.
- KUDRET Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye Ve Roman: Meşrutiyetten Cumhuriyete 1910-1923*, Varlık Yayınları, İstanbul 1967.
- TERZİ Mehmet Akif, *Türk Geleneğinde Bürokrasi ve Memur*, Ankara, Sistem Ofset Baskı, 2012.
- *Türkçe Sözlük*, Ankara, AKDITYK Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

2.TEZLER

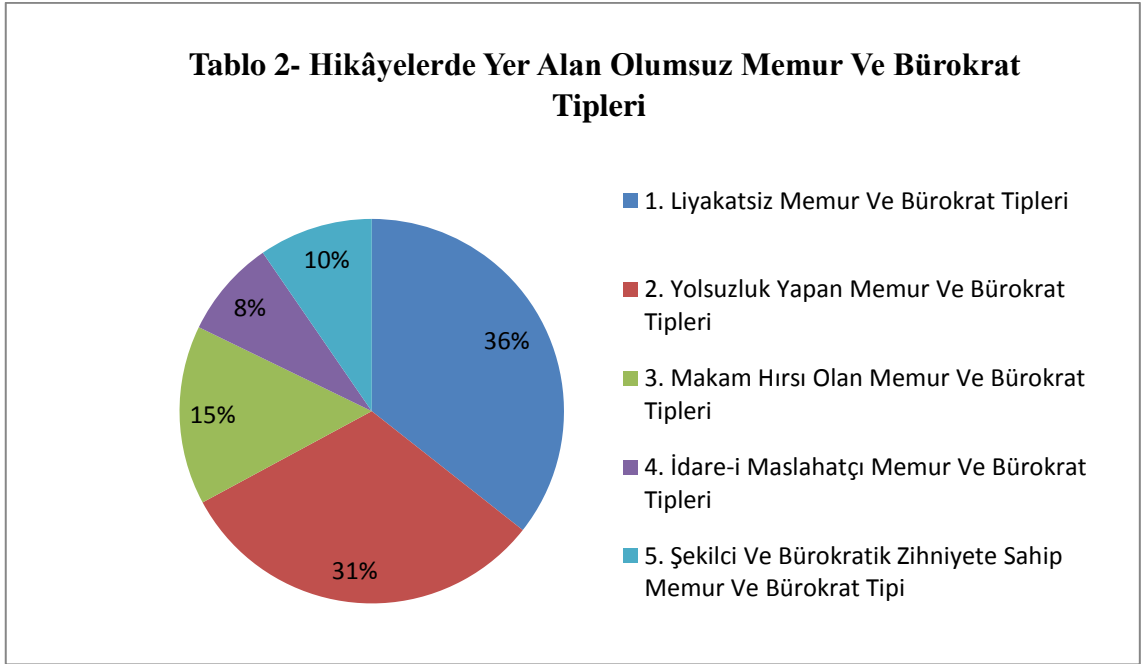
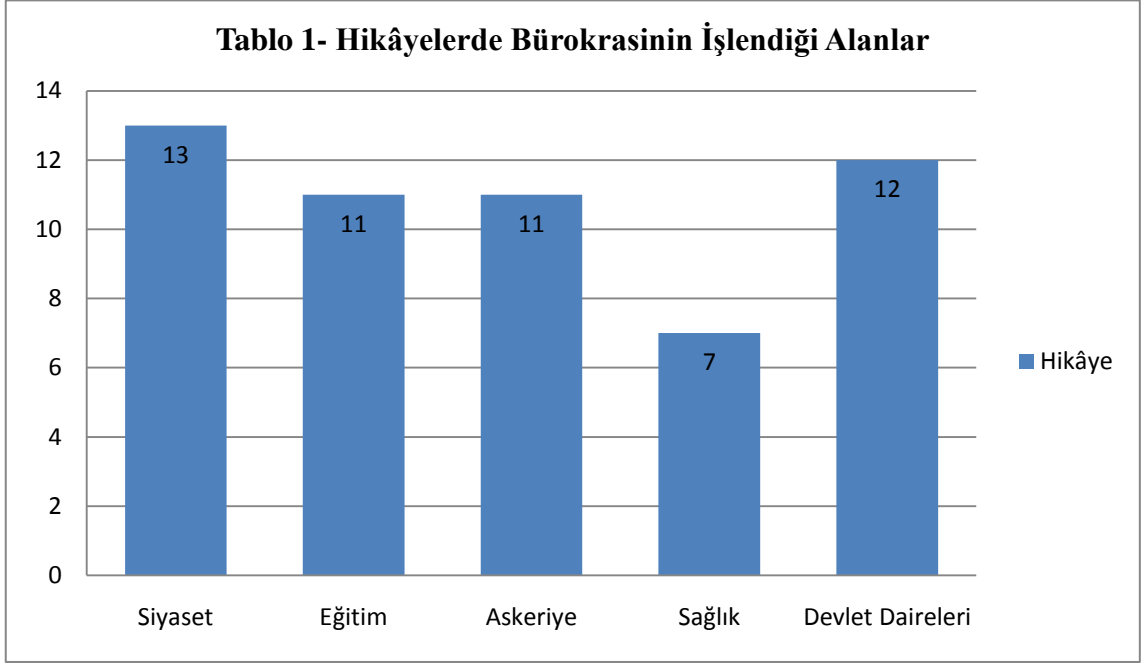
- ÇETİŞLİ İsmail, *Memduh Şevket Esendal -İnsan Ve Eser*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Elazığ, 1989.
- GÜLBAY Tabip, *Memduh Şevket Esendal'ın Toplumsal ve Siyasal Görüşleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2008.
- ÇANAKLI Levent Ali, *Türk Romanında Bürokrasi (1872-1950)*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Bursa, 2007.

3.MAKALELER VE MADDELER

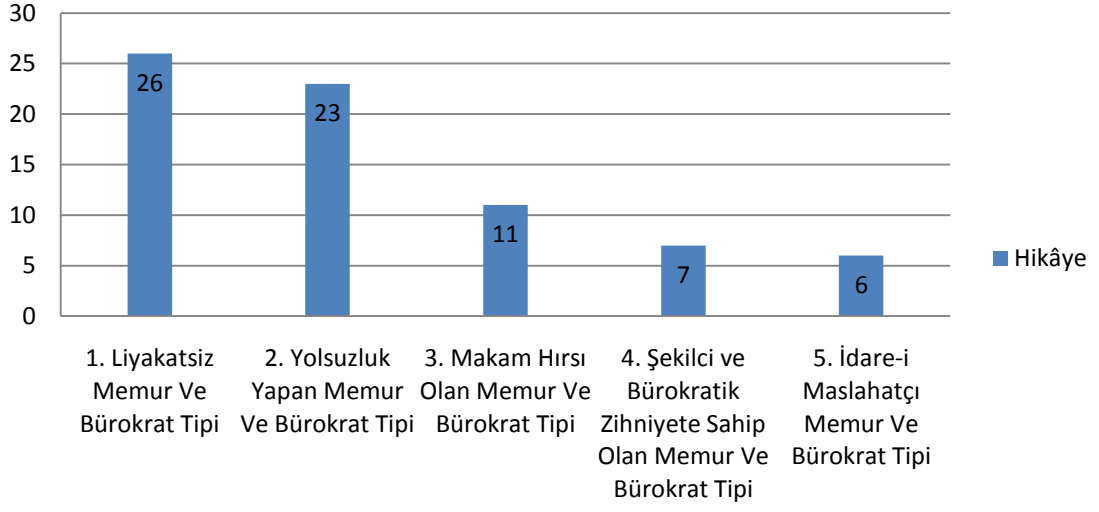
- ALANGU Tahir, “Esendal’ın Toplu Eserleri”, *Türk Dili*, Cilt: VIII, Sayı: 85, 1958.
- ATAÇ Nurullah, “M.Ş.E.”, *Seçilmiş Hikâyeler*, Cilt:VI, Sayı: 5, Haziran 1952.
- ARISOY M. Sunullah, “ Memduh Şevket Esendal’la Bir Konuşma”, *Varlık*, Sayı: 383, 1 Haziran 1952.
- ÇETİŞLİ İsmail, “Esendal’ın Hikâyelerinde Memur-Bürokrat Tipi”, *Bizim Külliye*, Yıl: 8, Sayı:27, Mart-Nisan-Mayıs 2006.

- ENGİNÜN İnci, “Kızıma Mektuplar”, *Türk Yurdu*, Cilt:22, Sayı: 173, Ocak 2002.
- ONARAN M. Şerif , “Esendal”, *Türk Dili*, Cilt:1 XXXII, Sayı: 286, Temmuz 1975.
- TECER Ahmet Kutsi, “Esendal”, *Seçilmiş Hikâyeler*, Cilt: VI, Sayı:5, Haziran 1952.
- YUND Kerim, “Esendal’dan Anılar”, *Türk Dili*, Cilt: XXVI, Sayı: 249, Haziran 1972.
- , “Bürokrasi” *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Cilt:3, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985.
- , “Bürokrasi” *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, 3. Cilt, 28 Ekim 1992.
- , “Bürokrasi”, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt: IX, Akara 1958.
- , “Bürokrat”, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Cilt: 3, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985.

EK: TABLOLAR

Tablo 3- Hikâyelerde Yer Alan Olumsuz Memur Ve Bürokrat Tipleri

Tablo 4- Halkın Memuriyete Bakışı

